

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

**DANSK
STEDNAVNE
LEKSIKON**

**Jylland
Nordlige
del**
GYLDENDAL

**DANSK
STEDNAVNE
LEKSIKON**

**Jylland
Nordlige
del**
GYLDENDAL

Dansk Stednavneleksikon
Jylland – nordlige del

Dansk Stednavneleksikon
Jylland – nordlige del

Af Bent Jørgensen

GYLDENDAL

Dansk Stednavneleksikon,
Jylland – nordlige del
er sat med Monophoto Baskerville
og trykt hos P. J. Schmidt A/S, Vojens.
Udgivet med støtte af Carlsberg-
fondet. Udsnit af Geodætisk Instituts
kort er gengivet med instituttets
tilladelse (A. 500/81).
Omslaget viser et udsnit af
Videnskabernes Selskabs Kort,
Jylland nr. 2, 1789.
© 1982 by Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag A.S., Copenhagen.
ISBN 87-00-72221-9

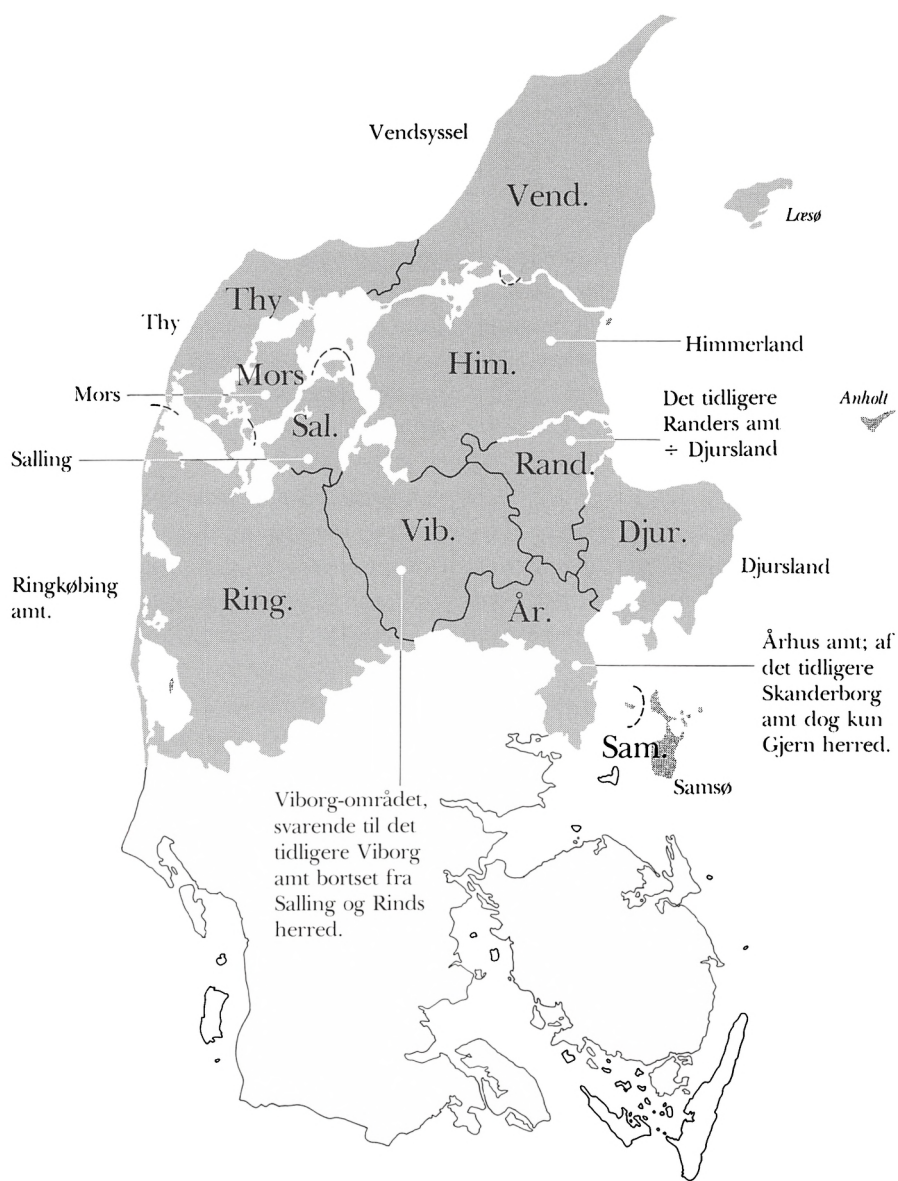
Forord

Dansk Stednavneleksikon, *Jylland – nordlige del*, følger i alle henseender de principper og intentioner, som lå til grund for bindet om *Øerne øst for Storebælt*, som udkom i 1981. Det er hensigten, at de to bind skal kunne benyttes uafhængigt af hinanden, og de tematiske artikler i nærværende bind er derfor overalt, hvor det har været påkrævet, skrevet på grundlag af det nordlige Jyllands stednavneforhold. Derfor er også en række nye tematiske artikler kommet til, mens en del særøstdanske er gledet ud.

Også til dette bind har jeg modtaget værdifulde kommentarer, råd og tolkningsforslag fra interesserede kolleger på Institut for Navneforskning i København, hvilket jeg bringer dem min varme tak for. Særlig ønsker jeg dog at takke Carlsbergfondet, som med rundhåndethed har støttet og dermed muliggjort udgivelsen af nærværende bind.

Valby, januar 1982

BENT JØRGENSEN

De enkelte stednavne i bogen er henført til områder der stort set svarer til amterne før overgangen til amtskommuner i 1970 (se artiklen amt). Forkortelser for områdebetegnelserne fremgår af oversigtskortet.

Vejledning

Dansk Stednavneleksikon indeholder navnene på de fleste landsbyer samt på alle større byer, købstæder m.v. Endvidere navne på de fleste herregårde og slotte samt på større naturlokaliteter og farvande.

Hvordan bruges Dansk Stednavneleksikon?

Dansk Stednavneleksikon er opbygget strengt alfabetisk. De enkelte navneartikler indledes med navnets moderne form. Derefter følger en angivelse af hvor i området navnet findes, se under *Lokalisering*, samt i parentes en oplysning om lokalitetens art, hvis der ikke er tale om en almindelig landsby. Derpå følger en eller flere gamle skrivemåder af navnet. Normalt anføres den ældste, og hvis denne kun kendes i afskrift (angivet med * foran årstallet) tillige den ældste originale form, hvis denne i tid falder før den ældste afskrevne forms afskriftstidspunkt. Dernæst følger en sproglig opstilling og oversættelse af de(t) led, navnet indeholder. Endelig slutter artiklen som hovedregel med en angivelse af den betydning navnet kan antages at have haft da det blev udmøntet. Hertil kommer, at den enkelte artikel kan være forsynet med forskellige realoplysninger.

Navnenes ældre former

Ved hvert enkelt navn gives en eller et par af de ældste skrivemåder, der kendes, idet disse er fundamentet for den sproglige tolkning. Formerne gengives bogstavret efter de nyeste læsninger af de pågældende kilder (jfr. artiklen *kilder*). Da hovedparten af disse kilder stammer fra den gammeldanske periode (jfr. artiklen *gammeldansk*) vil det lette læsningen af de gamle former at holde sig følgende regler fra den gammeldanske "normal"-retskrivning klar:

th- i begyndelsen af ord eller led står oprindeligt for samme lyd som i engelsk think, thought, men falder i den gammeldanske periode sammen med t-, i sjældne tilfælde d-.

-th i midten eller slutningen af ord eller led står for blødt d som i nudansk gade, nyde.

-z i midten eller slutningen af ord eller led står for -ts eller -ds. Efter s står z normalt for dobbelt s.

y står somme tider for i.

æ står ofte for den tryksvage vokal som i nudansk skrives e f.eks. i moder, have.

Navnenes udtale

Ved enkelte navne er der i skarp parentes anført en groft gengivet udtaleform. En lodret streg markerer, at den følgende stavelse har tryk; en prik markerer at en vokal er lang og en apostrof efter en vokal eller konsonant at denne udtales med stød, som f.eks. å i gå [gå']. Udtaleformer anføres hvor den lokale udtale afviger stærkt fra rigsmålsformen, eller hvor udtaleformen indgår som argumentation i tolkningen af navnet. Udtaleformerne stammer fra optegnelser foretaget gennem de sidste 100 år og findes i Institut for Navneforskning. Den normale rigsmålsudtale af vigtigere stednavne fremgår af Dansk Sprognævns skrift Danske stednavne med udtaleangivelse ved Kristian Hald, 2. udg., Kbh. 1975.

Tematiske artikler på alfabetisk plads

afledning	hede	modenavn
ager	hēm	mosc
-aldi	herred	myr
amt	herregårdsnavn	naturnavn
balle	holm	navneskifte
bebyggelsesnavn	holt	næs
bjerg	hoved	odde
bo	hus	opkaldelsesnavn
bod	hvarre	reciprokering
borg	høj	retskrivning
bredning	-ia	rimme
bro	-ildi	rod(e)
bugt	imperativnavn	ræthi
by	indbyggernavn	røn
bæk	-ing	sig
bøjningsformer	kilder	skov
bøl	kommunenavn	sogn og sognenavn
dal	kær	sted
datering af stednavn	købing	sten
doppe	købstadsnavn	sund
dås	land	syssel
farvandsnavn	lev	sø
fjord	lund	-t
gammeldansk	løs(e)	toft
gård	mark	torp
hage	marknavn	trænavn
have	mile	tun
havn	minde	tved

tydeliggørende tilføjelser	vanddragsnavne	with
-um	vang	-ærni
-und	vejle	ø, ønavne
-ung	vig	ør(e)
vad	vin	å

Lokalisering

De enkelte stednavne er henført til områder, der i mange tilfælde svarer til amterne før overgangen til amtskommuner i 1970 (se artiklen *amt*). Følgende forkortelser er anvendt (jfr. oversigtskort side 6):

Djur. = Djursland.

Him. = Himmerland.

Mors

Rand. = det tidligere Randers amt bortset fra Djursland.

Ring. = Ringkøbing amt.

Sal. = Salling.

Sam. = Samsø.

Thy

Vend. = Vendsyssel.

Vib. = Viborg-området, svarende til det tidligere Viborg amt bortset fra Salling og Rinds herred.

År. = Århus amt, af det tidligere Skanderborg amt dog kun Gjern herred.

Almindelige forkortelser

adj. = adjektiv, tillægsord

adv. = adverbium, biord

art. = artikel

bd. = bind

beg. = begyndelsen af

bl.a. = blandt andet

ca. = cirka

DS = Danmarks Stednavne, se *Litteraturvejledning*, s. 10

d.v.s. = det vil sige

dyren. = dyrenavn

egtl. = egentlig

el. = eller

EL = efterled, sidste led i et sammensat stednavn

eng. = engelsk

evt. = eventuelt

f. = femininum, hunkøn

f.eks. = for eksempel

FL = forled, første led i et sammensat stednavn

fuglen. = fuglenavn

gen. = genitiv, ejefald

glda. = gammeldansk, se tematisk artikel.

guden. = gudenavn

h. = herred

hgd. = herregård, hovedgård

jfr. = jævnfør

kbst. = købstad

kvinden. = kvindenavn

lat. = latin

m. = maskulinum, hankøn
mandsn. = mandsnavn
mbl. = Geodætisk Instituts målebordsblade 1:20.000.
m.v. = med videre
n. = neutrum, intetkøn
ndf. = nedenfor
o.l. = og lignende
o.lign. = og lignende
o.s.v. = og så videre
ovf. = ovenfor
planten. = plantenavn
plur. = pluralis, flertal
præs. part. = præsens participium, nutids tillægsmåde

s. = sogn
s.d. = se denne, dette, disse
sing. = singularis, ental
slutn. = slutningen af
slægtsn. = slægtsnavn
subst. = substantiv, navneord
t.h. = til højre
tiln. = tilnavn
træn. = trænavn
t.v. = til venstre
urn. = urnordisk (200-800)
VSK = Det Kongelige Videnskaber-
nes Selskabs Kort
ænyda. = ældre nydansk (1500-1700)
årh. = århundrede

Særlige tegn

* = konstrueret form.

ˉ over vokal = sproghistorisk lang vokal.

[] i navneformer angiver at bogstaverne i [] ikke findes i originalen.

[] efter navneformerne indeholder en grov udtalegengivelse.

‘ ’ angiver oversættelse af ord.

“ ” angiver oversættelse af navn.

kursiv i dele af navneformer angiver opløst forkortelse.

kursiverede ord angiver henvisning til tematisk artikel.

* foran årstal ved gamle former = formen kendes kun i afskrift.

Litteraturvejledning

Dansk Stednavneleksikons videnskabelige forudsætning er den grundforskning der i gennem årenes løb har fundet sted på området. Uden denne løbende og levende udforskning og teoridannelse på området havde det været umuligt at præsentere den populære alfabetiske indføring i danske stednavne, som det er Dansk Stednavneleksikons håb at være blevet. I Danmark er udforskningen af landets flere millioner stednavne institutionaliseret under først Stednavneudvalgets kontor (Stednavneudvalget oprettet 1910) og siden 1960 Københavns Universitets Institut for Navneforskning. Ud over dette instituts medarbejdere, nuværende som tidligere, har forskellige og kyndige sprogfolk i årenes løb offentliggjort arbejder af betydning for navneforskningen.

Institut for Navneforskning, der rummer landets eneste arkiv for sted- og personnavne, udgiver to skriftserier af grundlæggende betydning for dansk

navneforskning. Danmarks Stednavne, hvoraf indtil nu er udkommet 18 bind, meddeler samtlige ældre belæg og en grundigt argumenteret sproglig tolkning af samtlige bebyggelsesnavne i følgende områder, opregnet i bindenes rækkefølge: Samsø, Frederiksborg amt, Sønderjylland, Vejle amt, Viborg amt, Bornholm, Maribo amt, Århus amt, Skanderborg amt, Svendborg amt, Odense amt, Præstø amt, Ringkøbing amt, Galten og Rougsø herreder i Randers amt. Naturnavnene er på tilsvarende måde udgivet for områderne: Samsø, Sønderjylland, Bornholm, Sunds herred i Svendborg amt samt Galten og Rougsø herreder i Randers amt.

I serien Navnestudier, udgivet siden 1958, præsenteres tværgående studier inden for navneforskningen. Med direkte betydning for danske bebyggelsesnavne behandlet i Dansk Stednavneleksikon findes: John Kousgård Sørensen: Danske bebyggelsesnavne på -sted. Kbh. 1958. Ti Afhandlinger. Kbh. 1960 med mange tolkningsforslag til navne på øerne øst for Storebælt. Danske Sø- og ånavne I-III (A-J) ved John Kousgård Sørensen. Kbh. 1968ff. Lis Weise: Efterstillet adjektiv i danske stednavne. Kbh. 1969. Bent Søndergaard: Indledende studier over den nordiske stednavnetype lev (löv). Kbh. 1972. Bent Jørgensen: Reciprokering. Studier i indbyrdes afhængighed mellem ældre danske bebyggelsesnavne. Kbh. 1977.

Håndbogsmæssige indføringer i danske stednavne er først og fremmest Kristian Hald: Vore Stednavne, 2. udgave. Kbh. 1965 og Bent Jørgensen: Dansk Stednavneleksikon – Øerne øst for Storebælt. Kbh. 1981. Desuden Aage Houken: Håndbog i danske stednavne, 2. udgave. Kbh. 1976. En grundig indføring i stednavneforskningens metode er Vibeke Christensen og John Kousgård Sørensen: Stednavneforskning 1. Kbh. 1972 og Vibeke Dalberg (forhen: Christensen) og John Kousgård Sørensen: Stednavneforskning 2. Kbh. 1979.

Vigtigere oversigtsværker og værker om enkelte navnetyper er desuden Gunnar Knudsen: De danske stednavne, i Nordisk Kultur bd. 5. Stockholm 1939. Kristian Hald: De danske stednavne paa -um. Kbh. 1942. Med særlig betydning også for danske navne de svenske Bengt Holmberg: Tomt och toft som appellativ och ortnamnelement. Uppsala 1946 og C. I. Ståhle: Studier över de svenska ortnamnen på -inge. Uppsala 1946. Endelig Kristian Hald: Stednavne og kulturhistorie. Kbh. 1966.

Leksikonartikler om enkelte stednavne findes i Nudansk Ordbog, hvor Kristian Hald omtaler stort set alle danske sognenavne samt et udvalg af andre navne. Desuden grundige artikler om efterled og navnetyper i det nordiske fællesleksikon Kulturhistorisk Leksikon för nordisk Middelalder. Kbh. 1956-78, for Danmarks vedkommende af Kristian Hald. I Nudansk Ordbog findes desuden en kort men instruktiv sproghistorisk oversigt.

Der findes ikke noget dansk navneforskningstidsskrift, men danske emner behandles af og til i de svenske Namn och Bygd og Sydsvenska Ortnamnssällskapets Årsskrift. Vore nabolandes stednavne, der meget ofte kan sætte danske navne ind i et større perspektiv, er behandlet i en lang række værker, hvoraf særlig skal

anføres: Norske Gårdnavne (komplet), Sveriges Ortnamn (enkelte len), Skånes Ortnamn (enkelte herreder) og Sydslesvigs Stednavne, hvoraf dele af bind 7 omfattende Nordangel og (endnu ikke) Flensborg foreligger udgivet af Kristian Hald, Kbh. 1948 og 1966, Kær herred udgivet af Anders Bjerrum, Kbh. 1979 og Wiedingharde udgivet af Peter Jørgensen, Kbh. 1979.

Af oversigtsværker i håndbogsform fra vore nabolande skal fremhæves Ola Stemschaug: Namn i Noreg. Oslo 1973. Jørn Sandnes og Ola Stemschaug: Norsk stadnamnleksikon. Oslo 1976. Bengt Pamp: Ortnamnen i Sverige. Malmö 1970. Harry Ståhl: Ortnamn och ortnamnsforskning. Stockholm 1970. Wolfgang Laur: Historisches Ortsnamenlexikon von Schleswig-Holstein. Slesvig 1967.

Retskrivningen af danske stednavne fastlægges af det stående udvalg Stednavneudvalget, der udsender retskrivningslister. Senest er i 1979 udsendt en revideret retskrivningsliste vedrørende øerne øst for Lillebælt. Opmærksomheden henledes på, at Dansk Stednavneleksikon i mange tilfælde gengiver udsnit af ældre kort, hvis retskrivning ikke kan forventes at være i overensstemmelse med den for tiden gældende.

Der findes ingen selvstændig bibliografi over stednavnearbejder i Danmark. Lettest tilgængelige er litteraturoversigterne i Kristian Hald: Vore Stednavne. Kbh. 1965 og Aage Houken: Håndbog i danske stednavne. Kbh. 1976. Endvidere findes henvisninger ved de enkelte navneartikler i Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder. En årlig oversigt over dansk navnelitteratur findes i det svenske tidsskrift Namn och Bygd, og stednavne indgår som en særlig undergruppe i den meget grundige men desværre langt fra ajourførte bibliografi i tidsskriftet Acta Philologica Scandinavica.

Personnavne, der udgør en meget vigtig bestanddel af danske stednavne, er behandlet i firebindsværket Danmarks gamle Personnavne. Kbh. 1936-64 og i Kristian Hald: Personnavne i Danmark, bd. 1 Oldtiden og bd. 2 Middelalderen. Kbh. 1971 og 1974. Endelig i Rikard Hornby: Danske personnavne, 2. udgave. Kbh. 1978.

Svar på sine problemer om danske stednavne kan man endelig få gennem Københavns Universitets Institut for Navneforskning, der er et offentligt tilgængeligt forskningsbibliotek med tilhørende samlinger, åbent mandag-fredag 9-15. Adresse: Njalsgade 80, 2300 København S. Tlf. (01) 54 22 11.

A

Abildå, Ring. *1527 Abbildaac, 1638 Abildaac; [avil'å']. Bebyggelse fra omkring 1900 opkaldt efter den forbipassende å, hvis FL formelt er subst. abild 'æbletræ'. Snarest er forleddet dog en forkortet udgave af gårdsnavnet Abildtrup, og navnets betydning derfor snarest "Åen der munder ud ved Abildtrup".

Adbøl, Thy. 1568 Adbøl. FL mandsn. glda. Addi, EL *bøl*. "Addis udflyttergård".

Adsbøl, Ring. 1471 Aszbøl. FL måske mandsn. glda. Assi, EL *bøl*. "Assis udflyttergård".

aflledning. Ved aflledning forstås i stednavne muligheden for ved hjælp af særlige aflledningsselementer, som ikke er selvstændige ord, at danne stednavne eller lokalitetsbetegnede ord der kan anvendes som stednavne. Aflledningsendelserne føjes til ordrødder eller selvstændige ord. De aflledningsendelser der hyppigst forekommer i stednavne er behandlet selvstændigt, se ndf. Sjældne aflledningsselementer er bl.a. -s, der i hvert fald forekommer i Mors og -n i Skjern. Måske er det -r der forekommer i Fur og Sir også udtryk for aflledning. Betydningen af disse aflledningsselementer er uklar. Visse aflledningsselementer især repræsenteret i sø-, å- og ønavne tyder på meget høj alder, fordi der ikke kendes tilsvarende i levende brug i det urnordiske eller senere ordforråd. Stednavnenes aflledningsselementer konkretiserer indholdet i de ord eller ordrødder som de knyttes til. Disse er her af hensyn til overskueligheden betegnet FL (forled), selv om forled er defineret i forhold til efterled (EL), og aflledningsselementer er netop *ikke* efterled, fordi de ikke er selvstændige ord. Den eventuelle vokal (a, i eller u) aflledningsselementet indeholder, vil kunne bevirke omlyd i førsteleddet. Således hører til de hyppigste omlydsændringer, at et -i ændrer et a til et æ(c), et u til et y og et o til et ø. På den måde kan man ofte af førsteleddets vokal aflæse

hvilken vokal aflledningsselementet har indeholdt. Denne kan nemlig ofte være svækket, ændret eller endog bortfaldet i de overleverede former. To aflledningsselementer, -ald(i) og -ild(i), forekommer uden tvivl i en række jyske navne, der nu ender på -ild, mens andre navne på -ild går tilbage til subst. *vejle*, s.d. Se -ia, -ing, -t, -und og -ung.

ager. I betydningen 'dyrket jord' er ordet *ager* i nordisk ældre end det nu almindelige mark, selv om dets oprindelige betydning er 'græsgang, sted hvor kvæget drives hen', jfr. det beslægtede 'at age'. Hvor det indgår i stednavne har det vel oftest betydningen 'dyrket jord', der er fællesgermansk, men i meget gamle navne måske den oprindeligere betydning 'græsgang'. Som stednavneled optræder ordet underiden i flertalsform eller dativ entalsform.

Agerholm, Thy. *1449 Aggerholm, 1479 Agerholm. FL subst. *ager*, EL *holm*. "Holmen hvor på der er *ager*".

Agerskov, Vib. *1326 Aggerskoff, 1488 Aggerskoff. FL subst. *ager*, EL *skov*. "Skoven med, ved *ageren*".

Agersted, Vend. *1408 Agherstædh. FL subst. *ager*, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet på, ved *ageren*".

Agerup, Sam. 1603 Aagerup. FL mandsn. glda. Aggi, EL *torp*. "Aggis udflytterbebyggelse".

Agerø, Mors. *1231, 1289 Akær. Subst. *ager*, her måske i en ældre betydning 'græsgang'. EL ø er en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Agger, Thy. 1319 Aagher. Subst. *ager*, her måske i en ældre betydning 'græsgang'. Se illustration side 15.

Aggersborg, Vend. *ca. 1100 Acresburh, *1231 Akærsburgh. FL muligvis et oprindeligt stednavn, glda. *Akær, identisk med subst. *ager*, måske i en ældre betydning 'græsgang', EL *borg*. "Borgen ved, på Akær". Jfr. Aggersund.

Aggersund, Vend. 1503 Agersswncht. FL det samme mulige stedsnavn *Akær som i Aggersborg, s.d., EL *sund*. "Sundet ved Akær".

Agri, Djur. *1203 Akere. Dativ ental af subst. *ager*, her måske i en ældre betydning 'græsgang'. "(På, ved) ageren, græsgangen".

Aidt, Vib. *1425 Akthe, 1482 Ayt. Navnet er formentlig en -t-afledning, s.d., af roden i verbet *age*, urn. *ak-, men det er uvist hvad navnet sigter til.

Ajstrup, Rand., Vend. (to steder), Vib., År. *1311 Adhelstorp (hvor?), *1463 Aestrop (År.), 1468 Aystrop (Ugilt sogn), 1469 Aystrop (Rand.). Formen fra 1311 kan ikke med sikkerhed henføres til noget bestemt Ajstrup. Den hører hjemme omkring Framlev og Houlbjerg herreder mellem Århus og Viborg og vedrører måske et nu forsvundet Ajstrup i Horslev sogn. Formen vedrører derimod næppe Ajstrup i Århus amt, Malling sogn, fordi den ene af de personer som siges at bo i byen bærer et mandsnavn som ikke kendes så sydligt i Jylland. FL der ikke behøver være det samme i alle Ajstrup'er er mandsn. gl'da. Athisl eller (sikkert mindre hyppigt) mandsn. Anders, EL *torp*. "Athisls (cl. Anders') udflytterbebyggelse".

Akselterp, Him. 1504 Axeldrúp; lokalt [owseltærþ]. FL subst. aksel enten i betydningen 'skulder' eller i betydningen 'vognaksel', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på det skulderformede terræn" eller "Udflytterbebyggelsen hvor der kan skoves vognakseltræ".

Albæk, Him. (hgd.), Rand., Ring. og Vend. *1277 Albec (Rand.), 1328 Albæk (Vend.). FL træn. al 'elletræ', EL *bæk*. "Bækken ved, langs elletræerne".

Albøge, Djur. 1469 Albøgi. FL måske subst. gl'da. *al ('hedensk' tempel', EL subst. gl'da. *bōki 'bøgebevoksning'. "Bøgebevoksningen ved det hedenske tempel".

-aldi, -ildi. Disse to nært beslægtede afledningselementer, der også har varianter uden det afsluttende -i, kendes i flere jyske navne, men kan være svært at holde ude fra navne med ordet *vejle* som efterled. Førsteledenes betydning er i flere tilfælde usikker. Med -aldi, -ildi dannes konkrete af udsagnsordets stamme eller rod. Jfr. bl.a. Høgild, Skarrild.

Alheden. *1486 Alhieede. FL det forstær-

kende subst. adel 'hoved-, det største, vigtigste o.l.', EL *hede*. "Den store hede". Navnet bruges om flere store hedestrækninger i Jylland, men er som også 1486-formen især knyttet til heden ved Karup mellem Herning og Viborg.

Allelev, Djur. *1332 Alwærlofæ, 1429 Aluløff, 1441 Alwæløfuc. FL er trods den ældste, tidligt afskrevne form snarest mandsn. gl'da. Alwi, EL *lev*. "Alwis arve-gods".

Allerup, Vend. *1404 Aaldorp, 1465 Aldropp. FL træn. al 'elletræ' eller mandsn. gl'da. Alli, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med elletræerne" eller "Allis udflytterbebyggelse".

Allestrup, Djur. og Him. 1361 Allistorp (Djur.), *1407 Alstrup (Him.). FL mandsn. gl'da. Alwēr, EL *torp*. "Alwērs udflytterbebyggelse".

Alling, År. *1348? Allingh, 1554 Allinnig. FL snarest roden *alf- der indgår i ordet elv + -ung. "Stedet ved elven". Byen ligger ved Gudenåen. Jfr. Allinggård og Alling kloster. Sammenlign Allingdam og Vester Alling.

Allingdam, Vend. 1683 Ale[ng]szdam. FL snarest subst. gl'da. *ālængia 'strækning langs å', EL dam. "Dammen ved åstrækningen".

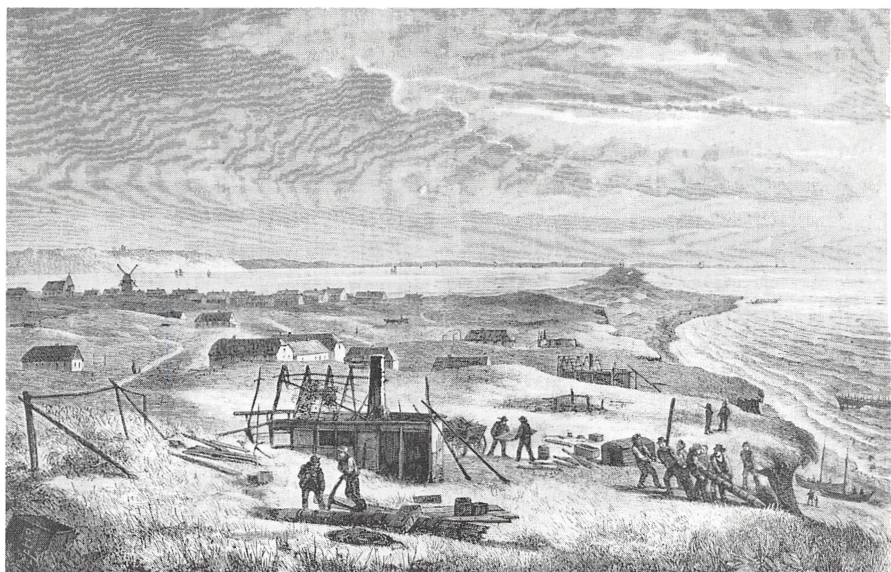
Allinggård og Allingkloster, Vib. *1231 Aluyng, 1268 Alfiing. Af samme oprindelse som Alling, År. ovenfor, s.d. Gården, den nuværende bebyggelse Allingkloster og ruinen af det middelalderlige Alling Kloster ligger ved Alling Å kort før dennes udlob i Gudenå.

Allingåbro, Djur. 1554 Allingaa Bro. FL ånavnet Alling Å, der har navn efter byerne Vester og Øster Alling, s.d., EL *bro*. "Broen over Alling Å". Byen er opstået i anden halvdel af 1800-tallet ved den gamle bro, der dannede Rougso herreds eneste landforbindelse til omverdenen.

Almind, Vib. *1451 Almind, 1498 Almennigh. Snarest subst. almindig 'fælled, fælles græsningsareal'. Navnet har aldrig betegnet nogen landsby, og sognet med den enlig beliggende kirke kaldtes i middelalderen Vranum sogn.

Almtoft, Vib. *1481 Almetofti, 1561 Alumtoft. FL træn. alm 'elm', EL *toft*. "Bebyggelsesarealet med, ved elmcne".

Alrø, År. *ca. 1250 Alrø. FL sandsynligvis træn. gl'da. *alær 'al, elletræ', EL ø. "Øen

At Agger betyder græsgang eller ager bærer byen og tangen ikke videre præg af på dette xylografi efter tegning af P. Hauberg i Illustreret Tidende 1875-76. Historiske kilder og gravninger på stedet viser dog at sognet tidligere har rummet frugtbar eng og storskov. Sognet hører til de mest naturændrede i landet, og årligt forsvinder mellem 5 og 10 meter langs vestsiden ud i havet. Jfr. Thyborøn med ill.

med elletræerne”.

Als, Him. *1170-80 Alnæs, 1436 Alnes. FL træn. al ‘elletræ’, EL næs. “Næsset med elletræerne”.

Alsbjerg, Vend. 1371 Alsbergh. FL er et stednavn der genfindes i marknavnet Alsagre flere steder i sognet (Torslev). Dets FL er træn. al ‘elletræ’, EL næs. “Næsset med elletræerne”; EL bjerg. “Bakken på, ved Al(næs)”. Et vanddragsnavn Als som i det sydvestjyske Alsbro og i ønavnet Als, se bd. 3, er teoretisk muligt som forled i dette navn.

Alsted, Mors. *1422 Alstedt, 1479 Alstet. FL mandsn. Alf eller træn. al ‘elletræ’, EL sted. “Alfs bebyggelsessted” eller “Bebyggelsesstedet med, ved elletræerne”.

Alstrup, Him., Rand., Sam. og Vend. *1440 Alstrup (Rand.), 1464 Alstorpp (Him.). FL mandsn. Alf, EL torp. “Alfs udflytterbebyggelse”.

Ammelhede, Djur. 1475 Ammelhec. FL muligvis det specielt jyske udsagnsord amle ‘trælle, arbejde med besvær’, EL hede. “Den hede der kræver hårdt arbejde”. Se illustration side 16.

Amstrup, Vib. og År. *1367 Ambstrup (År.), *1474 Ambstrop (Vib.). Amstrup i

Århus amt kan event. indeholde som FL subst. glda. *am ‘trang passage’, i så fald sigtende til beliggenheden ved Rævså. Snarere indeholder begge navne dog mandsn. Amund med sekundært genitivs-s, EL torp. “Amunds udflytterbebyggelse”. **amt**. Den nuværende inddeling af landet i amter er fremstået ved en indskrænkende revision af amtsinddelingen i 1970. De daværende amter, der danner grundlaget for lokaliseringerne i denne bog, og som danner stammen i bindinddelingen i det topografiske hovedværk i Danmark: Trap’s Danmark, er fremstået ved diverse revisioner af den oprindelige amtsinddeling, som er vokset frem af den middelalderlige og eftermiddelalderlige inddeling i len. Ordet amt, der er et låncord fra tysk (= embede), indførtes som inddelingsbetegnelse i 1662.

Amtoft, Thy. 1408 Amctofte. FL mandsn. glda. Ammi eller subst. glda. *amma ‘ældre kvinde, bedstemoder’, EL toft. “Ammis el. Den ældre kvindes bebyggelsesarealer”.

I Andrup, Rand. og Thy. 1462 Amdrup (Thy), *1463 Aendrup (Rand.), 1552 Andrup (Thy), 1558 Amdrup (Rand.). FL

Ammelhede sydøst for Randers er en af de lokaliteter hvortil Hamlets grav er blevet henført, fordi Saxo meddeler, at hans gravhøj findes på en hede i Jylland der er opkaldt efter ham. Udgravninger i 1950-erne har ikke givet positive resultater, men en sten ved byen minder for en sikkerheds skyld om at Saxo måske har kendt og undret sig over byens navn. (Foto : T. Ramskou i Danmark før og nu.)

mandsn. Amdid, EL *torp*. "Amdids udflytterbebyggelse".

II Andrup, Djur. og Mors. *1441 Andropp (Mors), 1552 Anndrup (Djur.). FL fuglen. and, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med ænderne".

Anholt, ø i Kattegat. *ca. 1250 Anund, 1434 Annolte. FL fuglen. and + -und. "Den med ænder forsynede (ø)". Tidligt er som en art tydeliggørende tilføjelse til navnet føjet efterleddet holt 'lille skov'.

Ans, Vib. *1399 Ansze, 1443 Ans. FL subst. å, EL *næs*. "Næsset ved åen".

Aptrup, Vib. *1396 Abtrup. FL mandsn. glda. Abbi, EL *torp*. "Abbis udflytterbebyggelse".

Arentsminde, Vend. Stationsby opkaldt efter justitsråd Arent Plesner (død 1875), der havde ejet den jord hvorpå stationen anlagdes.

Arnborg, Ring. *ca. 1325 Arnburgh. FL snarest stammen i fuglen. ørn, glda. *arn-, EL *borg*. "Bakken med ørnene".

Astrup, Thy. 1408 Athorp. FL mandsn. glda. Ari, EL *torp*. "Aris udflytterbebyggelse".

Asdal, Vend. 1393 Asedal. FL oprindelig navn på Kjul Å, glda. *Asa, dannet til en ordrod med betydningen 'gære, bruse op, svulme', EL *dal*. "Dalen hvorigennem åen Asa flyder". Jfr. Asferg.

Asferg, Rand. *1425 Asfferi, 1484 Asferri.

FL oprindelig navn på Kåtbæk, glda.

*Asa, dannet til en ordrod med betydningen 'gære, bruse op, svulme', EL subst. færg 'overfartssted'. "Overfartsstedet over vandløbet Asa". Jfr. Asdal og Grundfør.

Ask, År. *1499 Ask. Træn. ask, rimeligvis i kollektiv betydning "Askebevoksningen".

Askildrup, Him. og Rand. *1398 Aschilstrup (Rand.), *1408 Askendrop (Him.), 1453 Askildrup (Rand.), 1462. Askeldrup (Him.). FL kvinden. glda. Åskatla, EL *torp*. "Åskatlas udflytterbebyggelse".

Askov, Ring. 1480 Asshoweth, Asshowet. FL muligvis subst. ås 'langstrakt højdedrag', EL *hoved*. ?"Det fremspringende højdedrag".

Asmild, Vib. 1100-tallet Asmiald, 1304 Asmeld. FL subst. ås 'bakke', EL subst. glda. *miald 'noget knust, sand'. "Sandet på, ved bakken".

I Asp, Him. *1493 Asph. Træn. asp, rimeligvis i kollektiv betydning "Aspebevoksningen".

II Asp, Ring. *ca. 1325 Aspæ. Flertal af træ. asp. "Aspetræerne".

Assedrup, År. *1408 Ascndrup, 1488 Atzerdrup. FL mandsn. Asser, EL *torp*. "Assers udflytterbebyggelse".

Assels, Mors. Se Vester Assels.

Assens, Rand. *1371 Asensz, 1479 Asens.

- FL træn. ask, EL *næs*. "Næset med asketræerne".
- Assentoft**, Rand. 1579 Assentofft. FL formodentlig kvindenavnet gl'da. Åsgunn, EL *toft*. "Åsgunns bebyggelsesareal". Jfr. Essenbæk.
- Assing**, Ring. *ca. 1325 Asingh. Muligvis oprindelig navn på en bæk der udspringer nær sognekirken, gl'da. *Asung, alledt af en ordrod med betydningen 'gære, bruse op, svulme'. Jfr. Asdal, Asferg.
- I Astrup**, Him. (2 steder), Rand., Ring. (2 steder), Sal., Vend., Vib. (2 steder). *1371 Astrup (sogneby i Him.). FL i alle Astrup'er behøver ikke være det samme, men er i de fleste tilfælde snarest mandsn. gl'da. Assi, i andre tilfælde måske træn. ask, EL *torp*. "Assis udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen med asketræerne".
- II Astrup**, År. 1508 Astrvp. FL kan som i ovennævnte Astrup'er være mandsn. gl'da. Assi men er snarere træn. ask eller ligefrem navnet på nabobyen Ask, EL *torp*. "Bebyggelsen der er flyttet ud fra Ask" eller "Udflytterbebyggelsen med asketræer".
- Aså**, Vend. 1581 Asaac. FL muligvis udsagnsordet gl'da. *asa 'gære, bruse', EL *å*. "Åen der bruser".
- Attrup**, Djur. (to steder), Vend. (to steder) *1183 Attethorp (Rosmus s.), 1462 Attrup (Torslev s.). FL mandsn. gl'da. Atti, EL *torp*. "Attis udflytterbebyggelse".
- Auning**, Djur. 1450 Aningh. FL subst. gl'da. *ān 'stribc, strimmel' + *-ung*. "Området ved (jord-)strimlen".
- Aunsbjerg**, Vib. (hgd.). *1377 Awænsberg, 1396 Awendsberg. FL muligvis mandsn. gl'da. Aghin, EL *bjerg*. "Aghins bakke".
- Avlum**, Ring. *ca. 1325 Aflum. FL subst. avl i den ældre betydning 'kraft, magt' eller som måske i et nært beslægtet norsk navn 'udbytte (af jorden)', EL gl'da. *hēm*. ?"Bebyggelsen på den udbytterige jord".
- Avsumgård** samt **Vester** og **Øster Avsum**, Ring. 1476 Aflsumgorth, 1495 Axom. FL muligvis subst. aks, EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen hvor der er (rigeligt med) aks".

B

Baggesvogn, Vend. (hgd.) *1454 Worn, 1568 Bagsvoen. Det oprindelige navn der er af samme oprindelse som stednavnet Vogn, s.d. adskilles fra dette og fra Sparrevogn ved tilføjelsen Bagge, en tidligere ejers tilnavn.

Bagterp, Vend. 1335 Bakkæthorp, 1406 Baktorp. FL subst. bakke, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på bakken".

Bajlum, Sal. *1420 Bodum, *1435 Baden-nom, 1474 Balum. De ældre og nyere former af navnet bringes bedst i overensstemmelse med hinanden ved at antage, at FL er subst. bad eller subst. glda. *bath 'kamp', EL måske *holm*. "Holmen hvor der er bad(stue)" eller "Holmen hvor der har stået en kamp".

Bale, Djur. *1416 Balw, 1540 Balloc. Snarest dativ ental af subst. *balle* 'forhøjning'. "(På, Ved) forhøjningen". Se bøjningsformer.

balle. Det ord har i stednavne to helt forskellige betydninger, der dog synes at måtte føres tilbage til samme grundbetydning 'svulme' af en indoeuropæisk rod *bhel-. Den mere almene betydning i stednavne er 'jævnt stigende forhøjning, bakke', mens den mere specielle, der i Nørrejylland kun forekommer ganske få gange mod sydøst, er 'afdeling af landsby'. Jfr. I Ballen nedenfor.

Balle, Djur. (2 steder), Rand., Vib., År. *1418 Ballow (Vib.), 1469 Balligh (Rosmus s.). Subst. *balle* 'forhøjning'.

Balleby, Ring. 1523 Bolliby. FL subst. *balle*, EL *by*. "Byen på, ved forhøjningen".

I Ballen, Sam. 1677 Brunby Balle, 1703 Bryndbye Ball. Det nuværende navn er bestemt form ental af subst. *balle*, måske i betydningen 'forhøjning' men snarere i den mere afsvækkede, specielle betydning 'afdeling af landsby', idet Brundby og Ballen trods afstanden på et par kilometer udgør et ejerlav. Allersnarest forekommer balle dog her i en anden udspecialiseret betydning 'afdeling af bymarken'. Balle

forekommer så mange gange på Samsø som efterled i marknavne, at den oprindelige betydning 'forhøjning' næppe altid er til stede. En tilsvarende betydning 'afdeling, dyrket plads i skov' kendes fra den jyske østkyst over for Samsø.

II Ballen, År. Fælles navn på Ask Ballen og Astrup Ballen. Bestemt form flertal af subst. *balle* 'forhøjning'.

Balling, Sal. *1425 Balling. FL subst. *balle* + -ung. "Stedet med den runde forhøjning".

Bandsbøl, Ring. 1578 Bandtsbøl. FL må være subst. bånd, måske sigtende til terrænets form, EL *bøl*. "Udflyttergården på det langstrakte terræn".

Bangsbo, Vend. 1364 Bangsboodh. FL mands(til)n. Bang, EL *bod*. "Bangs bod".

Barde, Ring. 1498 Berdæ. Subst. glda. *bærthi 'område ved en kant' eller et stednavn afledt af subst. glda. barth 'kant, rand'. "Området ved kanten (af Abildå)".

Barmer, Him. *efter 1252 Barnæmyræ. FL subst. barn, EL subst. myr(c) 'mose'. "Børnenes mose".

Barsbøl, Him. 1459 Basbøl. FL dyren. basse 'vildsvin' eller mandsn. Basse, EL *bøl*. "Udflyttergården med vildsvinene" eller "Basses udflyttergård".

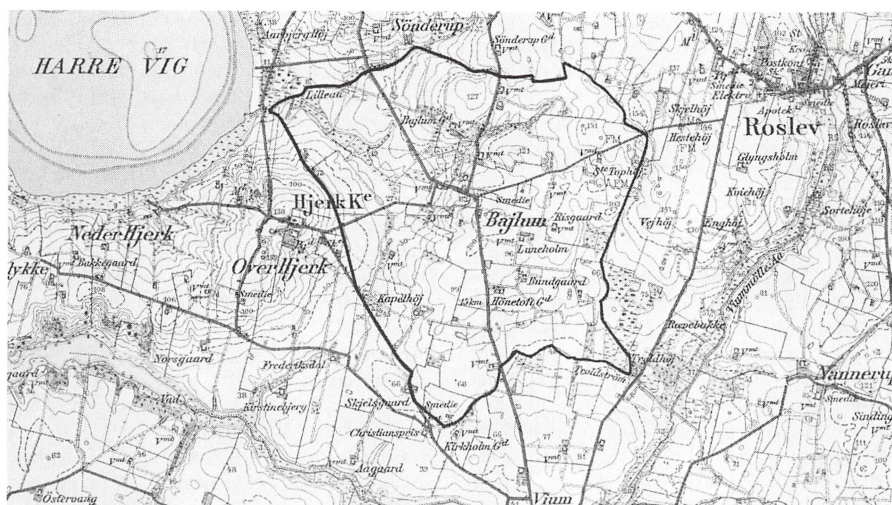
Barslev, Thy. *1391 Barsleff, 1408 Badersløff; lokalt [bå'sle]. FL snarest mandsn. glda. *Bathar, EL *lev*. "Bathars arvegodt".

Basballe, Djur. 1446 Basbally. FL dyren. basse 'vildsvin', EL *balle*. "Forhøjningen med vildsvinene".

Battrup, År. *1484 Bartrop; lokalt [bå-drep]. FL sandsynligvis genitiv flertal af subst. barn, EL *torp*. "Børnenes udflytterbebyggelse".

Batum, Vib. *1440 Bartum, 1494 Bartom; lokalt [bå'tom]. FL måske adj. glda. *biart 'lys, strålende', EL glda. *hēm*. "Den lyse bebyggelse".

bebyggelsesnavne er navne på købstæder, landsbyer, slotte, gårde, huse m.v. De danner kernen i dette leksikon. Mange af

På Bajlum og Bajlumgårds jorder kendes hverken spor af badstuer eller kamphandlinger. Derimod vidner endnu markbogen 1683's navne om det holmeprægede terræn, idet 15 af 80 marknavne ligefrem indeholder ordet holm. Udsnit af Geodætisk Instituts atlasblad Grinderslev, 1:40 000. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

dem er særdeles gamle. De ældste med efterleddene (EL) -lev, -hēm, -sted samt + -ing tilhører hovedsagelig folkevandrings-tiden, det vil groft sige 5. til 8. århundrede efter Kristi. Enkelte navne på -lev synes endda at gå endnu længere tilbage i tiden. Yngre navne på -by, -torp, -drup, -strup), -um med flere tilhører hovedsagelig vikingetiden eller er endnu yngre. Fra tiden før og til dels under vikingetiden stammer navnene med afledningsendelser. -ing er nævnt ovenfor men iøvrigt henvises der til artiklen afledning med videre henvisninger. Som navne på bebyggelser optræder endvidere en lang række ord og navne, der egentlig betegner naturforeteelser. Usammensatte som Lund og Horn anses normalt for gamle, men kan være dannet hvornår som helst. Derimod er usammensatte navne med afledningsendelser som f.eks. Mors, Skjern med sikkerhed gamle og må ikke sjældent have op mod de mindst 1500-2000 år bag sig. De sammensatte som f.eks. Solbjerg og Rugtved anses ofte for at være yngre, nogle endda middelalderlige i funktion som bebyggelsesnavne, men i hvert fald de på -høj, -bjerg, -tved og -borg er i hovedsagen fra vikingetiden, fordi de betegner gennemgående store byer og tit som forled indeholder ord eller navne, der ikke kendes i middelalderen.

Beder, Ar. *1267 Bitreth, *1403 Bedert. FL er sandsynligvis subst. glda. *bit 'bid, græsgang', EL er af omstridt oprindelse, se under *ræthi* og jfr. herred.

Begrtrup, Djur. 1313-1320-erne Bekki-thorp. FL genitiv ental af subst. *bæk*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved bækken".

Bejstrup, Vend. 1371 Bysdrop. FL subst. bis(ko)p, EL *torp*. "Den af bispens ejede udflytterbebyggelse".

I Bendstrup, Djur. (Todbjerg s.) *1446 Bendstrup. FL mandsn. Bent, EL *torp*. "Bents udflytterbebyggelse".

II Bendstrup, Djur. (Hvilsager s.) *1299 Benestorp, 1468 Beenstorp. FL mandsn. glda. *Bēnir, EL *torp*. "Bēnirs udflytterbebyggelse".

Bering, Ar. *1310 Byring. Sandsynligvis subst. glda. *biring 'avling'. Navnet sigter vel til god avl.

Bersted, Thy. her? 1348 Birkystæth, *1518 Birkstedt. FL subst. glda. *birki 'birkebevoksning', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet i, ved birkebevoksningen".

Besser, Sam. 1424 Bæstzer, Bætzler. FL snarest subst. glda. *bēt 'skib', EL *ør(e)*. "Den grusede strandbred med skibet (skibene)".

Bested, Thy. 1367 Bilstæthe. FL subst. glda. bild 'vinkel, vinkelformet skæreredskab, plovskær', EL *sted*. "Det vinkelformede bebyggelsessted". Adelslægten Bild

der i 1300-tallets anden halvdel kendes i Bested sogn kan have dannet sit tilnavn efter stednavnet mens det omvendte ikke kan være tilfældet.

Bidstrup, Vib. (hgd.) 1345 Bistorp. FL subst. bis(ko)p, EL *torp*. "Den af bispen ejede udflytterbebyggelse".

Biersted, Vend. 1465 Bierstet. FL subst. *bjerg*, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved, på bakken".

Bigum, Vib. 1447 Bigvm. FL antages almindeligvis at være subst. gl'da. *bik 'krumning, odde' men kan også være subst. bcg, gl'da. bik, der er et meget tidligt lån fra latin (i tysk senest år 700), EL gl'da. *hem*. "Bebyggelsen hvor der udvindes bcg" eller "Bebyggelsen ved krumningen".

Bilstrup, Sal. *1302 Biltorp, 1507 Bilstrup. FL mandsn. (tiln.) gl'da. *Bild, EL *torp*. "Bils udflytterbebyggelse".

Binderup, Him. (2 steder), Rand. 1416 Bendorp (Rand.). FL mandsn. gl'da. *Bēni, EL *torp*. "Bēnis udflytterbebyggelse". I Binderup sogn i Himmerland skelnes der siden 1500-tallet mellem Lille og Store Binderup.

Bindsløv, Vend. 1347 Sønderbinzløv,

1395 Binzløv. FL måske mandsn. gl'da. *Bind, EL *lev*. ?"Binds arvegods". Der skelnes mellem Nørre og Sønder Bindsløv. **Birk**, Ring. 1498 Birk. Subst. gl'da. *birki 'birkebevoksning'.

Birkelse, Vend. *1202-14, 1448 Birkils. FL subst. gl'da. *birki 'birkebevoksning', EL *hals*. "Birkebevoksningen ved indsnævringen". Birkelse ligger hvor Rye Å-dalen snævrer ind op mod Abybro.

Birkmose, Ring. 1547 Birkmøse. FL træn. birk, EL *mosc*. "Mosen med birke-trærne".

Birkumgård, Vend. (hgd.) *1465 Byrc-komgaardtt. FL subst. gl'da. *birki 'birkebevoksning', EL gl'da. *hem*. "Bebyggelsen i, ved birkebevoksningen".

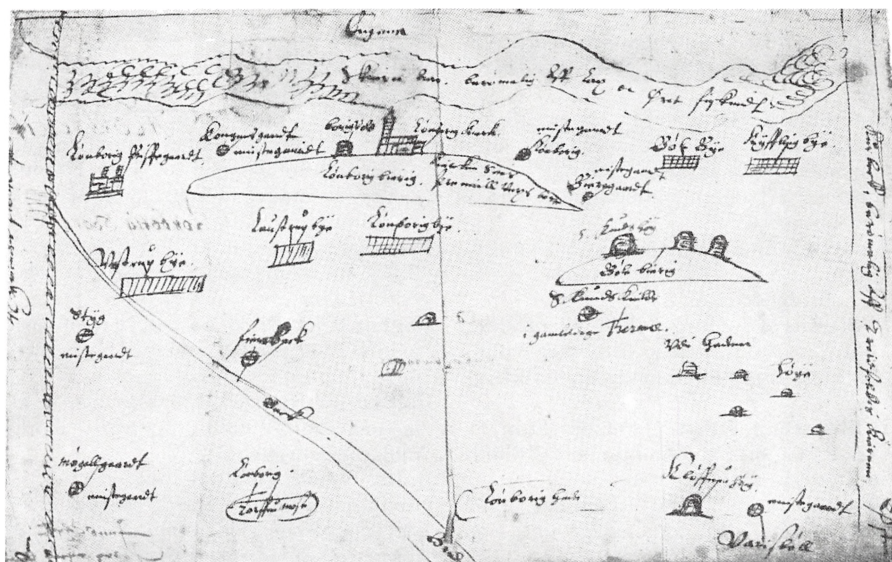
Bisgårde, Him. *1459 Bispgard. FL subst. bis(ko)p, EL *gård*. "Den af bispen ejede gård". Gården tilhørte i 1400-tallet Viborgs bisp.

Bislev, Him. 1397 Bysløv. FL snarest mands(til)n. gl'da. Bisi, EL *lev*. "Bisis arvegods".

Bjellerup, Rand. (hgd.). 1407 Beldorp, 1477 Bieldrup. FL mandsn. gl'da. *Bialvi, EL *torp*. "Bialvis udflytterbebyggelse".

Bigum. Omkring midten af Tjele Langsø skyder Bigum kirke sig på en svag bue ud i søen. Det er sandsynligvis denne karakteristiske beliggenhed der har givet navn til byen Bigum. Udsnit af Geodætisk Instituts 2 cm-kort 1215 I, 1:50 000. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

Bjerg. Præsternes topografiske indberetninger til Ole Worm i 1600-tallets første halvdel dækker meget store dele af Jylland med korte sognebeskrivelser. Fra Vestjylland findes ofte primitive kort som dette over Lønborg sogn vest for Skjern. Som store og velafgrænsede terrænformationer ses de to bjerge Lønborg bierig og Bøle bierig, hvorpå ses tre mindre høje. Det sidste kaldes nu Bøle Banke, men ellers er det som regel ordet bakke der anvendes, hvis ikke bjerg – hvad er det normale – er blevet bibeholdt.

Bjerager, Ar. *1384 Bierreagger, 1468 Berragher. FL subst. *bjerg*, EL. *ager*. “Marken på bakken”.

bjerg. Dette ord forekommer meget almindeligt i danske stednavne, hvor det har den almene betydning, der i nudansk bedst dækkes af ordene bakke og høj. Mange af navnene på -bjerg må være førmiddelalderlige på grund af ukendt eller alderdommeligt ordstof i forleddet. Det tyder endvidere på høj alder, at mange af de bebyggelser, der har navne på -bjerg (overført fra nærliggende bakker), er store, centrale sogne- eller herredsbyer.

Bjergby, Mors, Rand., Vend. 1343 Byærby (Vend.). FL subst. *bjerg*, EL. *by*. “Byen på, ved bakken”.

Bjerre, Rand., Thy. *1407 Bierby, 1552 Pierre (Thy), 1664 Bierrig (Rand.). Subst. *bjerg* – i Thy snarest i flertal. I begge navnene har -by af og til kunnet bruges som en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Bjerring, Vib. 1346 Beringh, 1355 Byring. FL subst. *bjerg* + -ing. “Stedet ved bakken”.

Bjerringbro, Vib. Stationsby anlagt ved Bjerring mølle. I tilknytning til møllen var der et udskibningssted i Gudenåen, og *bro*

betyder derfor her snarest ‘skibbro’.

Bjert, Ring. *1422 Byærtæ, 1510 Bierthe. Sandsynligvis et oprindeligt ånavn, gl.da. *Biarta, afledt af adj. gl.da. biart ‘lys, skinnende’. “Den skinnende” kan have været navnet på den nuværende Bjergebæk. Der skelnes siden 1500-tallet mellem Nørre og Sønder Bjert.

Bjødstrup, Djur. (2 steder). *1203 Biornstorp (Tved s.), *1491 Biørstrop (Bregnet s.). FL mandst. Bjørn, EL. *torp*. “Bjørns udflytterbebyggelse”. Jfr. Bjøstrup.

Bjørndrup, Mors. *1424 Biorndrup, 1541 Biorendrop; lokalt [bjærep]. FL mandst. Bjørn, EL. *torp*. “Bjørns udflytterbebyggelse”.

Bjørnholm, Djur. (hgd.). ca. 1300 Bior-næholm. FL dyren. bjørn eller mandst. Bjørn, EL. *holm*. “Holmen med bjørnene” eller “Bjørns holm”. Hovedgården ændrede i 1681 navn til Høgholm, s.d., men navnet er i 1800-tallet genoptaget som navn på en større gård udparcelleret fra Høgholm.

Bjørnkær, Vend. (hgd.). 1563 Bjørnkier. FL dyren. bjørn, EL. *kær*. “Kæret med bjørnene”.

Bjørnsholm, Him. Mellem 1573 og 1949

navn på Vitskøl kloster, s.d. Opkaldt efter og navngivet af adelsmanden Bjørn Andersen Bjørn, *EL holm*. Se herregårdsnavne.

Bjørnstrup, Him. 1345 Byørnethorp, *1497 Biørnstrup. *FL* dyren. bjørn eller mandsn. Bjørn, *EL torp*. "Udflytterbebyggelsen med bjørnene" eller "Bjørns udflytterbebyggelse".

Bjøstrup, Ar. 1506 Biørsstrup. *FL* mandsn. Bjørn, *EL torp*. "Bjørns udflytterbebyggelse". Jfr. Bjødstrup.

I Blenstrup, Him. *1348 Blendstrup, Bli[n]gstrop. *FL* snarest tiln. glda. *Blinding, *EL torp*. "Blindings udflytterbebyggelse".

II Blenstrup, Rand. *1448 Blenstrup. *FL* sandsynligvis tiln. Blind, *EL torp*. "Blinds udflytterbebyggelse".

Blistrup, Mors. *1410 Blixtorp, 1503 Blistrop. *FL* tiln. glda. Bligh, *EL torp*. "Blighs udflytterbebyggelse".

Blokhush, Vend. 1683 Bloch Huusene. Flertal af subst. blokhush 'hus bygget af vandret lagte bjælker'.

Blære, Him. *1317 Bleere, 1455 Blæær. Subst. blære 'kileformet stykke jord'. Det er nu uvist hvad navnet oprindeligt har sigtet til.

Blåværk, Djur. 1610 Blaakier. *FL* adj. blå 'mørk, sort', *EL kær*. "Det mørke kær".

bo. Efterleddet *bo* 'bebyggelse, hus' er yderst sjældent i stednavne, bortset fra helt unge husnavne, og i gamle navne kan det repræsentere en tidlig udvikling fra *bod*, jfr. Skovbo. Ordet er beslægtet med det almindelige efterled *-bo* i indbyggernavne, s.d., som f.eks. skagbo og thybo om indbyggerne i Skagen og Thy.

bod. Ordet *bod* anvendes i ældre som i nyere tid om midlertidige eller meget primitive skure eller skjul. I købstæderne får ordet dog en noget videre betydning 'lille hus', jfr. ord som toldbod, accisebod. Det er af og til videreudviklet til *bo*, jfr. Gårdbogård og sammenlign Skovbo. En omtydning til *-by* foreligger formentlig i Jørsby på Mors.

Bode, Djur. 1408 Bodhæ; lokalt [bu'e]. Flertal af subst. *bod*, sandsynligvis sigtende til små fiskerhytter ved Grund Fjord.

Bodholt, Ring. 1610 Bualhuallt. *FL* subst. *bod* 'hytte, skur', *EL holt*. "Den lille skov med hytterne". Den ældste forms første *-al-* er muligvis en fejl for *-d-*.

Bodum, Thy. 1344 Bothum; lokalt

[båj'em]. Dativ flertal af subst. *bod*. "(I, Ved) hytterne".

Bodum Bisgård, Thy (hgd.). 1555 Bøsgord, 1595 Bodom Bissgaard. *FL* subst. bis(ko)p, *EL gård*. "Den af bispen ejede gård". Bodum, se ovenfor, adskiller navnet fra andre Bisgård'e i Thy. Gården ejedes i middelalderen af bisperne i Børglum.

Boeslum, Djur. *1299 Buseholm, *1327 Bøseholm. *FL* mandsn. glda. Bösi, *EL holm*. "Bösis holm".

Bogens, Djur. *1203 Bocnes. *FL* træen. bøg, glda. bök, *EL næs*. "Næsset med bøgetræerne".

Boldrup, Him. *1439 Boldrup. *FL* mandsn. glda. Baldi, *EL torp*. "Baldis udflytterbebyggelse".

Bolle, Vend. *1410 Bolling, her? 1510 Bollo, 1683 Bolle. De ældre former lader sig ikke forene i én tolkning. Da 1510-formen ikke med sikkerhed hører til her, er navnet måske snarest identisk med subst. bolle 'lille kar' i bestemt form ental.

Boller, Vend. *1440 Bolw, 1465 Bolloff, 1568 Boller. *FL* måske subst. bul 'træstamme', *EL* måske subst. glda. *løgh 'badevand, vand'. "Vandet med, ved træstammen". Efterleddets udvikling kendes fra subst. glda. mundløgh 'bækken, skål', der tidligt er blevet til mullugh, mullogh m.v. Det udlydende *-r* repræsenterer under alle omstændigheder en senere udsporing.

Bonderup, Him., Vend. 1442 Bwndrop (Him.). *FL* mandsn. Bonde eller subst. bonde, *EL torp*. "Bondes, Bondens eller Bøndernes udflytterbebyggelse".

Bonnet, Ring. ca. 1525 Bonnet. *FL* muligvis subst. hund, *EL* muligvis glda. *with*. ?"Skoven med, ved (sø-, eng-)bunden".

Borbjerg, Ring. *ca. 1325 Borthbiergh. *FL* subst. glda. borth 'kant, rand', *EL bjerg*. "Bakken med kanten".

Bording, Ring. *ca. 1325 Burringh. *FL* subst. *borg* + *-ung*. "Stedet med bakken".

borg. Ordet *borg* er beslægtet med ordet *bjerg* og forekommer derfor i mange stednavne i betydningen 'naturlig bakke, forhøjning'. Meget tidligt har ordet dog udviklet den mere specielle betydning 'befæstet højde', der især kendes i en række købstadsnavne (Ålborg m.fl.). Tilsvarende i en del gamle herregårdsnavne, men her anvendes ordet *borg* også senere om ikke-befæstede adelshuse samt øvrigt i navne på ejendomme af pompøst udseende

de. Som en udløber heraf kan borg anvendes spottende om små og usle huse. Ordet borg i den oprindelige betydning 'bakke' kendes især fra en række gamle vestjyske navne, hvoraf mange er sogne- navne (Arnborg, Lomborg m.fl.).

Borre, Vib. *1345 Borg. Subst. *borg* 'bakke'.

Borregård, Him. 1468 Borogard. FL subst. *borg*, EL *gård*. "Gården eller Indhegningen ved, på bakken".

Borris, se Nørre Borris og Sønder Borris.

Borridsø, Vib. 1366 Burys, 1405 Borys. FL snarest subst. *borg*, EL ris 'krat'. "Kratet på bakken".

Borum, Ar. *1326 Bardhom. FL subst. glda. *barth 'skæg, kant', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved kanten". Borum ligger på en markant højde mellem Storkesig Bæk og Lyngbygård Å.

I Borup, mange steder. *1297 Bothorp (Djur.), 1. halvdel 1300-tallet Bothorp (Rand.). FL i de fleste tilfælde subst. *bo*, i færre tilfælde det ikke særligt almindelige mandsn. *Bo*, men der kan ikke sprogligt skelnes mellem de to muligheder, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med den særlige slags beboelse" eller "Bos udflytterbebyggelse".

II Borup, Vib. (Tårup s.). *1486 Borup, 1524 Bordop. FL snarest subst. glda. borth 'kant, rand', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på, ved kanten". Borup ligger meget markant mellem Hjarbæk Fjord og Jordbro Å.

Bostrup, Sal. 1524 Bostrop. FL mandsn. glda. *Bōsi*, EL *torp*. "Bōsis udflytterbebyggelse".

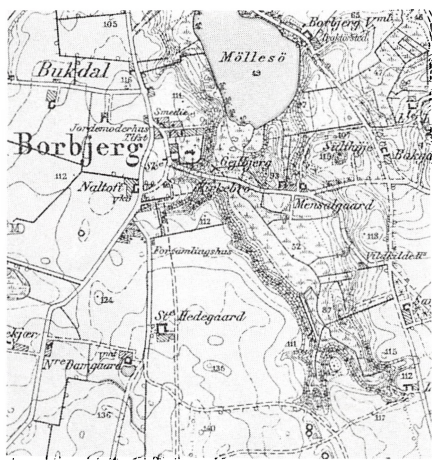
Bovbjerg, Ring. 1434 Bomberch (neder- tysk), 1638 Boubierge. FL subst. *bue*, EL *bjerg*. "Den buetformede bakke".

Bovet, Vend. flere steder, bl.a. forstad til Nørre Sundby. Bestemt form af subst. *bov* (*bue*) 'bugtning'. Bovet ved Nørre Sundby ligger ved knækket i vejgaflen mellem hovedvej 10 og 14.

Bovlstrup, Ar. her? *1203 Pulstorp, 1468 Bowelstrop. FL sandsynligvis mandsn. glda. *Bōtulf*, EL *torp*. "Bōtulf's udflytterbebyggelse".

Bovsø, Ring. 1498 Boxø. FL subst. *bue*, EL *sø*. "Den buede sø". Søen er nu udtørret men fremtræder som en cirkelrund lavning ved bebyggelsen Bovsø.

Brabrand, Ar. *1340 Brabrun, *1425 Brabrandd. FL sandsynligvis oprindelig

Borbjerg. Den bakke som har givet navn til sogn og sognekirke tegner sig stadig markant i landskabet og svarer helt til beskrivelsen i præstens indberetning fra 1638 til Ole Worm: Borberg kierck ... ligger paa itt berg. Huad den øster oc synder side belanger er der en dyb oc dall der neden for, strax der huos er en liden søe norost fra. – Geodætisk Instituts mbl. M 2105, 1:20 000. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

navn på Brabrand Sø, glda. *Brā, egentlig "Den glimtende", EL subst. brønd, glda. brunn, her i den almindelige jyske betydning 'kilde'. "Kilden ved Brā".

Bradsted, Him. *1487 Brasted, 1507 Bradstet. FL muligvis adj. *brat*, EL *sted*. ?"Det stejle bebyggelsessted".

Bradstrup, Him. 1501 Bratstrop. FL snarest mandsn. glda. Bratt, EL *torp*. "Bratts udflytterbebyggelse".

Bramstrup, Rand. 1453 .amst[ro]pp, *1465 Bramstrup. FL mandsn. glda. Bram, EL *torp*. "Brams udflytterbebyggelse".

Brandstrup, Djur., Vib. *1420 Brantstrop (Djur.), 1423 Branzthorp (Vib.). FL mandsn. glda. Brand, EL *torp*. "Brands udflytterbebyggelse".

Brassø, Ar. 1683 Bradsøe. Sø ved Silkeborg. FL snarest fisken. brasen, EL *sø*. "Søen med brasenerne".

Bratbjerg, Vend. *1467 Bratbjerg. FL adj. *brat*, EL *bjerg*. "Den stejle bakke".

Bratskov, Vend. (hgd.). *1307 Broutschaw, *1409 Browetskow, 1410 Brades skaw, 1414 Brodscow. FL er trods flertydig overlevering snarest navnet på nabobyen Brovst, s.d., EL *skov*. "Skoven ved Brovst".

Brattingsborg, Sam. (hgd.). 1683 Brattens Borig. Herregårdens navn stammer

Brøst. På Videnskabernes Selskabs kort fra 1791 får man et tydeligt indtryk af at Brøst ligger som på en ø med vanskelige samfærdselsmuligheder til alle sider. Den vigtigste landevej gennem Han-herrederne er vist nok først i 1600-tallet fort uden om Brøst og nærmere herregården Bratskov. Udsnit af Geodætisk Instituts VSK, Jylland nr. 3. Copyright (gengivet i 3/4 str.).

fra den middelalderlige litteraturs fortællinger om Didrik af Bern og indeholder egentlig navnet på det franske landskab Bretagne. Det tillægges i Danmark ofte (folkeligt) formodede forsvundne borganlæg og voldsteder, og det er et tilfælde, at navnet er blevet knyttet til netop denne herregård.

Braulstrup, Him. 1493 Braulstrop. FL svarer ikke umiddelbart til noget kendt navn eller ord. Måske et tiln. glda. *Bragthill, svarende til et oldislandsk tillægsord bragðilr 'ond af udseende' eller subst. glda. *bragthall, svarende til oldislandsk bragðalr 'tilspidset træ anvendt til optænding' eller subst. glda. *bráthwæll 'hurtig kilde, ?springkilde, vædekilde', EL *torp*. Der findes flere kilder omkring byen og navnet betyder vel snarest "Udflytterbebyggelsen ved vædekilden".

bredning. Udvidelse af smallere farvand. Især brugt om de brede dele af Limfjorden. Se ill. ved Lundø og bugt.

Bregnet, Djur. *1338 Bregentved, *1423 Bregned. FL planten. bregne, EL *tved*. "Rydningen i(mellem) bregnerne".

Brejning, Ring. *ca. 1325 Bregningh. FL

planten. bregne + -ing. "Stedet med bregnerne".

Bremdal, Ring. 1688 Bramdall Huus. FL planten. bram 'brombær', EL *dal*. "Dalen med brombærrene".

Brendstrup, År. *ca. 1210 Brendistorp. FL muligvis subst. glda. *brændi 'område med stokke, stænger o.l.', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved området med stokkene".

Breum, Sal. *1327 Breum. FL adj. bred, EL glda. *hēm*. "Den brede bebyggelse".

bro. Ordet bro anvendes i danske stednavne i tre forskellige betydninger: 1) som almindeligst i nudansk 'niveaufri krydsning af vandløb o.l.', 2) 'brolægning' eller anden befæstelse af vej, 3) 'anløbsbro for skibe'. Betydningen 'brolægning' der i nutiden er forældet indgår i ikke helt få stednavne, således de normale forstadsbetegnelser Østerbro, Sønderbro o.s.v.

Brorstrup, Him. *1318 Broderstorp. FL mandsn. Broder, EL *torp*. "Broders udflytterbebyggelse".

Brøst, Vend. 1458 Brosth, 1468 Browisth. FL subst. *bro*, EL subst. glda. *wist 'ophold, opholdssted'. "Opholdsstedet ved broen". Jfr. kort.

ukendt betydning. FL kan dog også være subst. bud 'gæstebud o.l.', EL glda. *hēm*.

Buderup og **Buderupholm** (hgd.), Him. 1268 Budorp. FL tiln. glda. Buddi, EL *torp*. "Buddis udflytterbebyggelse". EL *holm* vedrører herregården.

bugt. Som bugt betegnes store og åbne indskæringer i landmassen. Ordet er lånt fra plattysk i middelalderen men anvendes i topografisk betydning ikke før end i 1600-tallet. Se kort side 25.

Bugtrup, Djur. *1416 Buckedrop, 1441 Bukthrup. FL dyren. buk, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med bukkene".

Bukkær, Ring. *1466 Bucker, 1638 Buckier. FL dyren. buk, EL *kær*. "Kæret med bukkene".

Bulbjerg, Thy. 1503 Bwlbierig. FL subst. bul 'bjælke, planke', EL *bjerg*. "Bakken med bjælkerne".

Bunken, Vend. 1662 Bunchen. Bestemt form flertal af subst. bunke 'jordløst hus'.

Bur, Ring. 1266 Buræ. Subst. bur 'lille hus, skur, bod' enten i dativ ental eller i den særlige flertalsform af stednavne, se bøjningsformer.

Bustrup, Sal. (hgd.). *1452 Bustrup, 1454 Bustorp. FL mandsn. glda. Butsi, EL *torp*. "Butsis udflytterbebyggelse".

by. Ordet by der hænger sammen med verbet 'bo', har i modsætning til mange andre efterled i bebyggelsesnavne altid betegnet bebyggelse. I funktion som stednavneled er ordet kendt fra vikingetiden til vore dage. Det har været diskuteret om by altid betegnede landsbyer eller om det som andre steder i Skandinavien også forekommer i betydningen gård. I de jyske enkeltgårdsområder i Vendsyssel og især Ringkøbing amt kan træffes navne på -by, der sikkert aldrig har betegnet andet end en enkelt gård. Betydningen landsby (= samling af gårde) kan dog betragtes som den langt hyppigste også i jyske bebyggelsesnavne. Som en tydeliggørende tilføjelse, s.d., forekommer by af og til, bl.a. for at betegne bebyggelsen som et ejerlav.

Bygholms Vejle, Thy. 1695 Bygholms Veylle. FL navnet på en ukendt holm, hvis FL er planten. byg, EL *holm*. "Holmen hvor der dyrkes byg". EL *vejle*. "Vadestedet ved, over Bygholm". Om betydningsudviklingen til 'stort fladt vådområde' se *vejle*.

Bygom, Him. 1465 Byggom. FL planten. byg, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen hvor der dyrkes byg".

Byrsted, Him. 1455 Byrsted. FL ét af tre subst. glda. *biūr 'bæver, kileformet stykke eller (stærkt) øl', EL *sted*. Snarest "Bebyggelsesstedet med bæverne".

Byrum, Vend. 1219 Byrum, 1221 Bivrum, Birum. FL kan være ét af tre subst. glda. *biūr 'bæver, kileformet stykke eller (stærkt) øl', i så fald er EL glda. *hēm*. Enklest forklares navnet dog som sammensat med som FL subst. *by*, her i betydningen 'gård', EL subst. rum '(ryddet) plads, areal'. ?"Gårdarealet".

Bysted, Sal. *1440 Bysted. FL subst. *by*, EL *sted*. "Stedet for en bebyggelse". Måske egentlig et almindeligt, sammensat navneord.

Bystrup, Him. *1440 Bystrup, 1478 Bys-thæ, 1483 Biwstrup. FL snarest mandsn. Bjørn, EL *torp*. "Bjørns udflytterbebyggelse".

bæk. Den nuværende betydning 'lille vandløb' foreligger også, hvor dette gamle nordiske ord indgår i ældre stednavne.

Bækmark (hgd.) og **Bækmarksbro**, Ring. *1462 Beckmarck. FL subst. *bæk*, EL *mark*. "Marken ved bækken". Bækmarksbro ligger ved en bro over Flynder Å syd for Bækmark.

Bælum, Him. *1231 Bēflum. FL er sandsynligvis et oprindeligt vanddragsnavn. Enten glda. *Baflī om den nu udtørrede sø nord for byen eller *Bæfla (evt. *Bæfla) om den nuværende Bælum Bæk, og snarest beslægtet med roden i urgermansk *babō 'bønne', egentlig 'noget opsvulmet'; EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved søen Baflī" eller "Bebyggelsen ved bækken Bafla".

Bærs, Ring. 1579 Bersby, 1586 Berss. FL enten subst. bær eller dyren. bæver, EL muligvis *sø*. ?"Søen hvor ved der er bær" eller ?"Søen med bæverne". Den ældste forms -*by* er en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

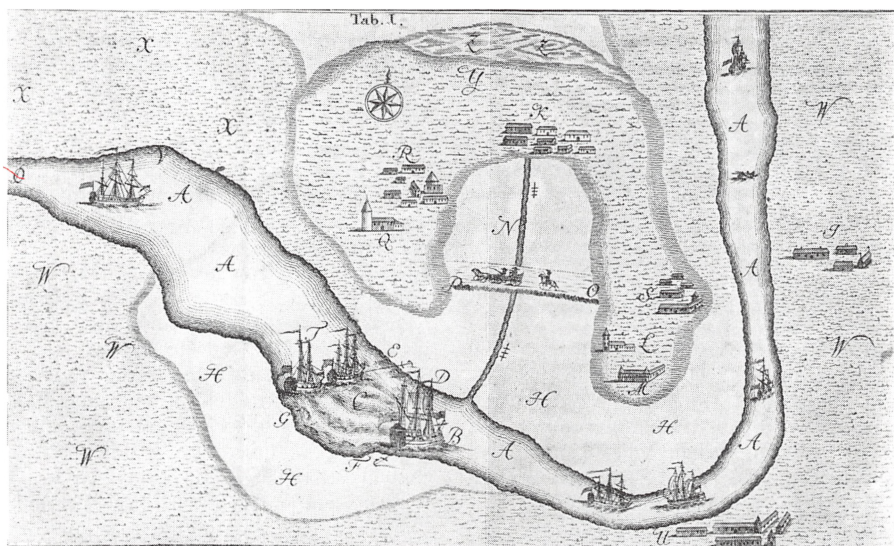
Bødstrup, se Bjødstrup.

Bøel, Ring. 1291 Bøæl. Subst. glda. *bōli 'udflyttergård', se *bøl*.

Bøgeskov, Vib., År. *1415 Bøgeskouff (Vib.). Det almindelige sammensatte navneord bøgeskov 'skov der består af bøgetræer'.

Bøgsted, Vend. (hgd.). 1418 Bøghested. FL subst. glda. *bōki 'bøgebevoksning', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved bøgebevoksningen".

Bøjen, Djur. *1469, 1470 Bødingh, 1475 Bøding, 1477 Boic, 1580 Bøind. Navnets

Bygholms Vejle. Allerede i 1760 fremsattes i Danmarks og Norges Oekonomiske Magazin, hvorfra kortet er hentet, forslag om inddæmning af Bygholms Vejle. En dæmning mellem kortets O og P skulle tørlægge området N, der allerede da kaldtes Bygholms Vejle, selv om det egentlig kun var den farefulde vandvej inden for den påtænkte dæmning som var en vejle, dvs. vadedsted. Først godt 100 år senere gennemførtes den nu kendte inddæmning. Kortets R og Q er Øslos by og kirke, K = Tommerby, S, L og M = Aggersborg by, kirke og gård, A = Limfjorden.

ustabile endelse gør det usandsynligt, at der er tale om et navn på -ing, som i området er bevaret i adskillige navne. En mulighed er at navnets endelse er den bestemte artikel i fælleskon men under indflydelse af det østligere, djurske trekønsområde. I så fald kunne navnet være bestemt form af subst. bygd 'lille (nybygget) bebyggelse'.

bøjningsformer. I oldsproget og i dansk, specielt skånsk, i den ældre middelalder brugtes som f.eks. i moderne tysk fire kasus med forskellige bøjningsendelser. Rester af disse forekommer i mange stednavne, især dativ ental og flertal. Som rest af dativ ental forekommer -c, evt. -i (mere oprindeligt) og særlig hyppig er dativ flertal på -um, s.d., men nuværende -um kan også gå tilbage til glda. *hēm*, s.d. I mange navne på -e er dette dog tegn på oprindelig flertalsform i nominativ-akkusativ, eller det kan repræsentere et nedslidt efterled som f.eks. -høj, s.d. Når specielt dativformen har været hyppig i stednavne må det skyldes, at de har været anvendt i forbindelse med forholdsord som f.eks. i, ved, på, der har styret dativ. Flertalsformer på -e(r) kan af og til forekomme i

stednavne, der er dannet af eller lig med almindelige ord, der normalt ingen endelse har i flertal. Disse endelser er da udtryk for en ensretningstendens, der har været stærkere i navnestoffet end i det almindelige ordforråd. Jfr. f.eks. Bur hvor det tilsvarende navncord først senere får analogisk flertal på -c.

Bøjstrup, Djur. 1607 Boystrup, 1610 Boestrup. Fl er på grund af den sene overlevering uklart. Hvis navnet er tilsvarende ung, er forleddet snarest subst. bod med sekundært genitivs-s, *EL torp*. ?"Udflytterbebyggelsen der består af en enkelt hytte". I 1683 bestod Bøjstrup kun af en enkelt gård samt den endnu eksisterende Lille Bøjstrup.

bøl. Efterleddet bøl, hvis glda. form er *bōli*, er en afledning af ordet bøl og betyder 'enkeltegård'. Det bruges gerne om en enkelt udflyttet gård, og mange af navnene på -bøl (på øerne: -bølle) betegner stadig meget små bebyggelser. Navnene på -bøl forekommer i den sydlige del af Nørrejylland samt i et isoleret område nord for Limfjorden omkring Hannæs, men de har deres tætteste koncentration i Sønderjylland. I sammensætning med

tillægsordet 'ny' har det i hvert fald i svensk betydning som fællesnavn 'ny bebyggelse', jfr. Nebel. Bølle i sognenavnene Østerbølle og Vesterbølle er af anden oprindelse, s.d.

Bølling, Ring. *1231 Bylængheret, *ca. 1325 Byllingh, 1336 Byllingh. FL måske subst. bul 'træstamme' + *-ing*. ?"Stedet med træstammerne". Skrivemåderne med dobbelt l markerer, at den foregående vokal er kort. Den lokale udtale [böleng] svarer stadig til oprindeligt enkelt l i navnets ældste skrivemåde.

Bønnerup, Djur. *1404 Buldrup, *1470 Bønndrup, 1487 Bøllrwp, 1496 Byldrop. FL muligvis subst. jysk bøl 'tyr gildet som voksen' eller subst. bul 'træstamme', EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen med den gildede tyr" eller ?"Udflytterbebyggelsen med træstammerne". Jfr. Dolmer.

Børglum, Vend. ca. 1100 Burhlanis, 1330 Byrlum, 1332 Burlum. FL subst. *borg*, EL subst. glda. *lan 'vej'. "Vejen ved borgen". Den ældst anførte form (samt mange andre) er latinsk adjektivdannelse til stednavnet. Efterleddet er tidligt om-

dannet, formentlig fordi ordet *lan (jfr. engelsk lane) er forsvundet ud af sproget.

Børup, År. 1502 Børup (her?). FL kan være 1): subst. glda. *böki 'bøgebevoksning', 2): genitiv flertal af dyren. glda. *biūr 'bæver', jfr. Dørup og Djørup og 3): tiln. glda. Byrth, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved, i bøgebevoksningen", "Udflytterbebyggelsen med bæverne" eller "Byrths udflytterbebyggelse".

Bøstrup, Vib. (to steder). *1371, 1478 Bøstrup (Houlbjerg s.), 1546 Bøstrup (Ørslevkloster s.). FL mandsn. glda. Bōsi, EL *torp*. "Bōsis udflytterbebyggelse".

Bøvling og **Bøvlingbjerg**, Ring. 1300-20 Bifling, *ca. 1325 Byflingh. FL måske et oprindeligt ånavn eller det oprindelige navn på Bøvling Fjord, glda. *Bivil, *Bival eller *Bivul dannet til roden i verbet bæve + *-ing*. ?"Stedet ved åen el. fjorden Bivil". Bøvlingbjerg er som by opstået i forrige århundrede omkring lokaliteten Bjerget.

Båndrup, Him. 1524 Barndrop. FL subst. barn, EL *torp*. "Børnenes udflytterbebyggelse".

C

Christianshede, Ring. Hedeopdykningskoloni oprettet i 1760 og opkaldt efter kong Christian VII.

Clausholm, Rand. (hgd.). *1330 Clauessholm, 1426 Claxholm. FL mandsn. glda. Klakk, EL *holm*. "Klaks holm". Senere –

også i den afskrevne form fra 1330 – er forleddet omdøbt til personnavnet Claus.

Constantinsborg, År. (hgd.). Efter ombygning af herregården Stadsgård nynavngivet 1677 af ejeren Constantin Marselis, EL *borg*. Se herregårdsnavne.

D

Dagstrup, Djur. 1424 Daustrop. FL mandsn. Dag, EL *torp*. "Dags udflytterbebyggelse".

dal. Ordet dal har i stednavne den almindelige, i nutiden velkendte betydning 'sænkning i terrænet omgivet af bakker el. skråninger'. I nyere navne på herregårde og (lyst-)ejendomme kan det have en afsvækket poetiserende anvendelse angivende 'smuk beliggenhed'.

Dalbyneder og Dalbyover, Rand. *1248 Dalby(nes). FL subst. *dal*, EL *by*. "Byen i dalen". Der skelnes siden 1300-tallet mellem Dalbyneder (i dalbunden) og Dalbyover (på bakken ovenfor).

Dall, Him. *1453 Daall. Sandsynligvis det oprindelige navn på den forbigående Østerå, afledt af adj. glda. *dall 'lys, skinnende'. "Den skinnende (å)".

Dallerup, År. *1245 Daldorp. FL subst. *dal*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved dalen".

Dalstrup, Djur., Sal. *1386 Dalstorp (Sal.). FL subst. *dal*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved dalen".

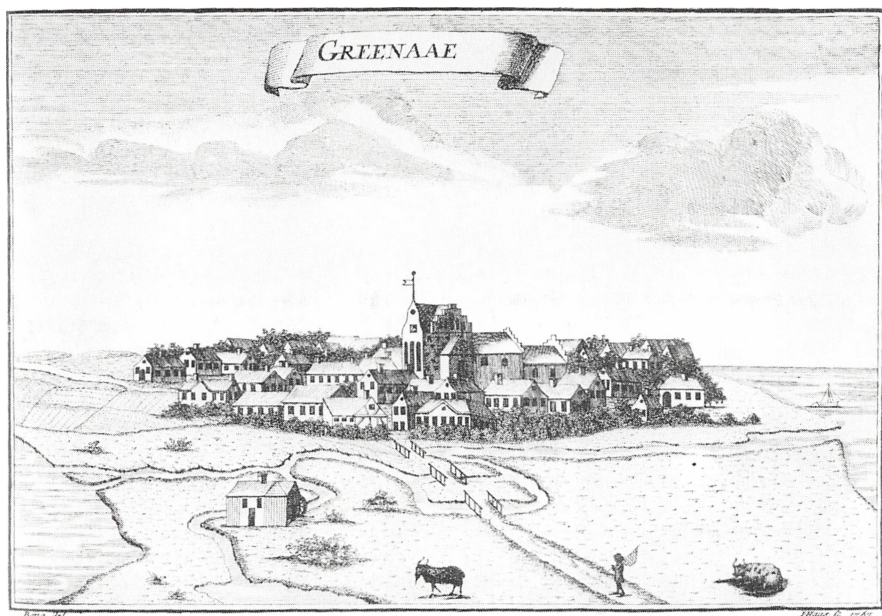
Damsgård, Mors (hgd.). 1435 Dams-gardh. FL subst. *dam*, EL *gård*. "Gården ved dammen".

Danmark. *800-tallet Denamearc (oldengelsk), runesten ca. 935 tanmarkar, runesten ca. 985 tanmaurk; samt folkenavnet 551 Dani (latin). Folkenavnet Dani (i latinsk form) der er den ældste mindelse om danskerne og Danmark, indgår i stamform som FL i landets navn, EL subst. *mark* i den ældre betydning 'grænskov'. "Danernes grænskov" sandsynligvis om grænsen mod saxerne i det sydlige Slesvig. I de ældste runcindskrifter står "t" for "d". Den ældre forms -ar er gen. sing.-endelsen.

Danstrup, Vib. *1398 Danstrop. FL mandsn. Dan, EL *torp*. "Dans udflytterbebyggelse".

datering af stednavne. Ved den sproglige og navnemæssige datering af de enkelte

navne spiller forskellige forhold en rolle. Ordhistorisk er det afgørende hvornår det eller de pågældende ord, der indgår i navnet, kendes i sproget i øvrigt eller kan antages at have eksisteret på et og ikke et andet tidspunkt. Gode holdepunkter i den henseende er ord, der indlænes med kristendommen eller som omvendt vedrører den hedenske religion. Et godt holdepunkt ved hele navnetypers datering er endvidere om den pågældende type er produktiv i vikingetiden, d.v.s. om den anvendes i de erobrede områder. Her må det dog huskes, at fravær kan skyldes manglende behov i de erobrede lande. Et særlig godt dateringsinstrument er personnavnene, fordi man også her har et godt overblik over hvilke personnavne der var hyppige i vikingetiden. På den måde kan der udskilles navnetyper, der i alt væsentligt må være ældre end vikingetiden (især navne på -lev og -sted). Forekomst af afledning, s.d. og omlyd (ofte i -ing-navne) er gode kriterier for at datere navne langt tilbage i tiden, idet ingen former for omlyd var produktive efter vikingetiden, når muligvis bortses fra den sjældne u-omlyd af a (børn af barnu-, lov af laghu-). Forekomsten af gamle bøjningsformer, s.d. vil ofte have betydning, men dog mindre for bebyggelsesnavnenes vedkommende, fordi det gamle bøjningssystem var intakt endnu i den ældste middelalder, hvorfra mange navne findes overleveret. Den sproglige og navnetypologiske datering er navneforskningens absolutte tilbud til andre videnskabsgrene. Hertil kommer en række dateringsmetoder, der bygger på ikke-sproglige oplysninger, og som derfor kun har værdi for andre, hvis de udnyttes af andre end dem der er kommet med de pågældende oplysninger. Blandt sådanne dateringsmetoder skal især fremhæves den statistiske metode, der har spillet en stor rolle i bestræbelserne på at opstille en rækkefølge

Djursland. To stykker græssende kvæg er den eneste mindelse om det dyreliv, der har givet navn til åen Djursa, hvis navn nu kendes i de tilgrænsende herreders navne samt i landskabsnavnet Djursland. På Pontoppidans prospekt fra 1767 er det lykkedes at indfange hele åens forløb fra Kolinsund t.v., syd om Grenå og ud i Kattegat t.h.

for hvor gamle de enkelte navnetyper er. Den bygger på oplysninger om størrelsen af jordtilliggende og hartkorn, og om hvor stor en procentdel af navnene der er blevet kirkebyer. Slutningerne der generelt bekræfter den sproglige datering viser, at jo større og rigere en landsby i vor tid er, desto ældre, og desto oftere er den blevet kirkeby, men der er mange enkeltundtagelser fra dette billede. Ud fra byjordens geometriske form (f.eks. "skåret" ud af en nabobys jord), dens landbrugstekniske egenskaber, dens beliggenhed i forhold til kommunikationslinier og ressourcerområder m.v. kan man ligeledes danne sig et billede af bebyggelsens og – med forbedret – bebyggelsesnavnenes historie. Arkæologisk har det generelt endnu ikke været muligt at føre de nuværende landsbyer længere tilbage end til ca. år 1000, heller ikke selv om de har navne der vitterligt må være mindst 500 år ældre. Det er ikke endnu lykkedes at finde metoder der sikkert kan forbinde større mængder af stednavne med tilsvarende, daterede træk i det historiske kulturlandskab. Den sproglige datering af stednavne

er derfor fortsat en meget væsentlig indgang til bebyggelses- og kulturhistorie i oldtiden foruden til forståelse af stednavnene selv.

Daughbjerg og Daughbjerg Dås, Vib.

*1163 Dagebierch, 1524 Dawbjerg. FL subst. dag, EL *bjerg*. Den ældste, sent afskrevne form er uden tvivl fejlagtig, svarende til at det samme dokument skriver Esserom og Vitteschiöll om Esrom og Vitskøl. Daughbjerg må oprindeligt have været navnet på Daughbjerg Dås sydøst for byen Daughbjerg, og betydningen svarer da til hvad der kendes i en række navne Davrebjerg og Solbjerg. "Bakken hvorpå (hvorover) solen viser sig når det bliver dag". I Daughbjerg Dås er det sidste led det jyske subst. dos 'høj, dysse', der også indgår i en række andre jyske navne.

Debel, Sal. *1440 Dibbel Subst. jysk dobbel 'sump i marken, lavning'. Ordet repræsenterer et sammenfald af to gammeldanske sideformer, glða. dupil og glða. diupil.

Dejbjerg, Ring. *ca. 1325 Døthbyergh. FL adj. død, EL *bjerg*, men sammensætningens betydning er aldeles uvis.

Dragsbæk lige syd for Thisted kan have navn efter at man ved bækens udmundning har trukket både eller måske snarest garn på land. På billedet fra ca. 1900 er et landdragningsvåd ved at blive trukket i land nær Dragsbæk. Ill. efter foto i Thisted Museum, gengivet i Holger Rasmussen: Limfjordsfiskeriet før 1825.

Dejret, Djur. 1313-ca. 1320 Digherhouet. FL adj. diger, EL *hoved*. "Det tykke fremspring".

Dellerup, Ring. 1441 Dylrup. FL muligvis planten. dild, men snarere subst. gl. dæld 'del af agerjord' eller evt. som i oldislandsk men ikke ellers belagt i dansk 'proces, retsstridighed', EL *torp*. Snarest "Udflytterbebyggelsen på en del af agerjorden".

Demstrup, Rand. (hgd.), Vib. 1416 Demstorp (Rand.). FL mandsn. gl. *Dömir med den gamle, i jysk især udbredte udvikling af -öm- til -æ(e)m-, EL *torp*. "Dömirs udflytterbebyggelse".

Diernæs, Thy. 1373 Dyernes; lokalt [dja-næs]. FL adj. diger, EL *næs*. "Det tykke næs".

Dissendal, Mors. 1683 Diges Ender, 1844 Disingdal. I 1683 et marknavn med betydningen "(Agrene for) enden af diget". I 1844 med efterleddet *dal* navn på et hus; senere navn på Sønderby fiskerleje.

Djeld, Ring. 1547 Dielle. Flertal af subst. gl. dæld 'del af agerjord, agerlod'.

Djursland. *Saxo ca. 1200 in amne (dansk: flod) Dyursa, *1231 Dyurso

nørræ heret. Navnet Djurs indgår i nutiden i landskabsnavnet Djursland samt i herredsnavnene Djurs Nørre herred og Djurs Sønder herred. Det tilgrundliggende navn er det oprindelige navn på åløbet som har forbundet Kolindsund med Kattegat, gl. *Diürsa, en afledning af ordet dyr, gl. diür med betydningen "Åen hvor (mange) dyr holder til". Aens nuværende navn Grenåen er dannet til købstadsnavnet Grenå, s.d.

Djørup, Him. *1380 Dyurdorp, 1445 Dyrdop. FL subst. dyr, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der er (rå-)dyr".

Dokkedal, Him. 1521 Dockedall. FL subst. dukke 'knippe hør, strå o.l.', EL *dal*. "Dalen med (hør-)knipperne".

Dollerup, Him. (to steder), Thy, Vib. *1404 Dolldrup (Blenstrup s.), 1466 Doldrop (Fovlum s.). FL subst. *dal*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved dalen".

Dolmer, Djur. *1354 Dylmer, 1476 Dolmer. FL er af uvis oprindelse. Forholdet mellem den ældste forms -y- og senere formers -o- er muligvis parallelt med den nordsjællandske vekslen mellem y/ø og o foran l + konsonant, svarende til at ordet

mølle i 1683 i Ørum vest for Dolmer skrives "mulle". FL kan da muligvis være et planten. glda. *dylla, svarende til norsk og islandsk og beslægtet med ordet dild. Andre muligheder er et subst. glda. *dyla, hvis norske modsvarighed betyder 'lille fordybning' samt det dog vist nok indlånte subst. glda. dol 'grænsemærke, skel', EL snarest subst. myr 'mose'.

Dommerby, Vib. *1409 Dwnngerby, 1524 Dongerby. FL betragtes normalt som genitiv ental af et oprindeligt navn på Tastum Sø, afledt af adj. dyng, dung 'halvvåd, fugtig'. Da forleddsformen på -er må stå for den gamle genitiv i hunkøn ental, og da sønavne normalt er hankøn, er forleddet snarere det oprindelige navn, på nuværende Dommerby Å, idet ånavne normalt er hunkøn. Anavnet er da en substantivering af det ovennævnte adj. dung, glda. *Dung, "Den fugtige", EL *by*. "Byen ved åen Dung". Jfr. Tastum.

Donbæk, Vend. 1573 Donnebeck. FL subst. dun 'små fjer, plantehår' eller subst. (specielt jysk) dun 'stærkt dumt drøn', EL *bæk*. "Bækken hvor der vokser dunede planter" eller "Bækken der drøner dumt".

doppe. Lavt sted med tørvejord mellem sandrevler, de såkaldte rimmer. Også om hul i heden hvor der er gravet tørv. Se rimme med ill.

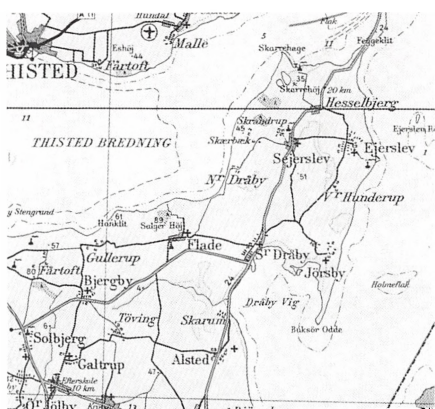
Dorf, Vend. *1457 Dursbeck, 1662 Wester Dor; lokalt [dår]. Muligvis subst. glda. *dur, 'dør, port, åbning' sigtende til kløft eller lignende. Den ældste form betegner Dorfsbæk, der vist nok er lig med nuværende Pulsbæk. Der skelnes undertiden siden 1600-tallet mellem Øster og Vester Dorf. Det udlydende -f er uoprindeligt og tilhører skriftsproget.

Dover, Thy. 1465 Dower. Formentlig subst. glda. *dover 'kløft'.

Dragsbæk, Thy. 1475 Dragsbek. FL subst. drag, her i betydningen 'sted hvor både el. garn trækkes i land', EL *bæk*. "Bækken der udmunder ved et drag". Foto side 31.

Dragstrup, Mors *1435 Dragzstrup. FL subst. drag 'smal landtange, landområde mellem havindskæringer', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved landtangen".

Drammelstrup, Djur. (to steder), År. *1203 Dragmolstrup (Tirstrup s.), 1467 Drammelstrvp (Fausing s.). FL mandssn. glda. *Draghmal, EL *torp*. "Draghmåls udflytterbebyggelse".

I Drastrup, Rand. *1465 Drastrup. FL subst. drag 'smallere landstykke' eller subst. drav 'mose, sump', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved det smallere landstykke" eller snarest "Udflytterbebyggelsen ved mosen".

II Drastrup, Him. 1546, 1610 Drastrup. FL eventuelt subst. drav 'sump, mose' men snarest subst. drag 'smallere landstykke', her mellem Hasseris Å og Østerå, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på det smallere landstykke".

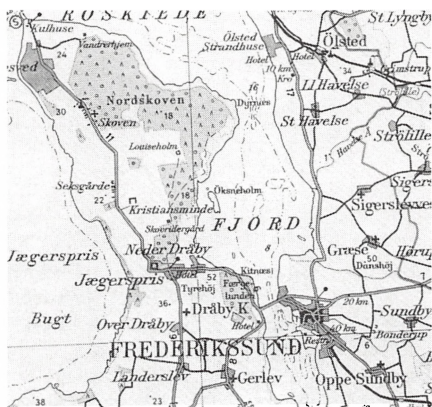
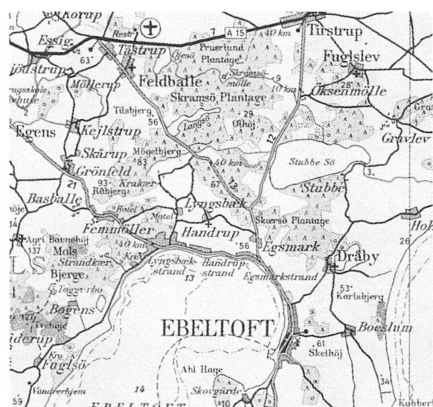
Drideå, Ring. 1503 Drydiaa. FL formentlig åens oprindelige navn, glda. *Dritia, afledt af roden i subst. glda. *drit 'skarn'. Aens navn betyder da "Den snavsede". EL *å* er en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Dronningborg, Rand. (hgd.). *1550 Drottningborrh. Navngivet efter Christian III's dronning Dorothea, EL *borg*. Se herregårdsnavne.

Dronninglund, Vend. (hgd., sogn). Herregård opstået af det oprindelige Hunds-lund Kloster. Det nuværende navn stammer fra 1690, hvor dronning Charlotte Amalie erhvervede gården.

Drøstrup, Thy. 1458 Drostrup, 1477 Drøstrup. FL kunne være et oprindeligt vandløbsnavn beslægtet med verbet drysc 'lade falde, smøle' men er dog snarere subst. jysk drøs 'strårester på marken efter høst, rivelse', EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen på den afhøstede mark" eller ?"Udflytterbebyggelsen hvor der kun høstes strårester".

Dråby, Djur. *1231 Dragbhy, 1329 Draughby. FL subst. drag 'smallere landstykke', EL *by*. "Byen på det smallere landstykke". Jfr. Nørre Dråby.

Dråby. I to norrøjske og en sjællandsk sogneby indgår ordet drag i den specielle udviklingsform drå- som forstøedt. Karakteristiske og meget ens indsnævninger af landmassen findes ved alle de tre Dråby'er, men 'draget' bliver aldrig så smalt som de syddanske drej, hvor 'landtange' er den logiske oversættelse, og hvor man let forestiller sig skibe draget over land. Drag i de tre Dråby'er samt eventuelt i enkelte andre navne betyder rimeligvis 'smallere landsdykke' som det fremtræder på kortudsnittene. Side 32 Sønder og Nørre Dråby på Mors, t.v. Dråby på Mols ved Ebeltøft; t.h. Dråby i Horns herred på Sjælland. Udsnit af Geodætisk Instituts Danmark i 1:200 000. Copyright (3/4 str.).

Dueholm, Mors. *1371 Duholm, 1389 Dwholm. FL fuglen. due, EL *holm*. "Holmen med dueerne". Dueholm var i middelalderen kloster.

Durup, Him., Sal. *1446 Durup (Him.). FL fuglen. due eller tiln. Due, EL *torp*. "Dues udflytterbebyggelse" eller snarest "Udflytterbebyggelsen med dueerne".

Dverretved, Vend. 1419 Dywrtwed, 1466 Dwæretwedh. FL er snarest subst. dværg i betydningen 'krøbling', EL *tved*. "Krøblingenes rydning". Den ældste form, der sandsynligvis vedrører dette navn, kan kun forenes med denne forklaring hvis -yw- antages for at være fejl for -wy-.

Dybe, Ring. *ca. 1325 Dybek. FL adj. dyb, EL *bæk*. "Den dybe bæk".

Dybvad, Vend., År. 1408 Dyybwadh (Vend.). FL adj. dyb, EL *vad*. "Det dybe vadedest".

Dyngby, År. *1203 Dyngby. FL subst. dyng, enten i den nuværende betydning eller i en af ordets ældre betydninger 'gødning, møg' eller 'delvis nedgravet (kvinde-)hus', EL *by*. Måske "Byen med de nedgravede huse" eller "Byen hvor huse- ne ligger sammenklumpet".

Dynæs, År. *1360 Dyrnes. FL subst. dyr, EL *næs*. "Næsset med (rå-)dyrene".

Dyrby, Rand. 1401 Dygherby. FL adj. diger, EL *by*. "Den store by".

Dystrup, Djur. 1466 Dystrop. FL subst. dys 'høj, dysse', EL *torp*. "Udflytterbebyg-

gelsen ved højene". Ørum sogn hvori Dystrup ligger har – og navnlig havde – mange oldtidshøje og dysser. Ved Dystrup ligger endnu de markante Tvihøje.

Dølby, Sal. 1390 Daalby, 1494 Østher Dalby, 1547 Vester Dalby. FL subst. *dal*, EL *by*. "Byen ved dalen". Døl- der kendes siden midten af 1500-tallet er formentlig udviklet ved at -a- i dal, der var blevet -å-, forkortet foran l + konsonant videreudvikledes til -o-, der derpå igen foran l + konsonant blev til -ø- svarende til bl.a. udtalen [tøl'] af talordet tolv.

Døssing, Vib. 1369 Dyslingh, 1542 Døssing. I den ældste form er -l- sandsynligvis fejl for -s-. FL subst. dys 'dysse, høj, stendynge' eller subst. jysk dos 'høj, dysse' eller event. et subst. svarende til norsk dos 'lavt krat' + -ing. ?"Stedet med stendynge". Der kendes ingen dysser.

Døstrup, Him. 1452 Døstropp; lokalt [døstråb]. FL vel subst. dys 'høj, dysse, stendynge', men udtalen med langt ø, der svarer til ældre skrivemåder med to vokaler (øø, øy, iø) forudsætter i så fald vokalforlængelse der foran -st ellers kun kendes i ord som hest, vester m.fl. Hvis forleddet har oprindelig lang vokal, er forleddet snarest subst. glda. dý 'dynd', EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen ved dyssen el. højen". Sagnet indeholder adskillige høje og (nu ødelagte) dysser.

dås. Se Daughbjerg Dås.

E

Ebdorp, Djur., Him. *1354 Ebdorp (Djur); lokalt [c'drob] (Him.), [æfdrob] (Djur.). FL mandsn. Ebbe, EL *torp*. "Ebbes udflytterbebyggelse".

Ebeltoft, Djur. (kbst.). 1301 Æpplætoftæ. FL subst. æble, EL *loft*. "Bebyggelsesarealerne med æblerne".

Ebstrup, Vib. 1508 Epstrop. FL mandsn. Ib (= Jacob), EL *torp*. "Ibs udflytterbebyggelse".

Edderup, Rand. *1366 Ebdrup, 1479 Ebdrop. FL mandsn. Ebbe, EL *torp*. "Ebbes udflytterbebyggelse".

Edslev, År. 1544 Edzløff; lokalt [e'slōw']. FL snarest mandsn. glda. *Ithar, jfr. Ejerslev, med samme udvikling af det tostavede personnavn som i bl.a. Hjelm-slev, s.d., EL *lev*. "Ithars arvegods".

Eg, Djur. *1207 Egh; lokalt [i'g]. Træn. eg anvendt sammenfattende om 'egebevoksning'. Jfr. Isgård.

Egebjerg, Ring., Thy, Vend. *1422 Eghæbergh (Ring.). FL subst. glda. *ēki 'egebevoksning', EL *bjerg*. "Bakken med egebevoksningen".

Egens, Djur. *1330 Egens, 1451 Eghens. FL træn. eg, EL *næs*. "Næsset med egetræerne".

Egense, Him. *1254 Egenns, 1473 Eghens. FL træn. eg, EL *næs*. "Næsset med egetræerne".

Egeris, Ring., Sal. 1498 Egeriiss (Ring.), 1524 Jegiryess (Sal.). FL subst. glda. *ēki 'egebevoksning' eller (i Ring.) træn. eg, EL *ris*. "Egekrattet".

Egholm, ø i Limfjorden. *1200-tallet Æggiæholm. FL subst. æg, EL *holm*. "Holmen hvor der kan samles æg".

Egsmark, Djur. *1327 Elsmarck, 1479 Exmark; lokalt [i'smark]. FL er trods udtalen med stød snarest subst. glda. *ēki 'egebevoksning', EL *mark*. "Marken i, ved egebevoksningen". Jfr. Eg og Isgård, begge i Tved sogn på det yderste Mols. Ved Egsmark (i Dråby sogn) findes i 1683 marknavnene Ishoved og Isgårdskifte,

begge med samme forled som i Egsmark, og endnu kaldes et jordstykke sydøst for byen for Ege(r)ne.

Egvad, Ring. *ca. 1325 Ekwath, 1350 Ekwad. FL træn. eg, EL *vad*. "Vadestedet ved egetræerne".

Egå, Djur. *ca. 1220 Echøch, 1313-ca. 1320 Ekhøgh. FL træn. eg, EL *høj*. "Højen med egen(c)".

Ejdrup, Him. *1406 Eydrup, 1450 Eithorp. FL er af uvis oprindelse. Muligvis subst. glda. *ītha 'strømhvirvel' med samme udvikling som i ordene fred (glda. frith, led (glda. lith) m.v., EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen ved strømhvirvlen". Ejdrup ligger ovenfor sammenløbet af Sønderup Å og Halkær Å.

Ejerslev, Mors. *1422 Ethersløff, 1435 Eyærsleff. FL mandsn. glda. *Ithar, EL *lev*. "Ithars arvegods".

Ejerssted, Vnd. *1340 Egerstad, 1350 Æyerstet; lokalt [e'stc]. FL muligvis subst. glda. *ækra 'oppløjet land', EL *sted*. ?"Bebyggelsesstedet på det opløjede land".

Ejsing, Ring. *ca. 1325 Exingh. FL subst. aks + -ing. "Stedet med aksene".

Ejstrup, Him. (tre steder), Rand., Ring. (to steder), Sal., Vend. *1398 Eystrup (Rand.), 1462 Essdrup (Brøndum s. Himmerland), 1524 Eystrvp (Skals s. Himmerland). FL i dette meget almindelige torp-navn er i alle eller de fleste tilfælde mandsn. glda. Æsi. Enkelte af dem kunne dog indeholde et vanddragsnavn *Æs-, jfr. bd. 1 under Esrum, men der er ikke andre oplysninger der støtter en sådan antagelse, EL *torp*. "Æsis udflytterbebyggelse".

Elev, År. *1431 Edeløffue, 1439 Ætheløff. FL enten mandsn. glda. *Æti eller subst. glda. *ætia 'ædning' med overgang til betydningen 'græsgang', jfr. tilsvarende under Beder ovenfor, EL *lev*. "Ætis arvegods" eller "Arvegodset på, ved el. som er en græsgang".

Elkær, Vib. 1579 Elkier. FL træn. el, EL *kær*. "Kæret med elletræerne".

Ellerup, Ar. *1388, 1586 Ellerup. FL subst. glda. *ælli 'ellekrat', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved ellekrattet".

Ellidsbøl, Thy. 1470 Ellitzbøl. FL snarest mandsn. glda. Ēlċf, EL *bol*. "Ēlċfs udflyttergård".

Ellidshøj, Him. 1363 Helucershøu, 1406 Æluershøj. FL mandsn. glda. Ælwar, EL *høj*. "Ælwards høj".

Elling, Vend. 1440 Ælinggardh, 1462 Ællingardh. FL snarest træn. al 'elletræ' + -ing. "Stedet med elletræerne". De ældste former vedrører herregården Ellinggård.

Elmose, Ar. 1546 Ellemose. FL træn. el, EL *mose*. "Mosen med elletræerne".

Elsborg, Vib. 1363 Ælsburgh. FL mandsn. glda. Ēlċf, EL *borg*. "Ēlċfs bakke".

Elsegade, Djur. 1479 Æbelsøgardh. FL stednavnet Æbelsø med som FL subst. æble eller subst. glda. *æpældi 'samling af æbletræer', EL *sø*. "Søen ved æbletræerne"; EL *gård*. "Gården(e) ved Æbelsø".

Elsted, Thy, Ar. *1374 Elstedt (Ar.), 1439 Ælstet (Ar.), *1484 Elstedt (Thy). FL kan være mandsn. glda. Ēlċf, men er dog snarest som i tilsvarende navne fra Skåne og Blekinge subst. glda. *æl(l)i 'ellebevoksning', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved, i ellebevoksningen".

Elso, Mors. *1418 Ellsø, *1467 Elsc. FL muligvis mandsn. glda. Ēlċf, EL snarest *høj*. ? "Ēlċfs høj".

Em, Mors, Vend. *1444 Æm (Vend.), 1453-86 Em (Mors). FL subst. *ø*, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på øen". Begge byer er omgivet af vandløb og mose til næsten alle sider, men udgør dog ikke hav-øer i moderne forstand.

Emmelev, Djur. 1433 Æmeløf, 1468 Emmerløff. FL muligvis mandsn. glda. *Imbri, EL *lev*. "Imbris arvegods".

Emmersbæk, Vend. Vandløb og forstad til Hirtshals. Navnet er i begge anvendelser ikke ældre end dette århundrede, men forleddet går muligvis tilbage til et naturnavn Engbjerg, EL *bæk*.

Engbjerg, Ring. *1231 Engbæyrgh. FL subst. eng, EL *bjerg*. "Bakken ved engen(e)".

Engedal, Vib. 1537 Jngedall. FL subst. eng, EL *dal*. "Dalen med engene".

Engelsborg, Vib. (forstad til Viborg). 1788 Engelsborg. Vist nok opkaldt efter

Engelsborg ved Vatikanet i Rom men tillige under indflydelse af et lokalt marknavn England.

Engelstrup, Him. 1567 Engelstrup. FL mandsn. glda. Ingiald, EL *torp*. "Ingialds udflytterbebyggelse".

Engesvang, Vib. *1483 Engisvong, 1610 Ingisuang. FL subst. glda. *ængi 'eng', EL *vang*. "Vangen med, ved engen".

Enslev, Djur., Rand., Vib., Ar. *1306-25 Ænsløff, 1396 Enslef (Djur.), 1463 Ænsløff (Rand.). FL sandsynligvis mandsn. Ejnar (glda. Ēnar), EL *lev*. "Ejnar arvegods".

Erkilstrup, Him. 1552 Erckestrup. FL mandsn. Erik, EL *torp*. "Eriks udflytterbebyggelse". Formerne med -l- repræsenterer en udsporing.

Erslev, Mors, Rand. *1415 Jisløff (Rand.), *1412 Æarsløff (Mors), 1453 Ærsløff (Rand.). FL mandsn. glda. *Ēar, EL *lev*. "Ēars arvegods".

Ersted, Him. 1611 Erstedt. FL subst. glda. æria 'pløjeland', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet på pløjelandet".

Ertebølle, Him. *1477 Edbøll, 1562 Ettbølle. FL snarest mandsn. glda. *Ætti, EL *bol*. "Ættis udflyttergård".

Esby, Djur. 1594 Esbye. FL træn. esp 'asp' eller (snarest) csk 'ask', EL *by*. "Byen med aske- (el. aspe-)træerne".

Esbøl, Ring. 1580 Esbøl. FL måske mandsn. glda. Æsi, EL *bol*. "Æsis udflyttergård".

Eskerød, Djur. *1446 Escherudt. FL subst. glda. *æski 'bevoksning med asketræer', EL *rod(e)*. "Rydningen i askebevoksningen".

I Eskær, Sal. (hgd.). *1328 Æskyær. FL træn. csk 'ask', EL *kær*. "Kæret med asketræerne".

II Eskær, Vend. (hgd.). 1540 Asker. FL træn. ask, EL *kær*. "Kæret med asketræerne".

Essenbæk, Rand. 1200-tallet Eskingbec, 1268 Hescønhebec. FL snarest et indbyggernavn glda. *æskingar, dannet til forleddet i navnet på nabobyen Assentoft. Da dette navns forled formodentlig er kvindenavnet Åsgunn forudsætter denne sammenstilling, at forleddet i Assentoft har haft et udviklingsstadium Asken-; EL *bæk*. ? "Assentoftboernes bæk".

Essendrup, Rand. *1462 Esennrup. FL mandsn. glda. Æsmund, EL *torp*. "Æsmunds udflytterbebyggelse".

Estrup, Him. 1445 Æstrop. FL mandsn. glɔa. *Æsi*, EL *torp*. “*Æsis* udflytterbebyggelse”.

Estruplund, Djur. (hgd.). 1426 Æsindorp, 1437 Ænsændrup. FL mandsn. glɔa. *Æsmund*, EL *torp*. “*Æsmunds* udflytterbebyggelse”. Det nuværende navn på *-lund* er navn på en herregård opstået af landsbyen Estrup, som de ældste former afser.

Estvad, Ring. *ca. 1325 Esdwath, 1347 Eesdwath. FL formentlig det oprindelige navn på Skive Å, glɔa. **Ēst*, der er en

afledning til roden i verbet glɔa. **ēsa* ‘fare frem med voldsomhed, stærk fart’. Åens navn betyder da “Den voldsomt fremfærende”; EL *vad*. “Vadestedet over *Ēst*”.

Ettrup, Him., Thy. 1365 Ebthorp (Him.), *1395 Ettrup, 1603 Eptrup (Thy); begge har den lokale udtale [æ’drob]. FL mandsn. Ebbe, EL *torp*. “*Ebbes* udflytterbebyggelse”.

Evelstrup, Him. 1477 Enelstrvp, 1524 Eebelstrvp. FL mandsn. glɔa. *Ēnwald*, EL *torp*. “*Ēnwalds* udflytterbebyggelse”.

F

Fabjerg, Ring. *ca. 1325 Fabyergh. FL muligvis et subst. gl'da. *fath 'gærde', EL *bjerg*. ?"Bakken med gærde".

Faddersbøl, Thy. *1469, 1475 Fadersbøll. FL mandsn. gl'da. Fathir, EL *bøl*. "Fathirs udflyttergård".

Fajstrup, År. *1327 Fadistorp. FL mandsn. gl'da. *Faddir, EL *torp*. "Faddirs udflytterbebyggelse".

Falling, År. *1365 Fallingh. FL sandsynligvis adj. gl'da. *fal 'bleg' + *-ung*. ?"Det blege sted".

Falsig, Ring. *1503 Falshee, 1506 Falso, 1532 Falsi. FL snarest det jyske subst. falg 'den oppløjede mark', EL snarest *høj*, senere omtydet til *hede* og *sig*. ?"Højen ved den oppløjede mark".

Falslev, Rand. *1371 Falckløff, 1463 Falsløff. FL muligvis mandsn. gl'da. *Falf, ældre *Farulf, EL *lev*. ?"Falfs arvegods".

Fandrup, Him. 1371 Fonghdrop. FL subst. lang 'landsbys tilliggende', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på tilliggendet".

Fannerup, Djur. *1280 Farmathorp, 1404 Farændorppæ. FL snarest subst. gl'da. farm 'skibsladning', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med skibsladningen". Byen ligger ved det nu udtørrede Kolindsund, og dens navn betyder vel at der her er omladet skibsgods.

Farre, År. *1424 Farthu, 1482 Fardo. FL subst. gl'da. *farth 'rejse, rute, vadedest', EL *høj*. Farre ligger ved den gamle landevej mellem Randers og Skanderborg og betyder rimeligvis "Højen ved ruten".

Farstrup, Him. *Fathrstop, 1482 Farstrvp. FL mandsn. gl'da. Fathir, EL *torp*. "Fathirs udflytterbebyggelse".

Farsø, Him. *ca. 1187 Pharesio, 1345 Farsyø. FL subst. gl'da. far 'vej, spor', EL *sø*. "Soen ved vejen".

farvandsnavne. Kun de større danske farvandes navne er medtaget i dette leksikon, men mange mindre grunde, holme, vige m.v. har egne navne. Flere navne på og i de danske farvande er af

nedertysk-hollandsk oprindelse, således Skagerrak og Kattegat, mens andre som Limfjorden og Bælterne er af gammel indenlandsk oprindelse. Farvandsnavnene har som helhed et ungt præg, og navnenes afgrænsning i forhold til hinanden er først faldet på plads i slutningen af 1600-tallet. Kendskabet til mindre lokaliteter i farvandene bygger ældst på opmålinger fra årtierne omkring år 1700, hvor søkortdirektør Jens Sørensen berejste de danske farvande.

Faster, Ring. *ca. 1325 Faster. Navnet er af uvis oprindelse.

Fasterholt, Ring. 1610 Fasterholt. FL kunne være af samme ukendte oprindelse som sognenavnet Faster, men er dog snarere slægtsskabsbetegnelsen faster, EL *holt*. "Fasterens lille skov".

Fastrup, Ring., Vib. *1424 Faderstrup (Vib.), 1498 Farstrop (Ring.). FL mandsn. gl'da. Fathir, EL *torp*. "Fathirs udflytterbebyggelse".

Fausing, Djur. 1379 Faxingh. FL subst. gl'da. *fax 'mankehår', sigtende til bevoksning + *-ung*. "Stedet med bevoksningen".

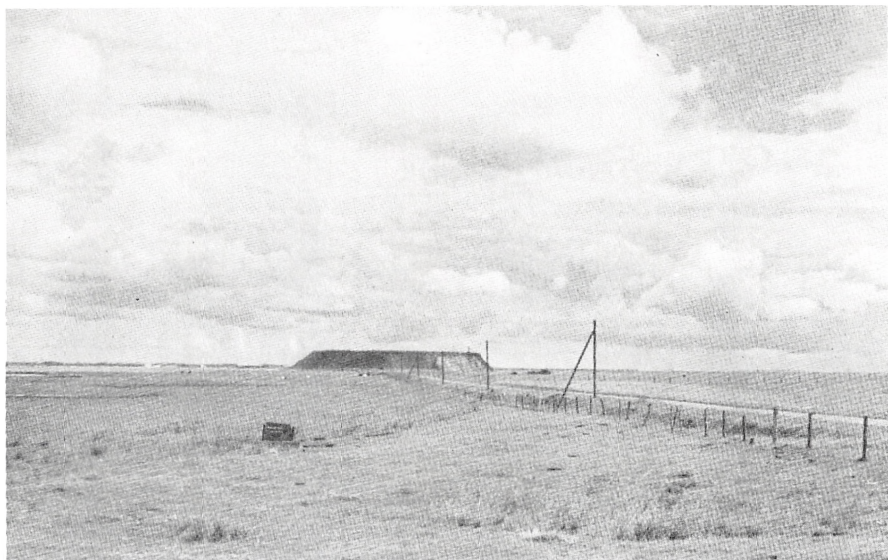
Favrholt, Ring., Vend. *1444 Fauerholtt (Vend.). FL adj. fager, EL *holt*. "Den smukke lille skov".

Favrskov, År. *1277 Farscogh, 1547 Farskov. FL subst. far 'vej, overgangssted', EL *skov*. "Skoven ved overgangsstedet (over Lilleå)".

Febbersted, Thy. 1602 Feberstedt. FL muligvis subst. fæbro 'kreaturbro', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved kreaturbroen".

Feggesund, Mors. 1454 Feggæ swndh, 1463 Feggiswndh. FL sandsynligvis det oprindelige navn på Feggeklit, gl'da. *Fæggi, muligvis beslægtet med et norsk dialektord fagg 'bylt, tyk tung og klodset person'; EL *sund*. "Sundet ved klitten Fegge". Illustration side 38.

Fejrurp, Djur. *1360 Fæghædorp, 1610 Ferup. FL må være en form af adj. fej, gl'da. fægh, der i gammeldansk ligesom stadig i

Feggesund. Blandt de mange molersforekomster på Mors hører Feggeklit på øens nordspids til de mest karakteristiske. Dens navn er egentlig blot Fegge og skyldes ligheden med en bylt. (Foto: Jonals Co.)

jysk har betydningen 'dødsmærket, døds-indviet'. Nærmest er det da at antage, at forleddet er det oprindelige navn på Fejrup Sø (nu udtørret) lige vest for byen, glda. *Fēghi. Tilsvarende navne kendes i Norge og Sverige samt i det vestjyske Fejsø, og navnene sigter muligvis til menneskeofring, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved søen Fēghi".

Feldballe, Djur. *ca. 1220 Fellæbalg. FL subst. glda. *fælla 'område med fældede træer, rydning', EL *balle*. "Forhøjningen i rydningen".

Feldborg, Ring. *1486 Felborg, 1500 Felborig. FL subst. glda. *fælla 'område med fældede træer, rydning', EL *borg*. "Bakken i rydningen".

Feldingbjerg, Vib. *1429 Sønderfellingn-berig, 1524 Fellingbier. FL subst. glda. *fælling 'nedfældning i skov, fældet område', EL *bjerg*. "Bakken med den fældede skov". Der skelnes mellem Nørre og Sønder Feldingbjerg.

Femmøller, Djur. 1683 de 5 Møller. FL talordet fem, EL mølle. "De fem (vand-)møller".

Fensholt, År. *1400-tallet? Fernsholt, 1534 Fornsholdt, 1544 Fernsholtt. FL er måske subst. glda. fæthærni 'fædrenerav', EL *holt*. "Den lille skov der er arv efter en fader".

Fensten, År. *1231 Phynsten, *?1337 Findstien. FL sandsynligvis mandsn. Finn, EL *sten*, der måske ligesom forskellige trænavne (sammenlign Ask, Eg) i ental kan have sammenfattende betydning. "Finns sten" eller "Finns stenfyldte område".

Ferring, Ring. *ca. 1325 Færing. Navnet har muligvis oprindelig betegnet Ferring Sø. FL subst. glda. far 'vej, overgangssted' + -ing. "Den der udgør en sejlvej", "Den for større skibe sejlbare (sø)".

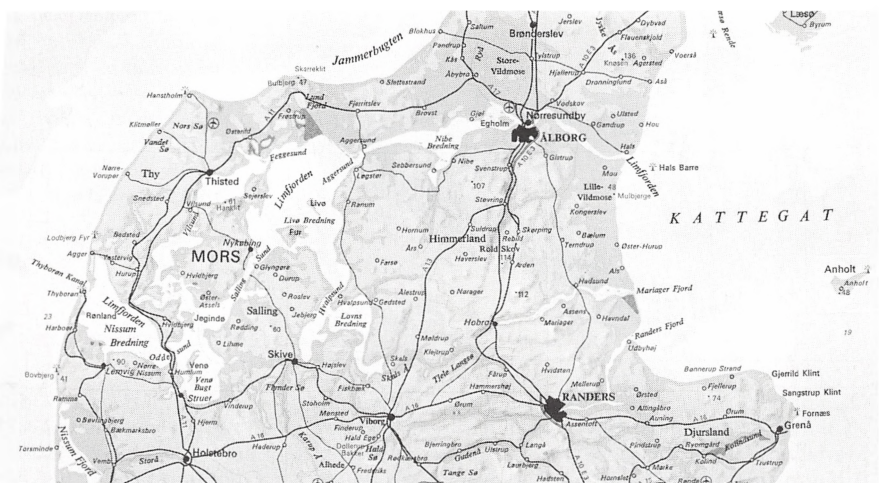
Ferslev, Him. 1364 Ferslef. FL måske mandsn. glda. *Fær, EL *lev*. "Færs arve-gods".

Filholm, Vend. *1492, 1501 Filholm. FL måske subst. fjæl 'bræt, gangbræt', EL *holm*. "Holmen ved (gang-)brættet".

Fillerup, År. *1414 Filderup, 1438 Fiil-dropp. FL subst. fjæl 'bræt, gangbræt', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved gangbrættet (over Odder Å)".

Finderup, Him., Ring., Vib. *1277 Finde-rup (Vib.), *ca. 1325 Findorp (Ring.). FL mandsn. glda. Finni, EL *torp*. "Finnis udflytterbebyggelse".

Fiskbæk, Ring., Vib. 1263 Fiskæbek (Vib.), 1538 Fiisckbeck (Ring.). Enten et navneord glda. *fiskibækk 'bæk med godt fiskeri' eller det tilsvarende sammensatte navn med som FL subst. glda. *fiski

Fjord. Danmarks største indre farvand med betegnelsen fjord er Limfjorden, der gennem tiderne snart har været et lukket farvand snart har modtaget Vesterhavets vand gennem den gennembrudte Aggertange. På kortet ses endvidere de to fjordtyper repræsenteret af Nissum Fjord i sydvest og Mariager og Randers Fjorde mod øst. Gyldendals Atlas, Danmark, 1:850 000 (udsnit i 1/2 str.).

‘fiskeri’, EL *bæk*. “Bækken hvori der er (godt) fiskeri”.

Fjaldene, Ring. 1522 Fyalln, 1638 Fjalden; lokalt [æ fjal]. Flertal bestemt form af subst. fjeld, glda. fjall ‘udmark, udyrket areal’. Den efterhængte artikel vidner snarest om skriftsprogstradition over for den lokale norm med foransat bestemt artikel.

Fjallerslev, Mors. *1417 Fallersle, *1422 Fjældersløff. FL mandsn. glda. Fjallar, EL *lev*. “Fjallars arvegods”.

Fjaltring, Ring. *ca. 1325 Fialterwagh. FL muligvis et subst. glda. *fialtær ‘skjul, skjulested’, EL *vang*. “Vangen der yder skjul, læ (for kreaturer o.l.)”.

Fjand, Ring. 1424 Fyænld, 1466 Fielnde, 1469 Fiienln, Fiienldh; lokalt [fjan]. Navnets ældre former og dets senere udvikling tyder på nært slægtskab med navnet Fjends herred, s.d. FL snarest subst. fjeld, glda. fjall ‘udmark, udyrket areal’, EL snarest subst. glda. lændi ‘landstrækning’. “Den udyrkede landstrækning”.

Fjellerad, Him. *1445 Fielroff, 1462 Felroff, 1470 Fielro. FL subst. fjeld, glda. fjall ‘udmark, udyrket areal’, EL måske subst. glda. *rō ‘stang’. ?“Stangen i udmarken”. Senere er efterleddet omtydet til subst. rad ‘række af huse’.

Fjellerup, Djur. 1372 Fyeldorp. FL subst. fjeld, glda. fjall ‘udmark, udyrket areal’,

eventuelt brugt som navn på et større område omfattende også det nuværende Fjeldskov, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen i udmarken” eller “Udflytterbebyggelsen på Fjall”.

Fjeldsted, Rand., Vend. *1259 Fealstade (Rand.), 1419 Fiælstæde (Vend.). FL subst. fjæl ‘bræt, afsavet stykke træ’, muligvis sigtende til skovbevoksning, EL *sted*. “Bebyggelsesstedet med fjælene” eller “Bebyggelsesstedet i, ved skovområdet”.

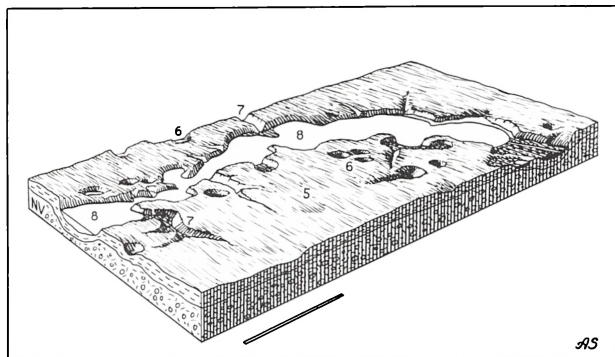
Fjelsestervang, Ring. *ca. 1325 Fielsterwagh. FL subst. glda. *fialstær ‘skjul, skjulested’, EL *vang*. “Vangen der yder skjul, læ (for kreaturer o.l.)”. Jfr. Fjaltring.

Fjelsø, Him. 1464 Fielssø. FL subst. fjeld, glda. fjall ‘udmark, udyrket areal’, EL *sø*. “Søen i udmarken”.

Fjends herred, Vib. *1231 Fyallansheret, 1408 Fiælandshæret; ældre lokalt [fjans hære]. FL subst. fjeld, glda. fjall ‘udmark, udyrket areal’, EL *land*. “Det udyrkede område, distrikt”. Jfr. Fjand.

Fjerritslev, Thy. 1552 Fieritzløff. FL måske mandsn. glda. *Fiarar, EL *lev*. ?“Fiarars arvegods”.

fjord. Ordet fjords oprindelige betydning ‘overfartssted’ (jfr. engelsk ford, tysk Furt) har oprindelig relation til de lange og temmelig smalle indskæringer i landmassen, således som vi finder dem i f.eks.

Flyndersø. Blokdiagram der viser den nordlige del af Jyllands fjerdelængste sø, Flyndersø. Søen er ved en række næs delt op i mange mindre søflader. Ved dens midte har Skallesø (efter fiskens skalle) afløb til Flyndersø. (Efter Axel Schou.)

Østjylland ind til købstaden i bunden (Kolding, Vejle, Horsens, Randers, Mariager/Hobro). For så vidt også Ålborg/Nørre Sundby hvor fjorden imidlertid fortsætter vestpå gennem hele den jyske landmasse for – bortset fra tidvis tilsanding ved Aggertangen – at gøre Thy og Vendsyssel til en ø. På Jyllands vestkyst er fjordene (Nissum, Stadil og Ringkøbing Fjorde) oprindelige strandsøer med deraf følgende bred og åben karakter. Et enkelt nor, se Lillenor, betegnes nu Kysing el. Norsminde Fjord.

Fladbjerg, Rand. *1371 Flagebjerg, 1551 Fladeberg. FL adj. flad, EL *bjerg*. “Den flade bakke”.

I Flade, Mors. 1408 Flathwith. FL adj. flad, EL glda. *with*. “Den flade skov”.

II Flade, Vend. 1419 Fladen; lokalt [flåj]. Bestemt form af subst. flade om den afrundede bakketop ved kirken.

Fladstrand, se Frederikshavn.

Fladstrup, Djur. *1477, 1479 Flastrvp. FL subst. glda. *fla ‘tynd skal’, her måske i betydningen ‘flig, fladt areal’, EL *torp*. ?“Udflytterbebyggelsen på det flade areal”.

Flamsted, Him. *1370 Flamsted, 1504 Flamstet. FL subst. jysk flam ‘stor udbredt hedemark’, EL *sted*. “Bebyggelsesstedet på den udstrakte hede”.

Flarup, Thy. 1476 Flarup; lokalt [flå’rob]. FL adj. flad, EL *torp*. “Den flade udflytterbebyggelse”.

Flavenskjold, Vend. 1578 Flavindskød, 1662 Flavenschal, 1683 Flauffinschald; lokalt [flawnsge]. FL er en ældre tillægsform af verbet flå, EL subst. skal eller eventuelt som i Løvskaal, s.d., subst. glda. *skåli ‘skåle, hytte, opholdsrum’. “Den flåede skal, hinde (vel = overflade)” eller

“Den flåede hytte”. Efterleddet i den ældste form må være forskrevet, mens det i nyere skriftformer er ændret til subst. skjold, der i vendsysselsk bl.a. betyder grønsvær.

Flegum, Vend. 1584 Fligum; lokalt [flæjem]. FL planten. flæg, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen hvor der vokser (vandplanterne) flæg”.

Flejsborg, Him. *ca. 1400 Flesborgh. FL subst. glda. *flæs ‘flad strækning’, EL *borg*. “Bakken ved, på den flade strækning” eller “Den fladt udstrakte bakke”. Flejsborg sogn med flere enkelthøje, bl.a. ved kirken, ligger højt i forhold til store hedearcæler mod nord og vest.

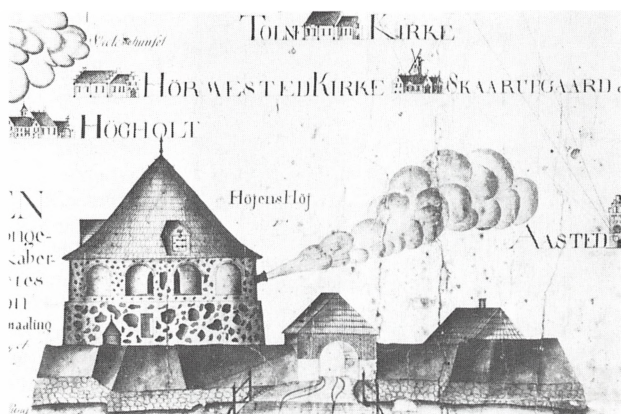
Flensted, År. *1341 Flensted, 1482 Flensten, 1554 Flenstedt. FL snarest subst. flint, EL *sted*. “Bebyggelsesstedet hvor der er flint”.

Fleskum herred, Him. *1231 Fleskiumheret. Det nordøstligste herred i Himmerland. FL snarest navnet på en bebyggelse, der nævnes to gange i 1200-tallet, men som senere er forsvundet. Dens FL rimeligvis subst. glda. *flask ‘lavvandet vig’, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen ved den lavvandede vig”; EL *herred*. “Herredet med (? tingsted ved) bebyggelsen Fleskum”. Herredet omfatter en række lavvandede nu til dels indvundne områder ved Limfjorden syd og øst for Ålborg.

Flose, Djur. 1450 Flasa. Bøjningsform, s.d., af subst. glda. *fla ‘tynd skal, hinde’ eller subst. glda. *flasa med samme betydning. Det er uvist hvad navnet sigter til.

Flovlev, Thy. 1408 Floweløfwæ. FL er måske tiln. flue, det tilsvarende insekt-navn flue, subst. glda. *flughi ‘flygting’ eller eventuelt subst. flo ‘vandsamling’, EL

Frederikshavn skylder sin eksistens den gode beliggenhed og et godt fiskeri. I det urolige 17. århundrede fik havnen tillige militær betydning og et kanonbærende krudttårn opførtes i 1686-87. Siden har havnen haft vekslede men som regel dog stor militær betydning, men krudttårnet – her gengivet efter Videnskabernes Selskabs originalkort, 1787 – fører nu en tilbagetrukket tilværelse som turistattraktion.

lev. Navnets betydning er uvis.

Flovtrup, Sal. 1498 Flotrvp, 1524 Flatrup, 1525 Flotrup. FL subst. flo 'vandsamling, vandhul som kun er vandfyldt om vinteren', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved vandsamlingen".

Fly, Vib. *1231, 1438 Flø. Subst. gl'da. *flō 'vandsamling, dam'.

Flynder, Ring. *ca. 1325 Flundæræ, 1300-1440 Flyndær. Snarest et subst. gl'da. *flundra eller *flyndra 'noget bredt og fladt', jfr. fiskenavnet flynder 'rødspætte'. Muligvis oprindelig navn på Flynder Å "Den brede og glade".

Flyndersø, Ring. (sø). 1463 Flyndersø. FL kan være subst. gl'da. *flyndra 'noget bredt og fladt' som i navnet Flynder, se ovenfor, men er dog snarest fiskenavnet flynder 'fladfisk', her om skrubben, der forekommer i brakt vand og bl.a. er konstateret i netop denne sø, EL *sø*. "Søen med skrubberne".

Fløjstrup, Ar. *1463 Fløustrup, 1540 Fløgstrup. FL mandsn. gl'da. *Fløgh, EL *torp*. "Fløghs udflytterbebyggelse".

Foersum, Ring. *1479 Forszum. FL subst. fors 'vandfald, strøm', EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen ved strømmen". Foersum ligger ved en gammel vandmølle med opstemning.

Folby, Ar. *ca. 1220 Folby. FL dyren. fole, EL *by*. "Byen med folerne".

Formyre, Vib. 1635 Formyre; lokalt [fä'my'r]. FL adv. for eller måske adj. forn 'gammel', EL myr(c) 'mose'. "Den foran liggende mose" eller "Den gamle mose".

Fornæs, Djur. 1784 Fornæsset. FL adv. for, EL *næs*. "Næsset der ligger foran, fremme". Lokalt forstås navnet nu som 'färenæse'.

Foulum, se Fovlum.

Fousing, se Fausing.

I Fovlum, Him. *1446 Folum, 1464 Fowlom. FL subst. fugl, EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen med fuglene".

II Fovlum, Vib. *1440 Foulum, 1447 Føvlom. FL subst. gl'da. *fyghli 'fuglevildt, område med fugle', EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen i fugleområdet".

Fovsing, Ring. *ca. 1325 Foxingh. FL subst. gl'da. *fax 'manke, mankehår', anvendt om bevoksning + *-ung*. "Stedet med mankeagtig bevoksning".

Fragdrup, Him. *1464 Fraytrop, 1563 Fragtrup; lokalt [frajdrob]. FL tiln. gl'da. Frakki, EL *torp*. "Frakkis udflytterbebyggelse".

Fragtrup, Him. 1467 Fratrvp; lokalt [frajdrob]. FL tiln. gl'da. Frakki, EL *torp*. "Frakkis udflytterbebyggelse".

Framlev, Ar. *1231 Framlefferet, *1310 Framleff. FL adv. frem, EL *lev*. "Det foran beliggende arvegods". Framlev er den vestligste af en række -lev-byer i området vest for Århus. Herredet har navn efter sognebyen.

Frammerslev, Sal. *1464 Frammeszløff, 1524 Frammersløff. FL superlativ fremme(r)st af adv. frem, EL *lev*. "Det længst fremme beliggende arvegods".

Frausing, Vib. *1231 Fraxing, 1552 Frausing. FL snarest et oprindelige navn på et tilløb til Alling Å, gl'da. *Frakks(a), alledt af roden i adj. gl'da. *frakk, jysk frakkes 'munter, livlig' + *-ung*. "Stedet ved åen Frakks(a)".

Fredbjerg, Him. *1216 Frebiargh, 1469 Freeberrigh. FL snarest gudindenavnet gl'da. Fröa (Freja) med en ændring af ø til

Frisenvold. De allerfleste personer som har lagt navn til danske bebyggelsesnavne er aldeles ukendte iøvrigt. I middelalderen løstes i et par tilfælde sløret fra den totale anonymitet, så vi ved lidt om hvem der er Peder i Pedersborg og Sibbe i Sibberup (begge på Sjælland). Kun i specielle tilfælde som slots- og herregårdsnavne kendes ligefrem udseendet på den der har lagt navn til. Maleriet forestiller adelsmanden Mogens Friis, efter hvem Frisenvold og Frijsenborg har navn. (Kgl. Bibliotek.)

c som kendes allerede i runcindskrifter, EL *bjerg*. "Gudinden Frejas bakke".

Frederiks, Vib. Kirke (og nu stationsby) bygget i 1766 for kolonisterne i bl.a. Frederikshøj (nu Grønhøj) og Frederikshede (nu Havredal). Hedekolonierne og kirken er opkaldt efter Frederik V.

Frederiksbjerg, Ar. Bydel i Århus opstået i 1870-erne og navngivet efter Frederiksport og Frederiksgade, der i 1824 var blevet opkaldt efter Frederik VI.

Frederiksdal, Vib. 1786 Friderichsdalsgaarde. Nybyggerkoloni oprettet under og opkaldt efter Frederik V.

Frederikshavn, Vend. (kbst.). I 1818 gjort til købstad og opkaldt efter Frederik VI. Før den tid hed byen Fladstrand efter sognet Flade, på hvis grund den ligger. Illustration side 41.

Fredso, Mors. *1447 Frethshøgh, 1542 Fretze. FL mandsn. glda. *Frithar, EL *høj*. "Frithars høj".

Frejlev, Him. 1445 Fredeloff. FL mandsn. glda. Frithi, EL *lev*. "Frithis arvegods".

Frijsenborg, Ar. (hgd.). 1683 Friisenborg. Hovedgården har navn efter Mogens Friis, der ejede den fra 1665 til 1675. Se herregårdsnavne.

Frijsendal, Vib. (hgd.). Oprettet 1704 af Niels Friis til Frijsenborg. Se herregårdsnavne.

Frisenvold, Rand. (hgd.). Navngivet 1664 efter ejeren Mogens Friis. Herregårdens ældre navn var Torup. Se herregårdsnavne.

Fristrup, Him., Vend. (to steder). 1466 Friisdrupp. FL mands(til)n. Fris eller det tilsvarende indbyggernavn friser, EL *torp*. "Fris", Friserens el. Friserens udflytterbebyggelse".

Fruerlund, Him. 1531 Froer lund. FL subst. frue, EL *lund*. "Frucens lille skov".

Fræer, Him. 1390 Frægryr, 1406 Frægher, Frægær. Navnets oprindelse er uvis. Det kan dårligt som det tidligere har været foreslået være et oprindelig sammensat navn men må som de gamle former viser have glda. -gh- i midten. Navnet kunne være det oprindelige navn på Tustrup Bæk, glda. *Fræghir, urn. *Fråghirō, rodbeslægtet med ord som (ud)fritte, svensk fråga, tysk fragen 'spørge' og afledt med samme endelse som formodet i Enner, se bd. 3. Norske elvenavne som Frätta og Njōsn (jfr. dansk 'fritte' og 'lå nys') vil være paralleller med hensyn til betydningen, hvis dybere årsager dog er ukendte. Uklare lokale traditioner om at Fræer engang skal have ligget i Gerding sogns sydøstlige hjørne små 5 km fra sin nuværende beliggenhed men nær Tustrup Bæk er den eneste yderligere støtte for den her fremsatte forklaring.

Frøjk, Ring. 1418 Frøydewigh. FL dyren. frø, EL *vig*, her om bugtning på Storåen. "Bugtningen hvor der er frøer".

Frølund, Ring. *1497 Frølund. FL dyren. frø, EL *lund*. "Den lille skov med frøerne".

Frøsløv, Mors. *1412 Frøsløff, 1435 Frøstløff. FL subst. glda. *frō 'herre, husbond o.l.', EL *lev*. "Herrens arvegods". I formen fra 1435 er -t- fejlagtigt.

Frøstrup, Thy. 1470 Frøsdrop. FL muligvis mandsn. glda. Frøstēn, EL *torp*. ?"Frøstēns udflytterbebyggelse".

Fuglsang, Ar. m.fl. 1683 Fuelsang. Udbredt gård- og husnavn der er indlånt fra Tyskland i 1400-tallet. I yngre danske navne skyldes det intern dansk produktivitet.

Fuglsig, Vend. (hgd.). *1338 Fulesigh, *1490 Fugelsie. FL subst. fugl, EL *sig*. "Lavningen med fuglene".

Fuglslev, Djur. ca. 1300 Fug[*l*]sløf. FL subst. fugl, EL *lev*. "Arvegodset med fuglene".

Fuglsø, Djur. 1313-ca. 1320 Fughlæσιο, 1443 Fowelsiø. FL subst. fugl, EL *sø*. "Søen med fuglene".

Fulden, År. *1335 Fullen, *1360 Litlæful-
len. Det oprindelige navn på (del af) Giberå, glda. *Fullan el. *Fullun, afledt af adj. fuld. "Den fulde, vandrige å". Lille Fulden kaldes efter at Store Fulden i begyndelsen af 1700-tallet nedlagdes blot Fulden. Det nuværende Lille Fulden er en nyere bebyggelse.

Funder, Vib. *1403, 1579 Funder; lokalt [fonje]. FL sandsynligvis det oprindelige navn på Funder Å, glda. *Funda, dannet til en rod *fund- 'ile, skynde', beslægtet med ordet finde, EL er af omstridt oprindelse, se under *ræthi* og jfr. herred.

Fur, Sal. *1100-tallet Phur, *ca. 1250 Fuur. Navnet har muligvis forbindelse med det i oldislandsk kendte ord *furr* 'ild', men det er uklart hvad navnet sigter til. Hvis -r er en afledningsendelse hænger navnet sikkert sammen med ord som oldislandsk *fúna* 'rådne' og *fúi* 'råd'.

Furreby, Vend. *1437 Fordby, 1522 Fordeby; lokalt [forby]. FL subst. glda. *forth 'vadested', EL *by*. "Byen ved vadestedet".

Fusager, Vib. *1440 Fussorc, 1524 Fusornn. FL det oprindelige navn på Fiskbæk Å, glda. *Fūsa, beslægtet med verbet fusc og med betydningen "Den hastigt strømmende", EL subst. glda. *warn 'udmark', jfr. Vogn. "Udmarken ved åen Fūsa".

Futting, Vib. *1433 Forte, *1479 Forting, 1579-80 Førtingh, 1610 Fuwrtinng. Navnet indeholder muligvis subst. forte 'drivvej'; i så fald er formerne med -ing det tilhørende indbyggernavn i anvendelse som bebyggelsesnavn, jfr. tilsvarende under Gudum nedenfor. Overleveringen af navnet er dog så dårlig, at forklaringen må

betragtes som højst usikker.

Fyrkat, Rand. 1608 Fyrkatte Mølle. Navnet der nu er mest kendt på grund af sin vikingetidsborg betyder vist nok "De fire kattes mølle", "Møllen med fire katte". Navnets nærmere anledning kendes ikke, men det har intet med vikingeborgen at gøre.

Fyrkilde, Him. *1429 Fyærkil, 1468 Fyrkil, 1485 Fyrkel. FL muligvis subst. fyr 'ild', EL subst. glda. *kil* 'kileformet terræn'. "Det kileformede terræn (?ryddet) med ild". Efterledet er senere omtydet til subst. kilde under indflydelse af sognebyen Ravnkildes navn samt fordi der på byens jord ligger en helligkilde.

Fælsted Kog, Ring. Nyt navn fra dette århundrede på en del af Nissum Fjord. FL subst. jysk fælsted 'vadested', EL kog 'inddiget område' er lånt fra det sønderjyske og frisiske marskområde, se bd. 3. Fælsted Kog søgtes inddæmmet i slutningen af 1800-tallet.

Fævejle, Djur. (hgd.). 1429 Fæuedæl. FL subst. fæ 'kvæg', EL *vejle*. "Kvægets vadested (over Kolindsund)".

Følle, Djur. *1313 Følwik. FL dyren. *føl*, EL *vig*. "Vigen med føllene".

Fårbæk, Ring. 1479 Forbeg. FL dyren. *får*, EL *bæk*. "Bækken med fårene (ved)".

Fårdal, Vib. *1482, 1524 Fordall. FL adv. *for*, EL *dal*. "Dalen der ligger foran".

Fåre, Ring. 1545 Foere, 1574 Faar. FL subst. glda. *far* 'overfartssted, vej', EL vel *høj, vad* eller glda. *with* men den sene overlevering tillader ikke noget valg.

I Fårup, Mors, Rand., Vend., Vib., År. *1440 Faarup (Rand.), *1460 Fardrup (Vend.). FL subst. glda. *far* 'overfartssted, vej', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved vejen, overfartsstedet".

II Fårup, Djur. *1491 Forup, 1586 Faarup. FL snarest dyren. *får*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med fårene".

Fårvang, År. her? 1200-tallet Fardalc, 1586 Faaruong. FL dyren. *får*, EL *vang*. "Vangen med fårene". I den ældste, tvivlsomme form er efterledet *dal*.

Galten, Rand., År. *1231 Galtænheret (Rand.), *1306 Galten (År.). FL dyren. galt, EL *tun*. "Indhegningen med galtene". Der skelnes nu undertiden mellem Sønder Galten (Århus amt) og Nørre Galten i det gamle Randers amt.

Galtrup, Mors. *1371 Galtropp, 1408 Galthorp. FL dyren. galt, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med galtene".

gammeldansk. Forkortelsen gl'da. dækker over betegnelsen gammeldansk, det sprog der blev skrevet i Danmark i middelalderen. I forklaringerne af de enkelte navne indgår ofte en gammeldansk form, som det moderne for- eller efterled svarer til. I ord- og navneforklaringer er der tradition for at angive sådanne ældre, tit konstruerede former, fordi de ofte vil kunne sætte navnet ind i den rette sammenhæng, f.eks. ved at tydeliggøre forbindelsen til ordstof i andre sprog. Ligeledes vil den konstruerede form ofte forklare den eller de tilfældigt overlevede og noget svingende bogstaverede gamle former. I andre tilfælde vil den konstruerede form dog let kunne opfattes som et postulat, men der er i teksten graderet i formuleringerne, således at sikkerhed/usikkerhed skulle fremgå. Når gl'da. ofte vælges som rekonstruktionsform for led og navne, der måske eller med sikkerhed er betydelig ældre, skyldes det ønsket om at knytte navnenes ordstof til den ældste periode med en samlet fyldig overlevering af skrevet dansk. Det gammeldansk der rekonstrueres efter er i reglen det mere konservative, bøjningsrige skånske dansk, kendt gennem lovhåndskrifter fra 1200- og beg. 1300-tallet.

Gammel Estrup, Djur. (hgd.). *1. halvdel 1300-tallet Essendrup, 1355 Æsendorp. FL mandsn. gl'da. Æsmund, EL *torp*. "Æsmunds udflytterbebyggelse". Gammel adskiller siden 1500-taller navnet fra en anden hovedgård, Estruplund, i Rougsø herred.

Gammelkirke, Vend. 1581 Gammelkirke. FL adj. gammel, EL kirke. "Den gamle kirke". Her har sognets kirke ligget indtil den nedbrødes omkring år 1400 og erstattedes af Hundslund klosterkirke.

Gammel sogn, Djur., Ring. *ca. 1400 Gamel soghen (Ring.), 1477 Gamel soghen (Djur.). FL adj. gammel, EL *sogn*. "Det gamle sogn". Ved Ringkøbing i modsætning til Nysogn, på Djursland i modsætning til købstaden Grenå.

Gammelstrup, Vib. *1469 Gamelstrup. FL mandsn. gl'da. Gamal (Gammel), EL *torp*. "Gamals udflytterbebyggelse".

Gammel Vrå, Vend. (hgd.). 1355 Wra. Subst. vrå '(af)krog'. Gammel adskiller navnet på den nu udstykkede hovedgård fra gården Ny Vrå.

Gamstrup, Sal. *1496 Gamstrup, 1498 Gamstrup. FL fuglen. gl'da. gamm 'grib' eller måske snarere mandsn. gl'da. Gamal (Gammel), EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med gribbene" eller "Gamals udflytterbebyggelse".

Gandrup, Him., Vend. *1460 Gandrup (Vend.), *1466 Gamdrup (Vend.), 1466 Gamdrop (Him.). FL adj. gammel, EL *torp*. "Den gamle udflytterbebyggelse".

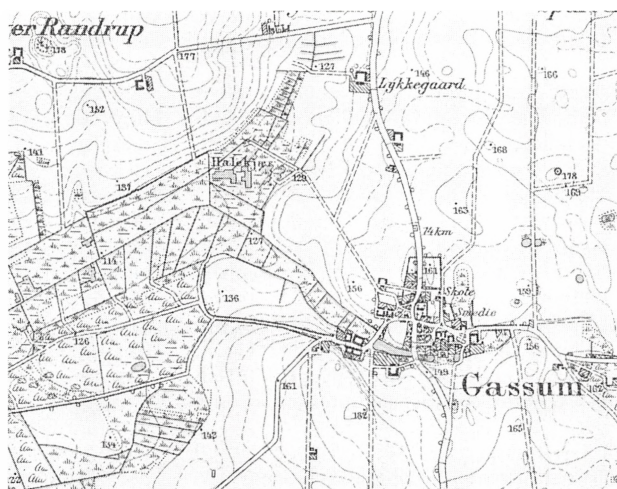
Ganer, Ring. *ca. 1500 Gannerwad, 1508 Gane; lokalt [gå'ner]. Det oprindelige navn på Ganer Å, gl'da. *Ganur, afledt af roden i ordet gane, hvis oprindelige betydning er 'gab'. Æns navn betyder da "Den der gaber", "Den åbne".

Gassum, Rand. 1401 Gasum. FL muligvis subst. gl'da. *gas 'gab, kløft', EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen ved kløften".

Gatten, Him. 1468 Gatten. FL subst. gade, EL *tun*. "Den indhegnede (landsby-) gade".

Geddal, Ring. *1500 Gedelbye, Gieddelbye, 1591 Giedil. FL dyren. ged, EL enten subst. jysk hild 'loft over stald', måske med en betydning 'hylde, smal flade på skrænt' som kendes i norsk eller subst. væld 'kilde'. "Den smalle afsats med gedeerne" eller

Gassum. Fra det store kørområde vest for Gassum strækker en arm sig ind syd om byen og får denne til at ligge ovenfor en vandfyldt fordybning eller kloft. Udsnit af Geodætisk Instituts mbl. nr. M 1813, 1:20 000. Copyright (gengivet i 3/4 str.).

“Kilden for, med gederne”. By er en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Geding, År. 1548 Geddenng. FL dyren. ged + -ing. “Stedet med gederne”.

Gedsted, Him. *1289 Geetsath, 1363 Getstet. FL dyren. ged, EL sted. “Bebyggelsesstedet med gederne”.

Geller og Gellerodde, Ring. 1638 Giellø. FL muligvis adj. glða. *gæld, jysk gjelde ‘gold’, EL ø eller ør(e). “Den golde ø” eller “Den golde grusede strandbred”.

Gelstrup, Him. *1460 Gielstorp, 1467 Gelstrop. FL muligvis mandsn. glða. *Gællir, EL torp. “Gællirs udflytterbebyggelse”.

Gerging, Him. 1390 Gærdyn, 1406 Gærende; lokalt [gja:ring]. Sandsynligvis det oprindelige navn på Lindenborg Å, glða. *Gærandi, lang tillægsmåde af verbet glða. *gæra ‘begære’. Aens navn betyder da snarest “Den grådige”. Jfr. Gjern.

Gerning, Vib. 1327 Gærnyng; lokalt [gjaning]. FL subst. garn, hvis grundbetødning er ‘snor af tarme’ men som tillige kan anvendes om lange og smalle naturforekomster og her måske om dalen syd for byen + -ing. “Stedet ved den smalle dal”.

Gersdorffslund, År. (hgd.). Oprettet som hovedgård 1674 af arvingerne efter rigshovmester Joachim Gersdorff; EL lund. Se herregårdsnavne.

Gerum, Vend. 1350 Gedrum; lokalt [je:rom]. FL dyren. ged, EL subst. rum. “Rummet for gederne”, “Pladsen til gederne”.

Gerå, Vend. *1253 Gethaa, *1260 Gethraa, 1581 Gicraa; lokalt [ji:ro]. FL genitiv ental af dyren. ged, EL å. “Åen hvor gederne holder til”.

Gettrup, Rand., Thy. *1440 Gettrup (Rand.), *1453 Gettrup (Thy), 1555 Gietrop (Thy). FL sandsynligvis dyren. ged, EL torp. “Udflytterbebyggelsen med gederne”.

Gimming, Rand. *1396 Giming. FL muligvis subst. glða. *gīma ‘åbning’, her sigtende til slugten nord for byen + -ing. “Stedet ved slugten”.

Gimsing, Ring. ca. 1325 Gimsingh. FL glða. *gims- eller glða. *gims- er af uvis oprindelse + -ing.

Ginderup, Sal., Thy. *1458 Gendrup (Sal.), 1512 Ginderop (Thy), 1610 Ginerup (Sal.). FL mandsn. glða. *Ginni eller kvinden. glða. *Ginna, EL torp. “Ginnis el. Ginnas udflytterbebyggelse”.

Ginding herred, Ring. *1231 Getinghæreth. FL dyren. ged + -ing. “Stedet med gederne”. Herredsnavnet har formentlig forbindelse med gården Gindeskov i Grove sogn, men nogen lokalitet Ginding kendes ikke.

Ginnerup, Djur., Rand. 1455 Gindrup (Djur.). FL mandsn. glða. *Ginni eller kvinden. glða. *Ginna, EL torp. “Ginnis el. Ginnas udflytterbebyggelse”.

Gislum, Him. *1231 Gislumheret. FL subst. glða. gīsæl ‘stav’, EL glða. hēm. “Bebyggelsen ved, ?bag stavene”.

Gistrup, Him. *1471 Gistrup. FL mandsn.

- glda. Gīslī eller kvinden. glða. Gīsla, *EL torp*. "Gīslis el Gīslas udflytterbebyggelse".
- Giver**, Him. 1455 Giuer. Navnet er afledt med -r af en rod *giw- eller *gīw-, hvis oprindelige betydning er 'være åben, gabe' her sigtende til meget markante kløfter syd og vest for kirken.
- Gjandrup**, Vib. *1438 Generup, 1455 Gendrvp. *FL* muligvis subst. glða. *gēn 'kløft', *EL torp*. "Udflytterbebyggelsen ved kløften".
- I Gjellerup**, Ring. *ca. 1325 Gøldorp, 1485 Giellerop. *FL* mandsn. glða. *Gælli, *EL torp*. "Gællis udflytterbebyggelse". Den ældste forms -ø-, der er rettet fra -o-, må bero på en fejl.
- II Gjellerup**, År. *1299, 1313-ca. 1320 Gyældthorp. Da -yæ-, der skal forstås som -jæ-, ikke kan repræsentere et oprindeligt -ja-, fordi denne kombination bevares i dialekten, må -y- (= -j-) være et indskud efter G-, og *FL* derfor adj. jysk gæld 'gold', *EL torp*. "Den golde udflytterbebyggelse".
- Gjerlev**, Rand. *1231 Herleſheret, 1334 Gerløh[erret], 1463 Gerloff. *FL* subst. glða. gēr 'spyd, horn på ambolt', *EL lev*. "Arvegodsset der ligger på den spyd- eller hornlignende terrænformation". I den ældste form er H- fejl for G-. Herredet har navn efter sognebyen.
- Gjern**, År. *1231 Giærnæheret, *1343 Giernsogen, 1343 Gerendæheret. By-, sogne- og herredsnavnet er det oprindelige navn på Gjern Å, glða. *Gærandi, lang tilfælgsmåde af verbet glða. *gæra 'begære'. Anavnets betydning er da "Den grådige". Jfr. Gerding.
- Gjerrild**, Djur. *1251 Gerwiltic, 1342 Gærwyld. *FL* subst. glða. gēr 'spyd, horn på ambolt', måske som i det beslægtede sjællandske Gørlose sigtende til lige forløb, *EL* subst. væld. ?"Den lige kilde".
- Gjesing**, Djur. *1271 Gyæsingi. *FL* subst. glða. *gas 'kløft' eller dyren. gās + -ing. "Stedet (for beboerne) ved kløften" eller "Stedet (for beboerne) med gæssene".
- Gjessinggård**, Rand. (hgd.). 1473 Gæsing. *FL* muligvis subst. glða. *gas 'kløft' + -ing. ?"Stedet ved kløften"; *EL gård*. Herregården ligger umiddelbart ovenfor Tvede Å-dal.
- Gjurup**, Vend. 1335 Gyurræthorp; lokalt [ju'rob]. *FL* muligvis mandsn. glða. Gyth, *EL torp*. "Gyrths udflytterbebyggelse".
- Gjørup**, Him. *1475 Giørup, 1484 Gyrrvp. *FL* mandsn. glða. Gythi eller kvinden. glða. Gytha, *EL torp*. "Gythis el. Gythas udflytterbebyggelse".
- Glatved**, Djur. *1257 Glappethwæt. *FL* mandsn. glða. *Glappi, *EL tved*. "Glappis rydning".
- Glenstrup**, Rand. *før 1177 Gledingstorp. *FL* det oprindelige navn på Glenstrup Sø, glða. *Glæthing, afledt af adj. glad i betydningen 'blank, klar, lysende', *EL torp*. "Udflytterbebyggelsen ved søen Glæthing".
- Glerup**, Him. (to steder). *1456 Glerup (Astrup s.). *FL* enten fuglen, jysk glæde 'glente' eller subst. glæde 'blankt vand', *EL torp*. "Udflytterbebyggelsen med glenterne" eller "Udflytterbebyggelsen ved det blanke vand".
- Glesborg**, Djur. *1440 Glesburgh, 1461 Glessborrw. *FL* sandsynligvis subst. glða. *glis 'glimmer, glimt, lysning', *EL borg*. ?"Bakken i lysningen".
- Glibstrup**, Ring. 1347 Glipstrop. *FL* mandsn. glða. Glīp, *EL torp*. "Glīps udflytterbebyggelse".
- Glimsholt**, Vend. *1345 Grumsholt, 1532 Glymsholth. *FL* muligvis subst. glða. *glīm 'lysning, åbning', *EL holt*. "Den lille skov med lysningen". I den ældste form må -ru- være fejl for -li-.
- Glomstrup**, Mors. *1376 Glomstorp, 1496 Glumstrop. *FL* er sandsynligvis det oprindelige navn på vigen mellem Mors og Agerø, glða. *Glum eller *Glūm. I første tilfælde identisk med et subst. der betyder 'dump fjern lyd', i andet tilfælde dannet til adj. glða. *glūm 'mørk, farlig', *EL torp*. "Udflytterbebyggelsen ved Glum/Glūm". Den nuværende Glomstrup Vig har sandsynligvis oprindeligt heddet Tissing, s.d.
- Glyng og Glyngøre**, Sal. *1445 Gløgind, 1448 Glyng, 1694-95 Glyngør. *FL* snarest subst. glða. *glȳ 'sump o.l.' + -ing. "Stedet ved sumpen". I havnebyen Glyngøre er *EL* ør(e), og navnet betyder "Den grusede strandbred ved Glyng".
- Godthåb**, Him. m.fl. I Himmerland (Øster Hornum sogn) oprindelig navn på en papirmølle, grundlagt 1799. Navnet forekommer talrige steder i Danmark, normalt at opfatte som udtryk for gode ønsker ved ibrugtagning af en bygning eller virksomhed. Forbilledet for alle disse navne er navnet på Afrikas sydvestligste

(Ring.). Subst. glda. *grōf, snarest i flertal, i betydningen 'vandløb som hastigt svulmer op' eller 'rende dannet af skyregn'. Sognekirken i Grove i Ringkøbing amt skal oprindeligt have ligget ved Barslund Bæk.

Grund og **Grund Fjord**, Rand. *1504 Grund. Byens navn er det oprindelige navn på Grund Fjord, glda. *Grunn, egentlig "Den grunde" eller "Den lavvandede".

Grundfør, År. 1. halvdel 1400-tallet [Grun]dfæri, 1439 Grundfær. FL adj. grund, EL subst. færge 'overfartssted'. "Det lavvandede overfartssted (over Lilleå)". Jfr. Asferg.

Grurup, Thy. *1400 Grurup. FL kan være subst. glda. *grū 'dyng' eller subst. glda. *grūva, hvis betydning ikke med sikkerhed kan fastslås. Det indgår i udtrykket 'ligge på gruen' og 'ligge, falde næsegrus' og er beslægtet med ord der betyder 'bøjet, krum o.l.'. Måske sigter ordet til krumt eller bøjet terræn, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved dyngen" eller "Udflytterbebyggelsen på det krumme terræn".

Grydsted, Him. *1407 Grydsted, 1491 Gridstet. Snarest subst. glda. *grithæstath 'fredeligt sted'.

Grynderup, Him., Sal. *1424 Grundrupp (Sal.), 1442 Grønnerop (Him.). FL mandsn. glda. *Grundi, EL *torp*. "Grundis udflytterbebyggelse".

Græm, Ring. 1522 Grim. FL adj. grå, sigtende til bevoksningens farve, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen i det grå område".

Grætrup, Sal. 1497 Grætrop. FL mandsn. glda. *Grēpi, EL *torp*. "Grēpis udflytterbebyggelse".

Grødde, Ring. 1625 Grydebye, 1638 Grydde. Enten subst. glda. *grȳti 'område med grus' eller et sammensat navn med som FL subst. glda. griūt 'grus, sten', EL *høj*. "Grushøjen". Efterledet by er en tydeliggrønde tilføjelse, s.d.

Grølsted, År. *1404 Grelstæt, 1406 Grelstæd. FL snarest det oprindelige navn på et vandløb nær byen, glda. *Græl(a), dannet til en rod med betydningen 'larve, knirke', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved Græl(a)".

Grønbjerg, Ring. 1610 Grønnbiergh. FL adj. grøn, EL *bjerg*. "Den grønne bakke". Bakken ligger øst for den nuværende by.

Grønbæk, Vib. *1231 Grønæbæc, 1443 Grønbeck. FL adj. grøn, EL *bæk*. "Den

grønne (dvs. tilgroede) bæk".

Grønfeld, Djur. 1451 Grønefeld. FL snarest subst. grønne 'grønt, græsbevokset område', EL subst. glda. *fæll, formentlig af samme betydning som subst. glda. fælla 'område hvor træerne er fældet, rydning'. "Den græsbevoksede rydning".

Grønhøj, Vib. ca. 1640 Grønhoed, 1789 Grønhøy. FL adj. grøn, EL snarest subst. *hoved*. "Det grønne fremspring".

Grønnerup, Him. 1532 Grunderop. FL mandsn. glda. *Grundi, EL *torp*. "Grundis udflytterbebyggelse".

Grønning, Sal. *1403 Vester Grønning, 1452 Øster Grønynghe, 1466 Grøning. Subst. grønning 'græsbevokset plads'.

Grøttrup, Djur. *1451 Grottorp, 1610 Grottrup, Grøttrup. FL subst. glda. grȳt 'grus, sten', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på, med stenene".

Grårup, Him. *1460 Grorup, *1466 Graarup, 1468 Grorop. FL sandsynligvis adj. grå, måske sigtende til bevoksningens farve, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen i det grå (område)". En form Grwbthorp fra omkring 1400 henregnes undertiden men uden større sikkerhed til dette navn.

Gudenå, flere områder. *1437 Guthen, 1478 Gwden, Åens navn er afledt med adjektivelementet -anō af subst. gud. "Den til gude(r)n(e) indviede". *å* er en tydeliggørende tilføjelse, s.d. Jfr. Storå.

Gudum, Him., Ring. 1266 Guthum (Ring.), 1379 Guthemlund (Him.), *1425 Guding (Him.). FL subst. gud, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen viet til en (hedensk) gud". Former på -ing af Gudum i Himmerland der dominerer i middelalderen er egentlig indbyggernavnet dannet til Gudum.

Gug, Him. *1425, 1465 Gugh. Sandsynligvis et subst. glda. *gūgh med betydningen 'skjul, hule', dannet af samme rod som subst. glda. *gȳgh (oldislandske gýgr) 'jættekvinde'.

Guldbæk, Him. *1390 Guldbæch, 1461 Gulbeck. FL subst. guld, EL *bæk*. "Bækken der skinner som guld".

Guldførhoved, Ring. *1421 Guldfarhofuit, 1586 Guldførhoffid; [gulfer'ho'ved]. Navnets førsteled, Guldfar, er et stednavn hvis FL er subst. guld, EL subst. glda. far 'vej, spor, overfartssted'. Hvad navnet har betegnet og baggrunden for det er ukendt, men muligvis er der tale om et såkaldt noa-navn. Det vil sige et positivt besvær-

Gudenå, Danmarks længste vandløb, har et meget smukt forløb og er sejlbart med kano og kajak i næsten hele sin længde. Men hvorfor den kaldes 'gudsindviet' vides ikke. (Foto: Inga Aistrup.)

gende navn på et farefuldt sted, snarest da en passage af Ulkær Mose syd for Guldforhoved. EL *hoved*. "Fremspringet ved Guldfar".

Gullerup, Mors. 1435 Goylropp, 1439 Goldrupp. FL mandsn. glda. Gulli, EL *torp*. "Gullis udflytterbebyggelse".

Gullestrup, Ring. *ca. 1509-1511 Gullestrup. FL mandsn. glda. Guthlêf eller Guthlêk, EL *torp*. "Guthlêfs udflytterbebyggelse" eller "Guthlêks udflytterbebyggelse".

Gulle, Vib. *1329 Gutteløff, 1355 Guthelef. FL mandsn. glda. Guthi, EL *lev*. "Guthis arvegods".

Gundelund, Vib. 1610 Gundelund. FL muligvis det oprindelige navn på Mønsted Å, glda. *Guthæn, af samme oprindelse som navnet Gudenå, s.d., EL *lund*. "Den lille skov ved Guthæn".

Gundersted, Him. *1430 Gundested, 1474 Gwnderstet. FL mandsn. Gunnar, EL *sted*. "Gunnars bebyggelsessted".

Gunderup, Him., Rand., Vend. m.fl. 1355 Gondorp (Him.), *1424 Gunderup (Vend.). FL mandsn. Gunde, EL *torp*. "Gundes udflytterbebyggelse". En form

Gunørstorp fra 1268 i et meget fejlfuldt dokument henføres som oftest – men med tvivlsom ret – til Gunderup sogn i Himmerland. Formen kan ikke forenes med den her givne forklaring, der støttes af alle yngre, sikkert lokaliserede former.

Gunderupgård, Him. (hgd.). *efter 1252 Gundrop, 1443 Gvndropgard. FL mandsn. Gunde, EL *torp*. "Gundes udflytterbebyggelse"; EL *gård*. Se herregårdsnavne.

Gundesbøl, Ring. 1522 Gwnderbøll. FL mandsn. Gunnar, EL *bøl*. "Gunnars udflyttergård".

Gundestrup, Djur., Him. *1338 Gundistrop (Djur.). FL mandsn. Gunnar, EL *torp*. "Gunnars udflytterbebyggelse".

Gundtoft, Thy. *1452 Gundtofft, 1568 Gundtoft. FL mandsn. Gunde, EL *toft*. "Gundes bebyggelsesareal".

Gunnestrup, År. 1544 Gu[n]destrup, 1580 Gunestrup. FL mandsn. Gunnar, EL *torp*. "Gunnars udflytterbebyggelse".

Gust, Sal. *1465 Gust, 1525 Gwtzgardt. Antagelig det oprindelige navn på en mindre å, der løber ud i Rødding Å, glda. *Güst, svarende til norske elvenavne Gusta og beslægtet med bl.a. verbet gyse,

hvis oldislandske modsvarighed betyder 'strømme frem'.

Gylling, Ar. *1231 Gylling. FL subst. guld + *-ing*. ?"Det gult bevoksede sted".

Gødstrup, Ring. 1532 Giøstrup. FL enten mandsn. glɔa. Gōt eller subst. glɔa. *gōt 'oversvømmelse', EL *torp*. "Gōts udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen hvor der forekommer oversvømmelse(r)". Gødstrup var oprindelig alene navnet på Snebjerg sogns præstegård, der ligger helt ned til den lavbreddede gennemstrømningssø, Gødstrup Sø.

Gødvad, Vib. *1425 Giøduad. FL snarest subst. glɔa. *gōt 'oversvømmelse', EL *vad*. "Vadestedet hvor der tit er oversvømmelse".

Gøl, Vend. *1231 Giol, 1300-tallet Gyolæ. Måske adj. glɔa. *giol 'gul, gullig'. Øens navn, "Den gullige", kunne sigte til kridtforekomster.

Gølstrup, Vend. *1400-tallet Guldstrup, 1486 Gølsterop. FL subst. jysk gøl, glɔa. *gyl 'lille sø, (dyb) vandsamling', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved den lille sø". Den ældste form er sandsynligvis forskrevet.

Gørding, Ring. *ca. 1325 Gyrthing. FL muligvis subst. glɔa. *gurth 'gjord, bælte' + *-ing*. "Stedet ved bæltet". Navnet sigter måske til beliggenheden ved Damhus Å.

Gøttrup, Him., Thy. 1447 Gyøttrop (Thy). FL mandsn. glɔa. Gōti, EL *torp*.

"Gōtis udflytterbebyggelse".

gård. Ordet gård er beslægtet med ordet gærde og betyder egentlig 'indhegning'. Denne betydning foreligger måske i enkelte tilfælde, men ellers har ordet som efterled normalt den nu velkendte betydning 'enkelt landbrugsbebyggelse'. Som det stadig er tilfældet i vore landsbyer har byens største gård som regel navn efter landsbyen + gård, og også en række herregårde minder således ved deres navn om at de er opstået af en almindelig landsbygård. Navne på enkeltgårde i landsbyer er først blevet almindeligt i 20. århundrede, men hvor de forekommer tidligere – og enkelte kendes dog helt fra middelalderen – ender de normalt på -gård med forled som øster, vester, over, neder m.v.

Gårdbogård, Vend. (hgd.). 1335 Garthbuth. FL subst. *gård*, måske i den ældre betydning 'indhegning', EL *bod*. "Boden i, ved indhegningen"; EL *gård*. Se herregårdsnavne.

Gårestrup, Vend. 1406 Gioristorp, Giorstorp. FL mandsn. glɔa. *Gyrthir, EL *torp*. "Gyrthirs udflytterbebyggelse".

Gåser, Vend. *1330 Gøsser, 1552 Gossor. FL flertal af dyren. gås, EL subst. glɔa. wara 'udmark'. "Udmarken med gæssene". En form fra *1253 Ladewor hører med sikkerhed til dette navn og må være fejl for *Gasewor.

H

Hadbjerg, Rand. *1446 Hadbjerg, *1448 Hadberff. FL et af to glda. subst. *hath 'gcd' eller 'kamp', EL *bjerg*. "Bakken med gedeerne" eller "Bakken hvor der engang har fundet en kamp sted".

Haderup, Rand., Ring. *ca. 1325 Haddorp (Ring.), *1328 Haddorp (Rand.). FL mandsn. glda. *Haddi, EL *torp*. "Haddis udflytterbebyggelse".

Hadrup, År. 1488 Hardrup. FL dyren. hare, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med harenne".

Hads herred, År. *1231 Harzheret, 1405 Hartz H[erret]. FL subst. glda. *harth 'skov', EL *herred*. "Herredet med skoven". Hads herred havde tidligere betydelige skovarealer. Jfr. Hardsyssel.

Hadsten, År. *1432 Halstiern, 1543 Hadsternne. FL snarest adj. glda. hall 'skrå', EL subst. stjern 'pande', sigtende til terræformation. "Det skrå fremspring (ned mod Lilleå)".

Hadsund, Him. 1467 Haddeswnth. FL landsbynavnet Haderup, s.d., syd for fjorden, EL *sund*. "Sundet ved Haderup".

hage. Efterleddet hage betyder egentlig 'krog' eller 'ombojet fremspring'. Det er identisk med det ord vi nu har i f.eks. bådshage, og det er meget nært beslægtet med legemsdelsbetegnelsen hage. At efterleddet nu ofte associeres med legemsdelen støttes af brugen af andre legemsdelsbetegnelser i danske stednavne, se f.eks. *hoved*, og i talrige danske stednavne vil der iøvrigt ikke være formelle hindringer for at det oprindelig er legemsdelsbetegnelsen der indgår.

Hagsholm, Vib. (hgd.). 1535 Hagestedh, *1582 Hagsholm. FL subst. hage 'krog, fremspring', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet på fremspringet"; EL *holm* efter hovedgårdens fugtige beliggenhed.

Halby, Ring. 1487 Haleby. FL subst. hale, EL *by*. "Byen på udløberen".

Hald, Rand., Vib. (to steder). *1231 Hallæheret (Rand.), *1319 Haal

(Rand.). Subst. glda. *hall 'skråning'. Jfr. Nørhald herred.

Hald Ege, Vib. Ved Hald (hgd.). Nyt navn vedtaget lokalt 1933.

Hald Tostrup, Him. 1532 Tostrup. FL mandsn. glda. Tosti eller mandsn. Thorsten, EL *torp*. "Tostis el. Thorstens udflytterbebyggelse". Subst. glda. hall 'skråning' adskiller siden 1600-tallet navnet fra Tostrup, sogn i Rinds herred og Tostrup i Rostrup sogn.

Haldager, Vend. *1446 Halager, 1552 Halnnagre. FL subst. glda. *hallændi 'skråning' eller deute ord anvendt som stednavn (jfr. Nørre, Vester og Øster Halne), EL *ager*. "Marken ved, med skrånningen" eller "Marken som hører til Halne".

Haldum, År. *1203, 1338 Hallum. Dativ flertal af subst. glda. *hall 'sten, klippe'

Halby. Endnu i vore dage giver landkortet en klar fornemmelse af at Halby ligger som den yderste af Staving sogns byer op mod den uvejsomme Velling Mærsk. Udsnit af Geodetisk Instituts Danmark i 1:200 000. Copyright (gengivet i 3/4 str.).

eller 'skrænt'. Da byen ligger på stærkt hældende terræn ovenfor Haldum Bæk og Lilleå er navnets betydning snarest "(På, Ved) skrænterne".

Halkær, Him. (hgd.). *1300-tallet Halkær, 1416 Halker. FL subst. glda. *hall 'skråning', EL *kær*. "Kæret ved skråningen".

Hallendrup, Djur., Rand. ca. 1300 Hal-dænthorp (Djur.), *1428 Hallinndrup (Rand.). FL mandsn. Halfdan, EL *torp*. "Halfdans udflytterbebyggelse".

Haller Å, Vib. *1485 Haller aae. Aens oprindelige navn er glda. *Halur, afledt af roden i adj. glda. hal 'glat, frossen'. "Den frosne".

Halling, Rand., År. *1328 Halling (Rand.), *1357 Halling (År.). Begge navnene må gå tilbage til en gammel-dansk form med kort a + l + konsonant, men af dialektale grunde er det kun Halling imellem Århus og Randers der kan indeholde subst. glda. *hall 'skråning' som forled. Begge navnene kan derimod indeholde adj. halv, og under alle om-stændigheder indeholder navnene afled-ningselementet *-ung*. Halling syd for Århus og muligvis Halling ved Randers er dog snarest subst. glda. *halvung 'halvdel' svarende til et ord der forekommer i vestgermansk og som svarer til de øvrige del-angivelser på gammelt nordisk (glda. thrithiung = trediedel, fiörthing = fjerdedel o.s.v.). Lige som ved Otting, s.d., vil det være uvist hvad et navn med betydningen 'halvdel' sigter til. "Stedet ved skråningen" (Halling mellem Århus og Randers) eller "Halvdelen" (begge Halling'er).

Hallund, Vend. 1465 Hallindh, Hallindæ, 1558 Halling, 1578 Halind, 1683 Halling, Hallund; lokalt [hali]. Udtaleformen [hali] kunne sammen med en hel del ældre former tyde på bestemt form af subst. glda. *hall 'skråning'. Snarere er dette ord dog navnets forled med EL subst. glda. lændi 'landstrækning', eller navnet er afledt med *-und* eller eventuelt *-ung*, jfr. i så fald Halling. Navnet er senere opfattet som indeholdende ordet lund. ??"(Land-strækningen ved) skråningen".

I Hals, Vend. 1486 Halsse kirki. Subst. hals. Her om Læsøs østligste næs der minder om en hals.

II Hals og Hals Barre, Vend. og Kattegat. *975 Hálsi (i markerer oldislandsk

dativ), *1202-14 Haals. Subst. hals. Her om indsnævringen ved Hals Barre og indsejlingen til Limfjorden. Barre der er et i 1700-tallet indlånt ord betyder 'sand-banke'.

Halskov, Vib. *1356, 1529 Halskoff. FL adj. hald 'hældende' eller subst. glda. *hall 'skråning', EL *skov*. "Den skrånende skov" eller "Skoven på skråningen".

Halvrømmen, Vend. 1796 Halv Remen, 1801 Halve Rimen. FL snarest adj. halv, EL rimme 'lav sandbanke'. "Den halve lave sandbanke". Navnet findes i 1796 og 1801 på hver sin side af skellet mellem Nørreøkke og Sønderøkke.

Hamme, År. 1479 Hamel. Flertal eller dativ ental af subst. glda. *hamal 'bakke'.

Hammelev, Djur. 1404 Hamætløff. FL muligvis mandsn. glda. *Hāmōth, EL *lev*. "Hāmōths arvegods".

Hammer, Vend. *1503 Hammer. Subst. hammer 'stejl, fremspringende bakke'.

Hammershøj, Vib. *1392 Hamershyugh, 1485 Hammershøff. FL subst. hammer 'fremspringende bakke', EL *høj*. "Højen som er en fremspringende bakke".

Hammerum, Ring. *1231 Hamrumhe-ret, *1488 Hamerum, 1495 Hamrwm. FL subst. hammer 'fremspringende bakke', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på den frem-springende bakke".

Han herred, Thy og Vend. *1231 Hanæheret, 1253 Hane. Navnet er formentlig et gammelt ønavn men iøvrigt af uvis oprindelse. Herredet var allerede i mid-delalderen underinddelt, og delene har ført et omskifteligt liv i henseende til ad-ministrative tilhørsforhold. Adskillelsen i Øster og Vester Han herred kendes fra 1660-erne. Efter den nye amtsinddeling hører Øster Han herred til Nordjyllands amt, Vester Han herred til Viborg amt.

Handbjerg, Ring. *ca. 1325 Hathen-byerg. FL dyren. glda. *hathna 'ung ged', EL *bjerg*. "Bakken med de unge geder".

Handest, Rand. *1312 Halnest; sandsyn-ligvis fejl for *Han(d)lest, *1440 Hand-hest. FL kan være subst. hånd, måske i betydningen 'arm' om Gjeddesdal Å som biflod til Skals Å, EL muligvis subst. glda. *lēst 'vej, spor'. ?"Vejen ved det armfor-medede åsammenløb".

I Handrup, Djur. *1411 Hamdrup, 1582 Haemdrup. FL muligvis mandsn. glda. *Hammi, EL *torp*. "Hammis udflytterbe-byggelse".

II Handrup, Thy. 1537 Handrop. FL dyren. hane eller mandsn. glda. Hani, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med (ur-, ager-) hanerne" eller "Hanis udflytterbebyggelse".

Hanning, Ring. *ca. 1325 Herningh. FL muligvis subst. glda. *hærn 'forhøjning' + -ung. "Stedet med forhøjningen".

Hannæs, Thy. 1363 Hannees. FL stednavnet Han i Hanherred, s.d., EL *næs*. "Næsset på Han (herred)". Næsset kaldes i 1231 blot for Næs.

Hansted, Thy. 1390 Hansthet (anvendt som tilnavn). FL snarest subst. hånd, eventuelt i en ældre betydning 'arm', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved, på den armformede bøjning". Hansted ligger meget markant hævet ved den næsten vinkelrette bøjning af kysten omkring Hanstholm havn.

Hanstholm, Thy. *1455 Hanszholm, 1531 Hanstholm. FL sognenavnet Hansted, s.d., EL *holm*. "Holmen hvorpå Hansted ligger".

Haraldslund, Ar. (hgd.). 1580 Harrildgard. FL der nu er omdøbt til mandsn. Harald er et stednavn, hvis FL kan være subst. glda. *har eller *hargh 'stengrund, stendynge' eller dyren. hare, EL *vejle* eller væld 'kilde'. Snarest har det til grund liggende Harild dog forbindelse med landsbynavnet Hår, s.d., således at der foreligger et stednavn med betydningen "Vadestedet der fører til Hår". Haraldslund ligger umiddelbart øst for Lilleå ca. 2 km øst for Hår. EL i herregårdsnavnet er ældst *gård* men fra 1700-tallet *lund*. Se herregårdsnavne.

Harboøre, Ring. her? *1231 Øræn, *1255 Harthboøræ. FL glda. *harthbō indbyggernavn dannet til subst. glda. *harth 'skov' eller snarere det dermed identiske områdenavn *Harth = (cn del af) Hardsyssel, s.d., EL *ør(e)*. "Harth-boernes grusede strandbred". Den ældste, usikkert lokaliserede form er formentlig en afledning, s.d. med -n- til *ør(e)*. Jfr. Hads herred.

Hardsyssel, Ring. *ca. 1187 Hartesyssel, *1231 Harthæsyssel. FL glda. *harthar indbyggernavn dannet til subst. glda. *harth 'skov' eller snarere det dermed identiske områdenavn *Harth, EL *syssel*. "Skovboernes syssel" eller snarere "Harth-boernes syssel". Syslet er med undtagelse af Nørre Horne herred i Varde

syssel identisk med Ringkøbing amt. Jfr. Hads herred og Harboøre.

Harken, Vend. 1664 Harckind; lokalt [hargi]. Bestemt form ental af subst. hark 'tør plet i mose, tørt og højtliggende sted i en mark'.

Harlev, Ar. begyndelsen 1200-tallet Hathelcf. FL mandsn. glda. *Hath, svarende til oldislandsk Høðr, identisk med den sagnhistoriske Høder, EL *lev*. "Haths arvegods".

Harre, Sal. *1231 Hargæheret, *1386 Harre. Flertal eller dativ ental af subst. glda. *hargh 'stendynge'. Herredet har navn efter sognebyen.

Harridslev, Rand. *1406 Halazløff, 1470 Haretzleff. FL snarest mandsn. glda. Håræk, EL *lev*. "Håræks arvegods".

Harring, Thy. *1453 Harringh, 1555 Harneg, 1556 Hioring. FL subst. horn 'fremspringende bakke' + -ing. "Stedet på fremspringet". Jfr. Herning og Hørning.

Hasle, Ar. *1203 Haslöch, *1231 Hasløgheret. FL træen. hassel, EL *høj*. "Højen med hasselbuskene". Herredet har navn efter sognebyen.

Haslund, Rand. 1342 Haslum. FL træen. hassel, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen med hasselbuskene".

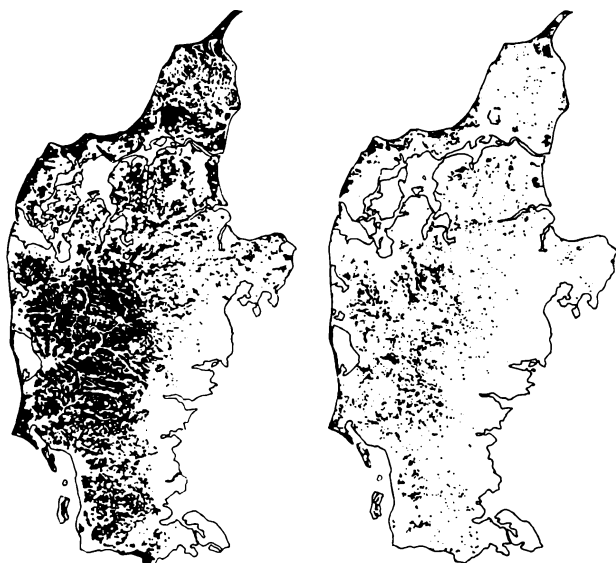
Hastrup, Rand. *1396 Hastrup, 1401 Hastorp. FL subst. glda. *has 'gærde', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med, bag gærdet".

Hasselager, Ar. 1460 Hasleager. FL træen. hassel, EL *ager*. "Marken med, ved hasselbuskene".

Hassens, Djur. 1449 Hassens. Djurslands sydøstlige halvø. FL subst. glda. *has 'gærde' eller adj. glda. *has 'grå', EL *næs*. "Næsset med gærderne" eller "Det grå næs".

Hasseris, Him. *1231 Hasseris. FL genitiv flertal af subst. glda. *has 'gærde'. Valdemars jordebog 1231 kan have -ss- for -s- i f.eks. ordet mose og svagtryks-a kan hyppigt skrives -e efter stavelse med -a-, EL *ris*. "Krattet ved gærdet" eller "Krattet der afgiver godt gærdemateriale".

Hassing, Thy. *1231 Hasinghæreth, *1421 Hassingh, 1465 Hasengh. På Hassing mark ud mod Ove Sø findes i 1683 marken Ha(s)sing Agre, hvis FL må være af samme oprindelse som bynavnet men marken kan dårligt tænkes at have navn efter den by den selv tilhører. I begge navnene foreligger da snarest et oprinde-

Hede. De to Jyllandskort over hedens udbredelse ved år 1800 (l.v.) og i 1951 viser tydeligere end mange ord, hvor stor betydning opdykningsbevægelsen har haft i Jylland. I dag er det mange steder kun bebyggelsens navn der vidner om at den er anlagt på hedearealer.

ligt navn på (del af) Ove Sø. FL muligvis adj. glda. *has 'grå, grålig' + -ung. "Den grålige". Herredet har navn efter byen.

Hatterrev, Kattégat. 1568 Hattes reff. FL snarest subst. hat, EL rev. "Det hatteformede rev". Sydøst for Hatterrev ligger Hatter Barn, hvor 'barn' angiver at grunden opfattes som en aflægger af Hatterrev.

Hauge, Vib. *1405 Haffue. Subst. have.

Haurum, Vib. *1460 Haffrum, 1478 Hawre. FL planten. havre, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen hvor der dyrkes havre".

Havbro, Him. *1328 Hagebroc, 1401 Hawgbro. FL subst. have, EL bro. "Broen ved indhegningen" eller "Den indhegnede bro(lægning)".

have. Den ældre og i stednavne normale betydning af ordet er 'indhegning', ofte om indhegninger beregnet til husdyr, jfr. almindelige stednavne som Hestehave og Kalvehave.

Haven, Vend. (hgd.). 1560 Hafvende, 1662 Hafuen. Den ældste form tyder på bestemt form ental af subst. have. Den lokale udtale [haw'n] mod normalt i vendsysselsk [hawi] i hankonsord kan skyldes skriftsprogpåvirkning fordi navnet som herregårdsnavn har været bedre skriftkendt. ?"Indhegningen".

I Haverslev, Him. *1429 Hadhersløff, 1454 Haddersleff. FL mandsn. glda. Hathar, EL lev. "Hathars arvegods".

II Haverslev, Vend. *1356 Hafversløff, 1376 Hawerthsløf. FL mandsn. glda. Hāwarth, EL lev. "Hāwarths arvegods".

havn. Med ordet havn betegnes i stednavne såvel en kunstigt anlagt landingsplads for skibe som en naturskabt mulighed for at søge ly ved kysten. Ordet er ikke hyppigt som stednavn men forekommer dog i bl.a. det unge købstadsnavn Frederikshavn.

Havndal, Rand. 1481 Handal. FL sandsynligvis fuglen. hane, EL dal. "Dalen med (ur-, ager-) hanerne".

Havnstrup, Ring. *1494, 1498 Haffuenstrop. FL snarest mandsn. Hagen med sekundært genitivs -s, EL torp. "Hagens udflytterbebyggelse".

Havnø, Him. (hgd.). *1468 Haffnøe, 1477 Haffne øø. FL subst. havn, EL ø. "Øen ved havnen" eller "Øen der danner en naturlig havn".

Havredal, Vib. 1789 Haverdahl. FL planten. havre, EL dal. "Dalen med havren".

Havrvig, Ring. 1553 Hafueruig. FL planten. havre, EL vig. "Vigen der dyrkes havre ved".

Heager, Ring. 1465 Heager. FL navnet på nabosognet Hec, s.d., EL ager. "Marken som grænser op til Hec sogn".

hede. Ordets nuværende betydning 'uopdyrket, lyngbevokset landstrækning' kan i al fald føres tilbage til gammeldansk og kendes også i de øvrige nordiske sprog,

- men ordets oprindelige betydning er 'skov, ubeboet landstrækning'. Det er dog rimeligvis stort set altid den nukendte betydning, som forekommer i de norrøjske navne. Først og fremmest fordi de at dømme efter den sene overlevering ikke er særligt gamle.
- Hedegård**, Djur. m.fl. *1443 Hedegaard. FL subst. *hede*, EL *gård*. "Gården på heden".
- Hedegårde**, Him. (to steder) m.fl. 1385 Hethægarth (Bislev s.). FL subst. *hede*, EL *gård*. "Gården på heden".
- Hee**, Ring. slutn. 1200-tallet He, Hec. Det oprindelige navn på Hover Å, glda. *Hēa, urnordisk *Hiwōn af en ordrød der forekommer i forskellige nordiske ånavne i betydningen 'lys, skinnende'. "Den skinnende (å)". Jfr. Hcager og Hing herred.
- Hegedal**, Djur., Him. 1486 Heggedall (Him.). FL træn. hæg 'vild kirsebær', EL *dal*. "Dalen hvor der vokser hæg".
- Hegnet**, Sal. (hgd.). *1471 Hegnet, 1480 Hcgnæ. Subst. glda. hæghnath 'indhegning'.
- I Hejlskov**, Djur. 1313-ca. 1320 Hiulæscogh, 1467 Hedelskow, 1470 Heylskowff. FL subst. hjul, EL *skov*. "Skoven med det egnede hjultømmer". Forleddets udvikling kan skyldes en ældre videre udbredelse af den sydøst-djurske vokalafrunding (y til i m.v.) eller snarere brugsbestemt valg af udtalemuligheden -iw- med efterfølgende vokalåbning og erstatning af halvvokalen -w- med -j- efter urundet fortungevokal svarende til udviklingen af det gammeldanske -gh- i jysk. De nukendte dialektforhold tillader ikke at anvende denne forklaring af Hejlskov i Viborg amt.
- II Hejlskov**, Vib. 1530 Heygellskowg; lokalt [hæjlsko]. FL er muligvis som i I Hejlskov ovenfor subst. hjul, men udtalen er i så fald påfaldende med mindre man som grundform antager en urnordisk vekselform *hweǵhula af ordet hjul. FL kan også være et subst. glda. *hæghil 'lille indhegning', EL *skov*. "Skoven med det egnede hjultømmer" eller "Skoven ved, i den lille indhegning".
- Hejselt**, Vend. (hgd.). *1435 Heysel. Bestemt form ental af subst. glda. *hæslī 'hasselbevoksning'.
- Helberskov**, Him. *1390 Ellwerskow, *1466 Helberskoff. FL er et stednavn med som FL sandsynligvis subst. hel, vel i betydningen 'overnaturligt væsen', EL *bjerg*. "Bakken hvor der holder et overnaturligt væsen til"; EL *skov*. "Skoven ved Helbjerg".
- Heldum**, Ring. *1231 Høldum, *ca. 1325 Hældum. FL subst. glda. *hall 'skråning', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på skråningen".
- Helgenæs**, Djur. *ca. 1186 Helghænes, *1203 Helgenes. FL adj. hellig, EL *næs*. "Det hellige næs".
- Hellerød**, Thy. 1564 Hieller, 1602 Hillerø. FL adj. hellig, EL *ør(e)*. "Den hellige grusede strandbred".
- Hellevad**, Vend. *1392, 1465 Helleuadh. FL subst. glda. *hælla 'flad sten', EL *vad*. "Vadestedet med de(n) flade sten".
- Helligkilde**, Thy. *1360 Hellekiel, 1553 Hielekeldc. FL adj. hellig, EL *kilde*. "Den hellige kilde".
- Helligsø**, Thy. *1410 Hilliszøe, 1512 Hellisø. FL snarest dødsgudindens navn Hel, senere opfattet som adj. hellig, EL *sø*. "Den til Hel indviede sø".
- Hellum**, Him., Vend. *1231 Hellyumhcret (Him.), 1465 Helym (Vend.). FL adj. hellig, EL glda. *hēm*. "Den hellige bebyggelse". I Himmerland har et herred navn efter landsbyen Hellum.
- Helsted**, Rand. *1406 Helstet, 1470 Helsteth. FL sandsynligvis subst. hælde 'skråning, skrænt', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet på skråningen".
- Helstrup**, Rand. *1216 Helfsdorp, 1453 Hælstrop. FL mandsn. glda. Hælf, EL *torp*. "Hælfis udflytterbebyggelse".
- Heltborg**, Thy. *1413, *1425 Helttborg, 1472 Heltboregh; [hælt'bore]. FL fisken. helt eller evt. et subst. glda. *hælt 'sværdhæfte', EL *borg*. ?"Bakken hvor der tilberedes helt". Fisken helt spillede allerede i middelalderen en betydelig rolle i Limfjorden, som Heltborg ligger ud til.
- hēm**. Det gammeldanske ord *hēm* er identisk med det nudanske ord hjem. Det har i danske stednavne vel normalt betydningen 'ejendom, bebyggelse', men har i enkelte gamle tilfælde været antaget at indeholde betydningen 'bygd, bebygget område'. Denne betydning kendes fra gamle navne i det øvrige germanske sprogområde, f.eks. i navnet Böhmen, og muligvis i navnet Stevns, se bd. 1. I herredsnavnet Fleskum ved Ålborg foreligger derimod utvivlsomt navnet på en nu forsvundet bebyggelse. Kun i de allerældste kilder er h- bevaret, og *hēm* svækkes til -um, hvorefter der sker sam-

Hjem. Fordelingen af navne på gl. hjem (cirkel), på oprindeligt -um (firkant) og enten -um eller hjem (trekant) i Nørrejylland. Efter Kr. Hald: De danske Stednavne paa -um, 1942.

menfald med navnene på oprindeligt -um, s.d. Også i tilfælde hvor former med h ikke er overleveret kan det, bl.a. på grund af særlige omlidsforhold, være muligt at erkende, om -um-navne går tilbage til gammelt hjem. Navnene på hjem har deres danske tyngdepunkt i Nørrejylland, men også navnene på oprindeligt -um er pænt repræsenteret i denne del af landet, således som det fremgår af kortet hos Kr. Hald, *De danske Stednavne paa -um*.

Hem, Rand., Sal. 1334 Høøm (Rand.). FL adj. gl. *hō 'høj', EL gl. hjem. "Den højtbeliggende bebyggelse".

Hemdrup, Him. 1394 Hemthorp. FL mandsn. gl. *Hēmi eller snarere det tilsvarende *Hemmi, EL *torp*. "Hēmis el. Hemmis udflytterbebyggelse".

Hemmed, Djur. *1404 Hemned, 1464 Hæmeth. FL subst. gl. hjem 'bebyggelse', EL gl. *with*. "Skoven ved, med bebyggelsen". I den ældste form er -n- fejl for -u-.

Hemmet, Ring. *ca. 1325 Hæmeth. FL subst. gl. hjem 'bebyggelse', EL gl. *with*. "Skoven ved, med bebyggelsen".

Herborg, Ring. *ca. 1325 Hærburgh. FL subst. hær, EL *borg*. Navnets betydning er uvis, men borg har dog snarest den normale vestjyske betydning 'bakke'. I hvert fald kendes der ikke vold- eller borgrester i Herborg sogn.

Herning, Ring. (kbst.). *ca. 1325 Hørningh, 1424 Herningh. FL subst. horn 'fremspringende bakke' + -ing. "Stedet på, ved fremspringet (i Herningsholm A)". Jfr. Harring og Hørning.

Herningsholm, Ring. (udstykkt hgd.). Hovedgård oprettet i slutningen af 1500-tallet. FL sognen. (senere kbst.) Herning, EL *holm*. "Holmen ved Herning". Se herregårdsnavne.

herred. Danmark er inddelt i omkring 150 herreder, hver omfattende fra nogle få til omkring 25 kirkesogne. Inddelingen spiller i nutiden en mindre rolle, men anvendes stadig delvis i det retslige og gejstlige inddelingssystem. Endvidere anvendes det ofte lokalhistorisk, og i enkelte tilfælde er et herreds navn blevet den gængse betegnelse for det pågældende område, f.eks. Horns herred, Ods herred og (Øster og Vester) Han herred. Normalt kender den lokale befolkning tillige navnet på deres eget herred, der kan indgå i f.eks. navnet på en sparekasse eller en jernbane. Ordet er sammensat af ordet hær og et ord gl. *rāth, der er identisk med det nuværende ord råd, og som i herred må have betydet rådigheds- eller magtområde. Efter ordets betydning skulle man tro det oprindelig havde været betegnelse for en militær inddeling, men det kan ikke bevises, og nyere forskning tyder på, at betegnelsen ikke er ældre end fra 1000-årene, i hvert fald som totaldækkende inddelingsenhed. Den synes da bl.a. at have afløst en ældre områdeinddeling, der måske ikke har været totalt landsdækkende. Svarende til hvad der kendes fra de andre skandinaviske lande har det været foreslået i en række svært tolkelige jyske navne (Beder, Odder m.fl.) at se ordet herred som sidsteled i en ikke-administrationsområde betegnende betydning, men det er dog højst tvivlsomt om det er dette ord disse navne er sammensat med, jfr. nedenfor under *ræthi*. I nedsettende, ugentlig betydning forekommer ordet

herred flere steder i navnet Ramsherred som navn på områder i de gamle købstæders udkant.

herregårdsnavne. Ved herregårde eller hovedgårde forstås her større ejendomme, der tilhører eller har tilhørt adelige eller kongelige. Sådanne gårde har for de ældstes vedkommende normalt haft navn efter den landsby de er en del af, eller som de på et tidspunkt i deres udviklingshistorie har opslugt. Andre gamle herregårde har navn efter deres anlæg som befæstede stillinger som borge (se *borg*) eller som anlagt i utilgængeligt terræn på holme (se *holm*). Den hyppige anvendelse af disse led har i senere tid medført navngivning i analogi hermed, således at nyanlagte herregårde uden befæstelse eller vandomflydt terræn har kunnet få efterleddene *-borg* og *-holm*. Herved skabtes der navnemæssig basis for ugentlig anvendelse af andre navneled, specielt af romantisk-poetisk indhold, som f.eks. *dal*. Af rent poetisk indhold kendes allerede fra 1400-tallet det indlånte Fuglsang. Forleddet er i mange af navnene, navnlig dem med ugentlig brug af efterled, en ejers (hyppigt: den førstes) slægtsnavn eller hans kones slægts- eller pigenavn. Som følge af ejerskifter og den personnære navngivning har herregårde ofte været udsat for navneskifte.

Herrup, Ring. 1547 Heyrup. FL subst. *hede*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på heden".

Herskind, Ar. *1506 Hierslundt, 1544 Herskyndt. FL sandsynligvis subst. gl. **hærs 'isse'*, EL – der er forskrevet i den ældste form – subst. gl. *kinn 'høj skråning'*. "Den isselignende høje skråning".

Hersom, Him. *1100-tallet Hersom, 1483 Hærsom. FL subst. gl. **hærs 'isse'*, EL gl. *hēm*. "Bebyggelsen på det isseformede terræn".

Hessel, Djur. (hgd.), Him. 1328 Hessæl (Djur.). Subst. gl. **hæslī 'hasselbevoksning'*.

Hesselballe, Djur. *1446 Hæselbalg. FL subst. gl. **hæslī 'hasselbevoksning'*, EL *balle*. "Forhøjningen med hasselbevoksningen".

Hesselbjerg, Mors. *1420 Heselbergh. FL subst. gl. **hæslī 'hasselbevoksning'*, EL *bjerg*. "Bakken med hasselbevoksningen".

Hesselholt, Him. *1457 Heszelholt. FL subst. gl. **hæslī 'hasselbevoksning'*, EL

Rinds-Nørlyng Herreders gensidige brandforsikring for løsøre

Henv. til foreningens kontor,
Jens Pedersen, Ejstrup,
Skals, tlf. (06) 69 40 35.
Formand: O. Christensen
Kornmarken 4, Viborg
tlf. (06) 62 12 96

Herred. Bortset fra Han herred, Ods herred og Hornsherred kendes de gamle danske herreders navne kun af den mere lokale befolkning. Her lever de til gengæld også stadig i beskeden liv i navne på forskellige foreninger og »kassers«.

holt. "Den lille skov med hasselbevoksningen".

Hestbæk, Sal. 1498 Hæstbæk. FL dyren. hest, EL *bæk*. "Bækken med hestene (ved)".

Hestlund, Ring. *1472 Hestlwnd. FL dyren. hest, EL *lund*. "Den lille skov med hestene".

Hevring, Djur. 1397 Hefringholm, 1466 Heffringhby. FL subst. havre eller dyren. gl. **hawær 'buk' + -ing*. "Stedet med havren" eller "Stedet med bukkene". Det ældste belæg vedrører herregården Hevringholm i nabosognet Vivild.

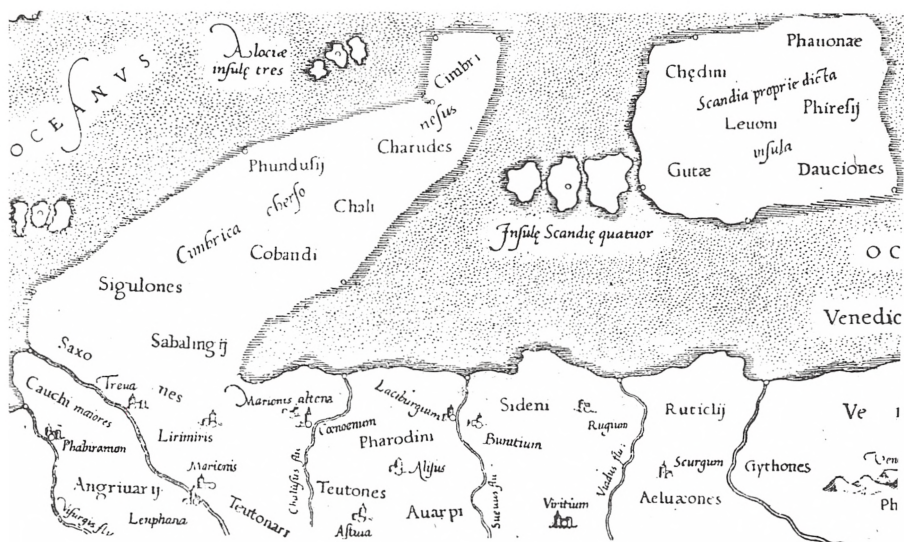
Hids herred, Vib. *1231 Hizheret. FL er snarest navn på en forsvundet bebyggelse eller en nu ukent lokalitet med navnet gl. **Hith*, svarende til nudansk *hi 'skjulested'*, beslægtet med ordet *hede*, ældst 'skov, ubeboet landstrækning', EL *herred*.

Hillerslev, Thy. *1231 Hyldæslef. FL mandsn. gl. **Hildir*, EL *lev*. "Hildirs arvegods".

Himmerland. Området mellem Ålborg og Hobro. *1231 Himbersysel, 1268 Ymbersusyl. FL er et iøvrigt ukendt område-navn eller et deraf dannet indbyggernavn, EL *sysel* erstattes i nyere tid af *land*.

Himmestrup, Vib. (hgd.). 1490 Hecmestrvp. FL mandsn. gl. **Himir*, EL *torp*. "Himirs udflytterbebyggelse".

Hindbjerg, Vib. *1443 Hønebjerg, 1541 Henbergh. FL fuglen. høne, EL *bjerg*. "Bakken med (ur-, ager-)hønerne".

Himmerland. Forestillingerne om Danmarks udseende omkring år 1500 er hos korttegnere i Sydeuropa stadig meget mangelfulde, men de bygger også på en mere end 1000-årig tradition fra Alexandria-geografen Ptolemæus, der levede omkring år 200 e.Kr. På kortet kaldes Jylland Cimbrica chersonesus, Den kimbriske halvø, og længst mod nord placeres folkestammen Cimbri, der sikkert har forbindelse med Himmerland og som rimeligvis er de kimbrere, der sammen med teutonerne hærgede Rom.

Hindborg, Sal. *1231 Hærnburghæræth. FL der har været forklaret som gudinde-navnet Hærn er snarest subst. glda. *hærn 'forhøjning', beslægtet med ordet hjærne, EL *borg*. "Bakken med den kuplede forhøjning". Herredet har navn efter sognbyen.

Hinding, Thy. *1468 Hinning. FL dyren. hind + -ing. "Stedet med hindene".

Hindkær, Ring. *1502 Hindkier. FL dyren. hind, EL *kær*. "Kæret hvor der er hinder".

Hindsels, Thy (hgd.). *1487 Hindselsse, 1494 Huitzelsse, 1509 Hintzsell. FL kan være subst. glda. hæghnath 'indhegning', EL subst. hals 'smalt udløbende terræn'. "Det smalt udløbende, indhegnede terræn". Navnet kunne dog også være et sammenligningsnavn sigtende til samme terrænform. I så fald et sammensat navneord med som første led dyrenavnet hind. "Terrænet der minder om en hinds hals". Jfr. med hensyn til den første mulighed Hindsholm og Hindsgavl på Fyn og med hensyn til den anden mulighed Hirtshals og Hejls (bd. 3). I begge tilfælde har det første led sekundær -s-genitiv.

Hindsted herred, Him. *1231 Hethæn-stathæræth. FL mandsn. glda. Hethin, EL

sted. "Hethins bebyggelsessted". Den bebyggelse herredet har navn efter har ligget i Ove sogn men er forsvundet allerede før 1231.

Hinge, Rand., Vib. 1333 Hængy (Vib.), *1431 Hingi (Rand.). FL snarest subst. glda. *hā 'lille sø' + -ing. "Stedet ved den lille sø".

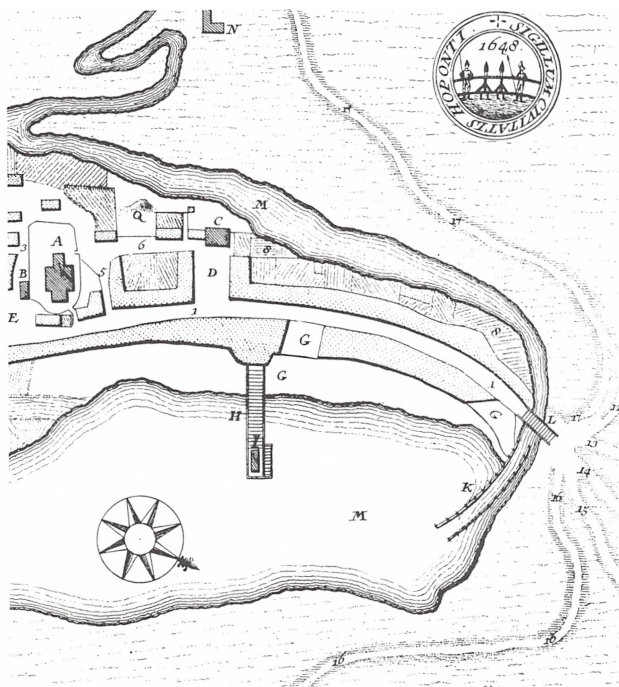
Hing herred, Ring. *1231 Hcingæræth, 1319 Hingæ hæræth. FL er et indbyggernavn glda. *hēingar, dannet til det ånavn der forekommer i sogne navnet Hec, s.d., EL *herred*. "Hēingar'nes herred". Navnet findes ofte skrevet Hind og er allerede i 1600-tallet fejlagtigt forbundet med dyrenavnet hind.

Hinnerup, Sal., År. *1299 Hindthorp (År.). FL dyren. hind, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med hindene".

Hirsholmene, Vend. *1200-tallet Hæls-holmæ. FL sandsynligvis det oprindelige navn på hovedøen, glda. *Hæls, en afledning af subst. hals, sigtende til en indskæring på øen. Forklarende og sammenfattende alle øerne er tilføjet flertal af subst. *holm*.

Hirtshals, Vend. 1532 Harthals. Egentlig et hollandsk ord der betyder 'hjørtehal'. Ordet må sigte til den tilspidsede form af

Hobro. Del af byen efter Pontoppidans Atlas, 1768. Den trug- eller rendeformede Vesterfjord udvider sig til den brede Østerfjord lige efter at have passeret broen (L), der fører nord udaf byen. Trods fjordens udvidelse her er den dog fortsat meget smal længere østpå, og navnet Høi har rimeligvis strakt sig så langt østpå som til Mariager.

den grund der strækker sig ud fra kysten ved Hirtshals. Navnet må være givet af hollandske søfolk. Det ældre navn på pynten ved Hirtshals er Hornsnæs, hvis FL er subst. horn eller dette ord anvendt som stednavn, EL næs. "Næsset på hornet (hjørnet)" eller "Næsset på, ved Horn". Jfr. Horne.

Hjallerup, Vend. *1457 Hialldrup, 1581 Hiallerup. FL mandsn. glda. *Hialli, EL torp. "Hiallis udflytterbebyggelse".

Hjarbæk, Vib. *1440 Hiardbeck, 1518 Hierdbeck. FL subst. hjord, EL bæk. "Bækken med kvæghjorden(c)".

Hjardemål, Thy. *1436 Hiarmull, 1477 Hormol. FL subst. hjord, EL subst. mål 'bestemt afmålt areal'. "Det afmålte areal med, til kvæghjorden(c)".

Hjeds, Him. her? *1424 Heisze, 1445 Hietze. FL subst. hede, EL sø. "Søen på heden".

Hjelm, Djur. Ø ud for Hassens. *1231 Hiælm. Subst. hjelm, sigtende til øens form.

Hjelmager, Djur. *1442 Helmager. FL subst. hjelm, sigtende til kuplet terræn, EL ager. "Den kuplede mark".

Hjelmsted, Vend. 1606 Hielmsted. FL

subst. hjelm 'åbent skjul til hø', EL sted. "Stedet hvor der står et åbent høskjul".

Hjerl hede, Ring. Opkaldt efter H. P. Hjerl Hansen der i 1910 erhvervede hedecarealet med det senere friluftsmuseum.

Hjerk, Sal. *1375 Hernick, 1488 Hyerk. FL subst. hjerne, sigtende til rundagtigt terræn, måske om selve Harre Vig, EL vig. "Den hjerneskaalsformede vig".

Hjerm, Ring. *1231 Hiarmæhærth, *ca. 1325 Hyarm. Muligvis subst. glda. *hiarm 'værn, beskyttelse, hus'. Herredet har navn efter sognebyen, men det er muligt at herredsnavnets ældste form indeholder et indbyggernavn dannet til sogne-navnet. Herredets ældst kendte tingsted lå i nabosognet Vejrum ved Tinggårde.

Hjermind, Vib. 1423 Hiærmæn. FL muligvis subst. glda. *hiarm 'værn, beskyttelse, hus', EL muligvis subst. glda. *win 'eng'. ?"Engen med huset" eller ?"Engen der yder beskyttelse".

Hjerritsdal, Him. 1611 Hieredzdall; [hjeretdå'l]. FL er øjensynlig et stednavn med som FL genitiv ental af subst. hede, EL muligvis hus, "Huset på heden"; EL dal. "Dalen ved Hedehus".

Hjortdal, Thy. *1386 Vester Hiertells, 1458 Hiortils; lokalt [hjøwtels]. Snarest subst. hjortchals anvendt sammenlignende men uvist om hvilken terrænformation. Det vides ikke hvilket adskillende formål det kun een gang forekommende 'vester' anvendes til.

Hjorthede, Vib. *1403 Hiorthiede, 1423 Hiorthhædhæ. FL dyren. hjort, EL *hede*. "Heden med hjortene".

Hjortshøj, Djur. *1262 Hiortzchouff, 1428 Hyorchzhow. FL rimeligvis dyren. hjort, EL *høj*. "Højen med hjortene".

Hjellund, Ring. *1463 Øster Hylling, 1485 Hiølling. FL subst. høl, EL *lund* eller *land*. ?"Den lille skov hvor der avles høl".

Hjørring, Vend. (kbst.). 1146-54 Heringa, *1231 Jhoringy, 1374 Hiøringh. FL af uvis oprindelse + *-ing*.

Hobro, Rand. (kbst.). 1422 Hobro. FL det oprindelige navn på den indre del af Mariager Fjord, gl'da. *Hōi afledt af subst. gl'da. *hō 'trug, kar', EL *bro*. "Broen over Hōi". Kort side 59.

Hodsager, Ring. *ca. 1325 Holsagher; lokalt [ho'sager]. FL subst. gl'da. hol 'hul, hulhed', EL *ager*. "Marken med, ved hullen".

Hoed, Djur. *1183 Hagethuet. FL subst. *have*, EL *tved*. "Den indhegnede rydning".

Hogager, Ring. 1496 Hogagher. FL snarest subst. hug 'indsnit, skår', EL *ager*. "Marken med, ved indsnittet".

Holbæk, Djur. *1356 Holbech, 1367 Holbec. FL subst. hul, EL *bæk*. "Bækken der løber i en hulning".

Hole, Him. 1442 Hwole. Subst. gl'da. hola 'hulning, hulvej'.

Holing, Ring. *1500 Holling. FL subst. eller adj. gl'da. hol 'hul' + *-ing* eller *-ung* eller et tilsvarende navncord med betydningen 'hulhed, hult sted'. Navnet sigter formentlig til den forbipasserende Heringsholm A.

Hollandsbjerg, Djur. *1423 Hollandzbiereg, 1456 Hollensbergh. FL snarest mandsn. Halfdan, EL *bjerg*. "Halfdans bakke".

Hollensted, Vend. *1407 Haldenstedt, 1465 Hollenstedt. FL snarest subst. gl'da. *halllændi 'skråning', der kan være forudsætningen for navnet på nabobyen Haldlund, s.d. Det er muligt men mindre sandsynligt at FL er mandsn. Halfdan, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved, på skråningen".

Hollingholt, Ring. 1498 Hollenholt, 1528 Hollingholdt. FL måske som Holing, s.d., et navneord med betydningen 'hulhed, hult sted' eller mandsn. Halfdan, EL *holt*. "Den lille skov ved det hule sted (i Storå)" eller "Halfdans lille skov".

holm. Ordet holm betegner en lille ø eller et mindre landområde, der ved vand, kær, mose o.l. er adskilt fra det omliggende land. Holmen kan være kunstigt anlagt ved gravning af voldgrave, og holm bliver på den måde et ret almindeligt efterled i danske herregårdsnavne, efterhånden også om anlæg der ikke er vandomflydte.

Holmager, Him. *1504 Holmager. FL subst. *holm*, EL *ager*. "Marken på holmen".

Holme, Djur., Ar. *1203 Holmæ (Ar.), *1327 Holme (Djur.). Flertal eller dativ ental af subst. *holm*. Holme i Djursland består af et større landområde begrænset af hav og vandløb. Jfr. Skivholme.

Holmgård, Him. (hgd.). *1471 Holme-gaard. FL subst. *holm*, EL *gård*. "Gården på holmen".

Holmgårde, Rand. *1421 Hollumgaardt. FL subst. *holm*, EL *gård*. "Gården(e) på, ved holmen".

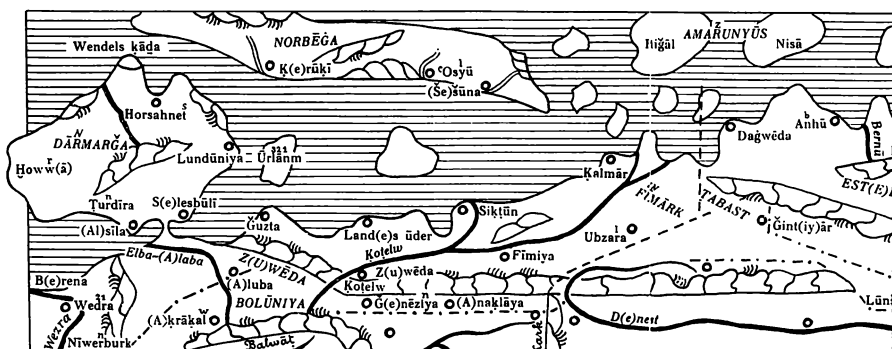
Holmsland, Ring. 1310 Nørbyholm, 1411 Holm, 1624 Holmslandt. Navn på området mellem Ringkøbing og Vesterhavet. Indeholder subst. *holm*. I den ældste form med som forled navnet Nørby og i den nuværende form med subst. *land* som tydeliggørende tilføjelse.

Holmstol, Ar. *1439 Holmstoll, 1580 Hellumstaal. FL subst. *holm*, EL subst. *stol*, anvendt sammenlignende om bakkeparti. "Bakken ved holmen".

Holmsø, Vend. *1307 Holmsø. FL subst. *holm*, EL *sø* eller *ø*. Der findes ingen egentlige søer ved byen, og efterledet er derfor snarest *ø*, fungerende som en tydeliggørende tilføjelse, s.d., således at byens oprindelige navn har været Holm efter sin beliggenhed på et svagt hævet, engomgivet terræn.

Holstebro, Ring. (kbst.). *1274 Holstatbro, *ca. 1325 Holzstathbroo. FL enten navnet på en forsvunden bebyggelse med som FL subst. gl'da. hol 'hul' eller eventuelt holt, EL *sted* eller købstadsnavnets forled er et oprindeligt sammensat navncord, gl'da. *holstath 'sted med dybe huller', EL *bro*. "Broen ved Holsted" eller "Broen ved de dybe huller i åen".

holt. Ordet holt findes ikke længere som

Hover. Omkring 1150 tegnede en araber forlægger for et verdenskort, hvor det trods stor fortegnelse og mange misforståelser kan lade sig gøre at genfinde Skagen (Vendilskege), Horsens, Tønder og Hover ved Ringkøbing Fjord. I en tilhørende beskrivelse omtales Hover som ankerplads beliggende stort set midt mellem Tønder og Skagen.

levende ord i dansk, men har i de talrige stednavne hvori det forekommer betydningen 'lille skov'. I et mindre midtøstjysk område er ordet som efterled udviklet til -alt (Stenalt, Romalt m.fl.).

Holtet, Vend. 1587 Holthed. Bestemt form alt af subst. *holt* 'lille skov'.

Homå, Djur. *1406 Humne, 1488 Hommo. FL muligvis subst. glda. *hōm 'hob, mængde, dyng', EL *høj*. ? "Den opdyngede høj".

Horn, År. 1579 Horn. Subst. horn 'hornlignende terrænfremspring'.

Hornbæk, Rand. *1347 Hornbeck, 1524 Hworenbeck. FL subst. horn, EL *bæk*. "Bækken med hornet (dvs. knækket)".

Horne, Vend. 1297 Horne, 1419 Hornæsgn, Hornaby, 1484 Horn. Dativ ental af navnet på Jyllands nordligste område, Horn, jfr. Horns herred nedenfor. "(På) Horn".

Horne herred, se Nørre Horne herred.

Horns herred, Vend. *1231 Hornsheret. FL er det ældre navn på Jyllands nordlige tilspidsning, identisk med subst. horn. Navnet indgår i sognenavnet Horne og i Hornsnæs, det gamle navn på Hirtshals, s.d., og herredet omfattede tidligere sognene mellem Hirtshals og Uggerby Å. Disse sogne ligger nu i Vennbjerg herred. Af samme oprindelse er Horns herred på Sjælland og Nørre, Vester og Øster Horne herred i Sydvestjylland. Se i øvrigt artiklen *herred*.

Hornslet, Djur. *1310 Hornslet. FL subst. horn, EL subst. glda. slæt 'slåning, rydning'. "Rydningen på det hornformede terræn".

Horsens, Him., Vend. *1360 Horsnis (Him.). FL dyren. hors, EL *næs*. "Næsset med hestene".

Horsfeld, Thy. 1664 Horszföll. FL dyren. hors, EL subst. fōld. "Indhegningen med hestene".

Horstved, Djur. 1441 Horsthwet. FL dyren. hors, EL *tved*. "Rydningen med hestene".

I Hostrup, Sal. (hgd.) *1458 Hostrup. FL dyren. hors, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med hestene".

II Hostrup, Vend. 1553 Hestrup, 1683 Haastrup. FL sandsynligvis dyren. hors, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med hestene". Den ældste form repræsenterer snarest en fortolkende ændring.

Hou, se Hov.

Houlbjerg, Vib. *1231 Haghælbiargheret, 1327 Haughælbierghæret, FL subst. hagl 'lille sten', EL *bjerg*. "Bakken med de små sten". Herredet har navn efter sognebyen.

I Hov, Rand. *1340 Haug, 1343 Haugh. Et sammensat navn med som FL adj. glda. *hā 'høj', EL *høj*. "Den høje (grav-)høj".

II Hov, Thy. her? 1360 Hoo, 1458 Hoo. Det oprindelige navn på Lønnerup Fjord, glda. *Hōi, afledt af subst. glda. *hō 'trug, kar'.

III Hov, Vend. 1610 Hoffbye. Måske subst. glda. *hō 'trug, kar' sigtende til primitivt havneanlæg. Efterledet *by* er en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

IV Hov, År. 1608 Haa Havn. FL subst. glda. *hō 'trug, kar', EL *havn*. "Den trugformede havn" eller havn er en tydeliggørende tilføjelse, s.d. og navnet

kan i så fald have samme betydning som (III) Hov i Vendsyssel.

Hove, Ring. *ca. 1325 Houæ. Dativ ental af subst. glda. *hof 'lille høj'. "(På, Ved) den lille høj".

hoved. Ordet hoved optræder i en række oprindelige naturnavne, der er betegnelser på meget markante bakkefremspring. Som efterled optræder ordet særlig almindeligt i den sydlige del af Nørrejylland samt i Sønderjylland, af og til i forvanskeformer; se f.eks. Grønhøj.

Hoven, Ring. *ca. 1325 Hofne. Muligvis en afledning, s.d., med -n af subst. glda. *hof 'lille høj, gård, gudehov'. Det er uvist hvad navnet sigter til.

Hover, Ring. her? *ca. 1150 Howwā, Howrā, *ca. 1325 Houcr. Måske et subst. glda. *hovar 'hævning, pukkel' sigtende til en terræntformation. Kort side 61.

Hovstrup, Vend. 1408 Houstorp. FL mandsn. glda. *Hugh, EL *torp*. "Hugh's udflytterbebyggelse".

Hovsør, Thy. 1374 Hoszhøør. FL det oprindelige navn på Lønnerup Fjord, glda. *Hōi, se (II) Hov, EL *ør(e)*. "Den grusede strandbred ved Hōi".

Hovtved, Him. *1455 Hoffthued, 1459 Howedthwedh. FL enten subst. glda. *hōp 'lille vig, nor' sigtende til den nuværende Kelstrup Sø eller det oprindelige navn på den indre del af Mariager Fjord, glda. *Hōi, hvis dette navn har strakt sig så langt østpå, jfr. Hobro, EL *tved*. "Rydningen ved den lille vig" eller "Rydningen ved Hōi".

Hugdrup, Vend. *1493 Hugdrup, 1553 Huggedrup; lokalt [hujerob]. FL er efter de ældre former snarest mandsn. glda. Hughī, men udtaleformen svarer til udtalen af subst. hund [huj] i Vendsyssel, hvor skriftsformens -g- da kunne tænkes at gengive den dialektale udtale, EL *torp*. "Hugh's udflytterbebyggelse" eller "?Udflytterbebyggelsen med hundene".

Hulsig, Vend. 1688 Hulsig. FL subst. hul, EL *sig*. "Lavningen i, med hullet".

Humlum, Ring. *1186 Humla, *ca. 1325 Humlum. FL planten. humle eller subst. glda. *humal 'knold, bakkekold', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen hvor der dyrkes humle" eller "Bebyggelsen på, ved bakkekolden".

Hundal, Thy. *1497 Hundall. FL dyren. hund, muligvis i betydningen 'sælhund', EL *dal*. "Dalen med (sæl-)hundene".

Hundal er en oprindelig vig af Limfjorden afgrænset af Sennels, hvis forled er dyren. sæl.

Hundborg, Thy. *1231 Hunbiærghærcth, 1348 Hundborgh. FL subst. glda. *hūn 'afskåret træstykke, bjælke', EL *bjerg*, der senere er omdøbt til *borg*. "Bakken hvor der er (?velegnede) træstykker".

Hundeleu, Vend. 1408 Hoonnæløff. FL mandsn. glda. Hūni, EL *lev*. "Hūnis arvegods".

Hundslund, År. *1264 Hunfund, *1285 Hunzlund. FL dyren. hund, EL *lund*. "Den lille skov med hundene". Den ældste form er forskrevet.

Hune, Vend. *1400 Hone. Flertal eller dativ ental af subst. glda. *hūn 'afskåret træstykke, bjælke', sikkert anvendt sammenlignende i betydningen 'højderyg, ås'.

Hunstrup, Thy. *1435 Hwnstrup. FL mandsn. glda. Hūn, EL *torp*. "Hūns udflytterbebyggelse".

Hurup, Him., Thy. *1421 Hurup (Him.), *1435 Hvrup (Thy). FL snarest mandsn. glda. Hughī, EL *torp*. "Hugh's udflytterbebyggelse".

hus. Dette ord har i stednavne foruden den nu velkendte betydning 'enkelt (mindre) bebyggelse' en overgang i slutningen af middelalderen og et par århundreder frem efter tysk forbillede kunnet anvendes specielt om befæstet hus, d.v.s. borg. Derved er det blevet efterled i navne på en række herregårde og slotte. Som efterled kan ordet hus eventuelt være videreudviklet til -s, men det vil i så fald være vanskeligt at skelne fra videreudviklingsformer af ordet næs, s.d. I købstadsnavnet Århus er -hus af anden oprindelse.

Husby, Ring., Thy. *ca. 1325 Husby (Ring.), 1467 Hwsby (Thy). Snarest et sammensat navneord med betydningen 'by el. gård med kongelig el. biskoppelig embedsmandsbolig'. Et ord med denne betydning er velkendt i gammelt svensk og kendes en enkelt gang også i gammel-dansk. En form Horsæby fra 1266 henføres ofte til Husby i Ringkøbing amt men næppe med rette.

Hvalpsund, Him. 1449 Hwelpessund. FL subst. hvalp, EL *sund*. "Sundet med (?sælhunde-)hvalpene".

Hvam, Him., Ring. *1231 Hwammæ (Ring.), 1344 Hwamæ (Him.). Flertal eller dativ ental af subst. glda. *hwam 'lille dal'.

Hvide Sande. Det hører til sjældenhederne at man kan vise billeder af en bebyggelse fra dens grundlæggelses- og navngivningstidspunkt. Billedet her af Hvide Sande er kun få år yngre end by- og havneanlægget. Det er fiskekutterne og de bevoksede klitter frem for det hvide sand der dominerer billedet. (Foto: Sv. Türck i Danmark før og nu.)

Hvallos, Rand. *1472 Hualloss. FL enten subst. hvalv 'hvælving, forhøjning' eller subst. glda. *hwal 'høj', EL adj. løs 'som mangler noget'. "(Bebyggelsen) som mangler høje". Navnet kan være ironisk ment eller sigte til at selve byen ligger på forholdsvis jævnt terræn omgivet af flere høje og højedrag.

Hvanstrup, Him. (hgd.). 1345 Hwanstorp. FL subst. glda. *hwam 'lille dal', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved den lille dal". Hvanstrup ligger ved Trend Å-dalen.

hvarre. Intetkønsordet hvarre betegner i Vendsyssel – specielt langs vestkysten – en slugtformet opgang eller opkørsel fra stranden gennem klitterne.

Hverrestrup, Him. 1477 Viriestrop, 1478 Hværæstrvp. FL er det oprindelige navn på en sø ved landsbyen, glda. *Hwærfsiö, hvis FL er subst. glda. *hwærf 'vending, bøjning', EL *sö*; "Søen med bøjningen"; EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved Hwærfsiö".

Hvetbo herred, Vend. *1231 Hwet, 1325 Hwæt. Herredets gamle navn er usammensat, muligvis afledt til roden i det jyske verbum hveje 'hvirvle', men navnets

betydning og baggrund er helt uvis. EL bo 'indbygger' skyldes den hyppige sammensætning med leddet *herred*, s.d.

Hvidbjerg, Mors, Sal., Thy. *1360 Huidberg (Thyholm). FL adj. hvid, EL *bjerg*. "Den hvide (dvs. sanddækkede) bakke". På Mors skelnes der ofte mellem Øster og Vester Hvidbjerg samt herregården Hvidbjerggård.

Hvidbjerg vesten Å, Thy. 1346 Hwidi- biergh. FL adj. hvid, EL *bjerg*. "Den hvide (dvs. sanddækkede) bakke". Tilføjelsen 'vesten Å', der kendes allerede i 1400-tallet, adskiller sognets navn fra Hvidbjerg sogn på Thyholm og på Mors.

Hvidding, Vib. *1403 Huitting, 1451 Hviding. FL adj. hvid + *-ing*. "Det hvide (? sandede) sted".

Hvidemose, Ring. 1791 Hvidmose. FL adj. hvid, EL *mose*. "Den hvide (? sandede) mose".

Hvide Sande, Ring. Bebyggelse opstået i 1930-erne omkring sluseanlægget mellem Ringkøbing Fjord og Vesterhavet.

Hvidsted, Vend. *1430 Huidsted, 1475 Hwilstædhæ. FL subst. glda. *hwilf 'hvælv', EL *sted*. "Det hvælvede bebyggelsessted".

Hvidsten, Rand. 1343 Hwiitsteen. FL adj. hvid, EL *sten*. "Den hvide sten". Her som andre steder hvor navnet forekommer kan navnet hentyde til grænsen eller skelsten, der ofte var farvet hvide.

Hvilsager, Djur. *1345 Hwilsager, 1356 Hwilsakær. FL subst. glda. *hwilf 'forhøjning, hvælv', EL *ager*. "Marken på, ved den hvælvede forhøjning".

Hvilshøj, Vend. *1454 Hwilsz høff, 1494 Hwilshøff. FL subst. glda. *hwilf 'forhøjning, hvælv' eller subst. glda. *hwilvi 'hvælv, kuplet terræn', EL *høj*. "Den kuplede høj" eller "Højen i det kuplede terræn".

Hvilsom, Him. *1456 Huilszom, 1501 Hwilsom. FL subst. glda. *hwilf 'forhøjning, hvælv', EL måske snarest subst. *holm*. ?"Holmen med forhøjningen" eller "Den kuplede holm".

Hvilsted, År. *1440 Huilsted. FL subst. glda. *hwilf 'forhøjning, hvælv', EL *sted*. "Det hvælvede bebyggelsessted".

Hvingel, Ring. 1450 Hwengel. Subst. jysk hvingel, der i nutiden betyder 'svimmelhed' men som her antagelig har en konkret betydning 'vaklen, sving' sigtende til byens beliggenhed ved et vejsving eller til en svingning i terrænet.

Hvinningdal, Vib. *1418 Hunningdal, 1610 Huningdall; [hwonceng'dal]. Navnets trykfordeling og nyere udtale, der ikke kan repræsentere den nyere skrivemåde med -vi-, forklares enklest, hvis det antages, at forleddet er et oprindeligt stednavn. Dette er snarest glda. *Hornung, en -ung-afledning af subst. horn, brugt om det fremspringende bakkeparti vest for byen; EL *dal*. "Dalen ved Hornung". Jfr. Harring, Herning, Hørning.

Hvirp, Sal. 1664 Huirp, 1683 Hwerup. FL måske subst. glda. *hwirf 'drejning, vending', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved drejningen".

Hvorum, Rand. 1422 Hornwm. FL subst. horn, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på det hornformede terræn".

Hvorslev, Vib. 1327 Hooslof. FL muligvis mandsn. glda. *Hōir, EL *lev*. "Hōirs arvegods".

Hvorup, Vend. *1387 Hørup, 1408 Horthorp. FL enten adj. glda. *hō 'høj' eller subst. glda. *hō 'trug, kar, rende', EL *torp*. "Den høje udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen ved renden (? = Limfjorden)".

Hvorvarp, Him. 1474 Hornwarpp. FL subst. horn, EL subst. varp, her vel i betydningen 'indkastet el. indhegnet jordstykke'. "Det indhegnede jordstykke ved terrænfremspringet (sydøst for byen)".

Hygum, Ring. *1231, *ca. 1325 Høghum. Dativ flertal af subst. *høj*. "(På, Ved grav-)højene".

Hyllebjerg, Him. *1368 Hølleberg, 1468 Hylleberg. FL snarest træ. hyld, EL *bjerg*. "Bakken med hyldetræerne".

I Hyllested, Djur. *1183 Hildestat, 1480 Hyllestet. FL mandsn. glda. Hildir, EL *sted*. "Hildirs bebyggelsessted".

II Hyllested, Him. *1445 Hyllested, 1480 Hyllæstet. FL træ. hyld, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med hyldetræerne".

Hæstrup, Vend. 1335 Hæstorp. FL dyren. hest, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der er (mange) heste".

Hæsum, Him. 1455 Hærssum. FL subst. glda. *hærs 'isse', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på det isseformede terræn".

Højbjerg, Djur., Vib. 1402 Høbærgh (Djur.). FL subst. hø, EL *bjerg*. "Bakken med høet".

Høgholm, Djur. (hgd.). FL adelsnavnet Høg, EL *holm*; se herregårdsnavne. Navnet er givet 1681, hvor det afløste det ældre Bjørnholm, s.d., der som en hovedbestanddel indgik i det nyoprettede baroni.

Høgholt, Vend. (hgd.). 1345 Høgeholt. FL fuglen. høg, EL *holt*. "Den lille skov med høgene".

Høgild, Ring. (to steder), Vib. *1465 Høgild (Vib.), 1498 Hygill (Rind s.). Snarest en afledning, s.d. med -aldi eller -ildi til roden i verbet hugge 'være nedbøjet, lude, hælde, sidde på hug'. ?"Det hældende sted". Alle tre lokaliteter ligger karakteristisk nær åsammenløb.

Høgsted, Vend. *1431 Høgsteed. FL fuglen. høg, EL *sted*. "Stedet med høgene".

høj. Ordet høj indgår i en række stednavne, men hvor det optræder som forled er det ikke sprogligt muligt at afgøre, om der eventuelt foreligger adjektivet høj. Da substantiviske sammensætninger dog er langt de hyppigste i stednavne, er det sikkert som hovedregel substantivet høj som forekommer. Som efterled kan ordet have betydningen 'gravhøj'. Da denne betydningsansættelse ikke er tvungende nødvendig, og da det er uvidt, hvilket kendskab der i navngivningssituationen var til om en høj var kunstig eller naturlig,

er der her normalt regnet med at høj har betydningen 'naturlig forhøjning'. Som efterled har høj fået en broget udvikling, og af de oprindelige naturnavne på høj, som allerede i middelalderen var blevet bebyggelsesnavne, er det kun et mindretal som har bevaret en gennemskuelig forbindelse til ordet høj. Hvor forleddet endte på s kunne høj udvikles til -ø, således at navnet nu ofte opfattes som endende på -sø (Vedersø, Fredsø). I andre navne udvikledes en svagtryksvokal (Farre, Vorde, Hasle, Sjelle) som i visse tilfælde kunne opfattes som -å (Grenå, Linå, Egå) og i andre tilfælde helt forsvinde (Refs, Års). Nærmest den normal-jyske form af ordet høj [høw] kommer Strellev, Stødov og Hov ved Mariager. Som det fremgår af de gamle former ved navnene finder udviklingen bort fra høj sted i det væsentlige indtil op i 1400-tallet. Hvor høj er foreslået som efterled i navne, hvis gamle former ikke ligefrem viser ordet, må tolkningen af stedsnavnet betragtes som usikker.

Højene, Vend. Nyt navn. Bestemt form flertal af subst. *høj*.

Højris, Mors (hgd.), Ring. *1413 Høwris (Mors), 1436 Høwæriis (Mors), 1536 Høffueriis (Ring.). FL adj. høj, EL ris. "Det høje krat". Under herregården på Mors hørte i ældre tid vandmøllen Lilleris.

Højrup, Vend. 1419 Høgedorp. FL subst. *høj*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved (grav-)højen(e)".

Højslev, Vib. *1231 Høghæslæf, 1346 Høgesløf. FL snarest adj. høj i superlativ (højest), EL *lev*. "Det højeste (højstbeliggende) arvegods".

I Højstrup, Thy. 1408 Hogstorp. FL subst. *høj* eller mandsn. gllda. Høgh, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med, ved højen" eller "Høghs udflytterbebyggelse".

II Højstrup, Vend. 1350 Høkstorp. FL mandsn. Høg eller fuglen. høg, EL *torp*. "Høgs udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen med høgene".

Høndrup, Him. 1611 Henndrup. FL sandsynligvis fuglen. høne, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med (ur-, ager-)hønerne".

Høngårde, Vend. *1471 Hiørnn gaard, 1500 Hønegard. FL subst. hjørne, EL *gård*. "Gården i hjørnet, krogen".

Hørby, Him., Vend. 1408 Hørby (Vend.), 1452 Hørby (Him.). FL subst. gllda. *hørgh 'stendynge' eller planten. hør, EL

by. "Byen ved stendynge" eller "Byen hvor der dyrkes hør".

Hørdum, Thy. *1405 Hørdum, 1424 Hyrdhom. FL subst. gllda. *hyrth, svarende til oldislandsk subst. hurð 'dør'. Ordets oprindelige betydning er 'fletværk' og her sigtes måske til flettet indhegning, EL gllda. *hēm*. ?"Bebyggelsen omgivet af (evt. opført af) fletværk". Jfr. Skyum.

Hørmsted, Vend. *1345 Hormstrup, *1483 Hornsted, 1484 Hørmstrop. FL måske mandsn. Hermod, EL *torp* der senere er omdøbt til sted. ?"Hermuds udflytterbebyggelse".

Hørning, Djur. 1407 Hørninge. FL subst. horn 'fremspringende bakke' + *-ing*. "Stedet på, ved fremspringet".

Hørret, År. *1473 Hørit. FL snarest planten. hør, EL snarest gllda. *with*. ?"Skoven hvor der dyrkes hør".

Hørslev, År. 1480, 1573 Hørsløff. FL kan muligvis være det samme som i Herslev, subst. hær, tidligere også med betydningen 'kriger', EL *lev*. ?"Krigerens arvegods".

Hørsted, Thy. *1360 Hørstedt, 1435 Hørstedh. FL subst. gllda. *hørgh 'stendynge' eller planten. hør, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved stendynge" eller "Bebyggelsesstedet hvor der dyrkes hør".

Hørup, Vib., Him. *1425 Hørup (Vib.). FL subst. *høj*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved (grav-)højene".

Høstrup, Ring. 1479 Heisdrup, 1489 Høstrop. FL tiln. Høst eller subst. høs 'hoved, hjerneskål', EL *torp*. "Høsts udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen ved det hovedformede højdedrag".

Høver, År. *1398, 1492 Høffre. Subst. gllda. *hywri, der må have haft samme betydning som det tilsvarende tyske og engelske ord hovar, hofer 'pukkel', her sigtende til højdedrag. Jfr. Hover.

Håls, Him. *1450 Hadelss, 1461 Hadelz. Navnet kunne være et sammenligningsnavn, gllda. *hatha(r)hals 'gedehals'. Byen ligger ved et gammelt passagested over Lindenberg Å, og det kunne være en landstrækning ud i åengene der har været sammenlignet med en geds hals.

Hår, År. 1499 Hare, 1573 Haer. Flertal eller dativ ental af subst. gllda. *har 'stengrund'. "(På, Ved) stengrunden" eller "Stengrundene". Jfr. Haraldslund side 53.

Hårdmark, Sam. 1445 Hardemark, 1579

Haardemarck. FL adj. hård eller mandsn. glda. Harth, EL *mark*. “Den hårde mark” eller “Harths mark”.

Hårup, Djur., Ar. (Linå s.). *1334 Hatturup (Ar.), *1459 Horop (Djur.), 1577 Horup (Ar.). FL adj. glda. *hā ‘høj’, EL

torp. “Den højtbeliggende udflytterbebyggelse”.

Håsum, Sal. *1403 Hosum, 1487 Hosom. FL måske subst. glda. *hās ‘noget tørt, tørt område’, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen ved, på det tørre område”.

I

-ia. Dette afledningsclements urnordiske form er -ia, glda. -i. Det danner ord i intetkøn som betegner, at der er tale om et område forsynet med det det til grundliggende navneord betegner. Sådanne kollektivaflødninger er specielt hyppige ved trænavne, således at f.eks. til trænavnet glda. *bōk* (bøg) dannes et subst. glda. **bōki* ‘område med bøgetræer’, der i nutiden vil kunne have formen Bøge.

Idskov, Vend. 1355 Øster Egyskough; [isgo]. FL subst. glda. **ĉki* ‘egebevoksning’, EL *skov* eller det tilsvarende sammensatte navneord. “Egeskoven”. Der skelnes undertiden mellem Øster og Vester Idskov.

Idum, Ring. *ca. 1325 Ithium. FL subst. glda. **īthi* ‘område med takstræer’ (glda. **ī* ‘taks’) enten i dativ flertal eller med EL glda. *hēm*. “(I, Ved) taksområderne” eller “Bebyggelsen i området med takstræerne”.

Iglso, Vib. *1465 Ilssø, 1525 Ielsø. FL subst. igle, EL *sø*. “Søen med iglerne”.

Ikast, Ring. 1310 Ykost. FL træn. glda. **ī* ‘taks’, EL subst. glda. *kost* ‘krat, ris’. “Takskrattet”.

Ilbjerg, Sal. 1498 Ylberg. FL subst. glda. **īla* ‘kilde, bæk’, EL *bjerg*. “Bakken med kildebækken”. En mindre bæk udspringer ved Ilbjerg.

Ilbro, Vend. 1631 Ilcbro, 1662 Iilbroe. FL det oprindelige navn på Uggerby Å, glda. **īla*, identisk med det oldislandske subst. *īla* ‘kilde, opspringende vandåre’.

-ildi, se -aldi.

Iller, Vib. *1231 Jallær. Navnet er muligvis en afledning af roden i adv. *ilde*,

urnordisk **elh-* ‘slet’ + afledningsendelsen -ara. ?“Det ringe område”. Den ældste forms ja-, der da er opstået ved såkaldt a-brydning, skal regelmæssigt udvikles til i-.

Illeris og **Illerisøre**, Him. 1473 Ilriiss. FL snarest adj. glda. *ill* ‘ond, uvenlig, skadelig’, EL *ris* ‘krat’. “Det dårlige krat”. I navnet på fiskerlejet er EL *ør(e)*. “Den grusede strandbred ved Illeris”.

Ilshøj, Rand. *1500-tallet Hillesø, 1579 Ilshøfuc. FL et oprindeligt sønavn med som FL subst. igle, EL *sø* “Søen med iglerne”; EL *høj*. “Højen(c) ved Iglso”.

Ilskov, Ring. 1496 Ildzhworn, 1579 Ildtzhorn; [i’lsge]. Den nuværende udtale af navnet stemmer med 1800- og 1900-tallets skrivemåder uden -d-, ligesom det lange i [i’] må skyldes ændringen i stavelsesopdelingen til il + skov, idet langt i forkortes foran -ld som f.eks. i ordet *sild*. FL er da subst. *ild*, EL horn, der ofte anvendes om pynter og terrænfremspring. “Pynten hvor der er ild”. Måske sigter navnet til blus og bål på høje og er måske parallelt med Ildshøj i Kronhede Plantage ved Lemvig.

imperativnavne. En lille del af de danske stednavne har som det ene led en bydemåde (imperativ) enten føjet til et biord eller til et navneord. Navnene er generelt unge, typisk fra 1600- og 1700-tallet og ofte navne på kroer eller enlige huse. Kendte navne er f.eks. Slukefter og Kryb-i-ly.

indbyggernavne er normalt ikke medtaget i dette leksikon, når bortses fra at en del af navnene på -ing(e) kan indeholde eller være gamle indbyggernavne. Iøvrigt

kan der til et hvert stednavn dannes et indbyggernavn ved hjælp af forskellige endelser eller ord. Blandt de almindeligste er -bo, -er, -enser og -(i)aner.

-ing. Endelsen -ing (på øerne samt i Bramminge: -inge) er ikke noget efterled men en afledningsendelse. Bag de nuværende navne på -ing(e) skjuler der sig forskellige nært beslægtede afledningsender. Først og fremmest kan udskilles en række navne, hvor den oprindelige form er -ung(e), hvilket viser sig ved at det første leeds vokal ikke er blevet ændret af noget efterfølgende i. Derved er opstået forskellige former som Kattinge (med -ung) over for Kettinge. Dernæst kan navnene på -ing(c) være gamle indbyggernavne, svarende til moderne navne som samsinger om indbyggerne på Sams(ø), morsinger om indbyggerne på Mors o.s.v. Hyppigst indgår disse sandsynligvis i neutrumsafledninger på -ia om det sted eller område hvor de ved -ing(c) karakteriserede indbyggere har slået sig ned. Neutrumsafledningerne på -ia, s.d., der formentlig udgør det store flertal af -ing(c)navnene, kan dog normalt enklest forklares som umiddelbart stedsbetegnende uden noget mellemiggende indbyggernavn. Enkelte af de moderne navne på -ing(c) er endelig gamle entalsord, hvilket viser sig ved at de har kunnet sættes sammen med -s, hvis de har været af hankøn eller intetkøn. Ganske få -ing(c)navne er gamle hun-kønsord. Af sproglige grunde må de allerfleste -ing(c)navne gå tilbage til tider før vikingetiden. Enkelte navne på -ing(c) indeholder egentlig ordet eng. Med forbillede i navne, hvis førsteled ender på "l",

har der løsrevet sig et -linge-suffiks, som af og til findes anvendt selvstændigt.

Ingerslev, Djur., Ar. *1187 Ingelsleff (Djur. eller Ar.), *1347 Ynghesløff (Ar.), 1426 Ingisløff (Djur.). FL sandsynligvis mandsn. glda. *Ingir, EL lev. "Ingirs arvegods".

Ingstrup, Vend. 1335 Ingildzstorp. FL mandsn. glda. Ingiald, EL torp. "Ingialds udflytterbebyggelse".

Ingvorstrup, Djur. (hgd.). 1441 Ingwarstorp. FL mandsn. Ingvar, EL torp. "Ingvars udflytterbebyggelse".

Intrup, Sal. *1396 Intorp, 1493 Introp. FL enten adv. ind eller mandsn. glda. *Inti, EL torp. "Den inde (dvs. borte fra kysten) beliggende udflytterbebyggelse" eller "Intis udflytterbebyggelse". Den første mulighed passer mindre godt med de faktiske forhold.

Irup, Thy (hgd.). *1449, 1450 Yrop. FL træn. glda. *ī 'taks', EL torp. "Udflytterbebyggelsen med takstræerne".

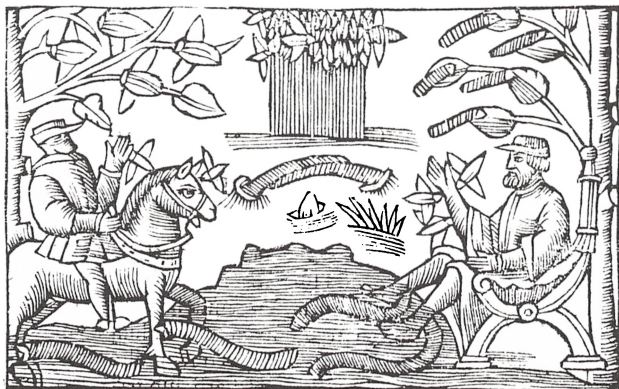
Isen, Ring. 1506 Ysen. Det oprindelige navn på Isenbæk, glda. *Isæn, se Isenvad. Der skelnes mellem Vester Isen og Over Isen.

Isenvad, Ring. 1547 Isvadt. FL det oprindelige navn på Isenbæk, glda. *Isæn, afledt af en rod med betydningen 'bevæge hurtigt'. Bækkens navn betyder da "Den der bevæger sig hurtigt", EL vad. "Vadestedet over Isæn".

Isgård, Djur. (hgd.). 1407 Eghxgardh. FL navnet på nabolandsbyen Eg, EL gård. "Gården der hører under el. til Eg".

Issehoved, Sam. 1659 Ischouet, 1682 Iise Hoffued. FL subst. isse, EL hoved. "Det isscagtige fremspring". Landskabsformen

Ilshøj. Denne stiliserede so fra Olaus Magnus' nordenshistorie (1555) viser hvordan menneske og hest på stedet lader sig behandle af søens igler.

ses tydeligt på fotografiet på side 69.

Istrup, Thy. *1418 Jstrup. FL kan være subst. is, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der (? ofte, længe) er is". Navnet har imidlertid sandsynligvis forbindelse med navnet på en forsvunden bebyggelse, der nævnes 1485 som "isæth". Dens navn genfindes i 1683 som Isett som navn på

enge tilhørende Hvidbjerg, Lyngholm og Istrup. Den forsvundne bebyggelses navn ender sandsynligvis på glda. with 'skov'. Da Isett ikke kan lokaliseres nøjagtigt inden for sognet kan det ikke afgøres, om begge navnene indeholder et oprindeligt navn, glda. *Īsi "Den isfyldte" om den nordlige del af Ovesø.

J

Jammerbugten. Havbugt ud for vestkysten af det sydlige Vendsyssel. Navnet der stammer fra 1800-tallet sigter efter traditionen til de mange skibsforslis i området.

Jannerup, Thy. 1552 Andrup, 1555 Jandrup; [jajerob]. FL i det forbløffende sent overleverede sognenavn kan være mandsn. glda. *Iammi, EL *torp*. ? "Iammis udflytterbebyggelse".

Janum, Vend. 1458 Jærnam. FL subst. jern, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved jernforekomsten". Se endvidere artiklen *sten* med illustration.

Jarmsted, Vend. 1487 Jernumstii. FL stednavn Janum, s.d., i Øster Svenstrup sogn, EL sti. "Stien til Janum".

Javngyde, År. *1375 Jaungyde, 1482 Jaffingy, 1554 Jaffuengyede; lokalt [jɔngi]. FL adj. jævn, EL gyde 'smal vej' eller eventuelt i en ældre betydning 'fordybning, smal rende', der vil svare godt til byens beliggenhed. "Den jævne vej" eller måske snarest "Den jævne fordybning".

Jebjerg, Rand., Sal. 1342 Ebyærgh (Rand.), 1390 Jebergh (Sal.). FL træen. eg, EL *bjerg*. "Bakken med egen(e)".

Jegindø, Thy. *ca. 1250 Ekund, 1463 Iegind. FL træen. eg + -und. "Den med egetræer forsynede (ø)".

Jegstrup, Vib., År. *1461 Jestrop (Vib.), 1479 Jegstrup (År.). FL subst. glda. *ēki 'egebevoksning', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen i, ved egebevoksningen".

Jelstrup, Him., Vend. *1408 Jelstrup (Vend.), 1462 Jelstrup (Him.). FL subst. jarl el. mandsn. Jarl, EL *torp*. "Jarls

udflytterbebyggelse" eller "Jarlens (? Den af jarlen ejede) udflytterbebyggelse". Jfr. Jerslev.

Jennum, Rand. *1297 Enum. FL træen. ene, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved enebærbuskene".

Jernit, År. *1424 Jærnvith, 1496 Jeermet. FL subst. jern, EL glda. *with*. "Skoven hvor der er (udvindes) jern".

Jersild, Ring. *1484 Jersig, 1638 Jersilld. FL kan være subst. jarl, EL eventuelt *sig* men måske snarere *vejle*. ?? "Jarlens vade-sted".

Jerslev, Vend. *1231 Iarlslefheret, 1408 Ierslōf. FL subst. jarl, EL *lev*. "Jarlens arvegods". Jerslev herred er det ældre navn på Børglum herred.

Jerup, Vend. 1544 Yrup, 1552 Irup. FL snarest træen. glda. *ī 'taks', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved takstræerne".

I Jestrup, Thy (Lyngs sogn). *1449 Jegstrop, 1556 Jestrup. FL subst. glda. *ēki 'egebevoksning', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved, i egebevoksningen".

II Jestrup, Thy (Sønderhå sogn). 1431 Jesthorp, 1464 Iestrop, 1465 Estrop. FL det oprindelige navn på Hørsted Å, glda. *Ēsa, afledt af en rod der betyder 'bevæge sig hurtigt, fare frem', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved Ēsa".

Jetsmark, Vend. 1330 Etesmarkæ. FL kunne være et stednavn, glda. *Ētir, egentlig "Den der svulmer", dannet til samme rod som bl.a. det hallandske ånavn Ätran. Navnet skulle da oprindeligt have været båret af en å eller sø i sognet,

Issehoved (se side 67). Udsigt nordpå mod Samsøs nordligste bakkeknupe Issehoved, der endnu med sin ubevoksede kontur kan minde om det menneskelige hoveds isse. (Foto : Jonals Co.)

men herom haves ingen vidnesbyrd. FL kunne også være et tilsvarende stednavn gl'da. *Ēti "Området hvor det svulmer", sigtende til høje i området, EL *mark* i flertal eller dativ ental her enten i betydningen 'skov' eller 'udmark'. Sognets navn har vel oprindeligt omfattet hele det vandomsflydte sogn. Endnu i 1683 hedder en af Sønderbys marker Jesmarken.

Jonstrup, Vend. 1582 Jonstruppe. FL mandsn. Jon (Johannes), EL *torp*. "Jons udflytterbebyggelse". Der skelnes undertiden mellem Over og Neder Jonstrup.

Julso, År. 1768 Juul-Søe. FL subst. hjul, EL *sø*. "Søen med (vand-)hjulet".

Junget, Sal. *senest 1472 Jvnghet, 1532 Iungett. FL subst. juncge 'sted på eng hvor det gynger, hængesæk', EL gl'da. *with*. "Skoven med hængesækken".

Jylland. *890-crne Gotland, *1075 Jutland. FL er folkenavnet jyder, der nævnes

allerede i 400-tallet i en engelsk kilde, EL *land*. "Jydernes landområde". Den ældste forms G- skyldes skriftnormen i den oldengelske kilde. Der skelnes siden 1200-tallet mellem Nørre Jylland og Sønder Jylland, nu ofte skrevet i et ord. Selvfølgelig folkenavnet jyder er muligvis identisk med et ord der betyder 'mænd'.

Jølby, Mors. *1376 Julby, 1412 Jwlby. FL det oprindelige navn på åen der løber vest for Øster Jølby, gl'da. *Iula, dannet til samme ord som bl.a. indgår i Jelling, s.d. og som betyder 'gul', EL *by*. "Byen ved Iula". Der skelnes siden 1400-tallet mellem Øster Jølby og Vester Jølby samt fra 1600-tallet tillige Mellem Jølby, men Øster Jølby med gården Jølbygård må være ældst.

Jørsby, Mors. 1402 Jørsbo. FL muligvis mandsn. gl'da. *Iūr, EL *bod* senere omdøbt til *by*. "Iurs bod".

K

Kabbel, Ring. (hgd.). *1425 Kabbell, 1491 Kabel. FL enten subst. kabe 'sømærke' eller subst. jysk kab 'smuds', især 'urenhed i sår el. på klæder', EL subst. væld eller evt. en afledning med *-ald(i)*. ?"Kilden ved sømærket" eller ?"Den smudsige kilde".

Kalbygård, År. (hgd.). *1183, 1200-tallet Karlebu. FL subst. karl, EL *by*. "Mændenes by". EL *gård* der kendes siden 1400-tallet sigter til at byen kun bestod af en senere to gårde. Herregården er oprettet i 1767.

Kallerup, Thy (to steder). 1408 Kaldorp (Thyholm), *1466 Kallerup (sogn, Hundborg h.). FL mandsn. gl.da. Kalli, EL *torp*. "Kallis udflytterbebyggelse".

Kalum, Vend. 1419 Calm, 1482 Kalm. Måske subst. gl.da. *kalm 'stenrose'.

Kalø, Djur. *1320 Kalløff, 1340 Caluø. FL dyren. kalv, EL *ø*. "Øen med kalvene". Navnet bæres nu ikke blot af selve øen med slotsruinen men også af ladegården (nu jagtskole) på fastlandet.

Kandestederne, Vend. Navnet der stammer fra 2. halvdel af 1800-tallet, har som den forbigående Kanderenden som FL subst. kande, der muligvis sigter til en særlig terrænformation, EL *sted*. Landejendommen(c) ved det kandeformede terræn".

Kankbølle, Djur. *1427 Kankebøl. FL subst. kannik, EL *bøl*. "Kannikernes (i Århus) udflyttergård".

Kanne, År. *1445 Canc, 1520-31 Kanc. Navnet er muligvis sammensat med som FL subst. kanc, eventuelt i den fra norsk kendte betydning 'skål, hulning', EL *høj*. "Højen med den skålformede hulning". Navnet kan dog også blot være flertal af subst. kane "De skålformede hulninger".

Karby, Mors. *1297 Karleby, *1447 Karlby, 1541 Karby; lokalt [kå rby]. FL subst. karl, EL *by*. "Mændenes by".

Kare, Djur. *1423 Kaarde, 1437 Kardhæ; lokalt [kå r]. Muligvis subst. gl.da. *kwartha med betydningen 'bræmme, kant'

sigtende til beliggenheden ved kystskrænten mod Randers Fjord.

Karlby, Djur. (to steder), Rand. *1259 Karleby (Rand.), 1388 Karlby (sogn, Djurs Nørre herred). FL subst. karl, EL *by*. "Mændenes by".

Karstoft, Ring. (hgd.). 1612 Korszthofft, 1638 Karstoft. FL måske mandsn. Karl, EL *toft*. ?"Karls bebyggelsesareal".

I Karup, Vend. 1432 Karopp; [kå·rob]. FL fuglen. gl.da. kâ 'allike' eller mandsn. gl.da. Katha, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med allikerne" eller "Kathas udflytterbebyggelse".

II Karup, Vib. *1419 Karup, 1495 Karop; [kå·rp]. FL fuglen. gl.da. kâ 'allike', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med allikerne".

Kastbjerg, Djur., Rand. *1334 Kasbiergh (Rand.), 1442 Kasebrugh (Rand.), 1455 Kasebiærgh (Djur.). FL snarest subst. kase 'dyng, opdyngt bunke (især af møg, affald)', måske i en mere speciel betydning svarende til nusvensk vårdkas 'varde, bavn', EL *bjerg*. "Den opdyngede bakke" eller "Bakken med bavn". Navnens forled er senere omdrykket til subst. kast 'noget opkastet'.

Kasted, År. *ca. 1220 Calztat. FL adj. kold, EL *sted*. "Det kolde bebyggelsessted".

Kastrup, Djur. *1408 Karstorp, 1467 Castrvp. FL mandsn. Karl, EL *torp*. "Karls udflytterbebyggelse".

kasusformer, se bøjningsformer.

Katbjerg, Rand. *1170-80 Carreberg, *1440 Katbiergh, 1479 Kattebergh. FL dyren. kat, EL *bjerg*. "Bakken med kattene". Den ældste form er forskrevet.

Katby, Him. *1509 Katbøi. FL dyren. kat, EL *by*. "Byen med kattene".

Katholm, Djur. (hgd.). her? *1359 Collem Catti, *1481 Katholm. FL dyren. kat, EL *holm*. "Holmen med kattene". Den ældste, latinske form (i akkusativ) betyder ordret 'kattchøj' og hører kun med tvivl til her.

Katrevel, Ring. 1683 Katt Rewell. FL

dyren. kat, EL revl 'strimmel'. "Katte-strimlen" er formentlig anvendt nedsættende om bebyggelsen, der må være opstået i 1600-tallet og som det i 1683 hedder om: K. er ingen by; husene ligger adspredt fra hverandre og består i syv bol.

Kattegat. Oprindeligt hollandsk navn med betydningen 'kattehul' sigtende til snæver og farlig passage. Navnet kendes siden 1650-erne. På 1600- og 1700-tallets kort benævnes det nuværende Kattegat normalt Skagerrak, mens farvandets ældre navn er nævnt under Codan, bd. 1.

Kattrup, År. 1579 Kattrup. FL dyren. kat eller mandsn. gl'da. Kati, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med kattene" eller "Katis udflytterbebyggelse".

Kejlstrup, Djur. 1458 Kædelsrop. FL mandsn. Keld, EL *torp*. "Kelds udflytterbebyggelse".

Kelddal, Him. *1481 Keeldall, 1511 Keldall. FL subst. kilde, EL *dal*. "Dalen med kilden (evt. brønden)".

Kelstrup, Djur., Thy. 1458 Kilstrop (Thy), 1485 Kiilstrop (Djur.). FL mandsn. Keld, EL *torp*. "Kelds udflytterbebyggelse".

Kemtrup, Him. *1494 Kiemtrup, 1543 Kyemtrwp. FL tiln. Kæmpe, EL *torp*. "Kæmpes udflytterbebyggelse".

Kettrup, Thy, Vend. 1335 Kettorp (Vend.), 1401 Kæthorp (Thy). FL mandsn. gl'da. Kæti, EL *torp*. "Kætis udflytterbebyggelse".

Kibæk, Ring. (to steder). *1466 Kybeck (Assing s.), 1633 Riibeck (Tvis s.) I formen fra 1633 er R- fejl for K- men iøvrigt er FL af uvis oprindelse. Muligvis et gl'da. *kī udviklet af *kwī ligesom -di i *fordi* af ældre thwī og thȳ. FL kunne da være subst. gl'da. *kwī 'kvægfold'. FL kunne dog også repræsentere det gamle og udbredte sammenfald mellem ord på *twi- og *kwi- sigtende til tve-delthed; jfr. bl.a. Kvissel, Tvilum, Tvis, EL *bæk*. ?"Bækken ved kvægfolden" eller "Den tvedelte bæk".

Kielstrup, Him. *1429 Kyclostrop, 1452 Kielstropp. FL mandsn. Keld, EL *torp*. "Kelds udflytterbebyggelse".

kilder. De ældste stednavneformer, som danner grundlaget for den sproglige tolkning af leksikonnetts navne, stammer fra en række forskellige kilder. Men hovedmængden af former (= belæg) stammer fra såkaldte diplomer eller breve. Disse breve er for langt størstedelen

vedkommende retslige dokumenter omhandlende køb og salg, mageskifter, testamenter, gaver og domme vedrørende fast ejendom. Da retshandlingerne bevidnedes af navngivne personer anført med deres hjemby er det klart, at disse breve, hvoraf der fra middelalderen kendes om ved 30.000, indeholder et meget stort antal person- og stednavne. Vigtige kilder til gamle stednavneformer er endvidere en række jordebøger og andre opregninger af fast, afgiftpligtig ejendom specielt i kongens eller kirkens besiddelse. De allerfleste kilder indtil 1400-tallet er affattet på latin, men stednavnene og mange af personnavnene er gengivet på datidens dansk. Stednavneformer fra 1500- og 1600-tallet findes i en lang række utrykte breve og jordebøger opbevaret i landsarkiverne og Rigsarkivet. Mange enkeltkilder er dog trykt, vigtigst rækken af Kancelliets Brevbøger 1551-1645 Kbh. 1885ff. og Kronens Skøder 1535-1765 Kbh. 1892ff. For natur- og marknavnenes vedkommende er hovedkilden den utrykte samling på 1691 markbøger udarbejdet i forbindelse med Chr. V's matrikel i årene 1681-83. Det middelalderlige brevstof er udgivet for tiden indtil 1370 (endnu ÷ 1238-49) i Diplomatarium Danicum med oversættelse til moderne dansk i Danmarks Riges Breve, begge Kbh. 1938ff. Det øvrige middelalderlige brevstof kan findes gennem Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis 1. og 2. række Kbh. 1894-1939, hvori hidtil utrykte breve er gengivet, og hvor der er henvisning til trykkested for de breve der da allerede var trykt andre steder. En udførlig gennemgang af kilderne til Danmarks stednavne findes i Stednavneforskning 1, Kbh. 1972 ved Vibeke Christensen og John Kousgård Sørensen.

Kirial, Djur. 1345 Kilal. FL kan være subst. kil 'kile', EL muligvis subst. gl'da. hall 'skråning'. "Den kileformede skråning".

Kirkeby. Almindeligt navn på byer opstået omkring enligt liggende kirker, ofte med sognets navn foranstillet.

Kirkebæk, Vib. 1263 Kirkæbeck. FL subst. kirke, EL *bæk*. "Bækken der løber forbi kirken (i Ravnstrup)" eller "Bækken hvori kirken ejer fiskeriet".

Kirkegårde, Him. m.fl. 1501 Kyrkygord (Ravnkilde s.). FL subst. kirke, EL *gård*.

- “Gården ved kirken”.
- Kisum**, Ring. 1500 Nør Kysom, 1597 Kisum. FL subst. kis ‘grus’, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen på, ved gruset”. Det er uvist hvad Nør(re) i den ældste form sigter til.
- Kjallerup**, Thy. *1418 Kiellerup. FL subst. kilde, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved kilden”.
- Kjeldbjerg**, Vib. Ny bebyggelse med navn efter Kildebjerg, hvor en udflyttet gård fra Vester Bøsting i første halvdel af forrige århundrede placeredes. FL subst. kilde, EL *bjerg*. “Bakken med kilde(r)n(c)”.
- Kjeldgård**, Sal. (hgd.). 1524 Kieldgardt. FL subst. kilde, EL *gård*. “Gården ved kilden”. Herregården ligger nær en gammel helligkilde.
- Kjellerup**, Rand. (hgd.), Vib. *1299 Keldorp (Rand.), *1425 Kiellerup (Vib.), 1443 Kelderop (Vib.). FL subst. kilde, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved kilde(r)n(c)”. Herregården Kjellerup mellem Hobro og Mariager er omgivet af tre gamle helligkilder.
- Kjul**, Vend. 1419 Kyle. Subst. glda. *kiūl ‘skib, hvelving’, her snarest i betydningen ‘kuperet område’.
- Klank**, Ar. Bebyggelse fra slutningen af 1800-tallet, hvis oprindelige naturnavn muligvis er subst. glda. *klank svarende til et ord der kendes i norske dialekter i betydningen ‘klump’.
- Klarup**, Him. *1259-86 Kladderop, 1478 Clarup. FL er vanskeligt at bestemme, og den ældste form er kun kendt gennem en sen afskrift. FL dog muligvis mandsn. glda. Klakki med samme udvikling som i Begtrup, s.d., hvis forled er subst. bæk (glda. bækk), EL *torp*. ?Klakkis udflytterbebyggelse”.
- Klastrup**, Thy, Vend. 1419 Klaxstorp (Vend.), *1440 Clawstrup (Thy), 1527 Clawstrup (Thy). FL mandsn. glda. Klakk, EL *torp*. “Klaks udflytterbebyggelse”. Med hensyn til de ældre former af navnet fra Thy, jfr. Clausholm.
- Klatrup**, Rand. 1469 Klaptrup. FL muligvis subst. glda. *klapp, svarende til oldislandsk kløpp ‘stok som er nedlagt på et sted for at tjene til bro’, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved trægangbroen”.
- Klegod**, Ring. 1618 Kleg Aædt; [klæg-’åj’]. FL subst. klæg ‘aflejret ler’, EL *odde*. “Odden der består af aflejret ler”.
- Klejtrup**, Him. 1365 Klækthorp, 1422 Clegthorp. FL tiln. glda. *Klækki, EL *torp*. “Klækkis udflytterbebyggelse”.
- Klim**, Thy. 1462 Klim. FL snarest subst. glda. *klī ‘slam, ler’, beslægtet med ordet klæg og her måske i betydningen ‘limsten’, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen hvor der er limsten”.
- Klinkby**, Ring. ca. 1525 Klyenkeby. FL måske subst. klinke ‘langt, smalt jordstykke som adskiller sig fra omgivelserne’, EL *by*. ?“Byen på, ved det lille jordstykke”.
- Klintrup**, Ar. *1485 Klinttrup, 1560 Klintrup. FL subst. klint, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved klinten”.
- Klitmøller**, Thy. *1470 Klittmølle. FL subst. klit, EL mølle. “Møllen (senere: Møllerne) i klitten”.
- Klokkerholm**, Vend. 1520 Klokerholm, 1610 Klockerholmb. FL subst. klokke, EL *holm*. “Klokkerens holme”.
- Klokmosse**, Ring. 1498 Klocmossæ. FL sandsynligvis subst. klokke, EL *mose* men det er aldeles uvist hvad navnet sigter til.
- Kloster**, Ring. 1664 Closter. Subst. kloster. Det unge navn betegnede oprindelig Ny sogns degnebol og skal vel opfattes ironisk eller nedsættende.
- Klotrup**, Him. *1355 Kløkkædhorp, 1467 Clowtrop. FL synes at være subst klokke, EL *torp*. Det er uvist hvad navnet sigter til.
- Kløstrup**, Him., Vend. *1366 Klebstorp (Vend.), 1385 Clæpstorp (Him.). FL mandsn. glda. *Klæpp, EL *torp*. “Klæpps udflytterbebyggelse”.
- Kløv**, Thy. *1472 Klēf. Subst. glda. *klif ‘stejl bakke’.
- Knebel**, Djur. *1425 Knudbyllj, 1446 Knudbul. FL subst. knud(c), EL *bol*. “Udflyttergården på (terræn-)knuden”.
- Knejsted**, Rand. *1469 Knastedt, 1481 Knestet. FL subst. knæ ‘bugtning, knæk’, EL *sted*. “Bebyggelsesstedet ved vejsvinget”.
- Kni**, Djur. 1433 Knæ, *1499 Kneec, 1552 Kny. Subst. knæ ‘bugtning, knæk’. Navnet sigter muligvis til et sving på landevejen, der tidligere gik gennem byen.
- Knivholt**, Vend. (hgd.). 1419 Knyholt. FL subst. kniv der ofte anvendes sammenlignende om markerede højderygge eller om vandløb, EL *holt*. “Den lille skov ved, med det knivformede terræn el. vandløb”.
- Knud**, Sal., Vib. 1524 Knwdt (Vib.). Subst. knud(c) ‘lille bakke, bakkeknode, knold’.
- Knudstrup**, Him., Vib. 1363 Knutsterph

Trods Klitmøllers vindomsuste beliggenhed er det én, senere tre vandmøller langs udlobet fra Vandet Sø, der har givet bebyggelsen navn. Den vestre Klitmølle er her fotograferet kort før den faldt sammen i 1938. (Foto: A. Scharling i Danmark før og nu.)

(Him.). FL mandsn. Knud, EL *torp*. “Knuds udflytterbebyggelse”.

Knudsø, Ar. 1683 Knud Søe. FL subst. knud(e), EL *sø*. “Søen ved bakkekuden”.

Kobberup, Vib. 1408 Kubbethorpe. FL mandsn. glda. *Kubbi, EL *torp*. “Kubbis udflytterbebyggelse”.

Koed, Djur. *1343 Cowit. FL dyren. ko, EL glda. *with*. “Skoven med køerne”.

Kokkedal, Vend. (hgd.). *1407 Kockedall. FL fuglen. kok ‘(ur-, ager-)hane’, EL *dal*. “Dalen med (ur-, ager-)hanerne”.

Koldbro, Vend. 1638 Koldbroff. FL adj. kold i betydningen ‘ond, fjendsk, farlig’ eller muligvis et deraf dannet ånavn, glda. *Kalda “Den kolde”, EL *bro*. “Den farlige bro” eller “Broen over åen Kalda”.

Kolby, Sam. 1445 Koleby. FL snarest mandsn. glda. *Kali, EL *by*. “Kalis by”.

Koldby Kås, Sam. 1758 Kaasen. FL i det nuværende navn er sognenavnet Kolby, se ovenfor, EL *kås*. “Kolbys bådeleje”.

Koldby, Thy. 1556 Koelkoede, 1683 Kolkoe, Koldbye. Subst. glda. *kaldækot ‘kold hytte’, hvis sidsteled er identisk med det nuværende sonderjyske ord *kåd* ‘lille hus, hytte’. Ordet forekommer som stednavn adskillige steder i landet i stærkt ændrede former som Kollékollé, Koldkur, Kalleko, Koldkær. Ændringerne kan ikke sprogligt begrundes, men de kunne skyldes at navnet (ordet) har haft en stærkt nedsættende karakter.

Kolind, Djur. *1416 Kollingh, 1467 Kalingh. Oprindelig navn på det nu udtørrede Kolindsund, glda. *Kaldung, en -ung-afledning af adj. kold “Det kolde (sund)”.

I Kollerup, Rand. (hgd.). *1313 Koltorp, 1410 Culdorp. FL snarest subst. kold ‘rund høj’, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen på den runde høj”.

II Kollerup, Thy. 1455 Koldrvp. FL mandsn. glda. Kolli, EL *torp*. “Kollis udflytterbebyggelse”.

Kollund, Ring. 1610 Kallund. FL snarest fuglen. glda. *kā* ‘allike’, EL *lund*. “Den lille skov med allikerne”.

Kolt, Ar. 1313-ca. 1320 Koltæ, 1464 Kaalt. Navnet er enten en bøjningsform af et ord beslægtet med norsk dialekt *kult* ‘knold, bjergknold, rund bakketop’ eller navnet har som FL subst. kold, glda. kol ‘rund høj’ + -t-afledning. I begge tilfælde må navnet betyde “Stedet med de runde bakker”.

Komdrup, Him. *1396, 1462 Komdrup. FL mandsn. glda. *Komi, EL *torp*. “Komis udflytterbebyggelse”.

kommunenavne. Med overgangen til de nuværende primærkommuner pr. 1. april 1970 opstod i visse tilfælde behov for nye kommunenavne. I de fleste tilfælde fik den nye kommune navn efter den by, hvor administrationen placeredes, men nogle kommuner antog helt nye navne, der så vidt muligt uden at fremhæve nogen

bestemt del af den nye kommune kunne stå som indbegrebet af hele området. Områdenavne, navne på karakteristiske naturlokaliteter eller navne på centralt beliggende men lidet kendte bebyggelser toges i brug som kommunenavne, således f.eks. Morsø, Purhus, Sydthy, Trehøje og Askov.

Kompedal, Vib. 1789 Kombedal. FL subst. jysk kumpe 'melbolle', her sikkert som i norsk om halvkugleformede forhøjninger, EL *dal*. "Dalen med de bolleformede forhøjninger".

Kondrup, Rand. *1319 Kommæthorp, 1477 Komdrup. FL mandsn. glda. *Komi, EL *torp*. "Komis udflytterbebyggelse".

Kongens Tisted, Him. *1231 Tystathe. FL gudenavnet glda. *Tī (guden Tyr) eller det tilsvarende subst. glda. *tī ('hedensk') gud', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet der er viet til guden (Tī)". Kongens, dvs. 'det af kongen ejede' adskiller siden 1400-tallet navnet fra købstadsnavnet Thisted, s.d. og landsbyen Tisted i Østhimmerland. Det er uvist hvilke hedenske forestillinger der ligger bag navnet.

Kongstedlund, Him. (hgd.). *1469 Kongeslevlund, 1477 Kongsløfflundh. FL stednavnet Kongerslev, se Nørre Kongerslev, EL *lund*. "Den lille skov ved Kongerslev".

Kongstrup, Vib. *1215-24 Kunxstrup, 1491 Kongstrup. FL subst. konge, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen der tilhører kongen".

Kongsvang, Ar. Forstad til Århus. Nyere navn, måske efter et areal der i 1600-tallet kaldes Kongsgård (agre).

Kornum, Him. 1401 Kornhæm. FL subst. korn, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen hvor der avles korn".

Korsø, Him. *1456 Korssøø, 1524 Kaarszøø; lokalt [kåsi]. FL subst. kors 'korsformet mærke, krucifiks', EL *sø* eller *høj*. "Søen ved korset" eller – snarest – "Højen med korset". En række høje omgiver byen og hovedgården Korsøgård.

Korup, Djur., Him. 1343 Karthorp (Him.), 1344 Karræthorp (Him.), *1427 Kordorp (Djur.). FL mandsn. Kåre, EL *torp*. "Kåres udflytterbebyggelse".

Kousted, Rand. *1403 Koustedt, 1470 Kowstet. FL sandsynligvis tiln. glda. Kokk, EL *sted*. "Kokks bebyggelsessted".

Kovstrup, Thy. *1438 Kostrup, 1481 Kowstrup. FL tiln. glda. Kokk, EL *torp*. "Kokks udflytterbebyggelse".

Krabbesholm, Sal. (hgd.). FL adelsnavnet Krabbe efter ejeren Iver Krabbe (død 1561), EL *holm*. Se herregårdsnavne.

Kragelund, Vib. *1333 Kragelund. FL fuglen. krage, EL *lund*. "Den lille skov med kragerne".

Krajbjerg, Djur. *1442 Kragbierig, 1483 Kraghebieirgh. De ældste skrivemåder kan ikke umiddelbart forenes med de yngre og med den dertil svarende udtale. Efter de ældre skrivemåder er FL fuglen. krage, men de yngre former svarer til et glda. *kratha, som kunne være et subst. identisk med norsk dialekt krada 'bunke' og nært beslægtet med det subst. glda. *kretha 'kræ', der muligvis indgår i Krejbjerg, s.d. Beslægtet hermed og med -a-vokal er sandsynligvis det vestjyske ord kraj 'utøj', EL *bjerg*.

Krarup, Djur., Sal. 1458 Krarop (Djur.). FL muligvis subst. glda. *krā 'krog, vinkel' eller – som i det fynske Krarup – fuglen. krage, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen i krogen" eller "Udflytterbebyggelsen med kragerne". Krarup i Salling ligger delvis omgivet af vandløb.

Krastrup, Him. (hgd.). *1468 Krastrup, 1542 Kragstrup. FL snarest mands(til)n. glda. Krāk, EL *torp*. "Krāks udflytterbebyggelse".

Krejbjerg, Sal. *1425 Kreiberg, 1488 Kreyberg. FL måske enten subst. glda. *kretha 'kræ' eller subst. glda. *krægh, der som det yngre danske ord krage kan have haft betydningen 'træstamme med afhugne grenstumper', EL *bjerg*. ?"Bakken med kræene (? = insekterne)" eller ?"Bakken med de (delvis) afgrenede træer". Jfr. Krajbjerg.

Krekær, Ar. her? 1406 Kræwekier, 1546 Kree kiere. FL måske subst. glda. *krævi, kræva med betydningen 'forkrøblet trævækst', EL *kær*. ?"Kæret med de forkrøblede træer".

Krik, Thy. *1528 Kreckis mølle, 1790 Krekodde; [kre'k]. Det dårligt overlevere-ede navn kan være et subst. glda. *krækki 'område med afgrenede træstammer', beslægtet med et nu lidet brugt ord krage, der både bruges om en primitiv stige (stamme hvor man træder på grenstumperne) og om krydstillede træstykker på rykningen af stråtag (kragetræer). Navnet kunne dog også være en afledning af adj. glda. *krank, der i betydningen 'syg' kendes allerede i gammeldansk, men

normalt anses for indlånt. Den tilgrundliggende, her antagne betydning 'krummet' kan dog uden vanskeligheder antages at have eksisteret i ældre dansk. Et gl'da. *Krænki med tidlig sammensmeltning af -nk- til -kk- kan enten være en intetkønsia-afledning med betydningen 'krumt område' eller en hankøns-afledning som oprindeligt navn på vigen og da med betydningen "Den krumme".

Kristinedal, Ar. (hgd.). Hovedgården der oprindeligt hed Lundgård blev i 1767 købt af grev Wedel Frijs, som navngav den efter sin hustru Christine Sophie Comtesse Frijs.

Kristrup, Rand. *1231 Christiærnsthorp. FL mandsn. Christia(r)n, EL *torp*. "Christia(r)ns udflytterbebyggelse".

Krogsbæk, Djur. *1453 Krogsbeck, 1480 Kroghbec. FL sandsynligvis subst. krog, EL *bæk*. "Den krogede bæk" eller "Bækken i (af-)krogen".

Krogstrup, Him., Ar. *1354 Krogstenn (Ar.), 1455 Kroxtorp (Him.), 1544 Krogstrup (Ar.). FL mandsn. gl'da. Krök, EL *torp*. "Kröks udflytterbebyggelse". Den ældste forms efterled må bero på en fejl.

Krustrup, Vend. 1456 Crukstrop, 1469 Crustrvplundh. Da forbindelsen -ks- og -gs- sammenblandes i gammeldansk er FL snarest subst. kro, gl'da. krugh, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med kroen".

Kunnerup, Ar. 1664 Kunnerup. FL vel mandsn. gl'da. Kunni, EL *torp*. "Kunnis udflytterbebyggelse".

Kvelstrup, Djur. (hgd.). *1441 Quelstrup, 1466 Quelstrop. FL måske mandsn. (til)n. gl'da. *Kwældülmen snarest subst. gl'da. *kwæl 'kilde', der næppe som almindeligt antaget er et indlånt ord, EL *torp*. ? "Udflytterbebyggelsen ved kilden".

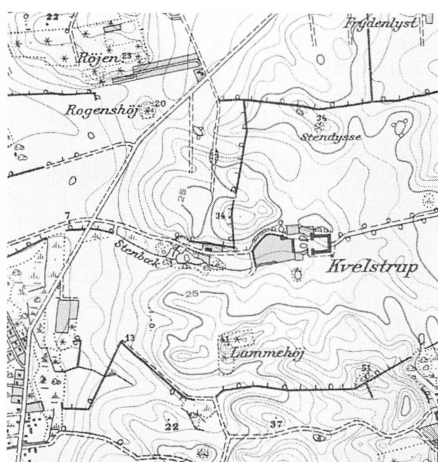
Kvissel, Vend. *1480 Quiszell, 1484 Quesil. Subst. gl'da. *kwisæl 'forgrening', sigtende til sammenløbet af Skærum Å og Åsted Å.

Kvistrup, Ring. *1163 Quistrop. FL tiln. Kvist, EL *torp*. "Kvists udflytterbebyggelse".

Kvium, Ring. 1638 Qvimb. FL subst. gl'da. *kwī 'kvægfold, smal vej', EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen ved, i kvægfolden".

Kvols, Vib. 1438 Kolls. FL subst. kul, EL *næs*. "Næsset hvor der brændes kul".

Kvorning, Vib. ca. 1260 kornung (oldislandsk), 1452 Korningh. FL subst. korn + -ung. "Stedet med kornet".

Kvelstrup. Umiddelbart ved gården Kvelstrup udspringer det lille vandløb Stenbæk. Vandets udspring, kilden, har givet navn til udflytterbebyggelsen, der allerede i middelalderen var hovedgård. Udsnit af Geodetisk Instituts mbl. M 2616, 1:20 000. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

Kvorup, Vend. 1582 Korup, 1683 Kaa-rup. FL snarest dyren. ko, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med køerne".

Kvosted, Vib. 1529 Coster, 1529 Kosted. FL dyren. ko, EL *sted*. "Bebyggelsesteden med køerne".

Kvottrup, Ar. 1573 Quortrup. FL subst. korn, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med kornet".

Kyholm, Sam. *1231 Kitheholm. FL dyren. kid 'gedelam', EL *holm*. "Holmen med gedelammene".

Kysing, Ar. *1203 Kysing. FL subst. gl'da. *kiūs 'åbning, hulhed, fjords el. ås indskæring, vig' + -ing. "Stedet ved fjordindskæringen". Sammenlign Norsminde.

Kyving, Ring. 1291 Kyllingh. FL snarest subst. gl'da. *küf 'høj, top, pukkel' + -ling, se -ing. "Stedet med den lille høj". Samme navn er det skånske Kävlinge og det hallandske Kävlinge.

Kyø, Him. (hgd.). *1387 Kyø, 1401 Kyæ. Muligvis flertal af subst. gl'da. *kȳ, ældre *kwī 'kvægfold, smal vej'. EL ø repræsenterer snarest en vilkårlig omdannelse knyttet til herregårdsstatus, i al fald ligger herregården ikke på nogen ø eller i noget ø-agtigt terræn.

kær. Den nuværende betydning 'mosestrækning, sump' er muligvis ikke den oprindelige. I hvert fald forekommer

udbredt i Norden betydningen 'kratskov', der også af og til kan forekomme i norrøjske stednavne, men som i Danmark dog især er bevidnet i Sønderjylland. Ordets normale norrøjske udtale er [kja'r], i Vendsyssel [tja'r], men som sidsteled i navne vil udtalen ofte blot være [kje]. Ordet er almindeligt i naturnavne men temmelig sjældent som (sekundært) efterled i bebyggelsesnavne.

Kær herred, Vend. *1231 Kyærræheret, 1327 Kyærræheret. FL et indbyggernavn, s.d. dannet til subst. *kær*, EL *herred*. "Kærboernes herred".

Kærby, Rand. m.fl. steder. *1456 Kierby (sogneby ved Kastbjerg Å). FL subst. *kær*, EL *by*. "Byen ved kær".

Kærbygård, Ar. (hgd.). *1397 Kierbygaardt. FL må være navn på en nu forsvundet bebyggelse Kærby med som FL subst. *kær*, EL *by*; EL *gård*. "(Herre-)gården i (opstået af) Kærby".

Kærende, Djur. 1607 Kierind. FL subst. *kær*, EL ende. "Enden af kær". Byen ligger ved enden af den langstrakte, nu delvis udtørrede Vallum Sø.

Kærgårdsholm, Sal. (hgd.). *1484 Kiergaardsholm, 1511 Kiergaardholm. FL navnet Kærgård med som FL subst. *kær*, EL *gård*. "Gården ved kær". EL *holm* sigter til beliggenheden i et engareal og er tillige typisk for herregårdsnavne, s.d.

Kærgård, Vend. (hgd.). 1419 Kersgard. FL subst. *kær*, EL *gård*. "Gården ved kær".

Kærgårde, Ar. 1398 Kærgard. FL subst. *kær*, EL *gård*. "Gården(e) ved kær".

Kærup, Thy. 1470 Kyrdrop, 1483 Keerup, 1522 Kørup; lokalt [kjørøb]. FL muligvis den gamle genitiv entalsform af dyren. *ko*, EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen med køerne". Formen med æ kan ikke begrundes.

Kæstrup, Thy. *1543, 1661 Kiestrup. FL snarest subst. *kær*, EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen ved kær".

købing. Det sent i vikingetiden indlånte ord *købing* betyder handelsplads, et sted hvor der kan og må handles. I begyndelsen vel om steder hvor der kun til visse tider holdtes marked. I middelalderen anvendes ordet næsten udelukkende som efterled i navne på enkelte permanente bebyggelser, købstæder.

købstadsnavne. De danske købstæder har for de ældres vedkommende ikke navne, der skiller sig ud fra andre bebyggelsesnavne, hvilket hænger sammen med at de

ofte må anses for at være opstået af en allerede eksisterende landsby. Specielt markeret som handelspladser er dog siden middelalderen de købstæder, hvis navne ender på -købing, s.d. Siden Christian IV's tid har egentligt nyanlagte købstæder – tidligst specielt fæstningsværker – været opkaldt efter anlæggeren, f.eks. Fredericia, mens Frederikshavn er opkaldt efter privilegiegiveren, Frederik VI. Nye privilegier uddeltes også efter at al handel som følge af grundloven frigaves, og Skjern blev i 1958 landets sidste købstad. Efter 1970 er købstædernes forret afskaffet.

Købsted, Vend. 1419 Køpstæd. Subst. købsted 'handelsplads'.

Kølby, Him. *1387 Kyøby, *1460 Kølby. FL det oprindelige navn på Kølby Sø, gl.da. *Kōli, »Den kølige, kolde«, EL *by*. »Byen ved søen (nu mos) Kōli«.

Kølkær, Ring. Stationsby opkaldt efter naturnavnet 1683 Kiølkier, hvis FL er adj. *køl* 'kølig', EL *kær*, egentlig "Det kølige kær".

Kølsen, Vib. *1440 Kiølsen, 1461 Kyslen. Navnet synes at være sammensat med det oprindelige navn på søen syd for byen. I så fald er FL sønavnet Kølsø, hvis FL er adj. *køl* 'kølig', EL *sø* "Den kølige sø"; EL i bynavnet subst. eng. "Engen ved Kølsø".

Købstadsnavne. Allerede fra den tidligere middelalder reguleredes handel og vareudveksling ved privilegier og forbud, og af mere sædvanebetingede handelssteder opstod efterhånden vore dages købstad. Seglet her fra Århus dateres til ca. 1250 og symboliserer med sine tårne købstaden som beskytter, ikke blot af handel men også af gejstlige institutioner, idet seglet viser Skt. Clemens og Skt. Paul over for hinanden.

Kølvrå, Ring. *1483 Kølwraa. FL adj. køl 'kølig', EL vrå 'krog'. "Den kølige (af-) krog".

Kårup, Mors. *1417 Korop, 1453 Kaarop. FL fuglen. glda. kâ 'allike', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med allikerne".

Kås, Sal. (hgd.), Vend. *1302, 1320 Kaas (Sal.), *1463 Kaalssz (Vend.), 1610 Kaas (Vend.). Subst. kâs 'stensat bådeleje, fortøjningsplads'. Kâs i Vendsyssel har kun denne betydning under forudsætning af at formen fra 1463 har -l- som fejl for -e-, hvilket af og til forekommer.

Kåse, Thy. *1435 Kaasse, 1555 Kaase,

1600 Koszœc. Navnet er sandsynligvis sammensat med som FL subst. kâs 'stensat bådeleje, fortøjningsplads', EL *høj*. ?"Højen ved bådelejet (i Kløv Å)".

I Kåstrup, Sal. 1524 Kastrop. FL snarest mandsn. Karl, EL *torp*. "Karls udflytterbebyggelse".

II Kåstrup, Thy. *1455 Kostrup, 1485 Kosterop. FL måske mandsn. glda. Kol med tidligt bortfald af -l- (jfr. Bedsted), EL *torp*. ?"Kols udflytterbebyggelse".

Kåtrup, Rand. *1426 Kartrup. FL subst. karl, EL *torp*. "Mændenes udflytterbebyggelse".

L

Labing, Ar. *1336 Labum, 1480 Labing. FL subst. lab 'pote', muligvis sigtende til en terrænformation, EL oprindelig glda. *hēm* men allerede i 1400-tallet erstattet af *-ing*. ?"Bebyggelsen på, ved det poteformede terræn".

Lading, Ar. *1301 Ladhingh, 1344 Lathingh. FL roden i verbet lade 'læsse' + *-ung*. "Stedet hvor der læsses", "Ladestedt".

Laen, Djur. *1404 Ladins, *1440 Lande, 1461 Landh, 1476 Landhe; lokalt [lā'n]. Sandsynligvis dativ ental af subst. *land*, muligvis i den områdebetegnende betydning som kendes fra sognnavnene Landet på Lolland og Tåsinge. Navnet skulle i så fald hentyde til at Djurs Nørre herreds tingsted vist nok har været placeret i Glesborg sogn, hvori Laen ligger. Den ældste form Ladins med *-s* må bero på en fejl, og den moderne udtale beror sandsynligvis på ældre, nu uddøde dialektale forhold.

land. Ordet land har i vore dage hovedbetydningerne 'stat', 'ikke-bymæssigt bebygget område' og '(mindre) jordareal'. I lidt ældre dansk havde ordet endvidere endnu betydningen 'landsdel', en betydning som f.eks. findes i (Østre og Vestre) landsret. Denne områdebetydning findes i visse gamle onavne som Lolland, Langeland, Tåsinge (ældre Thosland) og i navnene på nogle herreder, der dermed formentlig afslører sig som gamle naturlige bygder. I Skåne Villands härad og i Nørrejylland Fjends herred, hvortil muligvis kommer navnene Fjand og Laen. Områdebetydningen af ordet land forekommer endelig, når ordet – nu ikke længere så almindeligt – anvendes som tydeliggørende tilføjelse i typen Thyland for Thy. Ordet land i betydningen '(mindre) jordareal' spiller en vis rolle i marknavnene, men det er yderst sjældent sådanne forekommer taget i brug som sekundære bebyggelsesnavne.

Landborup, Djur. 1616 Landbuorup. FL

subst. landbo 'fæster', EL *torp*. "Fæsternes el. Fæsterens udflytterbebyggelse".

Landting, Ring. (hgd.). *ca. 1280 Langætiind, 1353 Langhetinde. FL adj. lang, EL muligvis en *-und*-afledning af subst. glda. **tū* 'eng, græsgang'. ?"Det lange græsgangsområde".

Langballe, Ar. 1544 Langballo. FL adj. lang, EL *balle*. "Den lange forhøjning".

Langdal, Him. 1478 Langdall. FL adj. lang, EL *dal*. "Den lange dal".

Langemark, Sam. 1424 Longæmarkæ. FL adj. lang, EL *mark*, enten i dativ ental eller i flertal. "(På) den lange mark" eller "De lange marker".

Langerak. Den østlige, lige del af Limfjorden. FL adj. lang, EL *rak* 'lige farvand' efter efterleddet i Skagerrak, s.d. "Det lange "rak"".

Langholt, Vend. (hgd.). 1355 Longholt. FL adj. lang, EL *holt*. "Den lange lille skov".

Langkastrup, Djur. *1450 Kastrup, 1504 Karstrupe. FL mandsn. Karl, EL *torp*. "Karls udflytterbebyggelse". Adj. lang, der på sigte til selve byens længde, adskiller i nutiden navnet fra Kastrup i Lime sogn 14 km. syd derfor.

Langskov, Rand. 1552 Langskou. FL adj. lang, EL *skov*. "Den lange skov".

Langtved, Vend. 1465 Langetwedh. FL adj. lang, EL *tved*. "Den lange rydning".

Langvad, Thy. *1231 Langwath. FL adj. lang, EL *vad*. "Det lange vadested".

Langå, Vib. 1345 Langhgu, 1449 Langow. FL adj. lang, EL *høj*. "Den lange høj".

Laurbjerg, Rand. 1355 Larbyergh. FL kan være et vækstnavn glda. **lar*, der vil være beslægtet med træen lærk, men som dog ikke kan betegne dette sent indførte træ. Snarere er forleddet dog subst. *lår* med tidlig forkortelse af dette ords lange *a*, jfr. tilsvarende i navne med *-ra*- som Brarup (Sydslesvig), Grarup, Gram, Krarup, s.d., EL *bjerg*. ?"Den lårfornede bakke".

Laven, Ar. *1401 Laffuend, 1577 Laven,

1586 Laffuind, 1596 Laffuendt. FL kan være planten. lav eller det kan indeholde grundbetydningen af dette ord, 'hænge (slapt) ned' + *-und*. "Stedet hvor der vokser lav" eller ?"Det slapt nedhængende sted". I sidste tilfælde må navnet sigte til bymarkens svagt hulede form bag bakkerne ned mod Julsø.

Lee, Vib. 1449 Leedh. Subst. glda. lēth 'vcj'.

I Legind, Mors. *1520 Legind, 1521 Legendt, 1541 Legindt; [læg'inj]. Navnet udtales som det jyske tillægsord lægn 'slap, bøjelig' og kan være dette ord anvendt som navn på Legind Sø eller denne søs tilløb.

II Legind, Thy. *1548 Leginnde, 1600 Legindt; [lægenj]. Navnet udtales som det jyske navneord lægn 'træ- eller jernstykke indsat i tojr for at dette ikke skal sno sig'. Måske anvendt sammenlignende men uvist da om hvad.

Lem, Rand., Sal., Vend. 1407 Lem (Rand.), 1465 Leem (Vend.). FL subst. glda. *lā 'gravhøj', EL glda. hēm. "Bebyggelsen ved (grav-)højene(c)". Se også Nørlem og Sønder Lem.

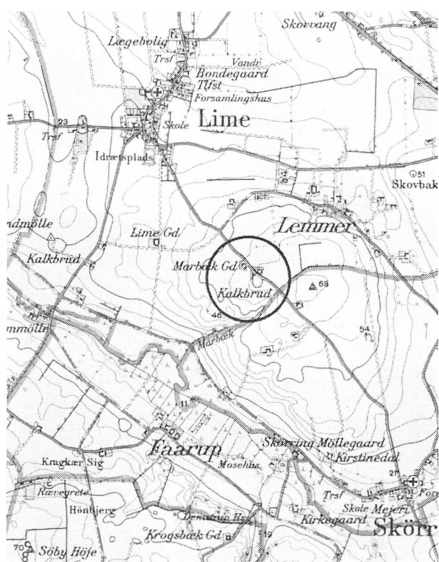
Lemmer, Djur. 1424 Limbærd, 1474 Lemerdh. FL kan være sognenavnet Lime, s.d., men er dog snarere det til grund derfor liggende subst. lim 'kalk'. Hvis den ældste forms 'b' og 'æ' er oprindelige, er EL sandsynligvis subst. glda. barth 'kant, rand'. Efterleddets 'bæ' kan dog også være et indskud, og i så fald er efterleddet snarest af samme oprindelse som i Beder, Odder m.fl. navne, se under *ræthi* og sammenlign herred. Byens beliggenhed taler dog for den første mulighed, og navnet betyder derfor snarest "Randen af kalkområdet".

I Lemming, Vib. *1315 Leming, 1508 Lemyngh. FL dyren. lam + *ing*. "Stedet med lammene".

II Lemming, År. 1464 Limmingh. FL subst. glda. lim 'lem (på legeme), kvist, gren' + *ing*. ?"Stedet med kvistene".

Lemvig, Ring. *1234 Læmwich, *ca. 1325 Læmvik. Købstadsnavnet er identisk med navnet på den vig af Limfjorden, købstaden ligger ud til. Navnet på denne vig har som FL sognenavnet (Nør-)lem, s.d., EL *vig*. "Vigen ved Lem".

Lendrup, Him. *1451 Lendrop, 1493 Lemdrvp. FL snarest subst. lem 'luge, loftsåbning, loft', men det er uvist hvad et

Lemmer. Sydøst for Lime ligger Lemmer på nordsiden af et 15-20 m højere bakkeplateau, hvor der som kortet viser i dag findes et mindre kalkbrud. Udsnit af Geodætisk Instituts atlasblad A 2014, 1:40 000. Copyright (gengivet i 3/4 str.).

sådan forled sigter til, EL *torp*.

Lendum, Vend. *1345 Lengsum, 1440 Længiem. FL adj. lang, EL glda. hēm. "Den lange bebyggelse". I den ældste form må s-være fejl for -i-.

Lengsholm, Vend. (hgd.). 1465 Lengsholm. FL sognen. Lendum, s.d., EL *holm*. "Holmen ved Lendum".

Lerbjerg, Rand. 1423 Lierberg. FL subst. ler, EL *bjerg*. "Den lerede bakke".

Lerbæk, Vend. (hgd.). 1466 Lyrbeck. FL subst. ler, EL *bæk*. "Den lerede bæk".

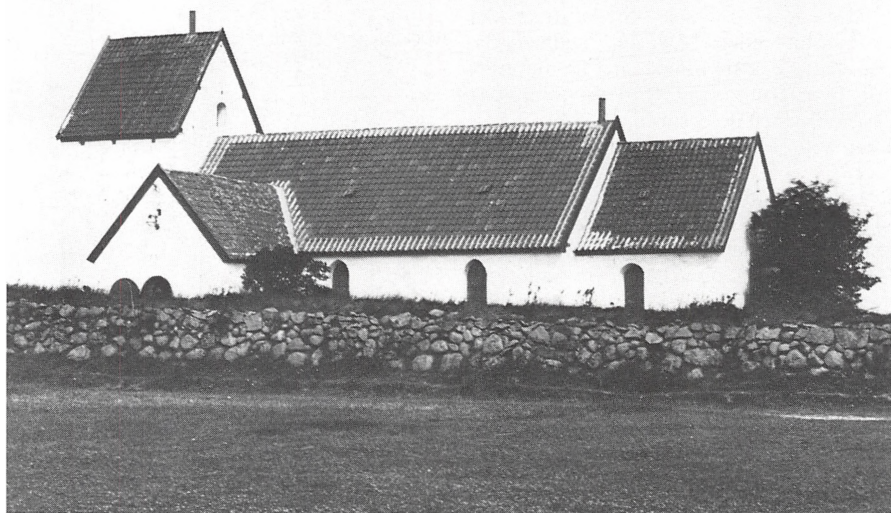
Lerdrup, År. *1402? Leirdrup, 1534 Lerdrup. FL subst. ler, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på lerbjorden".

Lere, Him. *1453 Leere, 1578 Liere. Subst. glda. *lēra 'område med ler'.

Lergrav, Ring. *1500 Lergraffue, 1509 Liergraff. Subst. lerggrav 'sted hvor der graves ler til tegl'.

Lerkenfeld, Him. (hgd.). Opkaldt efter Peder Lerche, der som den første ejer af hovedgården i 1681 fik bevilling til navnet. Efterleddet feld, ofte også skrevet felt, egentlig efter tysk Feld 'mark, jordstykke' forekommer af og til i nyere navne på større gårde og herregårde.

Lerup, Vend. *1462 Lierup, 1477 Lerrvp.

Lild kirke er ikke blot en af de mindste, men også den langt yngste kirke i Vester Han herred. Første gang Lild kirke nævnes, i 1363, eksisterede den nuværende bygning overhovedet ikke, og dens forgænger, som afløstes engang i 1400-tallet, må efterhånden være kommet til at virke påfaldende lille i forhold til herredets øvrige, romanske kirker, eftersom også afløseren sammen med Vust kirke forblev herredets mindste. (Foto: Nationalmuseet.)

FL subst. ler, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen på lerjorden”.

lev. Efterleddet kendes ikke i moderne dansk som selvstændigt ord, men det hænger sammen med bl.a. ordet levne og betyder ‘noget der er efterladt’, det vil efter al sandsynlighed sige ‘arvegods’. De lev-navne som er sammensatte med personnavne – og det er de fleste – betyder følgelig ‘den og den persons gods modtaget som arv’. Lev-navnene har ulige fordeling i landet, og de mangler helt i Vestjylland, og da de i Østjylland især findes ved kysten og langs visse åer, har man ment, at de var ført vestover af et erobrende folk, måske Dancerne der skal være kommet østfra. Dette er dog ganske usikkert, men det står fast, at eftersom forleddenes personnavne er meget gamle og til dels gået af brug allerede i vikingetiden, hvor -lev heller ikke anvendes i de erobrede områder, må -lev-navnene være i hvert fald fra folkevandringstiden eller eventuelt endnu ældre. Men der er dog intet i vejen for at enkelte af navnene kan være yngre og dannet helt op mod år 1000. Navnernes vidnesbyrd om tilstedeværelsen af ‘arvegods’ tyder på en

samfundsorden i folkevandringstidens Danmark på et ret højt niveau.

Levring, Vib. 1200-tallet Lefringi. FL sandsynligvis planten. glda. *lavær ‘iris, siv’ + *ing*. “Stedet med sivene”.

Lihme, Sal. *1176 Limum, 1410 Lyme. Dativ flertal af subst. lim ‘kalk’. “(På, Ved) kalkforekomsterne”.

Lild, Thy. 1363 Lyllæ kyrky, 1452 Lillæ kirki sogn. Adj. lille, løsrevet fra ordet kirke.

Lille Ajstrup, Him. 1541 Astrop. FL muligvis men ikke nødvendigvis det samme som i Store Astrup, s.d. Hvis de to navne har samme oprindelse, er FL mandsn. Asmund, EL *torp*. ?“Asmunds udflytterbebyggelse”. Lille adskiller siden 1600-tallet navnet fra Store Ajstrup.

Lille Arden og Store Arden, Him. 1454 Erden, 1476 Erdendorp. FL subst. glda. *arh ‘ujævnhed’, EL subst. glda. *win ‘eng’. “Engen ved den ujævne terræn”. Der skelnes siden 1500-tallet mellem Store og Lille Arden, men Lille Arden har tidligst været kaldt Ardentorp, “Udflytterbebyggelsen fra Arden”.

Lille Brøndum, Him. *1490 Brøndum, *1498 Lidell Brøndum. FL subst. brønd

‘kilde’, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen ved kilden”. Lille adskiller navnet fra Store Brøndum.

Lillenor og Storenor, År. *ca. 1220 Noor. Navnet er identisk med subst. nor ‘havvig med snævert udløb’, her sigtende til Kysing Fjord med udløb ved Norsminde. Fra 1600-tallet skelnes der mellem Lillenor og Storenor.

Lille Ramsing, Sal. *1459 Ramsingh, 1589 Lille Ramsing. FL planten. rams + -ung. “Stedet hvor der vokser rams”. Lille adskiller navnet fra sognebyen Ramsing sydligere i Salling.

Lille Restrup, Him. (hgd.). *1454 Restrup, 1460 Ræstrvpp. FL mandsn. glda. Rēthar eller evt. subst. ris ‘krat’, EL *torp*. “Rēthars udflytterbebyggelse” eller måske “Udflytterbebyggelsen i krattet”. Lille adskiller i nutiden navnet fra Store Restrup i det nordlige Himmerland.

Lillering, År. *1263 Lille Ring, *1313 Litlærind. Navnet oprindelig blot subst. rind ‘skorpe, kant, rand’. Lille adskiller navnet fra Storning, s.d.

Lille Rørbæk og Store Rørbæk, Him. *1440 Rørbeck, 1454 Rørbech. FL planten. rør, EL *bæk*. “Bækken hvor der vokser (tag-)rør”. Der skelnes siden 1500-tallet mellem Lille og Store (ældst: Sønder)

Rørbæk. Bækken af dette navn passerer både Store Rørbæk og Lille Rørbæk, der er nabobebyggelser.

I Lille Sjørup, Djur. her? *1423 Siorup, *1492 Wester Siorup. FL subst. sø, efter en nu udtørret sø vest for byen, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved søen”. Der skelnes allerede i 1400-tallet mellem Store (ældst: Øster) og Lille (ældst: Vester) Sjørup.

II Lille Sjørup, Him. 1468 Lylle Syørup. FL subst. sø, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved søen”. Lille adskiller navnet fra Munksjørup.

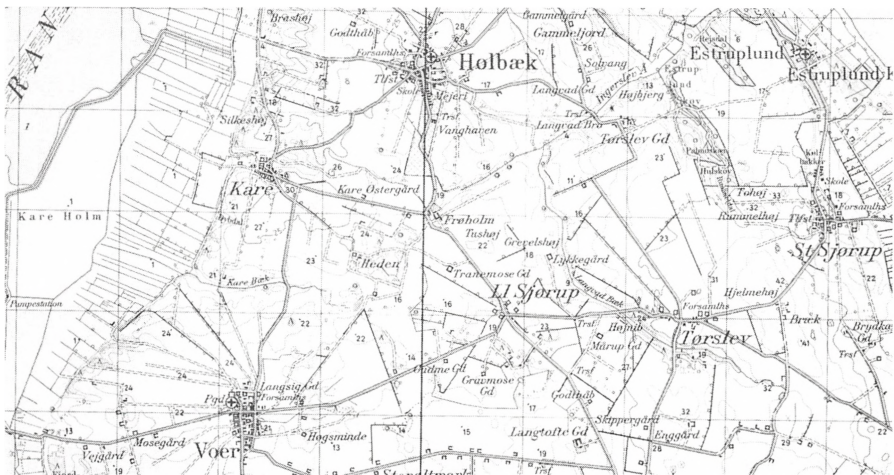
Lille Torum, Sal., se Torum.

I Lille Torup og Store Torup, Him. 1401 Thogdorp, 1482 Lile Thorrop, 1579 Store Torup. FL mandsn. glda. Tōki, EL *torp*. “Tōkis udflytterbebyggelse”.

II Lille Torup, Vib. 1475 Torrrwp, 1492 Litle Torropp. FL måske mandsn. glda. *Torvi, EL *torp*. “Torvis udflytterbebyggelse”. Navnet er senest i 1492 blevet opfattet på samme måde som sognenavnet Torup, hvorfra det adskilles ved adj. lille.

Lille Vildmose, Him. 1683 storre wilde Moesc. FL adj. vild ‘øde’, EL *mose*. “Den øde mose”. Der skelnes mellem Store og Lille Vildmose i 1683 fejlagtigt således at den lille Vildmose omtales som ‘store’,

Lille Sjørup. Vikingetids- og middelaldermenneskets overblik kan man bl.a. måle på hvor tæt ensbenævnte bebyggelser ligger, og hvornår man begynder at holde dem adskilt. Nabobyer med samme navn blot adskilt med f.eks. Store og Lille eller Øster og Vester må normalt have samme ophav, men f.eks. Lille Sjørup og Store Sjørup i Rougsø herred med kun 5 km imellem sig må være navngivet uafhængigt af hinanden. Lille Sjørup efter en nu udtørret sø vest for byen og Store Sjørup efter en sø i byen. Byerne ligger i hvert sit sogn, og deres jorder berører ikke hinanden. Udsnit af Geodætisk Instituts 2 cm-kort 1315 IV, 1:50 000. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

selv om det først er i 20. århundrede Lille Vildmose faktisk er blevet den største.

Lillevorde, Him. (?her) *1292 Ofsuerworthing, 1449 Lillæ Wordum. FL subst. glɔda. warth 'vagt', EL *høj*. "Højen med vagtposten". Lille og i 1292 over (dvs. 'længere fra kysten') adskiller navnet fra Storvorde, s.d.

Lilleå, Rand. + År., Ring. (to steder), m.fl. 1683 Lille aac (Ulfborg herred, Ring.). Trods FL adj. lille, EL *å* "Den lille å" navn på temmelig store vandløb. Det største udmunder i den endnu større Gudenå ved Langå. To åer Lilleå udmunder i Storå, dels ved Ulfborg dels ved Hodsager (jfr. Simmelkær). Ingen af stederne er navnet særlig gammelt. Den største Lilleå kendes under dette navn først fra dette århundrede.

Liltved, Djur. *1464 Lille twedh. FL adj. lille, EL *tved*. "Den lille rydning".

Lime, Djur. 1309 Limæ. Bøjningsform, s.d. af subst. lim 'kalk'. "(På, Ved) kalken". Jfr. Lihme og Lemmer.

Limfjorden. Farvandet syd for Vendsyssel og Thy mellem Kattegat og Vesterhavet. *800-tallet Limafrøde (oldisl.), *ca. 1200 Lymicum mare (latin), 1450 Limfiordt. FL subst. lim 'kalk', EL *fjord*. "Fjorden med, ved kalkforekomsterne". Navnet sigter utvivlsomt til forekomsten af moler og skrivekridt langs fjordens kyster. Jfr. Vandfuld herred og Vendsyssel samt ill. ved artiklen *fjord*.

Lind, Ring. 1547 Lindt. Træn. lind, sandsynligvis anvendt i betydningen 'lindebevoksning'.

Linde, Rand., Ring. 1344 Linde (Rand.). Subst. glɔda. *lindi 'lindebevoksning'.

Lindenborg, Him. (hgd.). 1683 Lindensborg. FL efter ejerinden Sofie Lindenov, der i 1681 fik oprettet baroniet Lindenborg af hovedgården Næs, EL *borg*. Se herregårdsnavne.

Linderum, Vend. 1395 Lyndrom. FL træn. lind eller subst. glɔda. *lindi 'lindebevoksning', EL subst. rum. "Bebyggelsespladsen mellem lindetræerne".

Lindholm, Vend. Ø i Limfjorden. *1250-erne Lindholm. FL træn. lind, EL *holm*. "Holmen med lindetræerne".

I Lindum, Sal. 1497 Lænom, 1509 Lendwm. Snarest dativ flertal af subst. glɔda. *lændi 'landstrækning'. "(På, Ved) landstrækningerne".

II Lindum, Vib. *1419 Lyndum, 1426

Lyndæm. FL træn. lind, EL glɔda. *hēm*. "Bebyggelsen med, ved lindetræerne".

Lindå, Djur. *1446 Lyndu, Lyndwith, 1486 Lyndw. FL træn. lind. Nogle få, sent afskrevne ældre kilders "with" o.l. skal snarest opfattes som fortolkende og EL er formentlig *høj*. ?"Højen med lindetræerne".

I Linå, Ring. 1547 Linde, Synder Lindit. FL træn. lind, EL glɔda. *with*. "Skoven med lindetræerne" eller "Lindeskoven". Der skelnes i nutiden mellem Øster (tidligere Sønder) og Vester Linå; jfr. Munklinde.

II Linå, År. *1376 Lønng, *1401 Lennow, 1548 Lennoe. Den ældste form er formentlig fejl for Lønug. FL muligvis subst. glɔda. *līn 'skråning', EL *høj*. ?"Højen med, ved skråningen".

Lisbjerg, År. *1231 Lithæsbiargherct, *1318 Liszberg. FL vist nok subst. glɔda. *līthi 'område med līr', EL *bjerg*. "Bakken i li-området" eller "Den li-agtige bakke". Navnet indgår tillige i herredsnavnene Øster og Vester Lisbjerg herred.

Liver Å, Vend. 1375 Lygeraa. FL samme subst. glɔda. *liugh 'sump, fugtighed' som indgår i Nørlev og Sønderlev, s.d., eller et dermed identisk stednavn. Måske om selve Liver Å, dog snarere i så fald om en sump mellem Nørlev og Sønderlev med afløb til Liver Å 2-3 km. østligere.

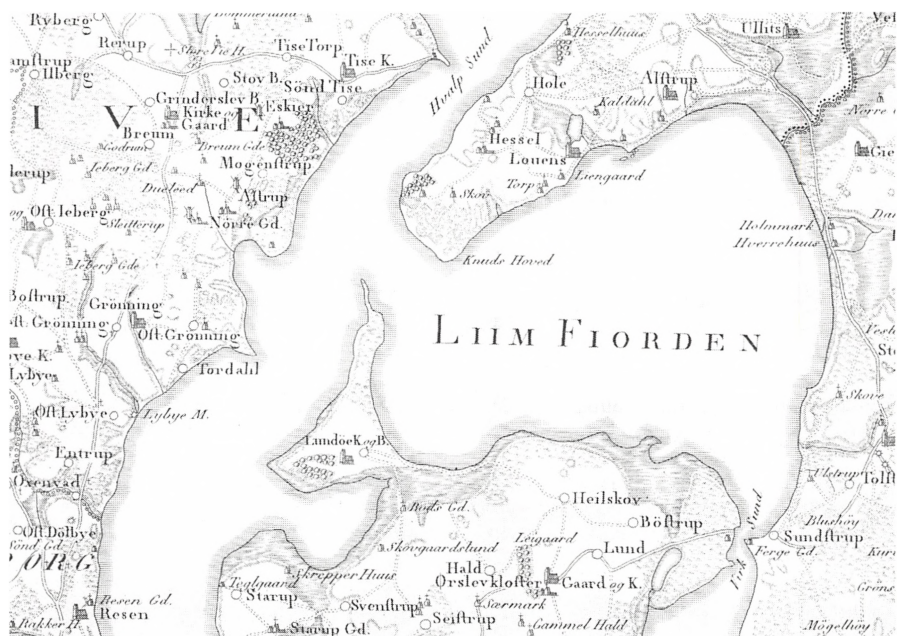
Livø, Him. Ø i Limfjorden. *ca. 1250 Lygh. Øens oprindelige navn er muligvis sammensat af som FL subst. ly, EL *høj*. "Højen der giver ly". Efterledet *ø* er en senere, tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Ljørring, Ring. *1461 Løring, 1498 Løfringh, 1549 Lørringh. FL snarest genitiv ental af det oprindelige navn på den forbipasserende å, Løvenå, hvis navn muligvis er glɔda. *Løghn, en afledning med -n af det glɔda. lōgh 'badevand, vand', men FL kan også være genitiv ental af dette ord (glɔda. lōghar), EL eng. ?"Engen ved Løghn".

Lodbjerg, Thy. *1421 Lodberg, 1555 Laadbierge. FL subst. glɔda. *lōth, jysk låd 'noget laddent, forårsuld', EL *bjerg*. "Den laddene (dvs. bevoksede) bakke".

Lomborg, Ring. *ca. 1325 Longhburgh. FL adj. lang, EL *borg*. "Den lange bakke".

Lovns, Him. 1389 Lonnes, 1443 Lowns. FL det oprindelige navn på Lovns Bredning, glɔda. *Loghn, der er identisk med et subst. med betydningen 'vindstille', EL *næs*. "Næsset ud i Loghn". Jfr. Lundø med ill.

Lundo. Mellem Hvalpsund og Virksund udvider Limfjorden sig i en af sine så karakteristiske bredninger, Lovns Bredning, hvis oprindelige navn, der betyder »Den rolige«, indgår i navnene Lovns og Lundo på hver sin side af bredningen. Udsnit af Geodætisk Instituts VSK, Jylland nr. 6, 1798. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

lund. Ordet der betegner en lille skov er i gammeldansk hunkøn og har i genitiv (ejeflad) ental formen lundar, hvilket af og til afspejler sig i nutiden som Lunder-. Mange navne på -lund er lige som navne på -skov og -holt vidnesbyrd om skovrydning som basis for bebyggelsesudvidelser. Jfr. naturnavne.

Lund, Ring., Sal., Thy, Vend., Vib. *1447 Lundt (Thy). Subst. *lund* 'lille skov'.

I Lundby, Him. (sogneby, Slet h.). *1489 Liungby, 1546 Lunby. FL subst. *lyng*, EL *by*. "Byen på lyngen".

II Lundby, Him. (Gunderup sogn, Flekskum herred). 1552 Lundby. FL subst. *lund*, EL *by*. "Byen ved, i den lille skov".

Lundbæk, Him. (hgd.). 1490 Lundbeck. FL subst. *lund*, EL *bæk*. 'Bækken i den lille skov'. Se ill. ved Nibe.

Lundenæs, Ring. (fhv. slot ved Skjern). 1406 Lundenes. FL subst. *lund*, EL *næs*. "Næsset ved, med den lille skov".

Lundergård, Vend. (hgd., Jetsmark sogn). FL subst. *lund*, EL *gård*. "Gården ved, i den lille skov". Navnet forekommer flere steder i Vendsyssel og Himmerland.

Lundgård, Him., Vib. (hgd.). 1454 Lund-

gårdh (Vib.). FL subst. *lund*, EL *gård*. "Gården i, ved den lille skov".

Lundo, Vib. *1231 Lognø. FL det oprindelige navn på Lovns Bredning, glde.

*Loghn "Den lune (dvs. rolige og vindbeskyttede)", EL ø. "Øen ved Loghn". Jfr. Lovns.

Lyby, Sal. *1375 Lybye, 1466 Lythby. FL snarest subst. glde. *liūth 'folk, almue', EL *by*. "Folkenes by".

Lykkesholm, Djur. (hgd.). 1566 Løckesholm. FL subst. *løkke* 'indhegning', EL *holm*. "Den indhegnede holm" eller "Holmen med indhegningen".

Lynderup, Him. *1349 Lendrup, 1488 Lønnerup. FL subst. *lund*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen i, ved den lille skov".

Lyne, Ring. *ca. 1325 Lyyn, 1347 Lynæ. Muligvis subst. glde. *lȳni 'lysning, åbning i skov'.

Lyngballegård, År. (hgd.). *1323 Lywngbalugh, 1428-ca. 1450 Lywngbalug. FL subst. *lyng*, EL *balle*. "Den lyngbevoksede forhøjning"; EL *gård*. Se herregårdsnavne.

Lyngby, Djur., Him., Thy, Vend., År. *1231 Lyungby (Him.). FL subst. *lyng*, EL

by. "Byen hvor der er lyng". I Vendsysselskelnes der undertiden mellem Nørre og Sønder Lyngby.

Lyngholm, Thy (hgd.). *1429 Liunng-holm, 1480 Lyngholm. FL subst. lyng, EL *holm*. "Den lyngbevoksede holm".

Lyngs, Thy. *1456 Liung sogn, 1537 Løng, 1542 Liunge sogn. Subst. glda. *liungi 'område med lyng'. Det sidste -s hører ikke oprindeligt til selve navnet, men stammer fra sammensætningen med ordet kirke.

Lyngsbæk, Djur. (hgd.). *1331 Lunckebeck, 1479 Løngxbeck. FL subst. lyng, EL *bæk*. "Bækken ved lyngen".

Lyngsø, Him. *1463 Liungszø, 1495 Lyngsø. FL subst. lyng, EL *sø*. "Søen ved lyngen".

Lyngså, Vend. *1402 Lywnxwetth, 1561 Liungso. FL subst. lyng, EL glda. *with*. "Skoven hvor der vokser lyng". Efterledet er senere omtydet først til sø og siden til å.

Lyngå, Ar. *1255 Liungheg, *1277 Liung-hogh. FL subst. lyng, EL *høj*. "Den lyngbevoksede høj".

Lysgård, Vib. *1231 Lyusgardhæreth, 1363 Lysgartheret, *1452 Lyusgardt. FL adj. eller subst. lys, EL *gård* enten i den nuværende betydning eller eventuelt i den ældre betydning 'indhegning'. "Den lysc gård (el. indhegning)" eller "(Indhegnin-gen,) Gården hvor der er (?produktion af) lys". Gården der i al fald kendes siden 1500-tallets begyndelse har givet navn til både sogn og herred.

I Lystrup, Djur. (Elsted sogn nord for Århus). FL mandsn. glda. *Liüf, EL *torp*. "Liüfs udflytterbebyggelse".

II Lystrup, Djur. (Vivild sogn). 1426 Liwerstorp, 1450 Lywelstrvp. FL mandsn. glda. Liüf, EL *torp*. "Liüfs udflytterbebyggelse".

III Lystrup, Rand. 1469 Lystrop. FL mandsn. glda. *Liüf eller *Liüt, EL *torp*. "Liüfs el. Liüts udflytterbebyggelse".

Lægård, Ring. 1638 Leegaard. FL subst. læ, EL *gård*. "Gården der ligger i læ".

Læsten, Vib. 1355 Lesten. FL snarest subst. glda. *læ 'gravhøj', EL subst. sten. "Stenen ved gravhøjen(c)". Tidligere fandtes en meget stor sten ved byen.

Læsø, Vend. *ca. 1200 Lessø, *ca. 1250 Læso. FL sandsynligvis øens oprindelige navn, glda. *Læs, afledt af et ord der i oldengelsk betyder græsgang; EL *ø* er en

tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Lødderup, Mors. *1389 Ludrwp, 1410 Lyddrupp. FL måske mandsn. glda. Lyd-di, EL *torp*. "Lyddis udflytterbebyggelse".

Løgsted, Him. 1401 Lawfståeth, 1410 Løgsted. FL planten. løg, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med løgplanterne".

Løgstrup, Vib. 1408 Løghsthorp. FL planten. løg, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der vokser løgplanter".

Løgstør, Him. (kbst.). *1514 Løgstedor. FL landsbynavnet Løgsted, s.d., EL *ør(e)*. "Den grusede strandbred ved Løgsted".

Løgten, Djur. Bestemt form af subst. lygte, oprindeligt om udskibningssted (med lygte) og kro anlagt i 1700-tallet ved Løgten Bugt. Fra 1800-tallet tillige navn på bebyggelse ved den nyanlagte landevej og senere jernbanelinje mellem Århus og Grenå.

Løjenkær, Ar. *1316 Lotenkier, 1580 Loienkier. FL adj. lådden, EL *kær*. "Det lådne (dvs. bevoksede) kær".

Løjstrup, Rand. 1344 Lothenstorp. FL mandsn. glda. Lothin, EL *torp*. "Lothins udflytterbebyggelse".

Løkken, Vend. 1695 Lycheby. Nu bestemt form af subst. løkke 'indhegning', der er FL i den ældste form, hvis EL *by* snarest skal opfattes som en tydeliggørende tilføjelse.

Lønburg, Ring. *1231 Lønæburgh, *ca. 1140 Løneburg. FL subst. glda. *lōni 'skjulested', EL *borg*. "Borgen der er et (godt) skjulested". Se ill. ved art. *bjerg*, hvor navnet Borigvold findes lige vest for Lønborg kirke.

Lønnerup, Thy. *1472 Lønderup, 1508 Lynderop. FL kan ikke med sikkerhed bestemmes. Som muligheder kan nævnes subst. løn 'hæmmelighed, skjul', subst. glda. *lynd 'stime, vrimmel', subst. glda. *lynni 'område med rullestokke'; snarest dog subst. lyng eller subst. lund, EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen i, ved lunden el. lyngen".

Lønstrup, Vend. *1355 Lønnstrup, 1457 Lødenstrap. FL mandsn. glda. Lothin, EL *torp*. "Lothins udflytterbebyggelse".

Lørslev, Mors, Vend. *1402 Lørlesogen (Mors), 1408 Lødersløf (Vend.), 1430 Lørsløff (Mors). FL mandsn. glda. Lōthar, EL *lev*. "Lōthars arvegods".

Lørsted, Vend. *1356-59 Løchyrstat, 1480 Lørstet. FL snarest subst. glda. *lōthær 'sæbeskum, skum på vand', EL *sted*. "Stedet med skummet", nemlig på

vandet ved sammenløbet mellem Holmsø Å og Palsvad Å.

løs(e). I enkelte, især yngre navne indgår som efterled -løs(e) i en (substantiveret) betydning, der korresponderer med til-lægsordet løs 'som mangler'. Navnene er typisk af nedsættende karakter og betegner ofte beskedne gårde og huse som f.eks. Brødløse 'Hvor der mangler brød'. En noget afvigende betydning af løs indgår formentlig i de to navne Vesløs og Øsløs, s.d. Det fra øerne så velkendte stednavneefterled -løse (Stenløse, Vanløse m.fl.) forekommer ikke i Nørrejylland, idet Assels på Mors anses for at have anden oprindelse, se under Vester Assels.

Løt, Vend. 1683 Løtte, Løt. Subst. løkke 'indhegning' med særlig vendsysselsk udvikling til [t(j)].

Løvel, Vib. *1440 Løffuel, 1488 Løvel. FL måske subst. glda. lōgh 'badevand, vand', EL *vejle*. ?"Vadestedet ved, over vandet".

Løvenholm, Djur. (hgd.). Grevskab oprettet 1674 af Ditlev Rantzau. Hovedgården hed før da Gjesingholm. Forleddet løve i det nye navn synes at savne enhver

tilknytning til stedet og slægten; EL *holm*. Se herregårdsnavne.

Løvskaal, Vib. 1600 Løfskalle. Sandsynligvis subst. glda. *lōfskālī 'løvhytte, midlertidig hytte'.

Lånum, Vib. *1392 Languum, 1524 Laanom, Lanom. Dativ flertal af subst. glda. *lan 'vej' eller dette subst. som FL og som EL glda. *hēm*. "(Ved) vejene" eller "Bebyggelsen ved vejen(e)". Den ældste form må være fejlagtig.

Låsby, År. 1200-tallet Lasby. FL synes at være subst. læs, glda. las, her måske i en betydning 'ladning' måske sigtende til udskibning eller overfart ved Lyngbygårds Å, EL *by*. ?"Byen hvor der (om)lades".

Låstrup, Him. *1343 Laustrup, 1391 Lawstrop. FL er tvivlsomt. Som muligheder kan nævnes fisken. eller tiln. laks, Laks, planten. glda. *lavær 'iris, siv' (jfr. Levring) og – måske snarest – mandsn. Laurs (Laurentius). Udtalen med langt o, [lo'strob], kan da bero på samme udvikling som i ordet af, der her udtales [o'], EL *torp*. ?"Laurs' udflytterbebyggelse".

M

Madsbad, Sal. (Fur). 1631 Madtzbod, 1664 Maszbai. FL helgennavnet Mads (Matthias), EL subst. bad, sigtende vist nok til badning ved en hellig kilde. "Det til sankt Matthias indviede badested".

Madsted, Thy. *1324 Madstedt. FL subst. glda. math 'eng', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved engen".

Madum, Ring. 1292 Matæ mark, *ca. 1325 Matum; lokalt [måm]. Flertal af subst. glda. *mat, snarest i en betydning der kendes fra andre nordiske sprog 'grænse, skelmærke', afledt af roden i et ord der betyder 'måle'. I den ældste form forekommer navnet i genitiv flertal, mens det i alle yngre former står i dativ flertal. "(På, Ved) skelmærkerne". Madum ligger ved grænsen mellem Ulfborg og Hing herreder.

Malle, Him., Thy. *1322 Malugh (Him.), 1396 Malgh (Thy). Substantivering af adj. glda. *malugh 'stenet, gruset'. "Det grusede område".

Malling, Ar. *1245 Malend, 1465 Malingh. FL subst. glda. *mal 'grus, småsten' + *-und*. "Stedet hvor der er grus".

Mammen, Vib. 1304 Mambær, 1346 Mamern. FL må hænge sammen med det i indoeuropæisk vidt udbredte ord mam, mamma m.v. med betydningen 'moder, mad, kvindebryst o.l.'. Ordroden *ma* der normalt rubriceres som barnesprog, indgår i ordet moder, men formerne mam, mamma o.l. er meget lidt repræsenteret i nordisk, og det er aldeles uvist, hvilken betydning der kan foreligge i Mammen, hvis endelse øjensynlig er afledningselementet *-arni*.

Manne, Vend. 1465 Manne, 1500 Manno. FL måske subst. glda. man 'manke' sigtende til bevoksning, EL *høj*. "Den mankeagtigt bevoksede høj".

Manstrup, Vend. 1462 Manstrup, 1466 Mandstrup. FL mandsn. Mand, EL *torp*. "Mands udflytterbebyggelse".

Mariager, Rand. (kbst.). *1434 Mariager,

1446 Marieager. FL jomfru Marias navn. Købstaden er opstået omkring et nonnekloster indviet til jomfru Maria. EL *ager* er her uden tvivl anvendt overført, og navnets mening har da været "Det kloster der skal være sted for frugtbar dyrkning af jomfru Maria".

Marie Magdalene, Djur. *1458 Marie Magdalene kirke. Sognet og sognebyen har navn efter kirken, der er viet til Marie Magdalene. Uden for Bornholm det eneste danske landsogn med tilhørende sogneby, der har navn efter kirkens værnehelgen. Det oprindelige navn på byen omkring kirken huskedes endnu i 1574, hvor der tales om Astrup, som nu kaldes Marie Magdalene.

mark. Det nuværende danske ord mark har gennemløbet en række betydninger frem til den nuværende 'en gårds el. landsbys dyrkede jord'. Den oprindelige betydning er 'kant, rand, grænse', dernæst 'området ved en grænse, skov, ødemark' og siden 'grænseland, overdrev' og endelig 'bymark'. I de ældste danske stednavne indeholdende ordet kan betydningen være 'skov, ødemark', men allerede i tidlig middelalder er den nuværende betydning 'dyrket bymark' udbredt. Ordet indgår kun i ganske få gamle navne i Nørrejylland. I nutiden anvendes det ofte som navn på udflyttede gårde og huse, som f.eks. Viby Mark om gårde flyttet ud fra Viby.

marknavne anvendes ofte som betegnelse for alle slags naturnavne, s.d., men bruges dog især om de navne agrene i hver enkelt landsby tidligere havde. Disse navne er i vidt omfang ved at gå tabt også i Nørrejylland, hvor de ellers gennemgængende har holdt sig længst. Behovet for disse navne faldt stort set bort, da landsbyernes jorder omkring år 1800 blev fordelt i sammenhængende arealer til hver enkelt gård. Før den tid havde hver gård mange små agerstrimler fordelt over hele lands-

byens jordareal, og det var da nødvendigt med et system af navne, for at bønderne kunne orientere sig og hinanden inden for deres fælles område. I Vestjylland og dele af Vendsyssel bestod bosættelsen fortrinsvis af enkeltgårde med kun svag opdeling af jorden og deraf følgende få marknavne. I store dele af Himmerland har marknavnetraditionen enten aldrig eksisteret eller er før de ældste kilder erstattet af et mere vitaminfattigt benævningsystem 1., 2., 3. osv. gode (gode = årligt dyrket mark) eller Nordre, Nordøstre, Østre osv. gode. Hvor marknavnene findes, er de i hovedsagen først overleveret fra den store danske jordmåling i 1681-83, men mange af dem må være så gamle som fra den tidlige middelalder. De fleste marknavne kendes derefter kun fra forskellige hoveribeskrivelser fra slutningen af 1700-tallet, fra de ældste udskiftningskort fra omkring år 1800 (se ill.) og fra moderne indberetninger og optegnelser, som findes samlede på Institut for Navneforskning i København. Marknavne er kun medtaget i dette leksikon, hvis de senere har fået funktion som bebyggelsesnavne. – Se illustration side 88–89.

Marselisborg, År. (slot). Nyere navn på det middelalderlige Havreballegård, der i 1661 solgtes til købmanden Gabriel Marselis, af hvem det nuværende navn gaves; *EL borg*. Se herregårdsnavne.

Marsvinslund, Vib. (hgd.). Hovedgården er i 1654 bygget af og opkaldt efter adelsmanden Jørgen Marsvin; *EL lund*. Se herregårdsnavne.

Mastrup, Djur., Him. 1442 Mastrop (Djur.). *FL* snarest mandsn. Mads (Matthias, Matthæus); *EL torp*. "Mads' udflytterbebyggelse".

Mausing, Vib. *1416 Magxingh, 1581 Mausinge. *FL* er muligvis et oprindeligt vandløbsnavn dannet med samme aflednings-s som Frausing i nabosognet Hinge. Navnet kan være afledt af adj. glda. *mak, urn. *maka- 'passende, behagelig, tjenlig' til ånavnet glda. *Maksa, der forsynet med afledningselementet *-ung* kan udvikle sig til det nuværende Mausing, hvis betydning da kan være "Stedet ved åen Maksa". Ånavnet Maksa kan have betegnet det nuværende vandløb Mausing Møllebæk.

Mejlby, Djur., Him., Ring. m.fl. steder. 1263 Mæthelby (Ring.). *FL* adj. glda.

mæthal 'mellem, midt-', *EL by*. "Den midterste by (i sognet)".

Mejlgård, Djur. (hgd.) m.fl. steder. 1345 Mæthælsгарth, 1461 Medelgarth. *FL* adj. glda. mæthal 'mellem, midt-', ældst i superlativ, *EL gård*. "Den midterste gård".

Mejling, Vend. 1467 Mælægh, 1501 Melceng. *FL* måske subst. glda. *mæl 'lille sandbanke', *EL* snarest eng. ?"Engen ved den lille sandbanke".

Mejrup, Ring. *ca. 1325 Mæthorp. *FL* adj. glda. *mæ 'smal' eller eventuelt et deraf dannet navn. I så fald navn på en del af Storå, som Mejrups ligger ovenfor. Øst for Holstebro lige syd for Storå ligger Mejdal, hvis forled er af samme oprindelse som i Mejrups; *EL torp*. "Den smalle udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen ved åen Mæ(a)".

Melholt, Vend. *1451 Miellholtt. *FL* adj. glda. mæthal 'mellem, midt-', *EL holt*. "Den mellemste lille skov".

Mellem Jølby, Mors. Se Jølby.

Mellem, Vester og Øster Vandet, Vib. *1477 Østeruandett, 1498 Vanneth. *FL* subst. vand, *EL* glda. *with*. "Skoven ved, med vandet". Der skelnes siden 1400- og 1500-tallet mellem Vester og Øster Vandet, siden 1600-tallet tillige mellem Mellem Vandet.

Mellerup, Rand. 1470 Mioldrop. *FL* adj. glda. mæthal 'mellem, midt-', *EL torp*. "Den mellemste udflytterbebyggelse". Det er ikke længere forklarligt hvad der har givet anledning til betegnelsen 'mellemst'.

Melsted, Vend. 1664 Meilsted. *FL* adj. glda. mæthal 'mellem, midt-', *EL sted*. "Bebyggelsesstedet i midten".

Merrild, Ring. *1573 Mierrild, 1612 Merild. Navnets betydning er uvis. Måske er *FL* subst. glda. *mær el. *miar 'sten, grus', *EL* muligvis subst. væld. ?"Den grusede kilde".

Mesballe, Djur. *1491 Meszbaligh. *FL* subst. glda. mēs 'vidjekurv', i gammeldansk ældst i betydningen 'kurv til fisk' eller fuglen. mejsc, glda. mēs, *EL balle*. "Bakken med vidjekurvsmaterialet" eller "Bakken der minder om en vidjekurv" eller "Bakken med mejserne".

Middelsom herred, Vib. *1231 Mæthælsholmheret. *FL* adj. glda. mæthal 'mellem, midt-' i superlativ, *EL holm*. "Den midterste holm"; *EL herred*. Der kendes ingen lokalitet med navnet Middelsom, og

[illegible]88 • *Midstrup*

skyld i at så forholdsvis få ord anvendes som efterled, lige som det kan være mode(u)bevidsthed der har ført til at visse naturbetegnende ord – f.eks. holt, høj, bjerg, lund – er særdeles rigt repræsenteret blandt bebyggelsesnavnene. Adskillige af disse natur-bebyggelsesnavne har måske overhovedet ikke nogen fortid som rene naturnavne.

Moesgård, År. (hgd.). 1463 Mossgard. FL subst. *mose*, EL *gård*. “Gården ved mosen”.

Mogenstrup, Ring., Sal. *1403 Mwnstrup (Sal.), 1481 Moghenstrup (Sal.). FL

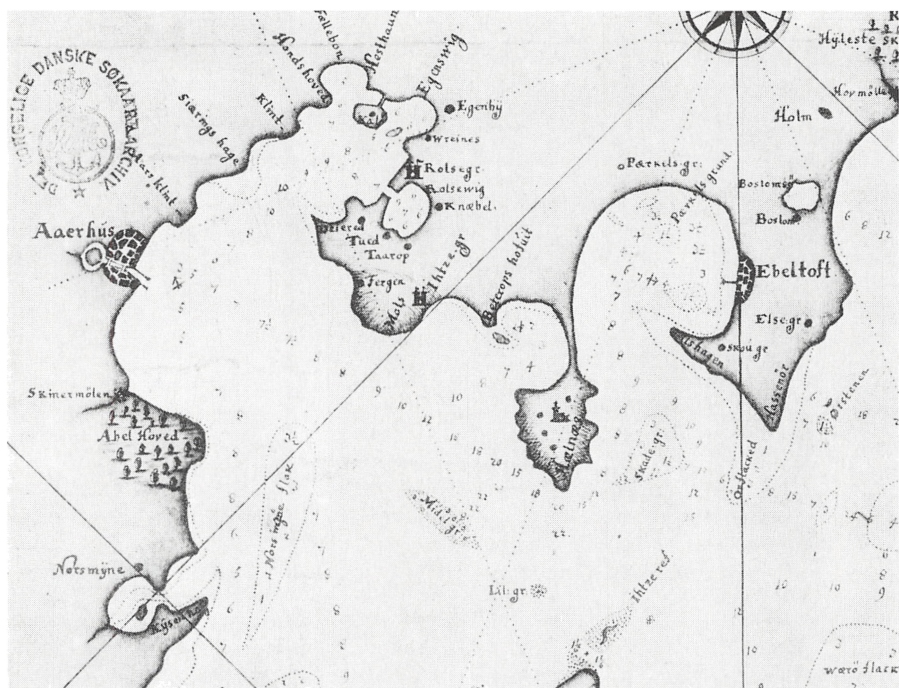
mandsn. Mogens, EL *torp*. “Mogens’ ud-flytterbebyggelse”.

Moldbjerg, Him. 1445 Moldbergh. FL subst. *muld*, EL *bjerg*. “Bakken med muld på”.

Mollerup, Mors, Sal., Vib., År. *1423 Maalerup (År.), 1482 Moldrup (År.). FL subst. *muld*, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen hvor der er (meget) muld”.

Mols, Djur. *1231 Mulnæs, 1313-ca. 1320, 1443 Molnes. FL muligvis subst. glde.

*mal ‘sten, grus’, EL *næs*. -u- i den ældste form fra 1231 er da sandsynligvis udtryk

for en overkorrekt, fejlagtigt tolkende opfattelse af navnet. “Næstet med gruset”. Det er uklart, hvilken lokalitet navnet oprindeligt har sigtet til, men sydligst i Tved sogn findes pynten Mols Hoved, og navnet har da muligvis oprindeligt betegnet hele halvøen Tved sogn.

Mondrup, Vib. *1435 Mumdrup, 1467 Mundrup. FL muligvis mandsn. Momme, EL *torp*. ?“Mommens udflytterbebyggelse”.

Monstrup, Him. *1476 Mogenstrop. FL mandsn. Mogens, EL *torp*. “Mogens’ udflytterbebyggelse”.

Morild, Vend. 1664 Morild. FL snarest subst. mor ‘tørvelag, mosejord’, EL måske *vejle*. ?“Vadestedet ved mosejorden”, i såfald om det nuværende Pottervadet.

Mors. Ø i Limfjorden. *1075 Morse, *1231 Morso, 1250 Morsæ. Øens navn er en -s-afledning af roden *mor-, nært beslægtet med roden *mer-. Disse ordrødders betydning er ‘knuse’ og i stednavne sigter de formentlig til grus o.l. Jfr. Store Merløse og Mern på Sjælland.

Morsholt, År. *1427 Morsholt. FL muligvis subst. mor ‘tørvelag, mosejord’, EL *holt*. “Den lille skov på, med mosejorden”.

Morum, Him. 1442 Morum. FL subst.

glda. *mōr ‘sump’, EL gllda. *hēm*. “Bebyggelsen ved sumpen”.

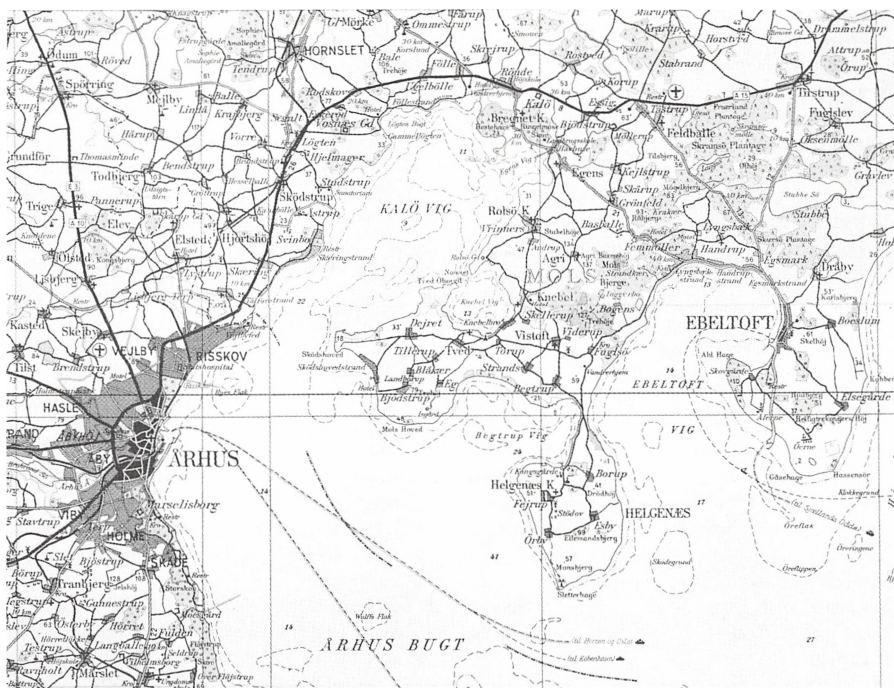
Morupmølle, Thy. *1355 Modorp. FL subst. mo ‘moler’, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen hvor der er møler”.

Mosbjerg, Vend. 1419 Musbergæ. FL subst. mose, EL *bjerg*. “Bakken ved mosen”.

Mosbæk, Him. 1500 Moosbæch. FL subst. mose, EL *bæk*. “Bækken i mosen” eller – her snarest – “Bækken fra mosen”.

mos. Som efterled i (sekundære) bebyggelsesnavne er dette ord ganske hyppigt. Ordets betydning ‘lavt og fugtigt terræn’ synes uforandret gennem tiden, men mange af de moser der har givet bebyggelser navn er i tidens løb forsvundet gennem dræning, ligesom visse moser naturligt har videreudviklet sig. Mange steder vil tidligere store moser dog fremtræde som koncentrerede områder med dybt vand opstået ved tørvegravning. Nært beslægtet med mose er ordet myr, nu stort set kun kendt i sammensætningen myremalm; tidligere almindeligt og endnu repræsenteret i navne som Barmer og Gosmer.

Mostrup, Vend. 1419 Mustorp. FL subst. mose, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved mosen”.

Mols. Over for det moderne kort virker Jens Sørensens kort på modstående side (1:350 000) fra ca. 1700 nærmest som en karikatur. Hans kort er dog efter sin tid af ganske høj standard og udarbejdet på grundlag af omhyggelige afspjeltinger og observationer. Hans kort har navnet Mols på det sted hvor Mols Hoved findes på sydsiden af det næs der udgør Tved sogn. Kortet ovenfor er udsnit af Geodætisk Instituts Danmark i 1:200 000. Copyright (gengivet i ca. 1/2 str.).

Mou, Him. *1345, 1473 Moo. Subst. mo ‘sandslette’.

Muldbjerg, Ring. 1449 Mulberg. FL subst. mule, EL bjerg. “Den (heste-)mulelignende bakke”.

Mundelstrup, År. 1573 Mondelstrup. FL vel mandsn. gl'da. *Mundulf, EL torp. “Mundulfs udflytterbebyggelse”.

Munkdrup, Rand. *1493 Muncktrup, 1500 Mw[n]ktrvp. FL subst. munk, EL torp. “Munkenes udflytterbebyggelse”. Maria-ger kloster har ejt gårde i byen, og det er sandsynligvis efter dette birgittinerklosters munke byen har navn. I så fald er byen ikke ældre end 1400-tallet med mindre der har fundet navneskifte sted.

Munklind, Ring. *1495 Muncclinduid, 1496 Mwncklyndett. Det oprindelige navn har som FL træn. lind, EL gl'da. with “Lindeskoven”. Munk adskiller navnet fra (Øster og Vester) Linå i Sunds sogn. Munk siger til bebyggelsens ældste kendte ejer, adelsmanden Anders Munk.

Munksjørup, Him. *efter 1252 Svotherp,

1552 Sørup, 1664 Munche Siørup. FL subst. sø, EL torp. “Udflytterbebyggelsen ved søen”. Munk der skyldes byens gamle tilhørsforhold til Vitskøl kloster, adskiller navnet fra Lille Sjørup. Den ældste form må hvis den overhovedet vedrører dette navn være forskrevet.

Munktoft, Ring. *1487 Muncktofft. FL subst. munk, EL toft. “Munkenes bebyggelsesareal”. Byen har haft tilknytning til Tvis kloster lige syd for Storå.

Mygdal, Vend. *1436 Møgda, 1480 Mygdal. FL subst. møg eller insektnavnet myg, EL dal. “Dalen hvor der er møg (?og derfor frugtbart?) eller “Dalen hvor der er myg”.

Mygind, Djur. 1396 Mygynd. FL synes at være stammen i subst. møg, urn. *muki- + -und. ?“Stedet som er (vel-)forsynet med møg”.

myr, se mose.

Myrhøj, Him. *1477 Myøre Høy, 1500 Myrhøw. FL subst. myre, EL høj. “Højen med myrcerne” eller navnet kan være

subst. glɔa. *mȳrahōgh ‘myretuc’, jfr. gårdnavnene Myrtuc i Vendsyssel og sydvest for Varde.

Myrlund, Vend. 1661 Myrlund. FL subst. myr ‘mose’, EL *lund*. “Den lille skov ved mosen”.

Møborg, Ring. 1297 Mothb(i)erigh, *ca. 1325 Møthburgh, 1478 Modborgh. FL enten subst. glɔa. mōtha ‘møje, træthed’ eller det tilsvarende verbum glɔa. mōtha ‘udmatte’ eller eventuelt subst. glɔa. mioth ‘mjød’, EL *borg* eller *bjerg*. “Bakken der volder møje” eller ?“Bakken hvor der er (?fremstilles, indtages?) mjød”.

Møgelby, År. 1664 Møgelby. FL adj. jysk møgel ‘stor’, EL *by*. “Den store by”. Navnet må i 1600-tallet have erstattet navnet Søby, der derefter kun er navn på sognekirken som ligger enligt nær byen Svenstrup. Navnet Søby indgår tillige i navnet på herregården Søbygård, hvorfra i ny tid en bebyggelse Søby er udskilt.

Møgeltorum, Sal. Sc Torum.

Møgelvang, Thy. 1638 Møggelvang. FL adj. jysk møgel ‘stor’, EL *vang*. “Det store indhegnede område”.

Møldrup, Him. (to steder). *1405 Møldrup (Rinds h.). FL subst. mølle, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved møllen”.

Mølgård, Him. (hgd.), m.fl. steder. 1406 Møllegårdh. FL subst. mølle, EL *gård*. “Gården med møllen”.

Mølholm, Him. 1478 Mølholm [!]
(Him.). FL subst. mølle, EL *holm*. “Holmen med, ved møllen”.

Møllerup, Djur. 1462 Moldrup, 1466

Mølderop. FL subst. mølle, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved møllen”.

Møltrup, Ring. (hgd.). 1630 Møltrup. FL subst. mølle, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved møllen”.

Mønsted, Vib. *1362 Mønsted, 1499 Mønsted. FL subst. glɔa. *mōn ‘mønning, tagryg’, her vel sigtende til ‘højderyg, ås’, EL *sted*. “Bebyggelsesstedet ved højderyggen”.

Mørke, Djur. *1416 Myrke, 1495 Mørke, 1516 Mørckij. Dativ ental af subst. mørke eller – snarest – en ia-afledning til adj. mørk “(På) det mørke sted”.

Måbjerg, Ring. *ca. 1325 Mobiergh. FL subst. mø, vel her i betydningen ‘sandslette’, EL *bjerg*. “Bakken på sandsletten”.

Mårslet, År. *1360 Mordslet, 1433 Morslet. FL subst. glɔa. *marth ‘skov’ eller dyren. glɔa. marth ‘mår’, EL subst. glɔa. *slætta ‘slag, slåning, rydning’. “Rydningen i skoven” eller “Rydningen med mårene”.

I Mårup, Djur. 1398 Morop. FL subst. glɔa. *marth ‘skov’ eller dyren. glɔa. marth ‘mår’ eller mandsn. glɔa. Marth, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen i, ved skoven”, “Udflytterbebyggelsen med mårene” eller “Marths udflytterbebyggelse”.

II Mårup, Sam., Vend. 1374 Mathorp (Vend.), 1555 Morup (Sam.). FL mandsn. glɔa. *Māi eller fuglen. glɔa. *mā ‘måge’, EL *torp*. “Māis udflytterbebyggelse” eller også “Udflytterbebyggelsen med mågerne”.

N

Nandrup, Mors (hgd.). *1449 Nandrop; lokalt [nånjerob]. FL mandsn. glda. Nanni, EL *torp*. "Nannis udflytterbebyggelse".

Nannerup, Sal. 1498 Nandrop; lokalt [najerob]. FL mandsn. glda. Nanni, EL *torp*. "Nannis udflytterbebyggelse".

Napstjert, Vend. 1662 Napstieret. Snarest et imperativnavn, s.d. med som førsteled bydemåden (imperativen) nap af verbet nappe 'knibe' + subst. stjært, der normalt har betydningen 'vognstang' men som også kan anvendes om andre former for stang, skaft. Et navn med betydningen "Knib vognstang" kunne hentyde til dårlig vej.

naturnavne. Betegnelsen naturnavn anvendes ofte ensbetydende med marknavn om navne på forskellige arter af lokaliteter, der ikke er bebyggelser eller andre menneskeskabte faktorer i landskabet så som broer, veje, møller o.lign. Naturnavne omfatter således alle navne på høje, dale, bakker, søer, skove, moser, vandløb, der kun er eller har været under moderat kultur. Under naturnavne medregnes tillige som nævnt normalt alle navne på dyrkede arealer, se marknavne. Naturnavne er kun i meget begrænset omfang medtaget her, og når der alligevel optræder et stort antal navne, der ender på f.eks. -skov og -lund skyldes det, at en lang række naturnavne i tidens løb er blevet navne på bebyggelser i eller ved den naturlokalitet, de oprindelig har betegnet. Nogle af disse navne har dog muligvis aldrig eksisteret som naturnavne, en teori der har været fremsat specielt angående skånske (og sjællandske) navne på -holt, fordi der i nogle egne er så mange bebyggelsesnavne på -holt, at man har svært ved at forestille sig, at de alle skulle have modsvaret tilsvarende skove. Naturnavne i funktion som bebyggelsesnavne kan være forholdsvis sent overleveret når det drejer sig om små, vel ofte ikke alt for gamle bebyggelser. Men at sådanne be-

byggelsesnavne kan gå langt tilbage i tiden viser bl.a. en række navne på -bjerg, -borg og -høj som forekommer allerede i den tidlige middelalder.

Nautrup, Sal. *1401 Nautrup, 1448 Nawtrop. FL mandsn. glda. Nafni, EL *torp*. "Nafnis udflytterbebyggelse".

navneskifte. De danske landsbyer og købstæder skifter yderst sjældent navn. Kun i få tilfælde kan navneskifte dokumenteres, men til de sikre eksempler på fuldbyrdet navneskifte hører i Nørrejylland Astrup til Maric Magdalene og Søby til Møgelby. For købstæderne gælder, at de af og til har haft et andet navn inden de blev købstæder, bl.a. Frederikshavn (førhen Fladstrand). Blandt herregårdene er navneskifter noget hyppigere, idet en ny ejer, især af en ny slægt kan have ønsket et ældre navn ændret til et navn, hvori den nye ejers (eventuelt hustrus) navn indgik eller til et mere moderigtigt navn. Se herregårdsnavne.

Navr, Ring. *ca. 1325 Nakæræ, 1347 Naker. Måske en afledning med -r af subst. nakke, der ofte anvendes om fremspringende pynter i terrænet.

Nebel, Vib. 1345 Nybøle. Subst. glda. *nȳbōli 'ny udflyttergård, nybyggergård'.

Nebstrup, Rand. 1483 Nepstrop. FL tiln. Næb, EL *torp*. "Næbs udflytterbebyggelse".

Neder Hvolris og Over Hvolris, Him. 1355 Holriis. FL subst. hul, EL subst. ris 'krat'. "Krattet i hullet". Der skelnes siden 1600-tallet mellem Over og Neder Hvolris.

Nees, Ring. *ca. 1325 Neæs. Subst. næs.

Nibe, Him. (kbst.). *1376 Nibe, 1406 Nypæ. Subst. glda. *nīpa 'fremspringende bakke'. Nibe ligger i strandkanten neden for temmelig markante højedrag. Illustration side 95.

Nibstrup, Vend. (hgd.). 1470, 1494 Nebstrop. FL tiln. Næb, EL *torp*. "Næbs udflytterbebyggelse".

Nielstrup, Djur., Rand., Vend. *1420 Nielstrop (Djur.). FL mandsn. Niels, EL *torp*. "Niels' udflytterbebyggelse".

Nimtofte, Djur. 1426 Nimtoft. FL er muligvis subst. gl. *nīmi 'nybygger'. Byens beliggenhed som den eneste ældre bebyggelse ved afløbet fra Ramten Sø til Kolindsund og i krumningen langs dette vandløbs eneste større sving taler dog for muligheden af at forleddet er et oprindeligt ånavn. I så fald enten dannet til roden i verbet nemme, der oprindeligt betyder 'uddele' og senere – og det normale i germansk – 'tage' eller til den indoeuropæiske rod *nem- 'bøje', der dog er meget svagt repræsenteret i de germanske sprog. Faktisk kun i oldsaksisk med et ord, hvis konstruerede gammeldanske modsvarighed *nimæth 'lund' også ville kunne være FL i Nimtofte, EL *toft*. ?"Bebyggelsesarealet ved *Nim".

Ning herred, Ar. *1231 Ninggeheret. FL subst. gl. *nying 'nybygger', EL *herred*. "Nybyggernes herred".

Nisset, Vib. *1425 Neszett, *1448 Nestuet, 1508 Nesset. FL subst. *næs*, EL øjensynlig *tved*. "Rydningen på næsset".

Nissum, Sal. 1406 Næswm. FL subst. *næs*, EL gl. *hēm*. "Bebyggelsen ved næsset". Byen ligger ved roden af et langt udløben-de næs. Se også Nørre Nisum og Sønder Nisum.

Njær, Vib. her? *1423 Noer, *1428 Ner, 1478 Nærth. Sandsynligvis et subst. gl. *niardh 'snævring', måske sigtende til den dal hvori Granslev Å løber.

No, Ring. *ca. 1325 Noo. Subst. gl. *nō 'rende' eller dette ord anvendt som ånavn om Nobæk, den nuværende Heager Å.

Nordby, Sam. 1445 Norby. FL subst. nor 'smal havvig, indsnævring', EL *by*. "Byen ved indsnævringen". Den moderne stavemåde, men ikke den lokale udtale opfatter forleddet som adv. nord. Nor forstået som havvige med smalt udløb findes ikke på Samsø, men navnet sigter snarest til den smalle passage ved Stavns Fjord syd for Nordby.

Norring, Ar. *ca. 1319 Noringh. FL adv. nord 'nordpå' eller subst. nor 'indsnævring' + *-ung*. "Stedet der ligger nordpå" eller "Stedet ved indsnævringen". Norring ligger ved en markant indsnævring af Norring Møllebæk for denne løber ud i Lilleå. Navnet Norring kunne også være det oprindelige navn på møllebækken.

Nors, Thy. 1343 Nors. FL subst. nor 'indsnævring, havvig med smalt udløb', EL *sø*. "Søen der er/har været et nor". Det omgivende landskab har i århundredernes løb ændret sig kraftigt, og søen Nors, nuværende Nors Sø, har haft forbindelse til Vesterhavet som andre tillukkede fjorde langs Jyllands vestkyst.

Norsminde, Ar. 1292 Norsminne. FL subst. nor 'indsnævring, havvig med smalt udløb', EL *minde*. "Norets udmunding". Det samme Nor indgår i Lillenor og Storenor. Jfr. Kysing.

Norup, Rand. 1478 Nordrop. FL adv. nord, EL *torp*. "Den nordlige udflytterbebyggelse".

Nykøbing Mors (kbst.). *1299 Nova Civitas, 1396 Nykøpink. FL adj. ny, EL *købing*. "Den nye købstad". Tilføje-lsen Mors der først anvendes i dette århundrede, adskiller navnet fra Nykøbing Falster og Nykøbing Sjælland.

Nyrup, Him. (to steder). *1440 Nyrup (Sønderholm sogn), 1471 Nyrop (Gislum sogn). FL adj. ny, EL *torp*. "Den nye udflytterbebyggelse".

Nysogn, Ring. *ca. 1400 Ny soghen, 1411 Nykirki, 1424 Nysoghen. FL adj. ny, EL *sogn*, i det ældste originale belæg dog kirke. "Det nye sogn". Jfr. Gammelsohn.

Nysum, Him. *1420 Niisom, 1461 Nyswm. Navnet kan være et oprindeligt gl. *Nyhūsum med som FL adj. ny, EL dativ flertal af subst. *hus*. "(I, Ved) de nye huse".

næs. Lavere pynter på kystlinien eller ud mod vandløb og søer kan bl.a. betegnes med ordet næs, beslægtet med ordet næse. Adskillige af sådanne naturnavne er i tidens løb blevet bebyggelsesnavne. Som efterled er næs ikke sjældent udviklet til -ns eller -s som i f.eks. Horsens og Kvols. På sidstnævnte udviklingstrin fremtræder navnene da som usammensatte enstavede navne.

Næs og Næssund, Mors. *1418, 1435 Nces. Subst. *næs*. Efter landsbyen, der ligger på et næs, er farvandet Næssund opkaldt.

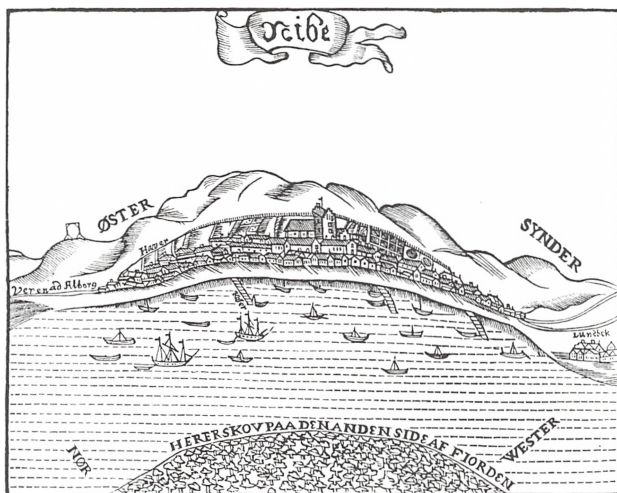
Næsborg, Him. 1392 Ncesburgh. FL subst. *næs*, EL *borg*. "Bakken på næsset" eller "Bakken som er et næs".

Næsby, Him. *after 1252 Neessby. FL subst. *næs*, EL *by*. "Byen ved næsset".

Næssund, Mors og Thy. Se Næs.

Næstild, Sal. *1410 Nestill, ca. 1525

Nibes beliggenhed nedenfor de højdedrag der har givet byen navn fremgår tydeligt af illustrationen til Resens Danske atlas fra 1670-erne. T.v. på en bakke ses købstadens galge, t.h. herregården Lundbæk.

Nestildt. FL snarest subst. jysk nest 'sted på vognhjul hvor sælgene mødes', glda. næst 'krog', EL snarest *væjle*. "Vadestedet i krogen". Hvis man går ud fra den nujyske, meget udspecialiserede betydning kunne navnet sigte til at vadestedet kan befares med vogne.

Næstrup, Thy. *1458 Nestrup. FL muligvis subst. glda. næst 'krog', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen i (af-)krogen".

Nødager, Djur. 1342 Nutakær. FL træenød, EL *ager*. "Marken med nøddetræerne".

Nøddelund, Vib. *1415 Nødelund, 1579 Nødelundt. FL træenød eller subst. nød 'ungkvæg', EL *lund*. "Den lille nøddeskov" eller "Den lille skov med ungvæget".

Nølev, Ar. *1425 Nølløff, ca. 1525 Nødde-løff. FL sandsynligvis subst. nød 'ungkvæg', EL *lev*. "Arvegodset hvor der findes, kan græsse o.l. (meget) ungvæg".

I Nørager, Djur. 1338 Nærager. FL subst. glda. *nær 'snævring', vel sigtende til beliggenheden ved flere tilløb til Høvring Å, EL *ager*. "Marken på, ved snævringen".

II Nørager, Him. m.fl. *1393 Nøragher. FL adj. nørre, EL *ager*. "Den nordre mark".

Nørbæk, Vib. 1313 Bægh, 1315 Bææg. Navnet synes at være et glda. subst. *bægg af uvis betydning men muligvis beslægtet med et oldislandsk ord baggi 'pakke, bylt'. Nørre adskiller siden 1400-tallet navnet fra Sønderbæk. I skrift opfattes navnet nu som sammensat med subst. bæk, men den lokale udtale har stadig blødt g med stød

['na'r,bæg'] mens den lokale udtale af subst. bæk svarer til rigsmålets.

Nørgård, Sal. (hgd.). *1420 Norgard, 1460 Nørregardh. FL adj. nørre, EL *gård*. "Den nordre gård". Kun sent overlevede afskrifter har -o-vokal i forleddet, og det er derfor ikke sandsynligt, at forleddet er af samme oprindelse som i Nørre herred, s.d.

Nørhald herred, Rand. *1231 Hallæheret. Forleddet sandsynligvis et indbyggernavn dannet til sognenavnet Hald, s.d., EL *herred*. "Hald-boernes herred". Nørre adskiller siden 1500-tallet herredsnavnet fra Sønderhald herred.

Nørholm, Him. *1216 Nørholm. FL adj. nørre, EL *holm*. "Den nordre holm".

Nørhå og Sønderhå, Thy. *1380 Synderhaac, *1474 Haa, *1477 Nør haa. I begge navne indgår sønavnet glda. *Hā, identisk med subst. glda. *hā 'lille sø' anvendt om den nuværende Nørhå Sø.

Nørlem, Ring. *ca. 1325 Nørleem. FL subst. glda. *læ 'høj, gravhøj', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved (grav-)højene". Adj. nørre der nu er vokset fast til resten af navnet, adskiller dette fra Sønder Lem i den sydlige del af Ringkøbing amt.

Nørlev, Vend. *1400 Nørliw, 1406 Nørlyu. FL adj. nørre, EL subst. glda. *liūgh 'sump, fugtighed'. "Den nordre sump". Jfr. Sønderlev og Liver Å.

Nørlund, Him. *1478 Nørlund; lokalt [na'lu'n]. FL adj. nørre, EL *lund*. "Den nordre lille skov".

Nørlyng herred og Sønderlyng herred, Vib. *1231 Lyungæheret norræ, -syndræ, 1353 Lyunghheret. FL kan være subst. glda. *liungi 'lyngbevokset område' eller et dermed identisk stednavn; enten – som man tidligere har forestillet sig – navn på en nu forsvunden bebyggelse eller navn på hele det område øst for Viborg, de to naboherreder omfatter. FL kan dog også være et indbyggernavn. "Herredet i lyng-området", "Herredet der udgøres af området Liungi" eller "Lyngbeboernes herred". Det oprindelige herred er tidligt blevet delt langs Tjele Å.

Nørre Andrup, Sal. 1531 Androp. FL mandsn. glda. Anund, EL *torp*. "Anunds udflytterbebyggelse". Nørre adskiller siden 1600-tallet navnet fra Sønder Andrup i Ramsing sogn.

Nørre Bork og Sønder Bork, Ring. 1310 Bork, Norbork, *ca. 1325 Synderbork. Den forholdsvis gamle overlevering af navnet gør det mindre sandsynligt, at -k som i Frøjk og Hjerik repræsenterer ordet *vig*. Snarere er -k et afledningselement, således at navnet er dannet til en af flere identiske indoeuropæiske ordrodder bher-, germansk ber-. Disse rodders betydning er meget vidtspredt, men centrale og i dansk og nordisk er bære, 'ridse, slå' (ældre dansk bærje), 'vælde op' (brat). Det er ikke muligt at træffe noget præcist valg mellem disse samt fjernere liggende muligheder. Navnet er muligvis identisk med en række navne Borch, Borchum m.v. i Tyskland og Holland, og i så fald af meget høj alder. Da de to sogne tilsammen ligger på et temmelig isoleret område, skal Bork rimeligvis opfattes som et oprindeligt onavn.

Nørre Borris, Vib. *1458 Boritz, 1524 Borriß, Borrits; [bor'is]. FL i dette navn og i Sønder Borris, s.d., er snarest subst. *borg*, EL snarest subst. ris 'krat'. "Kratet på bakken" eller "Bakkekrattet". Disse navne er tidligere blevet anset for at være sammensat med subst. hus, jfr. Bårse på Sjælland, men specielt det tidligt overleverede Sønder Borris tillader dårligt denne tolkning. Da navnene utvivlsomt bør holdes sammen og sikkert er identiske med forleddet i naturnavnet Borrisagre i Salling (Grønning sogn) og med hele navnet Borridso, s.d., giver nærværende tolkning den enkleste forklaring. Den moderne forskel stød/ikke-stød mellem de

to navne må bero på forskellig opfattelse af ordstrukturen. Nørre adskiller i nutiden navnet fra Sønder Borris.

Nørre Borup og Sønder Borup, Him. 1483 Borop, 1524 Narborvp, 1664 Sønder Buorup. FL subst. bo eller mandsn. Bo, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med den særlige slags beboelse" eller "Bos udflytterbebyggelse".

Nørre Dråby og Sønder Dråby, Mors. 1430 Droby. FL subst. drag 'smallere landstykke', EL *by*. "Byen på, ved det smallere landstykke". Der skelnes siden 1400-tallet mellem Nørre og Sønder Dråby, der fra starten vist nok er to selvstændige byer. Se ill. under Dråby.

Nørre Felding, Ring. *1163 Felling. FL subst. fjeld, glda. fjall 'udmark, udyrket område' + -ing. "Området i udmarken". Nørre adskiller i nutiden navnet fra Sønder Felding.

Nørre Halne, Vester Halne og Øster Halne, Vend. *efter 1252 Halnæ, 1408 Sunderhálnæ, *1439 Nørhaaln, 1540 Øster Handle, 1553 Vester Han[le]; [-ha:l]. Muligvis subst. glda. *hallændi 'skråning'.

Nørre Harreslev og Sønder Harreslev, Vend. 1347 Nørreharyslæf. FL snarest mandsn. glda. *Hāræk, EL *lev*. "Hāræks arv gods".

Nørre herred, Sal. *1231 Norgæheret, 1390 Norg Heret, *1407 Norghæhereth, 1452 Noruhæret. FL er snarest et oprindeligt stednavn, glda. *Norgh, sandsynligvis identisk med subst. glda. *norgh 'snævring', sigtende til et af de farvande der omgiver herredet, f.eks. det nuværende Fur Sund. I den ældste form kan -ø- være en fejl for -o-, men forleddet i denne kan dog også være et indbyggernavn dannet til herredsnavnet.

Nørre Holmgård, Ring. (hgd.). *1417 Hollemgardh. FL subst. *holm*, EL *gård*. "Gården på holmen". Nørre adskiller siden 1700-tallet navnet fra Holmgård i Sønder Lem sogn.

Nørre Horne herred, Ring, samt **Vester Horne herred og Øster Horne herred** Sydvestjylland (se bind 3). *1231 Hornsheret. FL er et områdenavn Horn, identisk med subst. horn, der i stednavne meget ofte bruges om fremspring og pynter. Her sigter navnet til det mest markante fremspring i området, Jyllands vestligste punkt, Blåvandshuk, med det derudfor

liggende Hornsrev. Nørre adskiller først i ny tid dette herreds navn fra Vester og Øster Horne herred, idet herrederne i ældre tid som oftest blot kaldes Nørre, Vester eller Øster herred.

Nørrejylland, se Jylland.

Nørre Knudstrup og Sønder Knudstrup, Vib. *1410 Ner Knudstrup, Synder Knudstrup. FL mandsn. Knud, EL *torp*. "Knuds udflytterbebyggelse".

Nørre Kongerslev og Sønder Kongerslev, Him. 1390 Nørkwnøgæsløf, *1469 Synder Kongeslev FL subst. konge, EL *lev*. "Kongens arvgoeds".

Nørre Lyngvig og Sønder Lyngvig, Ring. 1683 Synder Lyng Vig, 1695 Nørre liung Vig. FL planten. lyng, EL *vig*. "Vigen hvor ved der vokser lyng".

Nørre Nissum, Ring *1231 Nesium, *ca. 1325 Nørnesium. Dativ flertal af subst. *næs*. "(På, Ved) næssene". Nørre adskiller navnet fra Sønder Nissum sydligere i Ringkøbing amt.

Nørre Omme, Ring, *ca. 1325 Oom. Det oprindelige navn på et tilløb til Tim A, snarest den nuværende Pølbæk, glda. *Ōma, beslægtet med ord der kendes i andre germanske sprog i betydningen 'fjern larm, bulder'. Aens navn betyder da "Den fjernt larmende". Nørre adskiller siden 1600-tallet navnet fra Sønder Omme, Vejle amt, se bind 3.

Nørre Onsild og Sønder Onsild, Rand. *ca. 1186 Othenshyllc. FL guden. Odin, EL subst. glda. *hylla 'hyld', her dog vist nok med betydningen 'gudehus af træ' eller 'træstillads til gudebilleder'. "Gudsdyrkelsesstedet der er indviet til Odin". Der skelnes siden 1200-tallet mellem Nørre og Sønder Onsild. Det vides ikke hvordan det geografiske forhold har været mellem Odinsheiligdommen og de to byer Onsild. Det er formodentlig kultstedet der har givet navn til Onsild herred og ikke en af de to byer Onsild, hvor der aldrig vides at have været holdt ting.

Nørre Rind, Him. *1410 Rinndt, 1466 Rindh. Subst. glda. *rind 'jordryg, kant'. Navnet indgår som forled i Rinds herred. I ny tid er tilføjet Nørre til adskillelse fra Sønder Rind sydligere i Viborg amt.

Nørre Sundby, Vend. (kbst.). *1202-14 Sundby. FL subst. *sund*, EL *by*. "Byen ved sundet". Nørre adskiller i ny tid navnet fra Øster Sundby syd for Limfjorden.

Nørre Tranders og Sønder Tranders,

Him. *1231 Tranncs, *1322 Nørretran-næs, 1406 Søndre Trannys. FL fuglen. trane, EL *næs*. "Næsset med tranerne".

Nørre Tulstrup og Sønder Tulstrup, Vib. 1490 Tulstrvp. FL mandsn. glda. Tūlir, EL *torp*. "Tūlirs udflytterbebyggelse". Nørre adskiller siden 1600-tallet navnet fra Sønder Tulstrup.

Nørre Utrup, Vend. 1408 Wtorp. FL adv. ud, EL *torp*. "Den ude (nemlig: ved kysten) belliggende udflytterbebyggelse". Nørre adskiller nu navnet fra Øster Utrup syd for Limfjorden.

Nørre Vinge, Vib. *1396 Winge, 1447 Wingi. En ia-afledning af subst. glda. *wing 'krumning', glda. *wingi. "Området med, ved krumningen". Nørre adskiller siden 1600-tallet navnet fra Sønder Vinge. Nørre Vinge ligger ved en krumning på Tjele Langsø.

Nørre Vium, Ring. *ca. 1325 Wiim. FL subst. glda. *wī '(hedensk)helligdom, vi', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved, med heiligdommen". Nørre adskiller siden 1600-tallet navnet fra Sønder Vium.

Nørre Vosborg og Sønder Vosborg, Ring. (herregårde). *1299 Fosborg, 1407 Oseborgh. FL subst. glda. ōs 'munding', EL *borg*. "Borgen ved munden (af Storeå)". Der skelnes siden 1600-tallet mellem Nørre Vosborg og den i slutningen af 1500-tallet oprettede herregård Sønder Vosborg.

Nørreøkse og Sønderøkse, Vend. *1468 Nørre Ōxe, Sønder Yusse, 1471 Nørre Jøxe, 1477 Jøxæ; lokalt [jw's]. FL snarest subst. økse, glda. ōx, EL *sø*. "Søen der har form som en økse"; egentlig navn på den udtørrede Nørreøkse Sø. Der skelnes allerede i 1400-tallet mellem to bebyggelser Nørreøkse og Sønderøkse.

Nørre Ørum og Sønder Ørum, Vib. *1401 Ørum, 1493 Ørom. FL subst. ør 'grus', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på, ved gruset". Der skelnes siden 1400-tallet mellem Nørre og Sønder Ørum.

Nørreå, Vib. 1683 Nør Aac. FL adj. nørre, EL *å*. "Den nordlige å". Aen har navn efter sit løb nord for og parallelt med Gudenå, som den løber sammen med ved Randers.

Nørum, Vend. *1471 Nørrum, 1484 Nørrum. FL adj. nørre, EL glda. *hēm*. "Den nordlige bebyggelse".

Nøtten, Him. 1472 Nyttcn, 1516-18 Nøtten. FL antagelig adj. ny, EL *tun*. "Den nye indhegning".

- I Nøvling**, Him. *1345 Nyflingh, 1434 Nucling. FL subst. glda. *nufl 'knold' + -ing. "Stedet med knolden(c)".
- II Nøvling**, Ring. *ca. 1325 Nythlingh. FL måske subst. glda. *niūth, beslægtet med ord der betyder 'stok, trækølle' og måske

'klump' + den i enkelte tilfælde forekommende afledningsendelse -ling, se -ing. ?? "Den lille klump".

- Nårup**, År. *1343 Nørtorp, 1578 Narup. FL adv. nord, EL *torp*. "Den mod nord beliggende udflytterbebyggelse".

O

- Obling**, Ring. 1528 Obølling; lokalt [åv'leng]. FL subst. *å*, EL bølling, se bd. 3. "Den lille udflyttergård ved åen".
- Odby**, Thy. *1403 Odbye, 1408 Oddeby. FL subst. odde, EL *by*. "Byen på odden".
- odde**. Ordet odde, der er beslægtet med ordet od 'spids', bruges i stednavne om spidse, ofte temmelig langt udløbende fremspring. Ordet udtales i størstedelen af Nørrejylland [āj].
- Odde**, Him. 1577 Aadegaard. FL subst. *odde*, EL *gård*. "Gården på odden". Nu blot Odde, efter beliggenheden på Als Odde.
- Odden**, Vend. (hgd.). *1377 Oddenn. Bestemt form ental af subst. *odde*.
- Oddense**, Sal. *1410 Otenssogen, 1479 Otthensæ; lokalt [woj'ens]. FL guden. Odin, EL subst. glda. *wæ 'helligdom, vi'. "Den til Odin viede helligdom".
- Odder**, År. 1363 Oddræth. FL subst. od 'spids', her vel sigtende til 'spids terrænformation, næs', EL er af omstridt oprindelse, se under *ræthi* og jfr. herred.
- Odderup**, Ring. 1497 Odherop, 1522 Odderup. FL er sandsynligvis dyren. odder, derimod næppe subst. od, odde selv om bebyggelsen ligger i Oddum sogn, idet Odderup udtales med blødt d, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med odderne".
- Oddesund**, Ring. og Thy. *936 Oddesund, *1075 Ottinsund, Oddinsund, 1620 Ottesund. FL enten subst. *odde* eller subst. glda. *ōti 'frygt, fare', EL *sund*. "Sundet mellem odderne" eller også "Det farlige sund".
- Oddum**, Ring. *ca. 1325, 1330 Oddum; [āj'om]. FL subst. od eller *odde*, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på bakkefremspringet".

Sognekirken ligger på et svagt fremspring mod et tilløb til Gundesbøl Å. Navnet findes, navnlig på lidt ældre kort, ofte stavet Ådum eller Aadum; jfr. desuden Odderup.

- Oksenbøl**, Thy. 1598 Oxennbøll. FL dyren. okse, EL *bøl*. "Udflyttergården med okserne".

Oksholm, Vend. (hgd.). 1638 Oxholm. FL adelsn. Oxe, EL *holm*. Navnet er givet omkring 1575 af Frants Banner efter hustruen Anna Oxe. Hovedgården er identisk med det middelalderlige Økloster.

- Oldrup**, År. *1384 Vldrup, 1488 Aldrup. FL sandsynligvis mandsn. glda. *Āli*, EL *torp*. "Ālis udflytterbebyggelse".

Ommersyssel, Rand. *1231 Omungær-sysæl. FL er sandsynligvis det oprindelige navn på (del af) Mariager Fjord, glda. **Ōmung*, i genitiv ental, EL *syssel*. "Syslet ved *Ōmung*". Fjordnavnet er dannet med -ung-afledning af den samme rod som indgår i Omme, s.d. 'fjern larm, bulder'. Syslet omfatter i nutiden de fire herreder Onsild, Gjerlev, Nørhald og Støvring mellem Mariager Fjord og Randers Fjord, men omfattede tidligere også Nørlyng, Sønderlyng og Middelsom herreder i Viborg amt. Jfr. Hobro.

- Ommestrup**, Djur. 1430 Ommestorp. FL kan være mandsn. glda. Oddmar, idet -dd i dette områdes dialekt er forsvundet, EL *torp*. "Oddmars udflytterbebyggelse".

Onsbjerg, Sam. 1424 Othensberg. FL guden. Odin, EL *bjerg*. "Den til Odin indviede bakke". Selve byen ligger lavt omgivet af en række høje, hvoraf den mest

markante er Dyret (egentlig "Den digre høj") syd for byen.

Ondrup, År. *1427 Ondrup. FL mandsn. glda. *Åni, EL *torp*. "Ånis udflytterbebyggelse".

Onsted, År. *1546 Ondstedt, 1582 Offensted. Subst. jysk avnsted 'sted på marken hvor det høstede korn står i hobe'.

opkaldelsesnavne. Under denne betegnelse sammenfattes en række navn, der ikke oprindeligt hører hjemme de steder, hvor de nu (også) anvendes. Det ældste eksempel i Danmark er herregårdsnavnet Fuglsang på Lolland, der allerede i middelalderen er indlånt fra Tyskland, og som ved sin status har medvirket til yderligere stor spredning af dette navn. Normalt er opkaldelsesnavnene dog yngre. Forbillederne for opkaldelsesnavne er som regel kendte slotte, herregårde, byer eller landskaber, som oftest i udlandet (især Tyskland), men også f.eks. København har dannet basis for opkaldelse, og navnet Danmark forekommer også af og til blandt de nu for det meste forsvundne marknavne. Overhovedet kan det konstateres, at opkaldelse har været lige så almindelig inden for marknavnene som inden for bebyggelsernes navne. Som opkaldelsesnavne anses ikke de talrige tilfælde, hvor et naturnavn på stedet har fået funktion som bebyggelsesnavn. Illustration side 100.

Oplev, Him. 1547 Opløff. FL adv. op, EL *lev*. "Det oppe (dvs. højere) beliggende arvegods". Jfr. Gravlev og Over Fussing.

Oppelstrup, Him. *1446 Oppelstrup, 1463 Oppelstrvpp. FL superlativ glda. *upparst af adv., glda. upp 'op' med udvikling af r til l på grund af efterleddets 'r', EL *torp*. "Den øverst (dvs. højst) beliggende udflytterbebyggelse". Oppelstrup ligger højere end de øvrige torper i Gunderup sogn.

Ormholt, Vend. (hgd.). 1455 Vormholt. FL subst. orm, EL *holt*. "Den lille skov med ormene".

Ormslev, År. *1351 Orumsløff, 1407 Ormholt. FL mandsn. glda. Ormar, EL *lev*. "Ormars arvegods".

Ormstrup, Vib. (hgd.). 1419 Oremstorp. FL mandsn. glda. Orm, EL *torp*. "Orms udflytterbebyggelse".

Ottestrup, Vend. (hgd.). Opkaldt efter Otte Arenfeldt, der i 1797 oprettede stamhuset Sæbygård, hvori bl.a. Otte-

Odden. På pynten hvor to næsten parallelle vandløb forener sig til Skeen Møllebæk ligger bygningerne til den nu udstykkede herregård Odden i Mygdal sogn ikke langt fra Hjørring. Udsnit af Geodætisk Instituts mbl. M 414, 1:20 000. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

strup (førhen Stenshede) indgik.

Otting, Sal. *1482 Otthing, 1524 Ottyng. Subst. otting 'ottendedel', men det er uvist hvad sognet, der kun består af denne ene by, er en ottendedel af.

Oudrup, Him. 1392 Owdorph. FL mandsn. Ove, EL *torp*. "Oves udflytterbebyggelse".

Ove, Him. *1322 Avæ, 1423 Owæ, 1428 Awe. Utvivlsomt det oprindelige navn på Villestrup Å, glda. *Ava, afledt af en rod der betyder 'tilbage'. Aens navn betyder da muligvis "Åen med tilbagegående strøm".

Overbroen, Djur. 1772 Overbroen, 1784 Overbrønd. FL præp. eller adv. over, EL et ældre navn på en del af Ørum Å, identisk med subst. brønd 'kilde' i 1683 omtalt som "en Bech kaldis Brøen". "På den anden side åen Brønd". Navnet er tidligt blevet opfattet som indeholdende ordet bro. Byen ligger lige vest for sognebyen Ørum på den anden side af Ørum Å.

Overby. Almindeligt navn, især i sogne med enlig liggende kirke, hvor navnet da betegner en bebyggelse der ligger højere end kirken.

Over Fussing, Rand. *1231 Fusing,

Opkaldelsesnavne. Små gårde kan kaldes Kronborg, missionshuse Ebenezer eller Bethesda, og intet er mere rimeligt end at det første soldaterhjem i Danmark (i Viborg) fik navnet Dannevirke. Foto fra slutningen af 1800-tallet.

Vpfusing, Grafusin, *1459 Over Fussing. Det oprindelige navn på Fussing Sø, glda. *Fūsung, afledt af adj. glda. *fūs 'ivrig, hurtig'. Søens navn har da betydet "Den let bevægelige". Der skelnes indtil 1500-tallets midte mellem to landsbyer Over og Neder Fussing, på hvilket tidspunkt Neder Fussing nedlægges ved oprettelsen af herregården Fussingø, anlagt på en ø i Fussing Sø. I 1231 adskilles de to landsbyer ved adv. op og subst. grav, som over og neder sigtende til høj henholdsvis lav beliggenhed. Jfr. (II) Gravlev.

Overgård, Rand. (hgd.). 1548 Ofvergaard. FL adv. over, EL *gård*. "Den ovenfor beliggende gård". Overgård ligger højere end Udbyneder og Vesterskov, der har afgivet gårde til herregårdens oprettelse.

Overlade, Him. *efter 1252 Grangiam aquilonalem, 1467 Owerlade. FL adv. over, EL subst. lade, her om ladegård. "Den ovenfor (dvs. højere) beliggende

ladegård". Den ældste form indeholder de latinske ord grangia = ladegård og aquilonalis = nordre. Jfr. Sønderlade.

Overlund, Vib. 1556 Ofßuerlund. FL adv. over, EL *lund*. "Den ovenfor beliggende lille skov".

Ovesø, Thy. Forsvundet runesten fra Torup 10 km. nord for søen: aufu (genitiv ental), *1418 Owsioç, 1502 Ovesøø. FL øjensynlig et oprindeligt ånavn, glda. *Ava af samme oprindelse som sognenavnet Ove "Åen med tilbagegående strøm", EL *sø*. "Søen der står i forbindelse med åen Ava". Ovesø er som andre søer i Vestthy gamle havfjorde, og ånavnet – vel sigtende til Hvidbjerg Å – kan være en mindelse om den geologiske overgang fra havarm til sø + afvandede å. Jfr. Nors.

Ovtrup, Mors. *1422 Opthorp, 1476 Ottop. FL adv. op, EL *torp*. "Den oppe (dvs. inde i landet) beliggende udflytterbebyggelse".

P

Paderup, Rand. 1368 Paddorp. FL dyren. padde, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der er padder".

Pallisbjerg, Ring. (hgd.). 1584 Pallisbjerg. FL mandsn. Palle, EL *bjerg*. Herregården har sandsynligvis navn efter landdommer Palle Juel, der erhvervede gården i 1560. Før da hed gården Padbjerg, som det senere navn er en omdannelse af. Det ældre navn (1545: Padbierg) har som FL dyren. padde. Oprindeligt da "Bakken med padderne".

Palstrup, Vib. (hgd.). *1474, 1568 Palstrup. FL mandsn. gl'da. Palmir (Palle), EL *torp*. "Palnirs udflytterbebyggelse".

Pandrup, Vend. *1470 Pandrup, 1582 Pannerup. FL subst. pande sigtende til pandeformet terræn eller tiln. gl'da. Panni, EL *torp*. Udflytterbebyggelsen på det pandeformede terræn" eller "Pannis udflytterbebyggelse".

Pandum, Him. (hgd.). *1421 Paanum, 1455 Pandom. FL subst. pande sigtende til pandeformet terræn, EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen på det pandeformede (dvs. fremspringende) terræn".

Pannerup, År. 1492 Pandrup. FL subst. pande sigtende til pandeformet terræn eller tiln. gl'da. Panni, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på det pandeformede terræn" eller "Pannis udflytterbebyggelse".

Pederstrup, Djur., Vib. (to steder). 1363 Pæderstærp (sogneby i Nørlyng herred). FL mandsn. Peder, EL *torp*. "Peders udflytterbebyggelse".

Pedholt, År. 1565 Pedolt. FL sandsynligvis subst. gl'da. *pit 'trang dal', EL *holt*. "Den lille skov ved den snævre dal".

Pemelille, Sam. 1424 Pelemarkælille. FL tiln. gl'da. Pelæ (vist opr. *Pæla), EL *mark*. "Pelæs mark". Lille adskiller allerede i 1400-tallet navnet fra Pillemark, s.d.

Pillemark, Sam. 1579 Store Pillemarck. FL tiln. gl'da. Pelæ (vist opr. *Pæla), EL *mark*. "Pelæs mark". Samme navn er (indgår i) Permelille, s.d., og da Permelille navnes allerede i 1424 må også Pillemark have eksisteret da.

Pindstrup, Djur. 1467 Pinstrup. FL tiln. Pind, EL *torp*. "Pinds udflytterbebyggelse".

Pinen, Sal. Færgested ved Sallingsund. Navnet der kendes siden 1. halvdel af 1800-tallet sigter til lang og ubchagelig ventetid ved overfartsstedet. Overfor ligger Plagen.

Pisselhøj, Him. *1466 Pisselhøj, 1492 Piisselhøw. FL muligvis det indlånte subst. pisel 'storstue', måske ligesom subst. stue sigtende til dyssekammer, EL *høj*. ? "Højen med jættestuen".

Plagen, Mors. Færgested ved Sallingsund. Navn fra dette århundrede givet som modsætning til Pinen, s.d.

Poulstrup, Him. 1449 Powlstrop. FL mandsn. Poul, EL *torp*. "Pouls udflytterbebyggelse".

Povlstrup, Vend. 1470 Pouclstrop. FL mandsn. Poul, EL *torp*. "Pouls udflytterbebyggelse".

Præstbro, Vend. 1578 Prestebro. FL subst. præst, EL *bro*. "Præstens bro". Broen fører over Vors Å og forbinder Voer kirke med annekskirken i Albæk.

Purhus, Rand. 1783 Purrehuset. FL subst. pur 'lille krat', EL hus. "Huset ved, i det lille krat". Siden 1970 navn på kommune omkring Fårup.

Pøtmølle, År. *1485 Pøtte mølle. FL subst. pyt, EL mølle. "(Vand-)møllen ved pytten (dvs. den uanselige molledam)".

Pårup, Vib. *1447 Paarup. FL mandsn. gl'da. Pā, EL *torp*. "Pās udflytterbebyggelse".

R

Rabjerg, Ring. *1500-tallet Rabierg. FL subst. rå 'stang' eller dyren. rå, EL *bjerg*. "Bakken med stangen/stængerne" eller "Bakken med rådyrene".

Rakkeby, Mors, Vend. *1353 Rackeby (Vend.), 1478 Rakby (Mors). FL subst. glda. rakki 'hund', EL *by*. "Byen med hundene".

Ramme, Ring. *ca. 1325 Rammingh. FL muligvis subst. glda. *ramm 'fugtig eng' + *-ung*. "Stedet med, ved den fugtige eng".

Ramsing, Sal. *1404 Ramsingh, 1457 Ramsink. FL planten. rams + *-ung*. "Stedet hvor der vokser rams". Byen benævnes undertiden Store Ramsing til adskillelse fra Lille Ramsing nordligere i Salling.

Ramten, Djur. *1203 Ramptun, 1404 Ramptæn. FL subst. glda. *ramm 'fugtig eng', EL *tun*. "Indhegningen ved den fugtige eng".

Randers, Rand. (kbst.). mønt 1080-86 Randeros, Randros, Saxo Randrusium (latiniseret form), *1231 Randrøs. FL subst. rand 'kant, rand', EL subst. glda. *ös* 'munding'. "Mundingen (af Gudenå) ved bakkekanten".

Randlev, År. *ca. 1350 Ranlog, 1488 Randløff. FL subst. rand 'kant, rand', EL subst. glda. logh 'vand', især 'vand til brygning', men i andre nordiske sprog også i forbindelse med søer og åer. "Vandsamlingen ved bakkeranden".

Randrup, Him. (hgd.), Thy, Vib. (hgd.). *1396 Randrup (Him.). FL cnten subst. rand 'kant, rand' eller mandsn. glda. Rani, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på, ved bakkekanten" eller "Ranis udflytterbebyggelse". Alle tre bebyggelser ligger markant ovenfor vandløb eller vige.

Rantzausgave, År. (hgd.). Den gamle herregård Kanne, s.d., navngivet 1768 efter Frans Rantzau, der var ejer 1736-65.

Ranum, Him. *efter 1252 Ransom; lokalt [rånjem]. FL subst. rand 'kant, rand', EL

glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved bakkekanten".

Rathlousdal, År. (hgd.). Oprettet og navngivet således 1674 af ejeren Gregorius Rathlou.

Ravnholt, Ring., År. 1496 Ronholt (Ring.), *1507 Raffnolt (År.). FL fuglen. ravn, EL *holt*. "Den lille skov med ravnene".

Ravnkilde, Him. *1436 Raffuenkielde. FL fuglen. ravn, EL kilde. "Kilden med ravnene".

Ravnsbjerg, Vend. 1552 Raunshøj. FL fuglen. ravn eller mandsn. Ravn, EL *høj*. "Højen med ravnene" eller "Ravns høj".

Ravnstrup, Him., Vend., Vib. *1401 Rauenstrup (Vend.), *1440 Raffestrup (Vib.), 1466 Rawnstrup (Him.). FL fuglen. ravn eller mandsn. Ravn, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med ravnene" eller "Ravns udflytterbebyggelse".

Ravnø, År. 1683 Rafnø. FL fuglen. ravn, EL *sø*. "Søen med ravnene".

Rebild, Him. 1472 Ræbild. FL muligvis stammen i træ. glda. *rapi 'dværgbirk, kratagtig vækst o.l.' + *-aldi*. ? "Stedet med kratvæksten".

reciprokering. Herved forstås det forhold at to eller flere ens navne på forskellige byer eller gårde adskilles sprogligt ved tilføjelse af forskellige tillægsord, navneord eller stednavne eller sjældent ord af andre ordklasser. Som eksempel kan nævnes Nørre Kongerslev og Sønder Kongerslev i Himmerland. Når de ensbetydende byer er nabobebyggelser kan man formode, at det fælles navn oprindeligt har betegnet blot en lokalitet, men det er i de fleste tilfælde umuligt at bevise, fordi den nuværende tilstand ikke i nævneværdig grad er ændret siden den skriftlige overleverings begyndelse. Nabobypar er som hovedregel opført på alfabetisk plads efter det første af de adskillende led, mens fjernere liggende byer med ens navne er anført hver for sig og på alfabetisk plads

Rimmerne i det nordlige Jylland kan nå 2 til 2½ meters højde, og som det ses på denne næsten hundredårige tegning har nybyggere undertiden gravet sig en bolig ind i selve rimmen. Foran huset den lavereliggende, torvefyldte doppe. Efter tegning af Hans Smidth, 1885 i Danmark før og nu.

efter det adskillende led, hvis dette er en rimelig fast bestanddel af navnet.

Redsø, Him. 1461 Ræsæ, Ræso. FL sand-synligvis enten stammen i verbet glɔa. rīsa 'rejse sig' eller subst. glɔa. *ris 'noget oprejst, forhøjning o.l.', EL *høj*. "Den oprejste høj". Nord for byen ligger en sø, der formentlig har fremkaldt efterleds-skrivningen -sø, men byen må have navn efter Redsø Høje med Langhøj øst for byen og søen.

Refsnæs, Him. (hgd.). *1337 Refs, 1436 Refsnæs. FL dyren. ræv, EL *næs*. "Næsset med rævne".

Resen, Ring., Sal., Vib. *ca. 1325 Rysen (Ring.), *1485 Resen (Vib.), 1524 Ræsen (Sal.). FL stammen i verbet glɔa. rīsa 'rejse sig' eller subst. glɔa. *ris 'noget oprejst, forhøjning o.l.' + afledningselement -an(a). ?"Det forhøjede område".

Resenbro, Ar. 1551 Ressen Bro. FL navnet på en forsvundet by Resen, af samme betydning som Resen ovenfor. Byen har ligget ved Godvad kirke vest for Gudenå, EL *bro*. "Broen der fører til Resen".

Resendal, Vib. *1452 Resendal, 1501 Ressendall. FL navnet på samme forsvundne landsby Resen, hvis navn indgår i Resenbro ovenfor, EL *dal*. "Dalen ved Resen".

Rested, Mors. *1376 Redstedt, 1504 Ræsthet. FL subst. jysk ræ 'ilanddrevne alger, flæg o.l., tang', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet hvor der er tang".

retskrivning. Stednavnes stavning følger i almindelighed de normale danske retskrivningsregler, der findes i Dansk Sprog-nævns Retskrivningsordbog. Således bruges der f.eks. overalt bolle-å og -ks må ikke erstattes af -x. De enkelte stednavnes

officielle form fastsættes af Stednavneud-valget, autoriseres af Ministeriet for kultu-relle anliggender og udsendes i bogform. For Nørrejyllands vedkommende i For-tegnelse over Stednavne i Jylland. De autoriserede former omfatter alle bebyg-gelser samt enkeltgårde på over 20 tdr. hartkorn. En brugelig og i almindelighed korrekt stavemåde af stednavne (herunder også f.eks. gård- og husnavn og vejnavn) kan nemmest findes i telefonbøgerne, i Postadressebogen og på Geodætisk Insti-tuts nyste kort. Ældre kort indeholder derimod tit forældede stavemåder. I Dansk Stednavneleksikon er normalt fulgt stavemåderne i Trap Danmark, 5. udga-ve; ved væsentligere afvigelser er der givet krydshenvisninger.

Rettrup, Sal. *1482 Riptrup, 1511 Rip-trop. FL mandsn. glɔa. Rippi, EL *torp*. "Rippis udflytterbebyggelse".

Revn, Djur. 1345 Ræwæn. Subst. revne eller måske en afledning med -n af subst. glɔa. *riva 'revne'. I begge tilfælde sigter navnet til kløften ved Lillemolle Å.

Revs, Thy. *1231 Refshøgheret, *1405 Refs. FL dyren. ræv, EL *høj*. "Højen med rævne". Refs herred har navn efter bebyggelsen, der ligger i Hurup sogn.

Rigtrup, Rand. *1463 Richtrup. FL mandsn. glɔa. Rīki, EL *torp*. "Rīkis udflyt-terbebyggelse".

rimme. Specielt jysk subst. med betydnin-gen 'lang, lav sandbanke'. Jfr. doppe.

Rimmen, Vend. 1662 Rimmen. Bestemt form af subst. *rimme* 'lang, lav sandbanke'.

Rimmerhus, Ring. Nyt navn fra omkring år 1900. FL vist subst. *rimme*, EL *hus*. "Huset ved sandbanken".

Rimsø, Djur. 1430 Rymso. FL muligvis

subst. glda. *rȳmi, afledt af subst. rum og med samme betydning 'ryddet sted', EL muligvis *høj*. ?"Højen med, ved det ryddede sted". Der findes ingen søer i nærheden af Rimso.

Rind, Ring. *ca. 1325 Rind. Subst. glda. *rind 'bakkekam, jorddryg'.

Rinds herred, Him. *1231 Rinshæreth, 1355 Rindzheret. FL landsbynavnet Rind, se Nørre Rind, EL *herred*.

Rindsholm, Vib. *1530 Rintzholm. FL landsbynavnet Rind, se Sønder Rind, EL *holm*. "Holmen ved Rind".

Rindum, Ring. 1406 Rynnum. FL subst. rende, glda. *rænna, eller et dermed identisk navn. I sidste fald da om Vonå, s.d., der langs sognets vestgrænse forbin- der Stadil Fjord med Ringkøbing Fjord, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved renden" eller "Bebyggelsen ved Rænna". Rindum indgår som forled i købstadnavnet Ring- købing, s.d.

Ring, Djur. *1452 Rindh. Subst. rind 'bakkekam, jorddryg, kant, rand'. Ring har navn efter beliggenheden ved Vejle Å.

Ringkøbing, Ring. (kbst.). *ca. 1325 Rennumkøpingh. FL sogne- navnet Rind- dum, s.d., EL *købing*. "Købstaden ved Rindum".

Risgårde, Him. *1477 Riisgardt. FL subst. ris, EL *gård*. "Gården(c) ved krattet". Navnet kan dog også være et oprindelig sammensat navneord med betydningen 'risgårde'.

Risskov, År. *1513 Ryeskoff, Riisskow. FL subst. ris, EL *skov*. "Kratskoven".

Ristrup, År. *1400 Restrup, 1484 Reestrvp. FL snarest mandsn. glda. Rē- thar, EL *torp*. "Rēthars udflytterbebyggel- se".

Risum, Sal. *1429 Rysom, 1481 Risom. FL subst. ris, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen i, ved krattet" eller navnet er dativ flertal af subst. ris. "(I, Ved) krattene".

Robdrup, Rand. *1468 Ruptrvp. FL muligvis tiln. glda. Robbi, EL *torp*. "Rob- bis udflytterbebyggelse".

Robstrup, Djur. 1477 Rowstrup, 1579 Rostrup. FL mandsn. glda. Rōir eller mandsn. glda. Rök, EL *torp*. "Rōirs el. Röks udflytterbebyggelse".

rod(e). De gammeldanske substantiver ruth og rutha, begge med betydningen 'rydning', forekommer spredt i østjyske stednavne fra Randersegnen og sydpå. Ordet ruth svarer til sjællandsk -rød, se

bd. 1, men i jysk har ruth, rutha normalt udviklet -o-vokal, selv om -u- i visse tilfælde kan være bevaret, jfr. Rud og Rude.

Rode, År. *1403 Rutte, 1480 Rue. Subst. glda. rutha 'rydning', jfr. *rod(e)*.

Rodskov, Djur. *1429 Ruæschouff. FL subst. glda. rutha 'rydning', EL *skov*. "Skoven med rydningen".

Rodsted, Him. 1480 Raadstedh. FL snarest subst. råd, men uvist i hvilken betydning, EL *sted*.

Rodsteenseje, År. (hgd.). Herregården navngivet 1681 af ejeren Jens Rodsteen.

Roe, Vib. *1231 Rythæ, 1525 Roy. Subst. glda. rutha 'rydning', jfr. *rod(e)*. I formen fra 1231, hvor y er skrevet som gennem- streget u, er dette fejl for u.

Rogenstrup, Vib. 1492 Raanstrup. FL snarest mandsn. glda. Raghnar, EL *torp*. "Raghmars udflytterbebyggelse".

Rold, Him. *1231 Rolde. FL muligvis (roden i) subst. glda. *rō 'stang' + *-aldi*. ?"Stedet med stængerne".

Rolsø, Djur. 1328 Rolfsyø. FL mandsn. Rolf, EL *sø*. "Rolfs sø".

Rom, Ring. *ca. 1325 Runnum. FL subst. glda. *runn 'busk', EL glda. *hēm*. "Bebyg- gelsen ved buskene".

Romalt, Rand. *1461 Romolt, 1583 Raumholt. FL subst. rum 'ryddet plads, rydning', EL *holt*. "Den lille skov med rydningen".

Romdrup, Him. *1344 Romdrop, 1478 Rondrv, 1480 Rwmdrw. FL subst. rum 'ryddet plads, rydning', EL måske subst. jysk drav 'sump, mose', senere omtydet til drup, se *torp*. "Mosen ved rydningen".

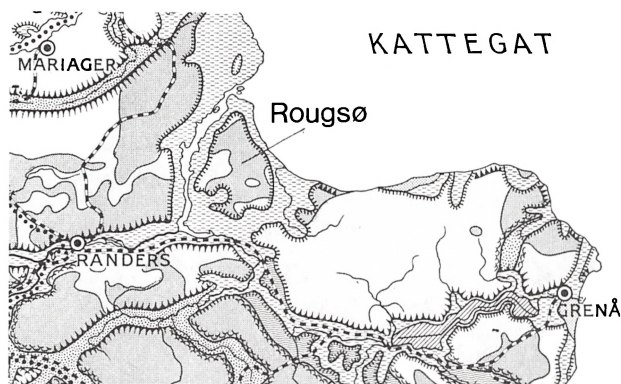
Romlund, Vib. 1263 Rumælund. FL subst. rum 'ryddet plads, rydning', EL *lund*. "Den lille skov med rydningen".

Rosenholm, Djur. (hgd.). her? *1349 Holm, 1363 Holm, 1559 Rosenholm. Subst. *holm*. Tilføjelsen Rosen- forekom- mer efter 1559, hvor slægten Rosenkrantz overtog hovedgården. Tilføjelsen tjener formentlig til adskillelse fra navnet på hovedgården Hveringholm på Nord- djursland der var adelsfamilien Rosen- krantz' stamsæde.

Roslev, Sal. *1429 Rosløff, 1480 Roslæ. FL mandsn. glda. Rōir, EL *lev*. "Rōirs arve- gods".

Rosmus, Djur. *1183 Røzmose. FL snarest mandsn. glda. Rōth, EL *mose*. "Rōths mose".

At Rougsø oprindelig har været en ø fremgår uldvetydigt af det moderne landskabskort. Efter Trap Danmark, 5. udg.

Rostrup, Him. 1452 Rostropp, Røstrop. FL mandsn. glda. Rōir, EL *torp*. “Rōirs udflytterbebyggelse”.

Rostved, Djur. Slutn. 1200-tallet Rosthveth. FL snarest mandsn. glda. Rōir, EL *tved*. “Rōirs rydning”.

Rougsø, Djur. *1203 Roxæ. Navnet der oprindelig har betegnet en ø, se ill., er nok en afledning, s.d. med -s til subst. roge ‘lille forhøjning’. ?“Øen der udgør en (lille) forhøjning”. Rougsø herred omfatter kun den oprindelige ø, mens den nuværende Rougsø kommune tillige omfatter et par sogne af det nordvestligste Djursland.

Roum, Him. *1100-tallet Roum, 1465 Rawom, 1468 Rowm. FL planten. rug, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen hvor der dyrkes rug”.

Rubjerg, Vcnd. 1264 Robiergh. FL subst. glda. *rō ‘stang’ eller muligvis planten. rug, EL *bjerg*. Snarest “Bakken med stangen el. stængerne”.

Rud, Rand. *1445 Rude. Subst. glda. rutha ‘rydning’. Jfr. *rod(e)*.

Rude, Ar. *1203 Saxwæl ruthu, *1204 Ruthe. Subst. glda. rutha ‘rydning’. Tilføjelsen Saxwæl er identisk med sogne-navnet Saksild, s.d. Jfr. *rod(e)*.

Rugtved, Vend. 1377 Ruchtwed, 1393 Rwgthwet. FL planten. rug, EL *tved*. “Rydningen hvor der dyrkes rug”.

Rugård, Djur. (hgd.). ca. 1300 Ruthæskogh, 1467 Rwddegard, 1469 Rudæ. FL er navnet på en i 1579 nedlagt landsby, hvis navn er identisk med subst. glda. rutha ‘rydning’. EL i den ældste form er *skov* “Skoven ved landsbyen Rude”. I de yngre former er EL *gård*. “(Hoved-)gården i landsbyen Rude”.

Rybbjerg, Ring. (hgd.), Sal. *ca. 1400 Ryberghgardt (Ring.), *1477 Rybiergh (Sal.). FL subst. jysk ryde, glda. *rȳthi (el. *rȳtha) ‘moradsagtigt engdrag med buske, samling af unge træer, opløb i skov’, EL *bjerg*. ?“Bakken med de unge træer”.

Ryde, Ring. *1231 Ryztheet, *ca. 1325 Rythæ. Subst. jysk ryde, glda. *rȳthi (el. *rȳtha) ‘moradsagtigt engdrag med buske, samling af unge træer, opløb i skov’. Formen fra 1231 indeholder sogne-navnet i en forskrevet form.

Rydhave, Ring. *1377 Rythchauæ. FL sogne-navnet Ryde, s.d., EL *have*. “Indhegningen ved Ryde”.

Ryomgård, Djur. (hgd. og stationsby). 1470 Rydum, 1608 Ryomgaard. Oprindelig dativ flertal af subst. glda. rȳthi ‘rydning’, “(I, Ved) rydningerne”, eller dativ flertal af subst. jysk ryde, glda. *rȳthi (el. *rȳtha) ‘moradsagtigt engdrag med buske, samling af unge træer, opløb i skov’, “(I, Ved) de unge træer”. EL *gård* sigter til herregården, der er opstået af landsbyen Ryum, der nedlagdes i 1600-tallet.

Rysensten, Ring. (hgd.). 1683 Røssensteen. Herregården opkaldt efter bygmeisteren Henrik Ruse, der 1671 var blevet optaget i den nye friherrestand under navnet Rysensten (Rusenstein). Gården hed tidligere Bovling Slot.

Ryå, Vcnd. (å). 1471 Rywdhe aa. FL snarest subst. jysk ryde, glda. *rȳthi (el. *rȳtha) ‘moradsagtigt engdrag med buske, samling af unge træer, opløb i skov’, EL *å*. “Åen der løber gennem den bløde engbund”.

Ræer, Thy. *1455 Røre, 1498 Rære. FL subst. jysk ræ ‘tang, opskyllede alger’, EL

muligvis *ør(e)*. "Den grusede strandbred med den opskyllede tang".

Rækkermølle, Ring. 1638 Rechorgaards mølle. FL i det nuværende navn er en forkortet form af gårdnavnet Rækkegård, der fuldt ud indgår i den ældst kendte form. Dette navn, der i 1600- og 1700-tallet betegnede en herregård, har som FL muligvis et oprindeligt naturnavn, f.eks. *Rævekær.

Rærup, Sal. *1467 Rerup, 1498 Rerop. FL mandsn. glɔa. *Rēthi, EL *torp*. "Rēthis udflytterbebyggelse".

rēthi. Til dette, rekonstruerede gammel-danske subst. er der henvist fra en række navne, hvor det kunne tænkes at indgå som efterled; bl.a. Beder, Funder, Lemmer, Odder, Rort, Sander, Skader og Snærlid. Ordet der er en nærliggende afledningsmulighed til subst. råd, glɔa. rāth, vil have betydning 'magtområde' og må hvis konstruktionen er rigtig afspejle en meget gammel områdeopdeling, hvis omfang eller indhold er ukendt. Områderne kan dog ikke have været store, idet Odder sogn tillige indeholder navnene Sander og Snærlid. De mulige navne er, bortset fra Loversyssel, ungt og vaklende overleveret og behøver langt fra alle indeholde dette eller et andet fælles efterled. Efterledet i (nogle af) disse navne har tidligere været forklaret som bl.a. subst. glɔa. ruth 'rydning', subst. glɔa. rāth 'råd, magtområde', jfr. ovenfor, subst. glɔa. rath 'rad, række' og subst. glɔa. *rēth 'ridt, området område, toft'. Udover det på øerne almindelige efterled løse, se bd. 1 og 3, forekommer der ikke i danske bebyggelsesnavne som efterled ord, der ikke nogenlunde lader sig indkredse gennem nordisk sprogstof.

I Rødding, Sal., Vib. *Beg. 1200-tallet Rything (Sal.), *1231 Rythingshæreth (Sal.), *1424 Røding (Vib.). Subst. glɔa. *rythiung 'rydning'. Rødding herred i Salling er opkaldt efter byen Rødding.

II Rødding, Ring. *1490 Roding. FL subst. glɔa. *roth 'rydning' + *-ung*. "Det ryddede sted".

Rødkærsbro, Vib. Nyt navn på stationsby ved Rødebro over Vindelsbæk.

Rødslet, Vend. (nedlagt hgd.). 1540 Rødslette. FL subst. glɔa. ruth 'rydning', se *rod(e)*, EL slette. "Sletten med, ved rydningen". Herregården nedlagdes i forbindelse med bygningen af Ålborg

lufthavn under anden verdenskrig.

Røgen, År. *1418, 1554 Røgen. FL subst. glɔa. *rōk 'stabel, dyng', yngre 'kornhob' + *-und*. "Stedet med stablen (evt. kornhoben)".

Røgild, Vend. *efter 1252 Røglæ, 1451 Rygell. Subst. røgle, glɔa. *rykil 'lav forhøjning i terrænet'. Den ældste form er flertal eller dativ ental.

Røjdrup, Him. 1486 Rygdrvp. FL subst. ryg, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på bakkeryggen (ovenfor Simested Å)".

Røjikum, Ring. 1458 Rødekungæ, 1638 Roikom, 1683 Røykön. FL måske subst. glɔa. *rōthk, jysk roddik 'rødt bundfald i grøfter, mudder, snavs' + *-ung*, senere omtydet til *-um*. "Det mudrede sted" eller ?"Stedet med det røde bundfald".

Røkkendal, Him. 1480 Røkkendaal. FL adj. rynken, der kendes som en jysk sammenblandingsskifte af runken og rynket med betydningen 'runken, indskrumpet', EL *dal*. "Den indskrumpne dal".

røn. Lille ø eller holm eller blot et stenfyldt område der er tørt i det mindste ved lavvande.

I Rønbjerg, Him. 1565 Rønberg. FL snarest træn. røn, EL *bjerg*. "Bakken med rønnetræerne".

II Rønbjerg, Ring. *ca. 1186 Rynecbjerg, *ca. 1325 Rynbyrgh. FL er sandsynligvis en afledning af stammen i verbet glɔa. *rynja, oldislandsk hrynja 'falde, styrte', dernæst om vand: 'larme, dundre' og forledet kan have betegnet en del af den nærliggende Flyndersø, EL *bjerg*. ?"Bakken ved Den larmende".

Rønde, Djur. *1338 Rinde, 1570 Rønde. Enten subst. glɔa. *rindi eller en bøjningsform af det ensbetydende subst. glɔa. *rind 'bakkekam, jordryg'.

Rønge, Vib. 1524 Røngij. FL muligvis subst. glɔa. *rō 'stang' + *-ing*. "Stedet med stængerne".

Rønland, Ring. 1609 Harbo Røn, 1844 Rønland. FL i den ældste form er indbyggernavnet hardbo 'indbygger i Hard syssel, se Harbøre, EL *røn*. "Hardboernes stengrund". I den nyere form er FL *røn*, EL *land*. "Landområdet omkring stengrunden". Jfr. Thyborøn.

Rønnebjerg, Vend. *1431 Rønnebierre, 1470 Rønneberg. FL snarest subst. jysk ronni 'ung vædder', senere omtydet til træen. røn, EL *bjerg*. "Bakken med de unge væddere".

Rønnovsholm, Vend. (hgd.). Opkaldt efter Karen Ejlersdatter Rønnov (død 1592), hvis mand Jens Clausen Bille samlede herregården.

Rørdal, Him. 1363 Rørædaal. FL planten. rør, EL *dal*. “Dalen med tagrørene”.

Rørholt, Vend. 1662 Rørholt. FL planten. rør, EL *holt*. “Den lille skov med tagrørerne”.

Rørt, År. *1430 Rørt, 1438 Ryrthæ; lokalt [rå·t]. FL kunne være et subst. urn. *hruriō- dannet på samme måde som de oldislandske ord klyf ‘kløftet lastbyrde’, lyf ‘lægemiddel’, nyt ‘nytte’ og af samme rod og betydning som det lidet brugte, nudanske ord rør ‘stendynge’; EL måske subst. glɔa. *withi ‘skovområde’ eller en af de usikre muligheder der er nævnt under *rāthi* ‘magtområde’ (se artikel på modstående side).

Røved, Rand. *1415 Røffuc. FL snarest

subst. røv ‘hul, bagdel’, EL *høj*. “Højen med hullet” eller “Højen der ligner en bagdel”.

Råbjerg, Vend. 1408 Rabergh. FL subst. rå ‘stang’ eller dyren. rå, EL *bjerg*. “Bakken med stangen (?som sømærke)” eller “Bakken med rådyrene”.

Råby, Rand. 1428 Roghæby. FL subst. roge ‘dyng, lille forhøjning’, EL *by*. “Byen ved, på den lille forhøjning”.

I Råsted, Rand. *1344 Rolstedt, *1406 Rolstet. FL mandsn. Roald, EL *sted*. “Roalds bebyggelsessted”.

II Råsted, Ring. *ca. 1325 Roosteth. FL mandsn. glɔa. Rō eller Rōir eller subst. glɔa. *rō ‘stang’, EL *sted*. “Rō(ir)s bebyggelsessted” eller “Bebyggelsesstedet med stangen”.

Råstrup, Thy (hgd.). 1348 Rostorp. FL snarest mandsn. glɔa. Rōir, EL *torp*. “Rōirs udflytterbebyggelse”.

Sabro, Ar. *ca. 1150 Sahebroch, *1231 Saghæbrokheret, 1386 Saubro. FL sand-synligvis subst. glɔa. *saghi 'kødstykke', egentlig 'noget afskåret el. afsavet' og måske med en ikke ukendt betydningsudvikling til 'rydning, fældet skov', EL subst. glɔa. *brök 'sump'. ?"Sumpen ved den fældede skov". Herredet har navn efter sognebyen.

Sahl, Ring., Vib. *ca. 1325 Salæ (Ring.), *1348 Sacl (Vib.); lokalt begge steder [så·l]. Flertal af subst. sal 'større bygning, (stormands-)gård'. Jfr. Sall.

Saksild, Ar. *1203 Saxwæl, *1346 Sauxil. FL subst. saks i den ældre betydning 'kniv, sværd', EL subst. væld 'kilde, kildevæld'. Saks kunne her indgå som sammenlignende betegnelse for eller ligefrem navn på et vandløb. "Kilden til vandløbet Saks" eller "Kilden (til vandløbet) der glimter som et sværd".

Sall, Vib. 1351 Saal. Subst. sal 'større bygning, (stormands-)gård'. Jfr. Sahl.

Salling, halvø i Limfjorden nordvest for Skive. *ca. 1187 Salingh, *1231 Salingsysæl. Oprindeligt navn på Skive Fjord og Risgårde Bredning. FL adj. glɔa. *sal 'bleg' + -ung. "Den blege". Sallingsysæl har ligesom halvøen navn efter fjorden, idet det foruden selve halvøen omfatter Fjends herred syd, øst og nordøst for Skive.

Saltum, Vend. 1264 Saltum. FL subst. salt, EL glɔa. hēm. "Bebyggelsen på den saltholdige jord". Der skelnes siden 1400-tallet ofte mellem Nørre Saltum og Sønder Saltum.

Samsø *ca. 1075 Samse, *Saxo Samsa (latiniseret form), Sampso, *1231 Samsø; lokalt [sam's]. Øens navn må være et oprindeligt enstavet glɔa. *Sams men er iøvrigt af ukendt oprindelse. Allerede i oldislandsk tradition og i 1200-tallets danske former er tilføjet -ø som en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Sandby, Ar. *1432 Sandby. FL subst. sand, EL by. "Byen på sandet".

Sander, Ar. ca. 1520 Sander, 1544 Sanderdt. FL subst. sand, EL er af omstridt oprindelse, se under *ræthi*.

Sangstrup, Djur. *1359 Sanxstorp, 1433 Sangstrop. FL muligvis subst. glɔa. *sank 'sænkning', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved sænkningen".

Sebber, Him. 1268 Sybørhu, Sibørhu. FL sandsynligvis partiklen glɔa. sī- 'helt, aldeles, overalt, totalt' + subst. bjerg eller måske et substantiveret adjektiv dannet af ordet bjerg. 1268-kilden – to udfærdigelser af samme testamente – har temmelig dårlige stednavneformer og anvender meget ofte -ø- forkert, men *b*, *r* og *h* kan dårligt pege på andet end ordet bjerg, mens det er mere uklart om -u er en rest af adjektivendelsen -ig/-ug. Navnet må betyde "Den komplette bakke" og sigte til det nuværende Sankt Nikolaj Bjerg på halvøen, hvor i ny tid bebyggelsen Sebbesund er opstået.

Segalt, Djur. *1336 Sæghalt. FL planten. sæg 'siv', EL *holt*. "Den lille skov med sivene".

Sejerslev, Mors. *1415 Seersløff, 1487 Seyersløff. FL mandsn. Sejer, EL *lev*. "Sejers arvgeods".

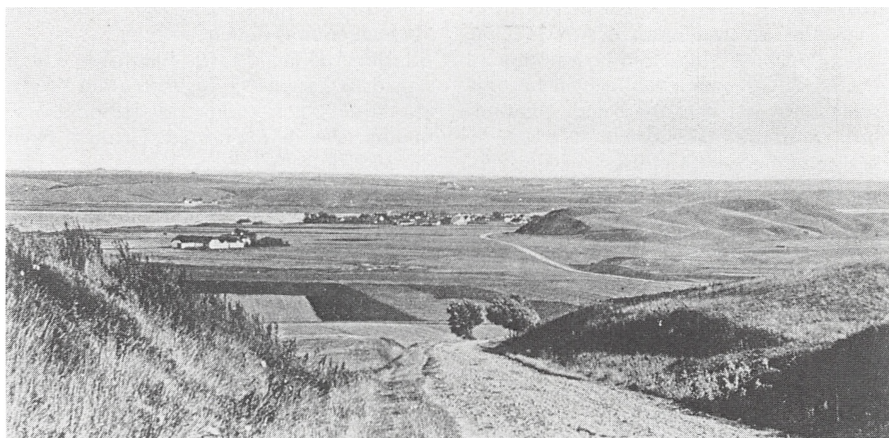
Sejlfloed, Him. *1215 Segelfia, *1345 Sæghælfloo, 1406 Siælflo. FL subst. sejl, sandsynligvis i en ældre, mere oprindeligt betydning 'afskåret stykke', EL subst. glɔa. *flō 'vandsamling'. "Vandsamlingen ved det afskårne stykke (jord)".

Sejlgård, Vib. (hgd.). 1610 Seyll. Subst. sejl, måske i den ældre betydning 'afskåret stykke (jord)'.

Sejling, Vib. *1452 Seyling, 1508 Seylingh. FL subst. sejl, hvis ældre betydning er 'afskåret stykke' + -ung. "Stedet ved det afskårne stykke (jord)".

Sejlstrup, Him., Vend. 1335 Sighælstorp (Vend.), 1406 Sæghelstorp (Him.). FL mandsn. glɔa. Sighulf, EL *torp*. "Sighulfs udflytterbebyggelse".

Sejs, Ar. *1792 Scis. Oprindeligt mark-

Sebber. På prospektkortet fra århundredets begyndelse anes det fritliggende Sankt Nikolaj Bjerg til højre for overfartsbebyggelsen Sebbersund. Det er utvivlsomt dette »bjerg«, som med sit afrundede, komplette fald mod alle sider har givet navn til både sund og sogneby. (Kgl. Bibliotek.)

navn identisk med talordet seks, men hvilke seks mål, enheder o.l. der sigtes til er uvist.

Sejstrup, Vib. *1468 Seyerstrup, 1561 Seerstrup. FL mandsn. Sejer, EL *torp*. "Sejers udflytterbebyggelse".

Selde, Sal. *1300-tallet Selde, 1481 Seld. Flertal af subst. glɔda. *selth, svarende til et gotisk ord med betydningen 'herberg, bolig'.

Seldrup, År. her? *1203 Selnæthorp, 1544 Selnervp. FL genitiv flertal af træn. selje 'pil', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med, ved piletræerne".

Selkær, Djur. *1360 Siælker, 1442 Sællækiær. FL træn. selje 'pil', EL *kær*. "Kæret med piletræerne".

Selling, Rand. *1496 Sellyng, 1545 Seling. FL snarest træn. selje 'pil' + *-ung*. "Stedet med pilebevoksningen".

Selsingårde, Sam. 1579 Selszingordt. FL af uvis oprindelse, EL *gård*.

Sem, Rand., Thy. 1408 Sæm (Thy), *1415 Sem (Rand.). FL subst. sø, glɔda. sǣ, EL glɔda. hēm. "Bebyggelsen ved søen". Jfr. Siem.

Sennels, Thy. 1348 Syællæns. FL dyren. sæl, EL *næs*. Næsset med sælerne".

Serreslev, Vend. 1335 Særæthzløf. FL mandsn. glɔda. *Sǣrāth, EL *lev*. "Sǣrāths arvegods".

Serup, Thy, Vib. *1403 Siørup (Thy), *1424 Sæthorp (Vib.). FL subst. sø, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved søen".

Sessing, Vend. 1408 Sessing. Subst. vend-sysselsk sæssing 'gangen mellem grebningerne' eller evt. 'bagenden af kobås'. Dette ord er formentlig beslægtet med sæde, sidde m.v. og betyder i stedsnavnet måske 'siddested, hjemsted'.

Sevel, Ring. *ca. 1325 Sœuæl. Måske et oprindeligt sønavn dannet af adj. glɔda. *sǣwal, svarende til oldislandsk sivalr 'helt rund'. Navnet må i så fald sigte til den nuværende Hellesø nordøst for Sevel.

Siem, Him. *1438, 1472 Seem. FL subst. sø, glɔda. sǣ, EL glɔda. hēm. "Bebyggelsen ved søen". Jfr. Sem.

sig. Almindeligt ord i jysk og almindeligt som led i stedsnavne, især marknavne i betydningen 'fugtig lavning, sted hvor der står vand i det mindste om vinteren'.

Silkeborg, År. (kbst.). *1414 Silkeborg, 1462 Silkeborgh. FL subst. silke, EL *borg*. Navnet er lige som bl.a. Guldborg af alment rosende indhold. Købstaden har udviklet sig omkring en middelalderlig adelsborg, der senere overgik i kronens eje.

Sillerslev, Mors. *1484 Sillersløff, 1638 Sildersleff. FL muligvis mandsn. glɔda. *Silwar, EL *lev*. ?"Silwars arvegods".

Silstrup, Thy. *1462 Silstrop, Selstrop, Seclstrup. FL snarest mandsn. glɔda. Sig-hulf, EL *torp*. "Sighulfs udflytterbebyggelse".

Simested, Him. *1495 Semestedt, 1501 Simistet. FL mandsn. Sigmund, EL *sted*. "Sigmunds bebyggelsessted".

Simmelkær, Ring. *1500 Semelkier, 1571 Simelkier. FL utvivlsomt det oprindelige navn på Lilleå, glda. *Simla, svarende til det norske elvenavn Simleelven og også repræsenteret i den nuværende Simmelbæk nord for Grindsted. Navnet er beslægtet med subst. oldisl. *sími* 'tov, reb' og sigter til det lange, lige forløb, EL *kær*. "Kæret ved åen Simla". Der skelnes siden 1600-tallet ofte mellem bebyggelserne Over Simmelkær og Neder Simmelkær.

Sindal, Vend. 1419 Syndale. FL muligvis subst. glda. *sunna 'sol', samme ord som i *søndag* eller evt. adv. glda. sunnær 'mod syd, sønder', EL *dal*. "Soldalene" eller "De søndre dale".

Sindbjerg, Mors. *1424 Synbyrkia, 1486 Syndbierck, 1487 Sindberck. FL måske subst. glda. sinn 'gang, vej', EL synes at være subst. glda. *birki 'birkebevoksning' der omkring år 1500 er blevet omtydet til *bjerg*. "Birkebevoksningen ved vejen".

Sinderup, Thy. *1459 Syndrup, 1464 Sinrop. FL snarest subst. glda. sindær 'slagger', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der er slagger".

Sinding, Ring., Vib. *1215-24 Sinning (Vib.), *ca. 1325 Synningh (Ring.). FL subst. glda. sinn 'gang, vej' + *-ing*. "Stedet ved vejen".

Sir, Ring. ca. 1219, *ca. 1325 Syræ, 1470 Sære; [si'r]. De ældste formers -y- betegner -i-. Navnet har antagelig oprindelig betegnet et vandløb eller en sø i sognet og er sandsynligvis identisk med ønavnet Sejerø og med forleddet i Seerdrup, begge se bd. 1. Navnets betydning er uvis.

Sivested, Djur. *1373 Siuisted, 1455 Sifuistet. FL subst. glda. *sævia 'fugtighed', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved det fugtige område".

Sjelle, År. 1308 Sieloue, *1340 Siælugh. FL mandsn. glda. *Sialvi, EL *høj*. "Sialvis høj".

Sjörning, Thy, Vib. *1231 Syorændæ (Thy), 1426 Sörind (Vib.). FL subst. sø, EL subst. ende. "Søens ende". Se ill.

Sjørslev, Vib. *1430 Siørsleff, 1498 Sør-sleff. FL mandsn. glda. *Siöar, EL *lev*. "Siöars arvegods". Jfr. Sørslev på Fyn og Sjælland.

Sjørup, Vib. (to steder). *1470 Siörup (Lysgård sogn), *1504 Siorup (Vroue sogn). FL subst. sø, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved søen".

Sjøstrup, Him. *1466 Siøstrup, 1510

Søsstrup. FL subst. sø, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved søen".

Skader, Djur. *1319 Skathrith, 1475 Skaddert. FL muligvis subst. glda. *skath 'å, kilde', EL er af omstridt oprindelse, se under *ræthi* og jfr. herred. Gennem byen løber Skader Å.

Skaføgård, Djur. (hgd.). *1465 Schabbye, 1498 Skaby. FL i hovedgårdens navn er navnet på den landsby, som gården i 1500-tallet oprettedes af. FL i landsbyens navn er muligvis subst. glda. *skabb 'stenet forhøjning', EL *by*. "Byen på, ved den stenede forhøjning".

Skagen, Vend. (kbst.). *1299 Scagnen, 1355 Skawen; lokalt [skaw'i]. Bestemt form ental af subst. glda. skaghi 'spids, fremragende terrænformation'. Navnet sigter til Jyllands nordspids Grenen, s.d.

Skagerrak, farvand. 1658 Schager Rak. FL dannet til købstadsnavnet Skagen, s.d., EL det hollandske ord rak 'lige farvand'. Navnet der er af hollandsk oprindelse anvendtes oprindeligt om den nordlige del af Kattegat. "Det lige farvand ved Skagen".

Skalborg, Him. 1786 Skalborg. FL vel subst. skal, EL *borg*. "Bakken med (muslinge-)skallerne". I 1683 nævnes Skalhede under nabobyen Hasseris.

I Skallerup, Mors. *1200-tallet Scalethorp, 1408 Scaldorp. FL mandsn. glda. Skalli, EL *torp*. "Skallis udflytterbebyggelse".

II Skallerup, Vend. *1413 Skelrum, 1433 Scheldorp. FL subst. skel, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved skellet".

Skalmstrup, Rand. *1450 Skalmstrup, 1486 Skalmistrvp. FL mandsn. glda. Skalmir, EL *torp*. "Skalmirs udflytterbebyggelse".

Skals, Him. *1345 Skalnes, 1454 Skals. FL subst. skal, EL *næs*. "Næsset med (muslinge-)skallerne".

Skannerup, År. *1408 Skanderup. FL mandsn. glda. *Skandi, EL *torp*. "Skandis udflytterbebyggelse".

Skarp Salling, Him. 1392 Salyng. FL adj. glda. *sal 'bleg' + *-ung*. "Det blege sted". Samme sproglige oprindelse har navnet på halvøen Salling, s.d. Skarp i betydningen 'mager' der siden 1680-erne adskiller navnet fra halvøens navn, sigter formodentlig til det samme som selve navnet, nemlig bleg og mager sandjord.

Skarrehage og **Skarrehej**, Mors. 1406

Sjorring er navnet på to byer i Nørrejylland. Sjorring i Thy ligger for østenden af den nu udtørrede Sjorring Sø (øverste kort), mens Sjorring i Viborg amt ligger i østenden af den langstrakte Tjele Langsø. Beliggenheden for enden af disse karakteristisk langstrakte søer har fremkaldt det nærliggende navn »Søens ende«. Udsnit af Geodetisk Instituts VSK, Jylland nr. 5 (1795) og Jylland nr. 2 (1789). Copyright (gengivet i 2/3 str.).

Skarwe, 1487 Skaregard. FL sandsynligvis det oprindelige navn på Skarrhøj, i 1406 anvendt sekundært om hovedgården Skarregård. Subst. glda. *skarlf, svarende til norsk skarv 'nøgen klippe, stenet højde' og svensk skarv 'stenrøse'. Den ældste forms 'e' er snarest en bøjningsendelse, mens 'e' i de yngre former repræsenterer den jyske udvikling af -rv til -re.

Skarreklit, Thy. 1594 Skarringklinth, 1695 Schara Klct. FL fuglen. skarv, EL kli(n)t. "Klinten med skarvene".

Skarresø, Djur. *1498 Skaresø. FL fuglen. skarv, EL sø. "Søen med skarvene".

Skarrild, Ring. *ca. 1325 Skareld. FL er roden i et af to gammeldanske subst. skar, *skar 'skår' eller 'kant, rand' + -aldi. "Stedet med skåret" eller "Stedet med,

ved kanten". Skarrild by og kirke ligger højt ved en markant gennemskæring ned mod Skjern A.

Skarum, Mors. *1415 Skarm, 1542 Skarm. Navnet der nu udtales med langt stødlost a må i gammeldansk have haft tastavelsesform *Skarma, *Skarmi. Det er beslægtet med ordet skærm og lige som i Skærum, s.d., sigter den foreliggende afledning vel til en skærmsformet terrænoformation.

Skave, Ring. 1482 Skawe. Subst. ældre jysk *skave, svarende til subst. jysk skav 'hvad der er afskrabet, fint fnug'. Navnet sigter utvivlsomt til ufrugtbart område.

Skavtrup, Ring. 1547 Skaftherup. FL mandsn. Skaftc, EL torp. "Skaftes udflytterbebyggelse".

Skejby, År. *1375 Skeyby. FL sandsynligvis subst. glda. *skægþ, beslægtet med ord som skage (se Skagen) og skæg 'noget der rager frem, odde o.l.', EL *by*. "Byen ved fremspringet". Det er uklart hvilket fremspring navnet kan sigte til.

Skelhøje, Vib. Nyt navn på stationsby ved skellet mellem Dollerup, Lysgård og Frederiks sogne, EL *høj*. "Højene ved skellet".

Skellerup, Djur., År. *1424 Skældorp (År.), 1446 Scielrup (Djur.). FL enten mandsn. glda. Skialghi eller subst. skel, EL *torp*. "Skialghis udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen ved skellet". Ingen af byerne ligger i nutiden ved særlig betydelige skel, men begge ligger ved vandløb der kan have fungeret som skel.

Skelmose, Ring. Ny bebyggelse opkaldt efter naturnavnet 1683: Skielde Mose Jord, hvis FL er subst. skel, EL *mose*. "Mosen i skellet (mellem Stadil og Tim sogne)".

Skelund, Him. 1461 Skælwm. FL enten adj. glda. *skial 'skæv' eller et med svensk dialekt skäll 'mager' identisk ord, EL glda. *hēm* eller eventuelt *holm*. "Den skæve bebyggelse", "Den magre bebyggelse" eller eventuelt "Den skæve holm" eller "Den magre holm". I nyere tid er -lum erstattet af -lund.

Skibbild, Ring. (to steder). 1532 Skybeldt (Nøvling sogn), 1638 Skibbild (Arnborg sogn). FL subst. skib, EL måske *vejle*. "Vadestedet der kan passeres af skibe". Både Skibbild i Nøvling og i Arnborg sogn ligger ved større vandløb.

Skibby, År. *ca. 1350 Skyby. FL subst. skib, EL *by*. "Byen hvortil der kan sejles (ad Arhus Å)".

Skibsted, Him., Thy. *1396 Skibsted (Him.), 1512 Skibstedgord (Thy). FL subst. skib, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med skibene" eller snarere et sammensat navneord skibsted 'overfartssted', i Himmerland sigtende til at landevejen Ålborg-Hadsund her har passeret over Skibsted Å og i Thy sigtende til forbindelsen over Skibsted Fjord mellem Thy og Thyholm.

Skiffard, Djur. *1373, 1476 Skiffar. FL subst. skib, EL subst. far 'overfartssted'. "Overfartsstedet hvor der benyttes skibe".

Skindbjerg, Djur., Him. *1404 Skindberg (Djur.), 1477 Skindberg (Him.). FL subst. skind, måske sigtende til bevoksning, EL

bjerg. "Den skind-agtigt bevoksede bakke".

Skinderup, Him. 1515 Skyndorp. FL mandsn. glda. Skinni, EL *torp*. "Skinnis udflytterbebyggelse".

Skinnerup, Thy. 1365 Skyndorp. FL mandsn. glda. Skinni, EL *torp*. "Skinnis udflytterbebyggelse".

Skisby, Vend. 1347 Skysby, 1406 Skiithby. FL subst. glda. *skīth 'kløvet træstykke, ski', EL *by*. "Byen der er forsynet med (?indhegnet af, opbygget af) kløvede træstykker".

Skive, Vib. (kbst.). *1231 Skyuæ, 1304 Skiua. Subst. skive, der betyder 'afskåret stykke', måske i betydningen 'indhegning'.

Skivholme, År. *1335 Holmæ in parochia Skydhæ, 1508 Hollom; lokalt [sky'hål-m]. I den ældste form betyder "in parochia" 'i sognet'. Byens oprindelige navn er flertal af subst. *holm*. Dette navn adskilles fra Holme i Ning herred ved tilføjelse af sognets oprindelige navn, glda. *Skýþa el. *Skýþi, beslægtet med oldisländsk skjóða 'hylster, pose, taske'. "Skyde sogns Holme".

Skivum, Him. *1231 Skithum. FL subst. glda. *skīth 'kløvet træstykke, ski', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen indhegnet af el. opbygget af kløvede træstykker". Jfr. Skyum.

Skjellerup, Rand. *1259 Scelvethorp. FL mandsn. glda. *Skælvi, EL *torp*. "Skælvis udflytterbebyggelse".

Skjerk, Ring. *1477 Skierck, 1495 Skerck. Muligvis et sammensat navn med som FL adj. skær 'ren, klar', EL *vig*. "Den klare bugtning". Skjerk ligger ved en markant bugtning på Tvis Å, hvor Skjerk Bæk munder ud i den. Navnets forled kunne også være det oprindelige navn på denne bæk og da betyde "Bugtningen på bækken Den klare".

Skjern, Ring. (kbst.), Vib. *1163 Skjern (Ring.), 1347 Skærna (Vib.). Oprindeligt ånavn afledt med -n af adj. skær 'ren, klar'. Ved købstaden Skjern enten om Kirkeå, der løber forbi Skjern kirke eller om selve Skjern Å, ved Skjern i Viborg amt om Nørreå.

Skjoldborg, Thy. 1367 Skyolburgh. FL subst. skjold 'rundagtig bakke', EL *borg*. "Den rundagtige bakke".

Skjoldelev, År. 1386 Skwldeløf, 1485 Skioldhersleff. FL subst. skyld, glda. skuld

Skovstrup ligger ikke ved nogen tilfældighed ved siden af Lundby, men skoven er for længst trængt nordpå og findes nu først ved Skovgård og Lundby Krat. De fleste andre steder er gået ligesådan, men ofte minder gamle narknavne om at skov og krat til trængtes nær om landsbyerne. Udsnit af Geodetisk Instituts mbl. nr. M 1213, 1:20 000. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

'skyld, gæld', EL *lev*. "Det skyldbetalende arvegodt".

Skjød, Vib. 1467 Skød, 1478 Skodh. Subst. glda. *skōt 'noget der skyder sig frem, fremspring'.

Skodborg herred, Ring. *1231 Skodburghæreth. Herredet har navn efter en gård i Gudum sogn, der muligvis har været hovedgård i middelalderen. FL måske subst. glda. skot 'fremspring' eller 'afgift', EL *borg*. "Bakken el. Borgen på fremspringet" eller "Borgen hvortil el. hvoraf der betales afgift".

Skorup, Ar. *1319 Scoghrop, 1327 Skoug-hæthorp. FL subst. *skov*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen i skoven".

skov. Ordet skov anvendes i en række stednavne men dog ikke så hyppigt som andre ord for (mindre) skove, *holt*, glda. *with* (ved) og navnlig *lund*. Hvor ordet forekommer som efterled i bebyggelsesnavne, vidner det om skovrydning som basis for nyudflytninger på indvundet agerland.

Skovbo, Him. *1482 Skaubo, 1487 Skowbo. FL subst. *skov*, EL *bo* eller *bod*. "Huset i skoven" eller "Boden i skoven".

Skovby, Ar. *1253 Scobi, *1264 Skouffby. FL subst. *skov*, EL *by*. "Byen i skoven".

Skove, Sal. 1510-25 Skoffuc. Bøjningsform, s.d. af subst. *skov*.

Skovsgård, Vend. 1488 Skoffsgard. FL subst. *skov*, EL *gård*. "Gården i skoven". Stationsbyen er anlagt på jord fra Sønder Skovsgård.

Skovsted, Thy. *1435 Skoffsteth. FL subst. *skov*, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet i, ved skoven".

Skovstrup, Him. 1472 Skowstrop. FL subst. *skov*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen i, ved skoven".

Skrejrup, Djur. *1491 Skrerop, 1610 Skrerup. FL adj. glda. skrēth 'glat, hældende, skrå', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på det hældende areal (ned mod Skrejrup Bæk)".

Skringstrup, Him. 1477 Skrængstrop. FL snarest tiln. glda. *Skrāing, egentlig 'Den magre', EL *torp*. "Skrāings udflytterbebyggelse".

Skræ, Vib. *1460, 1541 Skre. Muligvis beslægtet med subst. glda. skrā, oldisländskt skrā 'tørt skind, skindbog, lov'. Navnet skulle da betyde "Det tørre

Slet herred. De svagt svungne bakker ved Næsborg, hvis kirke ses i baggrunden, er karakteristiske for en stor del af Slet herred mellem Sebbesund og Løgstør Bredning. Det må være denne landskabstype der har givet navn til herredet.

“Udflytterbebyggelsen i skoven”. EL *gård*, se herregårdsnavne. Den ældste forms -t- beror på fejllæsning af -c-.

II Skårupgård, Vend. (hgd.). 1419 Skor-dorp, 1567 Skorup. FL subst. glda. skor ‘indsnit, fure, fordybning’, subst. *skov* eller mandsn. glda. Skorri, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen ved fordybningen”, “Udflytterbebyggelsen i skoven” eller “Skorris udflytterbebyggelse”. EL *gård*, se herregårdsnavne. Skårupgård ligger i et skovfyldt område ved den nuværende Møllebæk.

Slet, År. *1454 Slæte. Sandsynligvis subst. glda. *slættā ‘slag, slåning’, måske specielt ‘rydning’.

Slet herred, Him. *1231 Slætæheret. FL sandsynligvis det oprindelige navn på herredet eller en del deraf. Herredsnavnet indgår sandsynligvis som efterstillet adskillende tilføjelse i navnet på den lille bebyggelse Bjørnumslet i Vindblæs sogn, der udtales [bjørnm’slæt]. Udtalen af dette navn samt de gamle tostavede former peget på at områdets navn er subst. slette ‘jævn, vidtstrakt flade’.

Sletterhage, Djur. 1777 Sletterhage, 1790 Slætøer hage. FL et stednavn *Slætør med som FL subst. slette, EL *ør(e)*. “Den flade

grusede strandbred”; EL *hage*. “Frem-springet ved Slætør”.

Slette Strand, Thy. 1450 Slætæ. Enten bøjningsform af subst. glda. slætt ‘slåning, rydning’ eller subst. slette ‘flad strækning (mellem klitter)’. Slette Strand har navn efter hovedgården Slette(gård).

Smedemark, Sal. 1524 Smydi marck. FL subst. smedie, EL *mark*. “Marken med smedien”.

Smerup, År. *1384 Smerup. FL subst. smed ‘håndværker, smed’, EL *torp*. “Håndværkerens el. Håndværkernes udflytterbebyggelse”.

Smerup, Thy. *1371 Smæropp, 1408 Smythorp, Smethorp. FL subst. smed ‘håndværker, smed’, EL *torp*. “Håndværkerens el. Håndværkernes udflytterbebyggelse”.

Smidie, Him. *1453 Smydi, 1455 Smedy. Subst. smedie.

Smidstrup, Vend. 1343 Smithstorp. FL subst. smed ‘håndværker, smed’, EL *torp*. “Håndværkerens udflytterbebyggelse”. Jfr. Smerup, Smerup.

Sminge, År. *1231 Smaængiæ. FL adj. små, EL *eng*. “De små enge”.

Smollerup, Vib. *1392 Smullerup, 1524 Smollervp. FL snarest subst. smuld, EL *torp*.

“Udflytterbebyggelsen hvor der er (tørve-)smuld”.

Snarup, Vend. 1470 Snardrop. FL tiln. glda. Snara eller det dermed identiske subst. snare, EL *torp*. “Snaras udflytterbebyggelse” eller “Udflytterbebyggelsen med snarc(r)n(e)”.

Snedsted, Thy. 1263 Snestath. FL subst. glda. *snēs ‘noget afskåret, pind, kvist’ eller i en betydning der er velkendt i de øvrige nordiske sprog ‘høstænge’, EL *sted*. “Bebyggelsesstedet ved, med høstænget” eller “Bebyggelsesstedet ved, med de afskårne kviste”.

Snejbjerg, Ring. *ca. 1325 Snethbyergh. FL subst. glda. *snēth eller *snith ‘krat-skov’, EL *bjerg*. “Bakken med kratskoven”.

Snestrup, Thy. *1365 Snestrøp, 1542 Snedstrup. FL snarest mandsn. glda. *Snē, EL *torp*. “Snēs udflytterbebyggelse”.

Snæbum, Rand. *1468 Sneboeg, *1491 Snebum, 1536 Snebum; [snæˈvom]. FL må være det samme som i naturnavnet Snibhøj, en høj nordøst for byen med to velbevarede jættestuer, nemlig subst. glda. *snip ‘snip, afsnøret el. afgrænset (spidst) areal’, EL glda. *hēm*. “Bebyggelsen på det afklemt areal”. Snæbum ligger omgivet af vandløb yderst mod nordvest i Onsild herred. I navnet Snæbum er vokalen -i- forkortet og åbnet til -æ- og derefter atter forlænget foran -b- (udtalt [v]) udviklet efter bortfaldet af h- i hēm. I navnet Snibhøj, som 1468-formen må være en gengivelse af, må den nuværende udtale [ˈsnɪˌv, hœwˌ] skyldes, at det oprindelige sammensætningstryk er bevaret.

Snæriild, Ar. 1405 Snæreth, 1545 Snerett, ca. 1571 Snerildt. FL subst. glda. snæˈsne’, EL er af omstridt oprindelse, se under *ræthi* og jfr. herred.

Snævre, Vend. 1419 Snc. .ræ, 1482 Sneffuer. Subst. snævre ‘snæver passage’ efter beliggenheden mellem Hvirrekær og Højrup Bæk.

Sofiendal, Him. 1781 Sophiendahl. By anlagt 1781 ved udskillelse fra Hassersis af de gårde der hørte under Iwer Lewetzaus gods Restrup og opkaldt efter dennes hustru Juliane Sofie Wedel-Wedelsborg.

sogn og **sognavne**. Næsten alle danske sogne har navn efter den bebyggelsen kirken ligger ved eller i. I Vestjylland og dele af Nordjylland hvor enkeltgårdsbebyggelse er almindelig er sognavnet dog tit kun knyttet til kirken samt én eller et

par gårde omkring denne. Kirken kan også være kommet til at ligge enlig som følge af landsbynedlæggelse eller flytning, f.eks. Ørum syd for Randers og Gødvad ved Silkeborg (se under Resenbro). I Jylland er adskillige kirker og dermed sogne forsvundet siden middelalderen. Allerede i en liste (*ca. 1325) omtales 15 kirker i Ribe stift som øde, og i andre dele af Jylland, navnlig mod øst, er nedlæggelse af kirke og sogn endnu hyppigere. På småøer med kun én kirke har sognet normalt navn efter øen, og tilsvarende kan findes ved isolerede områder som f.eks. Helgenæs med kirke ved Fejrup. Kun få sogne har egne (primære) navne, således (Øster og Vester) Nykirke, Gammel- og Nysogn og Lild sogn. Sogne i købstæderne har normalt navn efter kirkens værnchelgen (Skt. Nikolaj kirke o.s.v.), i ny tid også efter salmedigtere m.v.

Sohngårdsholm, Him. (hgd.). Oprindeligt ladegård under Alborghus men i 1678 erhvervet af Johan Sohn, der i 1688 fik bevilget hovedgårdsprivilegier samt gårdens navn.

Solbjerg, Him., Mors, Ar. *1407 Solberigh (Mors). FL subst. sol, EL *bjerg*. “Den solbeskinnede bakke”.

Sondrup, Ar. *1384 Sondrup. FL subst. sand eller mandsn. Sunc, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen på sandområdet” eller “Sunes udflytterbebyggelse”.

Sorring, Ar. 1482 Soringh. FL måske subst. glda. *swarf ‘drejning’ + -ung. “Stedet ved drejningen”. Navnet sigter muligvis til det runde bakkeparti nord for byen.

Sorvad, Djur. 1485 Sarcwath, 1509 Sorwadt. FL muligvis subst. glda. *swarf ‘drejning’, EL *vad*. “Vadestedet ved drejningen (på Hevring Å)”.

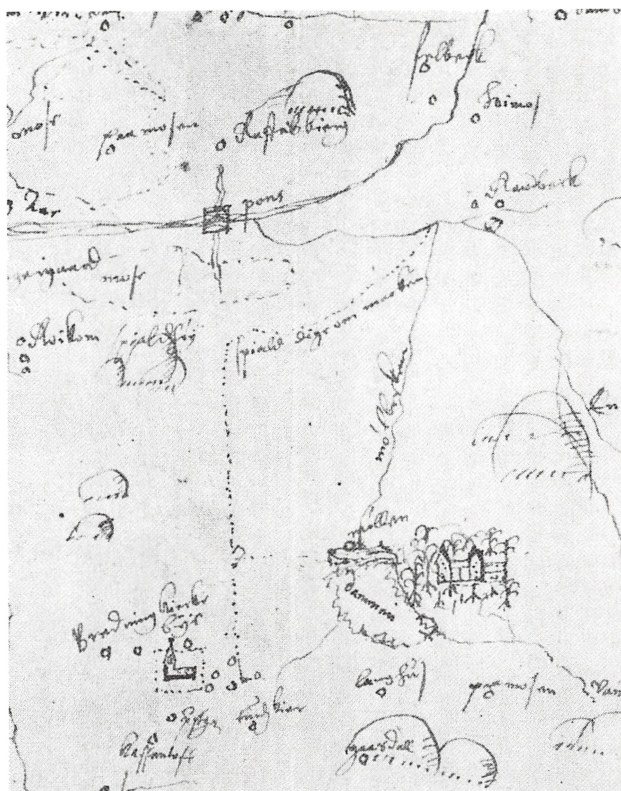
Sostrup, Djur. (hgd.). *1327 Svorttorp, 1388 Sorstorp, 1404 Sowstrup. FL mandsn. glda. Swart, EL *torp*. “Swarts udflytterbebyggelse”. Herregården hed fra 1725 til 1829 Skeel og fra 1829 til 1944 Benzon efter de slægter, der da ejede den.

Sparkær, Vib. 1492 Sparkier. FL fuglen. spurv, jysk spar(v), EL *kær*. “Kæret med spurvene”.

Spentrup, Rand. 1401 Spynthorp, 1430 Spintropp. FL sandsynligvis tiln. glda. *Spinki, EL *torp*. “Spinkis udflytterbebyggelse”.

Sperring, Thy. *1418 Sperende, 1555 Sperringe, 1594 Sperind. FL er muligvis

Spjald. Præsteindberetningerne til Ole Worm (1638) indeholder af og til kort. På kortet fra Brejning sogn ved Ringkøbing ses bl.a. et dige omkring Brejning bys mark. Ved digets nordside står på kortet spjald dige om marken. Vest for det inddigede område findes desuden spjaldhøj.

det oprindelige navn på den udtørrede Sperring Sø, gl'da. *Sperrī el. *Sperra og egentlig et navneord med betydningen 'bjælke' anvendt sammenlignende som det kendes i forskellige svenske sønavne, EL subst. ende. "Søen Sperris (el. Sperras) ende". Jfr. navnet på nabo- og sognebyen Sjørring.

Spjald, Ring. 1638 Spjald; [spjå:l]. Flertal af subst. spjæld, gl'da. *spjald 'lille firkanteret markstykke, spjæld'. I 1600-tallet betegner navnet ikke en bebyggelse men en del af Brejnings mark.

Sporup, Ar. *1499, 1567 Sporup. FL tiln. gl'da. *Spā eller det tilsvarende subst. gl'da. *spā 'spåmand', EL *torp*. "Spās el. Spåmandens udflytterbebyggelse".

Spørring, Ar. *1306 Spyrrind, 1439 Spørryng. FL snarest subst. spor + en -ndholdig afledningsendelse, der angiver at noget er 'forsynet med', 'karakteristisk ved'. "Stedet med vejsporet". Den gamle landevej mellem Århus og Randers passerer Spørring A nord for byen.

Spottrup, Sal. (hgd.), Ar. *1404 Spittrup (Sal.), 1426 Sputdorp (Sal.), *1462 S[p]øttrup (Ar.). FL snarest tiln. gl'da. *Spiūti, EL *torp*. "Spiūtis udflytterbebyggelse".

Stabrand, Djur. *1387 Staabrund, 1441 Staffbru[n]d. FL subst. stav, EL subst. brønd, gl'da. brunn 'brønd, kilde'. "Kilden ved stavene (stavbevoksningen)".

Staby, Ring. *1266 Staby, Stabby, 1319 Stabbi. FL subst. stav, EL by. "Byen med, ved staven(e)". Navnet sigter måske til tynd bevoksning".

Stadil, Ring. 1263 Stathel. Subst. gl'da. *stathul, nærtbeslægtet med og sikkert af samme betydning som subst. gl'da. stæthil 'bebyggelsessted'.

Stae, Vend. 1454 Stade. Subst. stade 'fiskeplads'.

I Stagsted, Vend. (Sejlstrup sogn). 1500 Stagsted. FL vel subst. stage, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med stagerne (stængerne)".

II Stagsted, Vend. (Skæve sogn). 1543

Stagstedt. Navnet er sandsynligvis af samme oprindelse som Stagsted ovenfor, men hvis et par former fra 1457 kun kendt i dårlig afskrift (Skacktorp, Straxstrup) hører til her, er navnets oprindelige efterled *torp*, jfr. i så fald Hørmested.

Stagstrup, Thy. *1433 S[t]axtrup, 1504 Staxstrup. FL formentlig tiln. glda. *Stak, EL *torp*. "Staks udflytterbebyggelse".

Stangerum, Rand. *1476 Stangerum. FL subst. stang, måske i betydningen 'grænsemærke', EL rum 'bebyggelsesplads'. "Bebyggelsespladsen med, ved stængerne".

stavemåde af stednavne, se retskrivning.

Stavn, Him. 1552 Staffuendt, 1573 Stafvende, 1575 Stafuen, 1664 Staffuind. De ældre former tyder på, at navnet er bestemt form ental af subst. stav, efter beligheden ved Limfjorden snarest i betydningen 'sømærke'. De yngre og nuværende former viser omtydning til ordet stavn 'frespring i terrænet'.

Stavning, Ring. *ca. 1325, 1350 Stafningh. FL subst. stavn 'frespring i terrænet' + -ung. "Stedet med terrænfrespringet". Navnet sigter muligvis til det næs mellem Ringkøbing Fjord og Andrup Bæk, hvorpå sognekirken og præstegården ligger.

Stavns, Sam. 1424 Staffncs. FL subst. stav, måske i betydningen 'sømærke', EL *næs*. "Næsset med staven(e)".

Stavtrup, År. *1478 Slattrup [!], 1580 Stautrup. FL vel subst. stav, måske i betydningen 'grænsemærke', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med, ved stave-*ne*".

sted. Grundbetydningen i dette efterled, der i gamle former ofte optræder i flertal, har været 'grund for bebyggelse, bebyggelsessted'. Mange af navnene på -sted indeholder som forled personnavne, der allerede i vikingetiden var gået af brug, og navnetypen må derfor gå længere tilbage i tiden, til folkevandringstiden, men den har – dog i aftagende grad – været produktiv indtil vor tid, jfr. f.eks. Kandestederne. Sted er i enkelte jyske navne udviklet af -tved, i andre navne er -sted til gengæld videreudviklet til -st (f.eks. Ølst), men ikke alle navne der ender på -st går tilbage på et -sted.

sten. I det klippeløse Danmark har større sten på markerne ofte tiltrukket sig opmærksomheden. Ofte er der knyttet

sagn og overtro til dem, og mange af dem har deres eget navn. De fleste har navn efter nærmeste by, men andre har navn efter farve og form eller de tilknyttede sagn (Rødstenen, Fur; Larses Målekar, ved Troldtinget i Lild sogn; Ivers Kirke, Horne sogn i Vendsyssel). Janumkjøt, se ill., i Øster Han herred har navn efter byen Janum. Efterleddet kjøt er det jyske subst. kyt 'lille høj af sammenblæst flyvesand'.

Stenalt, Djur. (hgd.). *1375 Stienholt. FL subst. sten, EL *holt*. "Den lille stenfyldte skov".

Stenbjerg, Thy. 1667 Steenberg. FL subst. sten, EL *bjerg*. "Den stenfyldte bakke".

Stendis, Ring. 1496 Stendis. Subst. stendysse.

Stenholt, Vib. *1524 Stenolt, 1587 Stienhalt. FL subst. sten, EL *holt*. "Den lille stenfyldte skov".

Stenild, Him. 1436 Stenwedel. FL subst. sten, EL *vøjle*. "Det stenfyldte (el. stenbelagte) vadested".

Stensbæk, Vend. (hgd.). 1560 Steensbeck. FL subst. sten, EL *bæk*. "Den stenfyldte bæk".

Stensmark, Djur. *1231 Stensmarc. FL subst. sten eller mandsn. Sten, EL *mark*. "Den stenfyldte mark" eller "Stens mark".

Stenstrup, Him. 1461 Stænstrop. FL subst. sten eller mandsn. Sten, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der er sten" eller "Stens udflytterbebyggelse".

Stenum, Vend. 1369 Stenum. Dativ flertal af subst. sten eller et sammensat navn med som FL subst. sten, EL glda. *hēm*. "(Ved) stenene" eller "Bebyggelsen med (?lavet af) stenene".

Stenvad, Djur., Vend. *1327 Steensvaad (Djur.), *1444 Stenvadt (Vend.), 1481 Stienwath (Djur.). FL subst. sten, EL *vad*. "Det stenfyldte (el. stenbelagte) vadested".

Sterup, Vend. *1408 Stiirup, 1522 Stirup. FL muligvis adj. glda. stirth 'stiv, hård, uvenlig', EL *torp*. "Den uindbydende udflytterbebyggelse".

Stevnstorp, Rand. *1443 Steucnstorp, 1524 Steffwenstrvp. FL mandsn. glda. *Stæfnir, EL *torp*. "Stæfnirs udflytterbebyggelse".

Stinesminde, Him. færgested over for Mariager. Oprindelig navn på teglværk opført i slutningen af 1800-tallet. Om EL

Sten. Janumkjot i Øster Han herred er blot en af de mange større, navngivne sten i Danmark. Kjøt eller kyt, der betyder lille høj af sammenblæst flyvesand, er anvendt sammenlignende eller ironisk om den store sten. (Foto: A. Jessen, 1900|Danmarks Geologiske Undersøgelse.)

minde '(god) erindring', jfr. modenavn.

Stistrup, Him. 1442 Stisrop. FL mandsn. Stig, EL *torp*. "Stigs udflytterbebyggelse".

Stjær, Ar. *1326 Styærdhæ, 1480 Stjær. Navnets gl. form må være *Stiarthi el. *Stiartha, og navnet må derfor være beslægtet med subst. gl. storth 'ungskov'. Det er uvist om Stjær har samme betydning.

Stoholm, Vib. *1469 Stodholm, 1524 Stockholmm. FL subst. stod 'hesteflok' eller subst. stok, EL *holm*. "Holmen med hesteflokken" eller "Holmen med stokkene (?tynde træer)".

Stokholm, Him. *1494(?) Stockholm. FL subst. stok, EL *holm*. "Holmen med stokkene (?tynde træer)".

Stokkebro, Djur. *1348 Stockebro. FL subst. stok 'bræt, planke'. EL *bro*. "Plankebroen (over Gjerrild Sø's udløb i Hovå)".

Store Ajstrup, Him. her? 1200-tallet Agistorp, *1453 Astrup, *21472 Asendrup, 1541 Astrop. Det er yderst tvivlsomt om 1200-tals formen hører til dette navn eller f.eks. til et forsvundet Aggistorp i Århus amt. Hører formen til her er FL mandsn. gl. *Aggir og formen fra ?1472, der må vedrøre Store Ajstrup, må anses for fejlagtig. Snarest repræsenterer ?1472-formen dog forleddets ældre form, og dette er da mandsn. Asmund, EL *torp*. ?"Asmunds udflytterbebyggelse". Store adskiller siden 1600-tallet navnet fra Lille Ajstrup.

Store Arden, Him., se Lille Arden.

Store Brøndum, Him. *1406 Brøndum. FL subst. brønd 'kilde', EL gl. *hēm*. "Bebyggelsen ved kilden". Store adskiller siden slutningen af 1400-tallet navnet fra Lille Brøndum.

Storenor, År., se Lillenor.

Store Restrup, Him. (hgd.). *1425 Restrup, 1440 Reflstorp. FL dyren. ræv eller tiln. Ræv, EL *torp* "Udflytterbebyggelsen med rævene" eller "Rævs udflytterbebyggelse". Store adskiller navnet fra hovedgården Lille Restrup i det sydlige Himmerland.

Store Rørbæk, Him., se Lille Rørbæk.

Store Sjørup, Djur. her? *1423 Siorup, 1426 Sødhrup, 1462 Østersørp. FL subst. sø, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen omkring søen". Der skelnes allerede i 1400-tallet mellem Store (ældst: Øster) og Lille (ældst: Vester) Sjørup. Kort side 81.

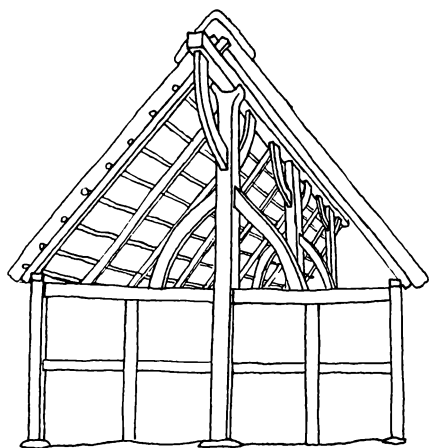
Store Torup, Him., se Lille Torup.

Store Vildmose, Vend. 1526 Vilmosszc. FL adj. vild 'øde', EL *mose*. "Den øde mose". Jfr. Lille Vildmose.

Storring, År. *1396 Rind, 1480 Storning. Navnet er oprindeligt subst. rind 'jorddryg, bakkekam, kant, rand'. Stor adskiller navnet fra Lillering, s.d.

Storvorde, Him. *1216 Worthegh, *1345 Yterworthugh, 1406 Vdre Worthæ, 1461 Storwordw. FL subst. gl. warth 'vagt', EL *høj*. "Højen med vagtposten". Stor, tidligere Ydre, adskiller navnet fra Lillevorde længere borte fra kysten.

Storå, Ring. 1638 Stoor aa. FL adj. stor, EL

Suldrup og Sulsted indeholder ordet sule og navnene hentyder måske til den særlige, bl.a. fra Himmerland kendte hustype med bærende stolper, suler, i midten. Efter Axel Steensberg: Gamle danske bøndergaarde, 1943.

å. “Den store å”. Åen hed tidligere og lokalt endnu i 1800-tallet Guden, af samme oprindelse som Gudenå, s.d.

Stovby, Rand., Sal. *1469 Stouby (Rand.), 1498 Stoby (Sal.). FL subst. stuc ‘badstue, opvarmet bygning’ eller i betydningen ‘jættestue’, EL *by*. “Byen med (bad-)stuen” eller “Byen ved jættestue(r)n(c)”.

Stovstrup, Ring. *1532 Stoustrup, 1534 Stoxorp. FL subst. stok, subst. stub eller subst. gl.da. stūf ‘særjord’, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen med, ved stokkene”, “Udflytterbebyggelsen på stubbene” eller “Udflytterbebyggelsen på særjorden”.

Strandbjerggård, Ring. (hgd.). *1416 [Str]andbygard, 1475 Strandbyeregordh. FL subst. strand, EL formentlig *bjerg*. “Bakken ved kysten”. EL *gård*, jfr. herregårdsnavne.

Strandby, Him., Vend. *1191-1209 Stranby (Him.). FL subst. strand, EL *by*. “Byen ved kysten”.

Strande, Ring. ca. 1525 Wedt Strandhe. Dativ ental af subst. strand ‘kyst’.

Strandet, Vib. (hgd.). 1493 Strandhet. FL subst. strand, EL gl.da. *with*. “Skoven ved kysten”.

Strands, Djur. *1448 Strans, 1552 Stranssz. FL subst. strand, EL *næs*. “Næst ved kysten”.

Strellev, Ring. *1203 Strelhøch, *ca. 1325 Strellygh. FL muligvis subst. gl.da. *stræl

el. *stræl. Ord beslægtet hermed betyder i vestgermansk ‘pil’ og kan anvendes om topografiske forhold. Her sikkert om det præsten i 1638 kalder ‘en lang høj bjerg strækkende sig noget sønder på’, EL *høj*. “Højen på det pil-formede terræn”. I følge præsten i 1638 har ‘det lange høje bjerg’ en høj i hver ende.

Struer, Ring. (kbst.). *1485 Struerdall, 1552 Struer, Struøør, 1578 Strur, 1589 Struen, 1638 Struer. I ældre tid anvendes navnet Struer dels om det fiskerleje, der i dette århundrede er blevet købstad, dels om vadestedet nord for byen over Struer Bugt og Kilen (1578, 1589), som også synes at have kunnet kaldes Struer (1638). En række marknavne i området (1683: Strues Jorden, Stru Jorden, Strubheede bringk) antyder, at navnets sidste -r kan mangle. Navnet kunne da som betegnelse for farvandet og vadestedet efter dette være subst. gl.da. *strūt ‘snip, spids, tud’, i stednavne ofte anvendt om smalle udløbere, idet stedets dialekt udvikler gl.da. -t til -r eller bortfald. Formen fra 1589 måtte da være en skriftsprogsbetegning bestemthedsform. I navnet på fiskerlejet indgår snarest dette farvandsnavn som forled med som EL *ør(e)*, hvis lange ø ved sammensmeltning med forledet har resulteret i den stedlige udtale med åbent o [stowr]. Købstadens navn betyder da “Den grusede strandbred ved Strūt”.

Strømmen, Rand. Forstad til Randers navngivet i midten af 1800-tallet efter Gudenås nedre løb ud for Randers.

Stubbe, Djur. *1258 Stubbe. Subst. gl.da. *stubbi ‘område med stubbe’.

Stubbergård, Ring. 1268 Stubthorp. FL i det oprindelige navn er subst. stub, EL *torp*; “Udflytterbebyggelsen på stubbene”. Dette navn indgår i afsvækket form som forled i navnet på gården (tidligere kloster), hvis EL er *gård*. “Gården (klostret) ved Stubberup”.

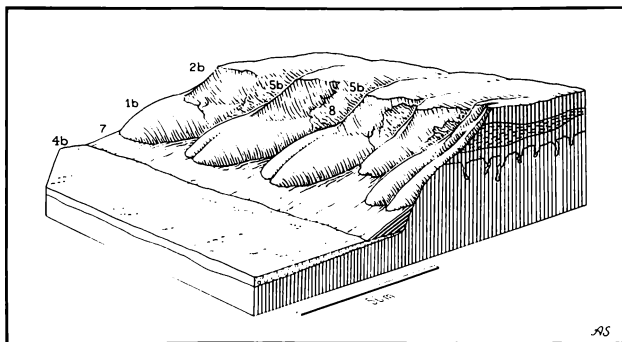
Stubberup, Him. *1458 Stubdrup. FL subst. stub eller subst. gl.da. *stubbi ‘område med stubbe’, EL *torp*. “Udflytterbebyggelsen på stubbene”.

Stubkær, Ring. *1495 Stubkier. FL subst. stub, EL *kær*. “Kæret med stubbene”.

Studsgård, Ring. 1683 Studsgaard. FL snarest tiln. Stud, EL *gård*. “Studs gård”.

Studstrup, Djur. *1491 Stwdstrop. FL tiln. Stud, EL *torp*. “Studs udflytterbebyggelse”.

Svinkløv. Navne der beror på sammenligning kan i nutiden ofte virke som postulater, hvor man må affinde sig med svundne tiders fantasi. Men når Svinkløv har navn efter ligheden med svinekløve fremtræder navnet endnu i dag indlysende velvalgt. (Blokdigram efter Axel Schou.)

Styvel, Thy. 1602 Styffuill. Subst. glda. *stȳpil, beslægtet med det syddanske dialektord stjøvl, der betyder 'gadekær, vandsamling'.

Stødov, Djur. 1574 Storebye, 1594 Stødov. Den ældste form er utvivlsomt forskrevet og FL er snarest subst. stød, glda. *stōt 'stød, slag, pres', EL *høj*. ?"Den sammenpressede høj".

Støttrup, Him. (to steder). 1345 Styttorp (Farsø sogn), 1524 Støttrup (Hvilsom sogn). FL snarest tiln. glda. *Stytti afledt af adj. stut, EL *torp*. "Styttis udflytterbebyggelse".

Støvring, Him., Rand. 1268 Styfhring (Him.), *1231 Styfhringeret (Rand.). FL subst. glda. *stufær 'stub' + -ing. "Området med stubbene". Støvring herred nordøst for Randers har navn efter sognebyen.

Stånum, Rand. *1329 Staffnum. FL subst. stavn 'fremspring i terrænet', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på fremspringet".

Stårup, Vib. *1403 Starup, 1664 Staarup. FL subst. sted, glda. stath 'sted, opholdssted, bebyggelsessted', EL *torp*. ?"Udflytterbebyggelsen med, ved, på opholdsstedet".

Suldrup, Him. *1360 Sultorp, 1445 Swldrop. FL subst. sule 'kløftet gren, (bærende) stolpe', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen hvor der er anvendt suler".

Sulsted, Vend. 1355 Sælustath. FL subst. sule 'kløftet gren, (bærende) stolpe', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet hvor der er anvendt (eller hvor der findes) suler".

sund. Ordet sund, der egentlig betyder 'svømning' anvendes om smalle farvande, således talrige steder i Limfjorden, og også – men uden at afsætte noget farvandsnavn – om dens smalle del ved Alborg, jfr.

Nørre Sundby og Øster Sundby. Ordet har også kunnet anvendes i forbindelse med indsøer, jfr. Sunds og det nu inddæmmede Kolindsund, hvorved en moderne koloni af statshusmandsbrug har fået navnet Sundby. Se ill. ved art. bugt.

Sundby, Mors, Thy. *1231 Sundby (Thy), 1408 Swndby (Mors). FL subst. *sund*, EL *by*. "Byen ved sundet" (Vilsund).

Sunds, Ring. *ca. 1325 Sunzsæ. FL subst. *sund*, måske i dette ords oprindelige, abstrakte betydning 'svømning', EL *sø*. "Svømmesøen".

Sundstrup, Him. *1404 Sundstrop, 1466 Swnstrupp. FL subst. *sund*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved sundet" (Virksund).

Sundsøre, Sal. 1664 Sundzør. FL subst. *sund*, EL *ør(e)*. "Den grusede strandbred ved sundet" (Hvalpsund).

Svanfolk, Him. *1465 Suanfalck, 1477 Swanfalk. FL fuglen. svane, EL subst. folk. Der synes at være tale om en indbyggerbetegnelse, der har fæstnet sig som stednavn, men navnets mening er uklar. Jfr. Vandfuld herred.

Svejbæk, År. 1781 Sveibek. FL subst. svej eller adj. svej 'bøjelig, krummet', EL *bæk*. "Bækken med svejet" eller "Den krumme (svejede) bæk". Oprindeligt navn på en buet bæk ved Svejbækgårde i skellet mellem Them og Rye sogne syd for Julsø, senere anvendt som stationsnavn nord for søen.

Svennum, Vend. *1413 Suenum. FL måske dyren. svin, EL glda. *hēm*. ?"Bebyggelsen med (?vild-)svinene".

Svenstrup, Djur., Him. (to steder), Rand., Ring., Vib., År. *1346 Suenstrup (sogn syd for Alborg), 1378 Swensthorp (Ring.). FL subst. svend 'fri mand i andens tjeneste' eller det deraf dannede, meget

almindelige mandsn. Svend, *EL. torp.* "Svends el. Svendens udflytterbebyggelse".

Svinballe, År. 1398 Swinebaligh. *FL* dyren. svin, *EL. balle.* "Bakken med (?vild-)svinene".

Svinbo, Djur. *1446 Swinebodhæ, 1561 Suinbo. *FL* dyren. svin, *EL. bod.* "Skuret (Hyttten) for svinene".

Svinding, Vib. *1350 Suinding, 1455 Swinningæ. Flertal af subst. glda. *swithning 'afbrændt område'.

Svingelbjerg, Him. 1401 Swingelbiærg. *FL* subst. svingel 'led', *EL. bjærg.* "Bakken med leddet".

Svinkløv, Thy. 1695 Suinekløff. Subst. svinekløv, anvendt sammenlignende. Se illustration side 121.

Svoldrup, Him. 1476 Soldrup. *FL* subst. sol, *EL. torp.* "Den solrige udflytterbebyggelse". Sammenlign Solbjerg.

Svorbæk, År. *1415 Suorbeck, Suortt-bech. *FL* adj. sort, *EL. bæc.* "Den mørkfarvede bæk".

Svostrup, Vib. *1360 Sogstrup, 1509 Solstrvp, ca. 1525 Sostrop. *FL* muligvis mandsn. glda. Swart, *EL. torp.* ?"Swarts udflytterbebyggelse".

Synnedrup, År. 1578 Synderup. *FL* adv. sønder, *EL. torp.* "Den sydligt beliggende udflytterbebyggelse".

syssel. Ordet syssel der egentlig betyder 'arbejde' har allerede inden middelalderen gennemløbet samme betydningsudvikling til 'arbejdsområde' som det indlånte ord amt, s.d., der er samme ord som embede. Det anvendes alene i Jylland og betegner her den mest overordnede, stormaskede inddeling af halvøen. Sysselnavnene hvoraf flere stadig anvendes, er i den nordlige halvdel af Jylland sammensat med gamle indbygger- eller områdebetegnelser, i den sydlige del derimod med navne på bebyggelser. Dette betyder formentlig, at sysselinddelingen er ældst i den nordlige med navnene Vendsyssel, Thysyssel, Hardsyssel, Sallingssyssel, Himmerssyssel, Ommerssyssel, Åbosyssel (området omkring Gudenå med Djursland og Århus-egnen). De sydlige sysselnavne, rækkende langt ned i Sønderjylland, er Varde-syssel, Jellings-syssel, Loversyssel (Skanderborg-Horsens-egnen, vistnok efter en forsvundet bebyggelse), Almindssyssel, Ellumssyssel, Barvedsyssel (muligvis dog efter et naturnavn) og Istedsyssel.

Syvsten, Vend. *FL* talordet syv, *EL* sten. "De syv sten". Stedet er navngivet omkring 1887 efter syv vejsten.

I Sæby, Sal. 1402 Sæby. *FL* subst. sø, glda. sǣ, *EL. by.* "Byen ved søen (den nu udtørrede Grynderup Sø)".

II Sæby, Vend. (kbst.). efter 1456 Sæby. *FL* subst. sø, glda. sǣ, her i betydningen 'hav', *EL. by.* "Byen ved havet".

Sædding, Ring. *ca. 1325 Sithyng. Navnet er alledt med *-ing* men iøvrigt af uvis oprindelse.

Sæderup, Him. 1610 Sedderup. *FL* synes at være subst. sæde 'opholdssted', *EL. torp.* "Udflytterbebyggelsen med, ved, på opholdsstedet".

sø. Med dette efterled kan i nudansk betegnes enhver – stor som lille – ferskvandssamling med stillestående vand. I ældre dansk, hvor ordet både kendes i en form sǣ og siø og med en genitivsform på *-a(r)* eller *-s*, har det som også nu tillige betydningen 'åbent hav', se f.eks. købstadsnavnet Sæby. I mange sønavne er *-sø* en sekundær, tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Sø, Mors (hgd.). *1486, 1507 Sœ. Subst. sø.

Søby, Djur. (to steder), Ring., Vib., År. (to steder). *1231 Sæby (År., Gosmer s.). *FL* subst. sø, *EL. by.* I Gosmer sogn betyder navnet "Byen ved havet", de øvrige steder "Byen ved søen".

Sødal, Vib. (hgd.). 1637 Sœdal. *FL* subst. sø, *EL. dal.* "Dalen ved søen".

Sødring, Rand. 1225-60 Sythring. *FL* er enten adv. glda. suth(æ)r 'syd på' + *-ing*. "Stedet der ligger syd på", nemlig i den sydøstlige del af Gjerlev herred ud mod åbent vand, eller *FL* er subst. glda. *sut(æ)r, der muligvis har betydet 'sump' eller 'søle'. Dette ord kan have været navn på hele sognet, der i middelalderen var en ø. Sogne- og bynavnet kan da være et indbyggernavn dannet ved hjælp af *-ing* "(Bebyggelsen for) indbyggerne på *Sutr".

Sødrup, År. *1425 Soderup, 1534 Sœdrup. *FL* sandsynligvis subst. glda. suddi 'fugtighed, fugtigt område', *EL. torp.* "Udflytterbebyggelsen ved det fugtige område".

Søften, År. 1386 Suten, 1399 Suchten, 1439 Sœwtun; [sœwden]. *FL* er af uvis oprindelse men skal måske sættes i forbindelse med roden i verbet sugc, *EL. tun.*

Søkbæk, Him. *1461 Syckebeck, 1468 Sœtbeck, 1484 Sykbeck; lokalt [sœdbæk]

eller [sø'bæk]. FL sandsynligvis subst. synk, jysk søk 'blødt sted, morads', mere specielt 'sted hvor rør nedsænkes i vand'. Formen fra 1468 med -t, der genfindes i yngre former (bl.a. 1788: Sødbek) og i den ene af de lokale udtaleformer kan ikke være oprindelig men beror formentlig på opkomsten af det såkaldte vestjyske stød på ø [ø'], EL *bæk*. ?"Bækken med moradset" eller "Bækken hvor der blødes rør".

Søndbjerg, Thy. 1382 Synbyrky, 1408 Sundberk. FL snarest subst. *sund*, EL subst. glda. *birki 'birkebevoksning', senere omtydet til bjerg. "Birkebevoksningen ved sundet".

Sønder Andrup, Sal. *1404 Andropp, 1525 Andrup. FL mandn. glda. Anund, EL *torp*. "Anunds udflytterbebyggelse". Sønder adskiller siden 1600-tallet navnet fra Nørre Andrup i Krejbjerg sogn.

Sønder Borris, Ring. *ca. 1325 Burigs, 1347 Burix. Om navnet Borris, se under Nørre Borris, hvorfra Sønder i nutiden adskiller dette navn.

I Sønder Borup, Rand. *1428 Borrup. FL mandn. Bo eller subst. *bo*, EL *torp*. "Bos udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen med den særlige slags beboelse". Sønder adskiller i nutiden navnet fra Borup nord for Randers.

II Sønder Borup, Him., se Nørre Borup.

Sønderbæk, Vib., se Nørbæk.

Sønderdiger, Ring. 1546 Dige, 1583 Sønder Dige; [søner'diger]. FL adj. el. adv. sønder, EL dige, her snarest i betydningen 'grøft'. "Den sydlige grøft". Trykfordelingen og fraværet af 'sønder' i den ældste form gør det sandsynligt, at 'sønder' oprindeligt er en adskillende tilføjelse men noget *Nørrediger kendes ikke.

Sønder Dråby, Mors, se Nørre Dråby.

Sønder Elkær, Vend. (hgd.). 1327 Ællækyær. FL subst. glda. *æli 'ellekrat', EL *kær*. "Kæret med ellekrattet". Sønder adskiller siden 1800-tallet navnet fra Nørre Elkær i Tværsted sogn.

Sønder Felding, Ring. *ca. 1325, 1388 Fillingh. FL subst. fjeld, glda. fjall 'udmark, udrykt område' + -ing. "Området i udmarken". Sønder adskiller siden 1600-tallet navnet fra Nørre Felding.

Sønderhald herred, Djur. *1231 Hallaheret. FL sandsynligvis et indbyggernavn dannet til et nu forsvundet stednavn glda. *Hall = subst. glda. hall 'skrånning' ved

nuværende Hald Sø i Essenbæk og Hørning sogne, EL *herred*. "Hall-boernes herred". Sønder adskiller siden 1400-tallet navnet fra Nørhald herred.

Sønder Harreslev, Vend., se Nørre Harreslev.

Sønderholm, Him. *1292 Synderhollm, 1445 Sønderholm. FL adj. el. adv. sønder, EL *holm*. "Den sydlige holm".

Sønder Hornum, Rand., se Hvornum.

Sønderhå, Thy, se Nørhå.

Sønder Knudstrup, Vib., se Nørre Knudstrup.

Sønder Kongerslev, Him., se Nørre Kongerslev.

Sønderlade, Him. *efter 1252 Grangiam australem, 1566 Sønderlade. FL adj. el. adv. sønder, EL lade. "Den sydlige lade (ladegård)". Den ældste form indeholder de latinske ord grangia = ladegård og australis (akkusativ: -em) = sønder. Jfr. Overlade.

Sønder Lem, Ring. *ca. 1325 Læam. FL subst. glda. *lā 'høj, gravhøj', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved (grav-)højene". Sønder adskiller siden 1600-tallet navnet fra Nørlem.

Sønderlev, Vend. 1325 Synderlyugh. FL adj. el. adv. sønder, EL subst. glda. *liūgh 'sump, fugtighed'. "Den søndre sump". Jfr. Nørlev og Liver Å.

Sønderlyng herred, Vib., se Nørlyng herred.

Sønder Lyngvig, Ring., se Nørre Lyngvig.

Sønder Nissum, Ring. *før 1308 Nessom, 1327 Næsym. Dativ flertal af subst. *næs*. "(På, Ved) næssene". Sønder adskiller siden middelalderen navnet fra Nørre Nissum.

Sønder Onsild, Rand., se Nørre Onsild.

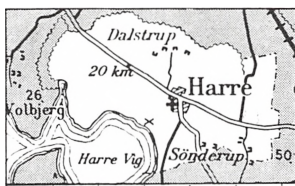
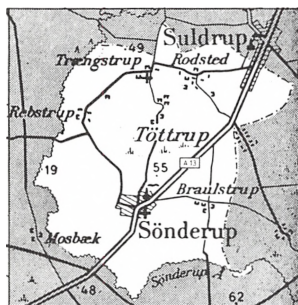
Sønder Rind, Vib. 1263 Rijnd. Subst. rind 'jordryg, bakkekam, kant'. Sønder adskiller i nutiden navnet fra Nørre Rind. Ordet er nærtbeslægtet med subst. rand, der indgår i navnet på nabobyen Randrup.

Sønderskov, Vend. 1610 Synnderskov. FL adj. el. adv. sønder, EL *skov*. "Den sydlige skov".

Sønder Tranders, Him., se Nørre Tranders.

Sønder Tulstrup, Vib., se Nørre Tulstrup.

Sønderup, Him., Sal. *ca. 1340 Sintorp (Sal.), *1420 Syndropp (Sal.), *1465 Synderup (Him.). FL eventuelt mandn.

Sønderup. Både sognebyen Sønderup i Himmerland (l.v.) og Sønderup i Harre sogn i Salling ligger sydligst i deres sogne og har efter alt at domme navn deraf. (Efter Trap Danmark, 5. udg.)

glda. Siūndi men dog snarest adj. el. adv. sønder, EL *torp*. "Siūndis udflytterbebyggelse" eller snarere "Den sydlige udflytterbebyggelse". Se ill.

Søndervig, Ring. (hcr?) 1587 Sønderuig, 1618 Synderuig. FL adj. el. adv. sønder, EL *vig*. "Den sydlige vig".

Sønder Vinge, Vib. 1349 Wingy, *1491 Synder Winge. En ia-afledning af subst. gllda. *wing 'krumning', gllda. *wingi. "Området med, ved krumningen". Sønder adskiller i 1400-tallets slutning og nu navnet fra Nørre Vinge.

Sønder Vium, Ring. *ca. 1325 Wijm. FL subst. gllda. *wī '(hedensk)helligdom, vi', EL gllda. *hēm*. "Bebyggelsen ved, med helligdommen". Sønder adskiller i nutiden navnet fra Nørre Vium.

Sønder Vosborg, Ring., se Nørre Vosborg.

Sønderøkse, Vend., se Nørreøkse.

Sønder Ørum, Vib., se Nørre Ørum.

Sønder Årslev, Ar. *1203 Årsløf. FL sandsynligvis mandsn. gllda. *Åar, EL *lev*. "Åars arvegods". Sønder adskiller i nutiden navnet fra Årslev sydøst for Randers.

Sørup, Him. *1429 Sørup, 1453 Sjørup. FL subst. *sø*, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved søen (nu Buderupholm Mose)". Se også Sjørup.

Sørvad, Ring. 1532 Sørwad. FL subst. gllda. *sør* 'snavs, søle, smuds', EL *vad*. "Det sølede vadested".

Sørå, Vend. 1408 Søora. FL subst. gllda. *sør* 'snavs, søle, smuds', EL *å*. "Den snavsede å". Oprindeligt navn på den å der ved Sørå løber ud i Kattegat.

Søttrup, Him. 1468 Sottrop, 1474 Söttrop. FL subst. gllda. *sōth 'brønd, kilde' eller dyren. gllda. *sōth 'får', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved kilden" eller "Udflytterbebyggelsen med fårene".

T

-t i slutningen af stednavne har med sikkerhed flere forskellige oprindelser. I nogle tilfælde er det udtryk for hærkning af et udlydende blødt d, se f.eks. Jernit. I andre, ofte svært tolkelige navne, som især findes i den (syd-)østlige del af området, er -t en afledningsendelse, som angiver tilhørighed eller en vis mængde i forhold til det ord eller den ordrod navnet er afledt af. Afledningsendelsen -t går tilbage til flere nærtbeslægtede germanske afledningselementer, hvis produktivtetsperiode i alt væsentligt er ophørt med folkevandringsperioden. I Nørrejylland anses Aidt og Kolt for (mulige) -t-afledninger; sammenlign bd. 3.

Tamholt, Vend. *1455 Tamholt. FL snarest mandsn. gl'da. Tummi, EL. holl. "Tummi lille skov".

Tander, Ar. 1584 Thoudnov, 1599 Tandow. I den ældste form er -u- utvivlsomt fejl for -n- og FL snarest subst. tand, her om "spids, fremspringende terræformation", EL uden tvivl høj. "Den tandformede høj".

I Tandrup, Him. (Strandby sogn), Ring., Thy (hgd.), Vend. *1386 Tandorp (Thy), 1403 Tandorp (Ring.), *1462 Tannerup (Vend.), *1477 Tandorp (Him.). FL i de fire navne kan men behøver ikke være af samme oprindelse. Muligvis subst. tand 'tandformet højde' eller subst. gl'da. *tand 'areal ryddet ved brænding', EL torp. "Udflytterbebyggelsen på rydningen" eller "Udflytterbebyggelsen på, ved den tandformede højde".

II Tandrup, Him. (Års sogn). *1466 Tamdrup, 1474 Tambdrop. FL snarest mandsn. gl'da. Tummi, EL torp. "Tummi udflytterbebyggelse".

Tanderup, Sam. 1424 Thundorp, 1445 Tundorp. FL kan være navnet på øen Tunø, s.d., gl'da. Thund eller det til grund liggende subst. gl'da. *thund 'forhøjning' eller ved tidlig forkortelse af vokalen subst. tun. Udviklingen til formen med -a- for -u- må skyldes at det udbredte jyske

sammenfald af a og u foran -nd og -ng også har været kendt på Samsø. Ved Tanderup by findes i 1683 en mark med navnet Tunboagre, dvs. Tunøboernes agre; EL torp. "Tunø(?beboerne)s udflytterbebyggelse", "Udflytterbebyggelsen på forhøjningen" eller eventuelt "Den indhegnede udflytterbebyggelse".

Tange, Vib. *1407 Tunge. Subst. tunge 'smal (som en tunge) fremskydende landstrækning'. På grund af sammenfald i udtalen af -ang og -ung er navnet blevet opfattet som den nyere, vist nok indlånede geografiske betegnelse tange.

Tastum. Medens Dommerby nord for Tastum Sø snarest indeholder det oprindelige navn på søens aflob øst om Dommerby kunne Tastum og måske det nuværende Thorsdal (X) indeholde det oprindelige navn på Tastum Sø. Den i sin tid meget lavvandede sø er nu udtørret, og – forudsat tolkningens rigtighed – svarer den således i nutiden i bogstaveligste forstand til sit oprindelige navn, »Den tørre«. Udsnit af Geodetisk Instituts VSK, Jylland nr. 6, 1798. Copyright (udsnit i 3/4 str.; bemærk trykfejlen Tastum).

Tannis Bugt og **Tannisby**, Vend. 1843 Tannis Bugten. Byen og strandhotellet Tannishus har navn efter bugten, men oprindelsen til dens navn er uvis; *EL bugt*.
Tapdrup, Vib. 1479 Tapptrvp. *FL* subst. tap 'spids, fremspring', *EL torp*. "Udflytterbebyggelse ved fremspringet".
Tarm, Ring. 1347 Thaarm. Subst. tarm, anvendt sammenlignende om 'langt og smalt areal'.
Tarp, Ring. 1498 Tarp. Subst. *torp* 'udflytterbebyggelse'.
Tastum, Vib. *1468 Torstrum søø, *1493 Tharstumb, 1524 Tarsdom; [tå'sdem]. Navnet er på grundlag af formen fra 1524 blevet forklaret som sammensat med det *Dung, der indgår i Dommerby, s.d. Denne ene form med -d- er dog snarest fejl for det ellers enerådende -t-, *EL* sandsynligvis gl'da. *hēm*. *FL* må da være gl'da. *tharstr- eller *tarstr-, af hvilke kun den første mulighed kan give mening, nemlig som en -str-afledning til den urnordiske rod *pars (p = th-), en veksellform til den urnordiske rod *tharz-, der indgår i det oldislanske verbum þerra 'tørre'. Forledet kunne da opfattes som det oprindelige navn på Tastum Sø, "Den tørre", muligvis støttet af 1683-navnet "Thaaszdahls Agre" om nogle jorder ved en dal (Thorsdal) der nord for Kobberup fører ud i Tastum Sø. Efter denne tolkning vil Tastum da betyde "Bebyggelsen ved søen Tharstær. Jfr. illustration side 125.
Tebbestrup, Rand. 1342 Tæbbystorp. *FL* mandsn. Torben, evt. påvirket af et deraf dannet mandsn. gl'da. *Tebbi, *EL torp*. "Torbens udflytterbebyggelse".
Telling, Vend. 1468 Tellygh, 1477 Thellingh. Muligvis en -ing-afledning til samme rod som indgår i det jyske verbum tælle 'skære, snitte', med betydningen 'nedskæring' sigtende til terrænet ved Tranum A. ?"Stedet med nedskæringen".
Tendrup, Djur. *1492 Tærndrup, 1553 Tendrup. *FL* mandsn. Thormund, *EL torp*. "Thormunds udflytterbebyggelse". Jfr. Termestrup og Terndrup.
Termestrup, Djur. 1495 Termenstorp. *FL* mandsn. Thormund, jysk Termand, med sekundært genitivs -s, *EL torp*. "Thormunds udflytterbebyggelse". Jfr. Tendrup og Terndrup.
Terndrup, Him. *1476 Therumdrup, 1477 Terndrup. *FL* mandsn. Thormund, jysk Termand, *EL torp*. "Thormunds

udflytterbebyggelse". Jfr. Tendrup og Termestrup.

Terp, flere steder. Ældst *1461 Terp (Rand.). Subst. *torp* 'udflytterbebyggelse'.

Terpet, Vend. 1522 Terpitt. Bestemt form ental af subst. *torp* 'udflytterbebyggelse'.

I Testrup, Him. *1436 el. *1439 Testrup, 1477 Thelstrop, 1503 Testrop. I formen fra 1477 er -l- fejl for -t-. *FL* mandsn. gl'da. *Tēt, *EL torp*. "Tēts udflytterbebyggelse".

II Testrup, År. 1465 Tiistrop. *FL* måske navnet på nabosognet Tiset, s.d., eller mandsn. gl'da. *Tistēn, *EL torp*. "Bebyggelsen der flyttet ud fra Tiset" eller "Tistēns udflytterbebyggelse".

Th-, se også T-.

Thise, Sal. *1467 Tyszet, 1498 Tyisse, 1501 Tiiswed. *FL* guden. gl'da. *Tī (guden Tyr) eller det dermed identiske subst. gl'da. *ū '(hedensk) gud', *EL* gl'da. *with*. "Guden Tīs skov" eller "Gudens skov".

Thisted, Thy (kbst.), Vib. 1367 Tystath (Thy), *1497 Thistedt (Vib.). *FL* guden. gl'da. *Tī (guden Tyr) eller det dermed identiske subst. gl'da. *ū '(hedensk) gud', *EL sted*. "Bebyggelsesstedet der er viet til guden (Tyr)".

Thorsager, Djur. *1231 Sthorsakar, *1402 Thorsager. S- i den ældste form må bero på fejlagtig tilskrivning af stort bogstav. *FL* guden. Thor, *EL ager*. "Den til Thor viede mark".

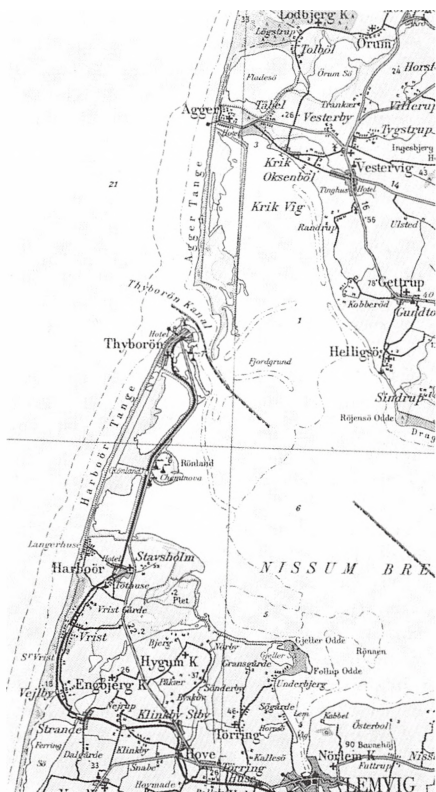
I Thorsø, Djur. *1423 Torsyø, 1442 Tharsyø. *FL* snarest subst. gl'da. *torth 'smuds', *EL sø*. "Den smudsige sø".

II Thorsø, Vib. 1351 Thorhøy, 1467 Torsø. *FL* guden. Thor, *EL høj*. "Guden Thors høj".

Thy. Den nordvestligste del af Jylland mellem Limfjorden og Vesterhavet. *1075 Thiut, *1231 Thiud, Thythæsysæl, 1253 Thiut. Områdets gamle navn er identisk med subst. gl'da. *thiūth 'folk', videreudviklet til betydningen 'folkeområde' som i det gamle navn på Sverige, Svitjod. Til områdets oprindelige navn er dannet et (nyt) indbyggernavn, gl'da. *thýthir, der indgår som forled i sysselnavnet, jfr. *syssel*.
Thyborøn, Ring. *1531 Thyboc rønn. *FL* indbyggernavnet thybo 'indbygger i, fra Thy', *EL røn*. "Thyboernes stengrund". Jfr. Rønland.

Thyholm, Thy. 1408 Thywrholm. *FL* genitiv ental af landskabsnavnet Thy, *EL holm*. "Holmen der hører til Thy".

Tidemandsholm, Vend. (hgd.). *1501

Thyborøn syd for Thyborøn Kanal har som navnet fortæller gammelt tilhørsforhold til Thy og er navngivet som modstykke til Harbørøn, det nuværende Ronland. Som kortene viser er naturforholdene på stedet forandret meget voldsomt i de senere århundreder (især også før), men først i 1954 toges den administrative konsekvens heraf, og Thyborøn udskiltes fra Vestervig-Agger kommune og overførtes til Ringkøbing amt. Udsnit af Geodætisk Instituts VSK, Jylland nr. 5 (1795) og nr. 6 (1798), gengivet i $\frac{1}{2}$ str. t.v., samt Danmark i 1:200 000, gengivet i $\frac{2}{3}$ str. Copyright.

Tidmandtzholm, 1599 Thimantzhholm. FL adelsn. (cgtl. mandsn.) Tidemand, EL holm. "Tidemands holm". Herregården er navngivet efter Inger Tidemand (død 1606), gift med ejeren Mogens Juell. Den ældste form afspejler afskriftstidspunktet 1690.

Tillerup, Djur. 1313-ca. 1320 Tytwtlthorp, Tilderp, Tildørp. De gamle, samtidige former lader sig bedst forene, hvis formen med tostavel forled anses for den oprindelige. FL kunne da som det har været foreslået være subst. tvetulle, gl. *tvī-, tī-, ū-tōli 'hermafrodit, homoseksuel'. En anden, sagligt tiltalende tolkning af forledet er i dette at se et oprindeligt navn på Tillerup Sø, i så fald sammensat af gl. tvī 'tve-, todelt' + søens egentlige

navn, måske gl. *Thūli dannet ligesom Tuelso, se bd. 1, til roden *thūl- 'svulme'. Tillerup Sø havde faktisk tidligere en indsnævring på midten, og det mulige oprindelige navn kunne foreligge i 1683-marknavnene "Tolgards-Haufluc" ved Tillerup og "Tohlhøys Ager" ved Blåkær ved hver sin ende af søen. Begge disse tolkninger forudsætter bortfald af en af de to med t- begyndende stavelser, parallelt med talordet tyve, der egentlig er 'to tiere', jfr. moderne islandsk tuttugu = tyve. Hvis den enkeltstående tostavede forledsform er fejlagtig, kan FL være adj. gl. *til 'god, dyrkelig', men det kunne også være det samme som i de(t) nævnte marknavn(e), idet Mols-Djursland synes

at have temmelig vaklende vokalforhold foran -l. Jfr. en mark, også i Tved sogn, der i 1600- og 1700-tallet skrives Pallis Hol Ager, Pilleskul, Pollis Hulle og jfr. under Dolmer; *EL torp*. Muligvis enten "Hermafroditens udflytterbebyggelse", "Udflytterbebyggelsen ved søen Twī-Thūli" eller "Den frugtbare udflytterbebyggelse".

Tilst, *Ar.* *1203 Tislæst, *1295 Tilest. *FL* guden. *glda.* *Tī (guden Tyr) eller det dermed identiske subst. *glda.* *tū ('hedensk' gud', *EL sandsynligvis subst. læst i en ældre betydning 'spor, vej'. "Gudens el. Tis vej".*

Tilsted, *Thy.* *1280 Thildstedt, 1367 Tylstath. *FL* snarest adj. *glda.* *tīl 'god, dyrkelig', *EL sted*. "Det frugtbare bebyggelsessted".

Tim, *Ring.* *ca. 1325 Tyym; [tī'm]. *FL* subst. *glda.* *tū ('hedensk' gud' eller eventuel subst. *glda.* *tū 'eng', *EL glda. hēm*. "Den til guderne viede bebyggelse" eller "Bebyggelsen ved engen".

Timring, *Ring.* *ca. 1325 Timbringh. *FL* subst. tømmer, *glda.* timbær + *-ing*. "Stedet med tømmeret".

Tind, *Vib.* *1410 Tinde, 1579-80 Thyndt. Snarest subst. tind 'tand, tandformet høj'. Måske sigter navnet til byens beliggenhed på en bakke hinsides dalen sydvest for sognekirken i Gerning.

Tindbæk, *Vib.* 1600 Tindbek. *FL* sandsynligvis subst. tene 'ruse', *EL bæk*. "Bækken med ruserne".

Tingstrup, *Thy.* *1408 Thinnstrup, 1476 Thynstrup. *FL* muligvis subst. tind 'tand, tandformet høj', *EL torp*. "Udflytterbebyggelsen ved den tandformede høj".

Tinning, *Ar.* 1386 Tennigh, Tynnyng. *FL* subst. tand, vel sigtende til tandformet (højt) terræn + *-ing*. "Stedet med det tandformede terræn". Det er uvist hvad navnet sigter til, og det er måske dannet til et oprindeligt indbyggernavn "Stedet for dem med tænderne?".

Tipperne, *Ring.* 1581-82 Thip. Subst. tip, nu i flertal bestemt form, i betydningen 'fremspring'. Landskabet omkring Tipperne, der nu er fuglereservat, har igennem århundrederne ændret sig betydeligt i forbindelse med Skjern Ås ændrede udløb gennem Holmslands Klit.

Tirstrup, *Djur.* ca. 1300 Tistorp. *FL* muligvis mandsn. *glda.* *Tīstēn, *EL torp*. "Tistēns udflytterbebyggelse".

Tise, *Vend.* 1369 Thisæt. *FL* måske subst.

glda. *thī 'trælkvinde', *EL sø*. "Trælkvindens sø".

Tiset, *Ar.* her? *1327 Thisneild, *1432 Tysungh, *1494 Thiiszwid. *FL* guden. *glda.* *Tī (guden Tyr) eller det dermed identiske subst. *glda.* *tū ('hedensk' gud', *EL glda. with*. "Den til guden (Tyr) viede skov". Mens formen fra 1327 er usikker og forskrevet, betegner 1432 og enkelte yngre former ved afledningsendelsen *-ung* indbyggjerne i Tiset. Jfr. Labing.

Tissing(huse), *Mors.* 1683 Tiisund. Efter omgivende naturnavne at dømme det oprindelige navn på de inddæmmede Glomstrup Vig + Tissingvig. *FL glda.* *twis 'dobbelt, i stykker, tvedelt' + *-und*. "Den tvedelte (vig)".

Tisted, *Him.* 1467 Tiistet. *FL* guden. *glda.* *Tī (guden Tyr) eller det dermed identiske subst. *glda.* *tū ('hedensk' gud', *EL sted*. "Bebyggelsesstedet der viet til guden (Tyr)".

Tjele, *Vib.* *1392 Tyell, 1418 Thælæ, 1428 Thyælc. Flertal af subst. *glda.* *thial, hvis grundbetydning er 'noget fast, grund o.l.'. Ordet er nært beslægtet med tilje 'planke, bræt' og det jyske subst. tel 'frossen jordskorpe'. Det er ikke klart, hvilken konkret betydning der indgår i Tjele.

Tjærby, *Rand.* 1407 Tyærby. *FL* subst. tjære, muligvis i en ældre betydning 'beg, harpiks', *EL by*. "Byen hvor der udvindes tjære, harpiks".

Tjørring, *Ring.* *ca. 1325 Thiuringh. *FL* dyren. tyr + *-ing*. "Stedet med tyrene".

Tobberup, *Him.* 1512 Tobdrop, 1527 Tobervp. *FL* mandsn. *glda.* Tobbi, *EL torp*. "Tobbis udflytterbebyggelse".

Todbjerg, *Djur.* *1432 Todberg, 1461 Thodbergh. *FL* muligvis subst. *glda.* *tod-di el. *todda, hvis islandske modsvarighed bl.a. betyder 'lille stykke, (græs-)tot, tue', *EL bjerg*. ?"Den tueformede bakke".

toft. Ordet toft forekommer som efterled i stednavne enten i entalsformen toft eller flertalsformen tofte, hvis -e i jysk dog normalt er forsvundet. Ordet har i gammeldansk og som led i stednavne betydningen 'areal uddraget det almindelige landsbyfællesskab'. I Nordvestjylland (Thy, Mors) har denne gamle betydning holdt sig i en række markers navne, angivende at disse hører til kun en enkelt gård, mens ellers har ordet også i Jylland den allerede i gammeldansk normale, mere specialiserede betydning 'areal be-

Tolne. De afvekslende og kuprede Tolne bakker kan være baggrunden for en betydning »Vejen over afsatsen« af Tolne, men navnet kan også indeholde et gammelt ord for toldsted. (Efter Trapp Danmark, 5. udg.)

regnet til den enkelte landsbyboers huse og nyttehave og unddraget fællesskabet'. Som efterled sammensættes ordet ofte med ret gamle, førmiddelalderlige personnavne, og navneleddets tilstedeværelse i Danelagen og Normandiet viser, at navnetypen har været produktiv i vikingetiden, men der er stor spredning i toftnavnenes alder.

Tofte, Him. 1611 Tofft. Subst. *toft* 'bebyggelsesareal'.

Toftebjerg, Sam. 1424 Thoftæberg; lokalt ['ta:de,bjor'e]. FL subst. *toft*, EL *bjerg*. "Bakken ved bebyggelsesarealet". Syd for byen ligger den markante Ydersthøj.

Toftlund, Vend. 1662 Tofftlund. FL subst. *toft*, EL *lund*. "Den lille skov med, ved bebyggelsesarealet (el. ? på særjorden)".

Toftum, Thy, Vib. *1443 Thothum (Thy). Dativ flertal af subst. *toft*. "(På, Ved) bebyggelsesarealerne".

Tolbøl, Thy. *1363 Tølbøll; [tølbøl]. FL mandn. gl'da. Tøli el. kvinden. gl'da. Tøla, EL *bøl*. "Tølis el. Tølas udflyttergård". Udtalens og tildels ældre skrivemåders -ø- i første stavelse skyldes enten påvirkning fra ø i sidste stavelse eller svarer til udviklingen i talordet 12 og stednavnet Dølby, s.d.

I Tolstrup, Him. *1481 Tolstrop, 1524 Tollestrup. FL mandn. gl'da. Thölf, EL *torp*. "Thölf's udflytterbebyggelse".

II Tollestrup, Vend. 1347 Thorlusthorp, 1406 Tholsthorp. FL mandn. gl'da. Thörlēf, EL *torp*. "Thörlēf's udflytterbebyggelse".

Tolne, Vend. *1452 Tolne, 1466 Toln; lokalt [tål']. Enten et sammensat navn med som FL subst. gl'da. *tō 'græsplet, afsats', EL subst. gl'da. *lan 'vej' eller det indlante subst. gl'da. *toln 'toldsted'. Tolne ligger ved vejen mellem det gamle Bangsbo og Hjørring, men beliggenheden ved Tolne Bakker vil let begrunde en tolkning "Vejen over afsatsen".

I Tolstrup, Djur., Him. (Næsborg s., Ulbjerg s., Ars s.), Sal., Vend. (Dronninglund s., Uggerby s.), Vib. 1392 Tholstrop (Him., Næsborg s.). FL mandn. gl'da. Thölf, EL *torp*. "Thölf's udflytterbebyggelse".

II Tolstrup, Vend. (sogn i Børglum herred). her? *1231 Thuristhorp, 1347 Tholstorp. Det er højest usikkert om formen fra 1231 vedrører dette navn, men er det tilfældet er FL mandn. gl'da. Thōrir, ellers er FL som i de øvrige Tolstrup'er mandn. gl'da. Thölf, EL *torp*. "Thölf's (el. evt. Thōrirs) udflytterbebyggelse".

Torderup, Him. her? *1436 Thordrup, *1450 Torup, 1491 Tordwp. FL mandn. gl'da. Tōri, EL *torp*. "Tōris udflytterbebyggelse".

Tornby, Vend. 1419 Thornby. FL subst.

torn, glɔa. thorn 'tjørn', EL *by*. "Byen med tjørnebuskene".

Torning, Vib. *1421 Tornum, *1451 Torning, 1542 Tornum, 1544 Torning. FL subst. torn, glɔa. thorn 'tjørn', EL glɔa. *hēm*. "Bebyggelsen med tjørnebuskene" eller navnet er dativ flertal af dette subst. "(Ved) tjørnebuskene". Formerne med -ing er formentlig et indbyggernavn dannet til Tornum.

torp. Ordet *torp* anvendes endnu i 1600-tallet i sin gamle, appellativiske betydning 'udflytterbebyggelse', den betydning hvori det som et af de mest almindelige efterled indgår i danske stednavne. Det er almindeligt i danske stednavne i Danelagen i England og har derfor været produktiv allerede i vikingetiden. Dette fremgår tillige af at navnene på -torp i stort antal som forled indeholder personnavne, der er typiske for vikingetiden. At det også har været produktivt i de følgende århundreder fremgår af en række forled, først og fremmest personnavne, der tilhører kristen tid (Pederstrup, Mogenstrup, Nielstrup m.fl.). Efterledet har i nutiden tre hovedfremtrædelsesformer: -trup, -drup og -rup. -trup når forledet har endt på -s (f.eks. Pederstrup, Tolstrup), nu ofte opfattet som -strup, samt når forledet har endt på en vokal, der – som almindeligt i jysk – tidligt er faldet bort (f.eks. Grætrup). -drup kan dog også blive resultatet efter dette vokalbortfald, idet fordelingen mellem -trup og -drup retter sig efter den eller de foregående konsonanter, efter -r (+ evt. bortfaldet vokal) således f.eks. Lerdrup, Assedrup. I mange tilfælde sker der fra disse -drup-former videreudvikling til -rup, f.eks. i Dallerup, og forledets konsonant kan helt bortfalde (f.eks. Hårup, Djørup, Skorup). Denne udvikling er i store dele af Jylland gået videre end skriften nu lader ane, idet der til navne skrevet -drup svarer en udtale med -crup; således f.eks. [pajerop] til Pandrup. -rup findes endelig i de navne, hvis forled ender på lang vokal (f.eks. Årup). Udviklingen af efterledet er dog betydelig mere broget end her skitseret, og de meget udspecialiserede regler der kan opstilles for hvilke konsonant- og vokalforhold i forledet der fremkalder hvilke af de tre hovedfremtrædelsesformer, krydses ofte af undtagelser. Et udviklingsstadium hvor både efterledets t og r er faldet bort antydes ofte af

yngre middelalderlige kilder, men er kun bevaret i Børkop i Vejle amt, se bd. 3. Efterledets nuværende vokal, -u-, mellem r og p kan ikke være nogen videreudvikling af det oprindelige -o- mellem t og r men må være en indskudt støttevokal. At denne støttevokal er blevet -u- og ikke som normalt -e-, skyldes formentlig en fortsat fornemmelse for -torp-navnernes struktur som sammensætninger. Usammensat forekommer ordet *torp* som bebyggelsesnavn en række steder, dels i formen *Torp*, men også som *Tarp* og *Terp*. Navnene på -torp udgør langt den største enkeltgruppe blandt danske stednavne, og der er derfor med de gamle -torp-navne som forbillede i nyere tid dannet forskellige efterligninger, se f.eks. Ottestrup. Da -torp-bebyggelserne i gennemsnit hører til de mindste bebyggelser er mange af dem i tidens løb atter forsvundet, og deres navne kun bevaret i gamle kilder eller – ofte – som led i marknavne.

Torrild, År. *1315 Torrild, 1405 Thoryld. FL sandsynligvis adj. *tør*, glɔa. *thurr* + -*aldi*. "Det tørre område". Jfr. Tørrild.

Torshøj, Vend. Bebyggelse vest for Sæby opstået i 20. århundredes begyndelse. Navnet dannet efter sognets navn, Torslev.

Torslev, Vend. (to steder). *1307 Torslef (sogn i Øster Han herred), 1408 Thørsløf (sogn i Dronninglund herred). FL mandsn. glɔa. *Thōrir*, EL *lev*. "Thōrirs arvegods".

Torsminde, Ring. 1466 Torsmynnæ, 1470 Torskemynne. FL fisken. *torsk*, EL *minde*. "Udmundingen (af Nissum Fjord) med torskene".

Torsted, Him., Ring., Thy. *1280 Torstedt (Thy), *ca. 1325 Thorsteth (Ring.). FL mandsn. glɔa. *Thōrir* eller *guden Thor*, EL *sted*. "Thōrirs bebyggelsessted" eller "Bebyggelsesstedet der er viet til Thor".

Torum, Sal. 1359 Mykylthornum, her? *1391 Lille Thornum, *1429 Thornum. FL subst. torn, glɔa. thorn 'tjørn', EL glɔa. *hēm*. "Bebyggelsen ved tjørnebuskene" eller hele navnet er dativ flertal af dette subst. "(Ved) tjørnebuskene". Inden for sognet skelnes mellem Lille Torum og Møgeltorum, hvis adskillende tilføjelse er det jyske adj. *møgel* 'stor', svarende til det sjællandske *magle*, se bd. 1.

I Torup, Him. (Simsted sogn). her? *1396 Todrup, 1466 Tharupp. Snarest

subst. *torp* 'udflytterbebyggelse'.

II Torup, Vend. (Aggersborg sogn). 1468 Torp, 1477 Torp, Torrvp. Subst. *torp* 'udflytterbebyggelse'. Aggersborg adskiller undertiden navnet fra Nørtorup og Vester Torup i Vester Han herred.

III Torup, Sam. 1579 Torup. Enten subst. *torp* 'udflytterbebyggelse' eller en sammensætning med et af de mandsnavne, der indgår i de forskellige nedennævnte Torup'er.

IV Torup, Djur., Ring., Vib. (sogn i Middelsom herred). *1277 Tokæthorp (Ring.), 1345 Togæthorp (Vib.). FL mandsn. glda. Tōki, EL *torp*. "Tōkis udflytterbebyggelse".

V Torup, Him. (sogn i Høllum herred). *1410 Torup, 1472 Thorop; [to'rop]. FL vel mandsn. glda. Thōri el. Thōrth, EL *torp*. "Thōris el. Thōrths udflytterbebyggelse".

VI Torup, Thy, Vend., År. 1367 Thorthorp (Thy). FL snarest mandsn. glda. Thōrth, EL *torp*. "Thōrths udflytterbebyggelse".

I Tostrup, Him. (to steder) *1449 Tostrup (Rostrup sogn), 1477 Thostrup (Sønderholm sogn). FL mandsn. glda. Tōsti el. evt. mandsn. Torsten, EL *torp*. "Tōstis el. Torstens udflytterbebyggelse".

II Tostrup, Vib. 1327 Thorstorp. FL snarest mandsn. Torsten, EL *torp*. "Torstens udflytterbebyggelse".

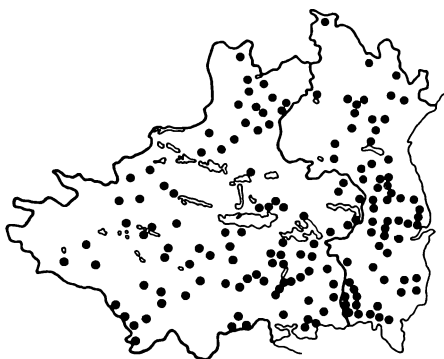
Toustrup, Sal. *1436 Tostrup, 1474 Towstrop. FL sandsynligvis mandsn. glda. *Tōk, EL *torp*. "Tōks udflytterbebyggelse".

Tovsig, Thy. *1483 Thousø; [tåwsi]. FL kan være subst. tog 'retsligt vidnesbyrd (specielt om skel)', men da -s- (også) kan høre til forleddet, kan dette også være mandsn. glda. *Tōk, EL *sø*, *ø* eller snarest *høj*. Det dårligt overleverede navns betydning er da snarest "Tōks høj", hvilket stemmer bedst med naturforholdene på stedet. Jfr. også Vigso.

Tovstrup, År. *1346 Toxtorp, 1482 Towstrup. FL mandsn. glda. *Tōk, EL *torp*. "Tōks udflytterbebyggelse".

Trabjerg, Ring. *1231 Thrabiærgh. FL muligvis adj. glda. *thrā 'tvær, uvillig, trodsig, langvarig' eller et af to subst. glda. *thrā 'savn' og 'utilbøjelighed, trodsighed', EL *bjerg*. ?"Den trodsige bakke".

Tranbjerg, År. *1454 Tranberich, 1544 Trandbero. FL fuglen. tranc, EL *bjerg*.

Torp. De gamle Arhus og Skanderborg amter rummer mange navne på -torp (øverste kort), men af nederste kort, der med sorte prikker viser de nu forsvundne navne på -torp, fremgår at der i middelalderen må have været et ganske overvældende antal -torp-bebyggelser. Samme tendens i fordelingen mellem eksisterende og nedlagte torper genfindes i store dele af det gamle Randers amt nord og nordost for kortenes område. (Efter Danmarks Stednavne.)

"Bakken med tranerne".

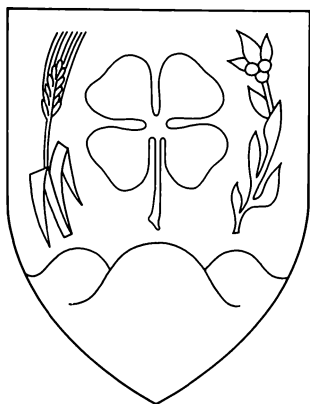
Trandum, Ring. *ca. 1325 Trandum. FL muligvis det oprindelige navn på (en del af) Karup Å, glda. *Trand, beslægtet med ord der betyder 'kløve, adskille', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved åen Trand". Jfr. Trend.

Tranebjerg, Sam. 1424 Tranberg. FL fuglen. trane, EL *bjerg*. "Bakken med tranerne".

Tranget, Vend. 1638 Trangit. Bestemt fram af subst. glda. trang 'trangt og snævert sted'.

Trans, Ring. *ca. 1325 Transæ. FL fuglen. trane, EL *næs*. "Næsset med tranerne".

Tranum, Vend. *1432 Tranom, 1477 Tranum. FL fuglen. trane, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen med tranerne".

Trehøje kommunes våben fra 1970. De tre høje kommunen har navn efter spiller en dominerende rolle. Over dem symboliserer firkløveren de oprindelige fire kommuner, akset landbruget og tyttebærkvisten det gamle hedeland.

Trehøje, kommune mellem Herning, Holstebro og Ringkøbing opstået efter kommunalreformen i 1970 og navngivet efter Trehøje (tre kæmpehøje) i Timring sogn.

Trend, Him. 1571 Trende Mølle. Navnet Trend er snarest det oprindelige navn på Trend A, glda. *Trænd(a), urnordisk *Trandiō(n), beslægtet med ord der betyder 'kløve, adskille'. Jfr. Trandum.

Trevad, Vib. *1231 Trywath. FL talordet tre, EL *vad*. "De tre vadesteder".

Trea, Djur. *1348, 1461 Treamølle. FL synes at være talordet tre, EL *å*. Efterledets form er muligvis genitiv flertal, afhængig af det efterfølgende 'mølle', men talordets form er ikke den gamle genitiv. Åen dannes af tre strømme.

Trige, Ar. her? *1302 Trocke, 1439 Thryggy, 1492 Trighi. Navnet er snarest sammensat med som FL talordet tre i intetkøn flertal, glda. thrȳ, EL subst. glda. *čeki 'egebevoksning'. "De tre egebevoksninger". En fjernere mulighed er, at navnet skulle være et ellers ukendt subst. *trige, glda. *thriki(r) parallelt med subst. tveje, tvege og med betydningen 'noget tredelt, tredelt gren o.l.'.

Trinderup, Rand. (to steder). *1440 Trinderup (Mariager landsogn), 1531 Trenderup (hgd. i Hvorum sogn). FL adj. trind, EL *torp*. "Den runde udflytterbebyggelse".

Trinnerup, Him. 1791 Trinerup. Navnet

må være en 1700-tals-efterligning af de gamle navne på *-torp* eller den oprindeligt enkle gård er opkaldt efter et af de ovennævnte Trinderup, f.eks. via et tilnavn. Navnet har ingen baggrund i gamle lokale marknavne.

Troelstrup, Him. (to steder), Vib. *1460 Trogelstrup (Him., Blære sogn), 1478 Troelstrup (Him., Vester Tostrup sogn). FL mandsn. Troels, EL *torp*. "Troels' udflytterbebyggelse".

Troestrup, Him. *1481 Trostrup, 1524 Trowstrvp. FL mandsn. Truid, glda. Thrūgot, EL *torp*. "Truids udflytterbebyggelse".

Troldkirken, Him. 1683 Trold kirche. Navn på langdysse ved Sønderholm. Kirke anvendes ofte om stensatte oldtidsminder, idet man som her har forestillet sig, at troldtøjet dér havde deres åndelige center.

Troldhede, Ring. Stationsby anlagt på heden nær Store og Lille Troldhøj.

Trudsholm, Rand. (hgd.). 1381 Thrutzholt. FL mandsn. Truid, glda. Thrūgot, EL *holm*. "Truids holm".

Trudslev, Vend. 1465 Trwdsloff. FL mandsn. Truid, glda. Thrūgot, EL *lev*. "Truids arvegods".

Trudsø, Ring. 1683 Trudzhovit. FL mandsn. Truid, glda. Thrūgot, EL *hoved*. "Truids terrænfremspring".

True, Him., Rand., Ar. 1313-ca. 1320 Thryghæ (Ar.), 1439 Thruwæ (Ar.), *1456 Thrw (Rand.), *1457 Thrw (Him.). Navnene indeholder sandsynligvis det samme ord som oldislandsk þruga 'snesko', men en nærmere motivering for at anvende et ord med denne betydning ses ikke. En oldhøjtysk sideform druh betyder 'dyrefælde' mens det oldengelske thrūh betyder 'rende'. Begge disse betydninger kunne meget vel tænkes i stednavne, og 'rende' ville stemme med at alle tre byer True ligger ved vandløb. Jfr. Try.

Trustrup, Djur., Sal., Thy, Ar. ca. 1300 Thruæthstorp (Djur.), *1426 Thrudstrup (Ar.). FL mandsn. Truid, glda. Thrūgot, EL *torp*. "Truids udflytterbebyggelse".

Truust, Ar. *1393 Trust, 1586 Truist. FL vel mandsn. Truid, glda. Thrūgot, EL *vel sted*. ?"Truids bebyggelsessted".

Try, Vend. (to steder). *1435 Thryø (Torslev sogn), 1547 Try (Dronninglund sogn). Navnens oprindelse er uklar. Der kunne være tale om en ia-afledning, s.d.,

Trænavne. Niels Ebbesens Eg ved Nørreris, hvor Niels Ebbesen skal have boet. Udsnit af xylografi i Illustreret Tidende for 28.1.1877, efter tegning af Olaf Krebs.

glda. *Thryghi, dannet til roden i det ord (de ord), som er nævnt ovenfor under True. Disse ord går tilbage til germansk *brüh-/brüg 'spaltet træstamme'. Try kunne således betyde "Området med de spaltede (?fældede) træstammer". Den ældste forms -ø må være en sekundær tilføjelse eller en fejl.

trænavne. Store, fritstående og ofte gamle træer bærer undertiden egne navne. Mange af disse angiver blot hvilken by træerne står ved, mens andre hentyder til træets form (hulhed, krogethed m.v.). Almindelige er navne efter (sagn-)historiske personer, se ill., og om ælde og værdighed vidner navne som Gamle Maren (bøg) og Kongegeen (flere steder).

Trøgdrup, Vend. (to steder). *1446 Trugtorp (Hellevad sogn), *1478 Trøgdrup (Skærum sogn). FL måske subst. glða. tryghth 'sikkerhed', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen der er stillet sikkerhed for".

Trojborg, År. Bydel i Århus opkaldt efter trakørstedet Trojborg ved Risskov. Navnet Trojborg forekommer adskillige steder i landet både som navn på ejendomme og på marker. Det er yderst ude opkaldt efter det klassiske Troja, der i middelalderens poetiske litteratur kaldtes Trojaborg. Mange af de danske eksempler på navnet skyldes dog utvivlsomt opkaldelse efter

det sønderjyske slot Trojborg, se bd. 3.

Tulstrup, Ring., År. (to steder). *1337 Thulstrup (sogn, Gjern h.), *1447 Tullstrup (sogn, Ning h.), 1631 Thulstrup (Ring.). FL mandsn. glða. Tülir el. evt. mandsn. glða. Thülfr, EL *torp*. "Tülirs (el. Thülfs) udflytterbebyggelse". Se også Nørre Tulstrup.

tun. Dette ord forekommer i nogle få store og formentlig gamle norrøjske byers navne, Galten (to steder), Gatten, Nøtten, Orten, Ramten, Søften og Vitten. Ordet er ikke overleveret selvstændigt i dansk men har formentlig haft betydningen 'indhegning', jfr. dets modsvarighed i tysk Zaun 'gærde', hollandsk tuyn 'have', sammenlign art. have, engelsk town 'by', oprindelig 'gård', sammenlign art. gård.

Tungelund, Vib. *1407 Tunggelund, 1416 Twngælwndh. FL subst. tunge 'landtunge', EL *lund*. "Den lille skov på landtungen".

Tunø, År. *1216 Thund. Navnet sandsynligvis et subst. glða. *thund 'forhøjning', egentlig 'noget svulmende', beslægtet med roden i et verbum þindan 'svulme', der kendes i oldengelsk. Jfr. Tanderup på Samsø.

I Tustrup, Djur. (to steder), Sal. *1403 Tustrup (Sal.), *1452 Thwstrwp (Djur., Høring sogn, hgd.), *1452 Twrstrup

(Djur., Nøragers sogn). FL mandsn. glɔa. Thūrir, EL *torp*. "Thūrirs udflytterbebyggelse".

II Tustrup, Him. 1462 Twestrup. FL snarest mandsn. glɔa. Tūlir, idet det i enkelte yngre former skrives med -l-, der tidligt – som i f.eks. Bested – kan falde bort foran -s, EL *torp*. "Tūlirs udflytterbebyggelse".

tved. Ordet tved kendes ikke som selvstændigt ord i dansk men hænger sammen med med et verbum der betyder 'skære'. Ordet der er hunkøn må betyde 'sted hvor træer eller buske er skåret væk, rydning'. Navnene må stamme fra før den gammel-danske periode, mange sikkert fra vikingetiden da ordet indgår i adskillige danske navne i Danelagen i England og i Normandiet. Som efterled kan ordet være undergået ret kraftige ændringer, se f.eks. Hoed.

Tved, Djur., Thy. *1335 Thweth (Djur.), *1453 Thwed (Thy). Subst. *tved* 'rydning'.

Tvede, Rand. *1396 Thwedæ. Flertal af subst. *tved* 'rydning'.

Tvenstrup, Ar. *1454 Thuenstrup, 1488 Twenstrup. FL subst. glɔa. *thwing 'indsnævring, indhegning', EL *torp*. ?"Den indhegnede udflytterbebyggelse".

Tvilum, Ar. *1256 Twilum, 1268 Twilum. FL subst. glɔa. *twīla 'forgrening, sammenløb af åer', EL glɔa. *hēm*. "Bebyggelsen ved åsammenløbet". Navnet sigter til Gjærn Ås udmunding i Gudenå.

Tvind, Ring. 1795 Tvind. Muligvis en afledning beslægtet med ordet tvende 'to, todelt' om vandsammenløb ved Madum Bæk eller eventuelt det oprindelige navn på denne "Den tvedelte".

Tvis, Ring. *1163 Thuisell, 1400 Thysecl. Subst. glɔa. *twisæl 'forgrening, sammenløb af åer'. Navnet sigter til Tvis Ås udmunding i Storå. Nær herved lå i middelalderen Tvis kloster.

Tvolm, Thy. *1457 Twollom, 1512 Twolom. FL kan være subst. to 'uld', subst. glɔa. *tō 'græsplet' eller verbet to 'vaske', EL *holm*. "Holmen hvor der er (klippes?) uld", "Holmen med græspletten" eller "Holmen hvor der vaskes".

Tvorup, Him. 1463 Thorrop. FL mandsn. glɔa. Thōri cl. Thōrth, EL *torp*. "Thōris cl. Thōrths udflytterbebyggelse".

Tværsted, Vend. 1394 Thwerstedh. FL adj. tvær, glɔa. thwær, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet der ligger på tværs".

tydeliggørende tilføjelser. Til navne der ikke (længere) indeholder led, der umiddelbart forståeligt angiver af hvad art lokaliteten er, kan der af og til føjes et tydeliggørende, udlæggende (epexegetisk) led. Denne mulighed udnyttes især ved å-, sø- og ønavne, hvor en række gamle navne får tilføjet -å-, -sø henholdsvis -ø-, som f.eks. Gudenå, Fussing Sø og Tunø, jfr. vanddragsnavne og ønavne. Det er derimod yderst sjældent at bebyggelsesnavne vedvarende får en tydeliggørende tilføjelse, se f.eks. Geddal, skønt de fleste bebyggelsesnavnes egentlige betydning intet har med begrebet 'by' at gøre.

Tygstrup, Thy. 1598 Togstrup, 1612 Tøigstrup. FL mandsn. glɔa. Tȳkir, EL *torp*. "Tȳkirs udflytterbebyggelse".

Tylstrup, Vend. *1460 Tylstrup, 1494 Tylstrop. FL mandsn. glɔa. Tūlir, hvis udvikling af -u- til -y- kan jävnføres med Tørslev, s.d., EL *torp*. "Tūlirs udflytterbebyggelse".

Tæbring, Mors. *1386 Tybring, 1478 Tæbring. FL adv. glɔa. tȳ 'tve-', EL subst. glɔa. bringh 'bringe, bryst', her brugt om en højderyg svarende til en hyppig anvendelse af ordet i norske fjeldnavne. "Den tvedelte højderyg". Af samme oprindelse er stednavnet Tybrind på Fyn, se bd. 3.

Tødso, Mors. *1375 Thysæ, 1418 Thydzø. FL er af uvis oprindelse. Som muligheder kan nævnes subst. glɔa. *thytt 'stærk lyd', i så fald med sekundært genitivs-s, og subst. glɔa. thȳthi 'elskofsforhold' hvis betydning dog falder uden for hvad der er normalt i højnavne. Snarere er forleddet dog mandsn. glɔa. Thȳthulf med tidlig sammenrækning og bortfald af -l(f) foran -s, EL kunne formelt være subst. glɔa. sǣ 'sø', men da der ikke findes eller har fundtes søer ved Tødso, er efterleddet snarest *høj*, hvad forledsforslagene ovenfor også forudsætter. ?"Thȳthulfs høj".

Tøjstrup, Djur. *1398 Tystrup, 1450 Tyghestrup. FL mandsn. glɔa. Tȳkir, EL *torp*. "Tȳkirs udflytterbebyggelse".

Tømmerby, Thy, Vend. *1231 Tymberby (Thy). FL subst. tømmer, EL *by*. "Byen hvor der er (produceres, forhandles) tømmer".

Tøndering, Sal. *1420 Tundery[n]gh, 1437 Tonderingh. FL muligvis det oprindelige navn på Hinnerup Å, glɔa. *Tundær + -ing. "Stedet ved åen Tundær".

I Tørring, Rand. *1407 Thøring. FL adj. tør + *-ing*. "Det tørre sted".

II Tørring, Ring. *ca. 1325 Tiringh, *1385-1411 Tyinge. FL enten subst. torn, glɔa. thorn 'tjørn' eller adj. tør + *-ing*. "Stedet med tjørnebuskene" eller "Det tørre sted".

III Tørring, Ar. *1338 Thørningh, 1554 Tørring. FL subst. torn, glɔa. thorn 'tjørn' + *-ing*. "Stedet med tjørnebuskene".

Tørslev, Djur. *1426 Thørsløff, 1437 Thorsløff. FL mandsn. glɔa. Thōrir, EL *lev*. "Thōrirs arvegods". Jfr. Vester Tørslev og Øster Tørslev.

Tøstrup, Djur. *1457 Thøystrup, 1468 Thoystrup. FL mandsn. glɔa. Tȳkir eller mandsn. jysk Tøste, glɔa. Tōsti, EL *torp*. "Tȳkirs el. Tōstis udflytterbebyggelse".

Tøt, Ring. 1664 Thytt. Sandsynligvis flertal af subst. tot 'græstot, lyngtot'.

Tøttrup, Him., Thy. *1445 Tottrup (Thy), 1456 Tottorp (Him.), 1480 Tøktrup (Him.), 1556 Tøtterup (Thy). FL snarest mandsn. Tyge, glɔa. Tȳki, EL *torp*. "Tyges udflytterbebyggelse".

Tøving, Mors. *1371 Thowing, 1408 Thøving. FL muligvis roden i subst. tue, glɔa. thūva eller i subst. glɔa. *thiūf 'krat' + *-ing*. "Stedet med tuerne" eller "Stedet med krattet".

Tåbel, Thy. 1522 Tobbell. FL mandsn. glɔa. Tobbi, EL *bol*. "Tobbis udflyttergård".

Tånum, Rand. *1409 Thanumb, 1524 Thanomm. FL hænger sammen med en

betydningsmæssigt stærkt forgrenet rod urnordisk *þan- 'udstrække, udspile', i ældre dansk repræsenteret af subst. tan 'mellemgulv' og verbet jysk tåne 'udglatte potteler' og 'ile, skynde sig'. I Tånum kunne ordet foreligge som navn, glɔa. *Than(a), på den lille bæk øst om byen, ligeledes repræsenteret i marknavnet 1683 Ton Bierg over for bækken på den modsatte side af Tånum, EL glɔa. *hēm*. ?"Bebyggelsen ved bækken Than(a)".

Tårs, Vend. 1264 Thorse, 1408 Thoors. FL guden. Thor, EL *sø*. "Den til Thor viede sø".

I Tårup, Him. 1441 Thorpæ. Subst. *torp* 'udflytterbebyggelse'.

II Tårup, Djur., Vib. *1421 Tharup (Vib.), *1438 Lille Tordrop (Djur.). FL mandsn. glɔa. Thōrth el. Thōri, EL *torp*. "Thōrths el. Thōris udflytterbebyggelse". Tårup i Djursland er i 1400-tallet en hovedgård, der ved adj. *lille* adskilles fra det nuværende Frisenvold, der indtil 1664 hed Torup af samme oprindelse som Tårup.

I Tåstrup, Djur. *ca. 1220 Tostorp. FL snarest mandsn. glɔa. Tōsti, EL *torp*. "Tōstis udflytterbebyggelse".

II Tåstrup, Rand. *1500 Thostrup. FL mandsn. glɔa. Tōsti el. Torsten, EL *torp*. "Tōstis el. Torstens udflytterbebyggelse".

III Tåstrup, Ar. beg. 1200-tallet Thorstenithorp, *1207 Thorstenstorp. FL mandsn. Torsten, EL *torp*. "Torstens udflytterbebyggelse".

U

Udby, Djur. *1203 Utby. FL adv. ud, EL *by*. "Byen der ligger ude (ved kysten)".

Udbyhøj, Djur. og Rand. Færgested ved Randers Fjord, oprindelig kun om den sydlige side med lodshus men nu om bebyggelsen på begge sider af fjorden. 1683 Udbychøff. FL sognenavnet Udby, s.d., EL *høj*. "Højen ved Udby".

Udbyneder og Udbyover, Rand. *1248 Vdbyner. FL adv. ud, EL *by*. "Byen der ligger ude (ved kysten)". Der skelnes allerede fra middelalderen mellem Udbyover og Udbyneder.

Udstруп, Ring. 1424 Wdstorp. FL mandsn. glɔa. Ūgot, EL *torp*. "Ūgots udflytterbebyggelse".

Ugelbølle, Djur. *1459 Vgebyll, 1503 Wgelbølluff. FL fuglen. ugle, EL *bøl*. "Udflyttergården med uglerne".

Uggelhuse, Djur. 1688 Ogelhuusenc. FL fuglen. ugle, EL *hus*. "Husene med uglerne".

Uggerby, Vend. 1408 Wigherby. FL kan være træn. glda. *wikær 'vidje, pil' men er måske snarere det oprindelige navn på Ransbæk, der ved Uggerby løber ud i Uggerby A. Længere oppe ad Ransbæk findes under Tolstrup Ugerhøjgård (marknavn 1683: Uggerhøys Jord). Et ånavn glda. *Wikar med genitivsformen -arar tidligt forkortet til -ar kunne være afledt med urn. -arō af svagtrinet (som i den korte tillægsmåde) af verbet vige 'bøje sig' og betyde "Den med bøjninger forsynede", EL *by*. "Byen med vidjebuskerne" eller "Byen ved åen Wikar". Jfr. Vegger og Veggerby.

Ugilt, Vend. *1436 Vggilt, 1474 Wgell, 1476 Wgæl. FL muligvis subst. glda. *wik 'krumning' + -ald(i). ?"Stedet med, ved krumningen". -t optræder ikke i de ældre originalformer.

Uglev, Thy. 1453 Uggeløf. FL mandsn. glda. *Uggi, EL *lev*. "Uggis arvegods".

Ulbjerg, Him. 1363 Wlbierugh, 1401 Wlbierg. FL snarest subst. glda. wall 'slette', EL *bjerg*. "Bakken på sletten".

Ulfborg, Ring. *1231 Vlburgheret, *ca. 1325 Vlburch. FL snarest subst. uld, EL *borg*. "Bakken med ulden". Navnet kunne sigte til en bakke, hvor fårene tidligere blev samlet og klippet. Herredet har navn efter sognet.

I Ullerup, Mors (hgd.). Ca. 1350 Uccul-drop. FL fuglen. ugle eller tiln. glda. Uggla, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med uglerne" eller "Ugglas udflytterbebyggelse".

II Ullerup, Thy (to steder), Vend. *1370 Wullerup (Heltborg sogn), 1462 Wcl-lerrip (Vend.), 1469 Woldrop (Vend.), 1483 Wallerup (Torup sogn). FL subst. glda. wall 'slette' med en - ældre - udtale svarende til hvad der i Vendsyssel og Thy kendes af subst. glda. wal, jysk vol 'kæp' [wul], EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på, ved sletten". Der findes ikke optegnet nogen udtaleform af Ullerup i Torup sogn, men de to andre Ullerup'er udtales [wulcrob].

Ullits, Him. *1461 Wlles, 1464 Wlles. FL muligvis dyren. ulv, EL måske *næs*.

? "Næsset med ulvene".

Ulsted, Vend. 1369 Wlstath. FL dyren. ulv, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med ulvene". Nær byen findes en af landets bedst bevarede ulvegave.

I Ulstrup, Him. (to steder), Rand., Thy, Vend., Vib. *1401 Vlstrup (Vib.). FL mandsn. Ulf eller dyren. ulv, EL *torp*. "Ulf's udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen med ulvene".

II Ulstrup, Djur. 1464 Owælstrop. FL mandsn. glda. Aghwald, EL *torp*. "Aghwalds udflytterbebyggelse".

Ulsund, Ring. *1482 Wllsundt. FL vel dyren. ulv, EL *sund*. "Sundet hvorved der er ulve".

-um. De stednavne der i nutiden ender på -um har en dobbelt oprindelse, idet de enten oprindelig har endt på glda. hēm, s.d., eller på -um. I sidste tilfælde er de egentlig gamle *bøjningsformer*, s.d., af navneord, da -um er den gamle endelse i dativ flertal. Et navn som Vadum (se side 137) betyder derfor egentlig "Ved vadestederne".

-und. Afledningselementet -und, der forekommer i temmelig få men gamle navne, betegner at lokaliteten er forsynet med det som betegnes af det afledte navneord. -und er nu som regel ændret til -ind, se f.eks. Jegindø.

Understed, Vend. 1408 Vndenstædh. FL subst. jysk onden, glda. *undarn 'middagsmåltid', EL *sted*. Navnet er snarest et oprindeligt naturnavn enten med betydningen "Stedet hvor man plejer at spise sit middagsmåltid når man er på markarbejde" eller "Stedet som solen står over ved middagstid".

Underåre, Vend. *1330 Wnderager, ca. 1525 Wnderagher. FL præp. under, EL *ager*. "Den nedre ager" eller "Neden for ageren".

-ung. Som nævnt under -ing har en del af nutidens navne på -ing en oprindelig form på -ung som forudsætning. Dette fremgår normalt kun indirekte af at det første leds vokal ikke er blevet påvirket (omlydt) af noget efterfølgende i, se f.eks. Kolind. Afledningselementet har øjensynlig samme funktioner som -ing og kan forekomme i de samme former.

Ungstrup, Vib. *1310 Ungstorp, 1498 Vngstrup. FL tiln. glda. Ung, EL *torp*. "Ungs udflytterbebyggelse". Jfr. Gammelstrup.

V

vad. Ordet vad der sproghistorisk hænger sammen med ord der betyder 'gå, trænge frem', bruges i stednavne som i sproget iøvrigt om en passage af et vandløb, hvor der ikke er bro, men hvor de passerende må gå direkte gennem vandet, eventuelt ved at træde på delvis tørre sten. Af ordet vad eller roden i det og det tilhørende verbum vade er afledt ordet vejle, s.d.

Vadskærgård, Ring. *1385-1411 Vaseker. FL subst. vase 'risknippe, vej belagt med risknipper', EL *kær*. "Kæret hvorover fører en risknippebelagt vej". EL *gård*. "Gården ved Vasekær".

Vadsted, Ar. *1330 Wadhæstath, 1428-1450 Wastet. Subst. vadested.

Vadum, Sal., Vend. *Bcgyndelsen af 1200-tallet Wathum (Sal.), 1408 Wathom (Vend.). Dativ flertal af subst. *vad*. "(Ved) vadestederne".

Valsgård, Him. 1461 Walsgard. FL enten mandsn. glda. Wal eller subst. glda. *wathal 'vadested', EL *gård*. "Wals gård" eller "Gården ved vadestedet". Byen ligger umiddelbart ved Valsgård Bæk.

Valsted, Him. ca. 1450 Waldstet. FL subst. glda. wall 'slette', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet på sletten". Valsted ligger i den østlige del af Slet herred, s.d.

Vammen, Vib. *1363 Wamere, 1447 Wamen. FL synes at være subst. vom 'hulning, dalsænkning' + *-ærni*. "Hvad der hører til dalsænkningen".

Vandborg, Ring. *ca. 1325 Wanburgh, 1409 Wandburgh. FL er foreslået tolket som et adj. glda. *wann, svarende til et oldengelsk ord med betydningen 'mørk, støvet, gusten, uhyggelig'. Når ordet vand, glda. watn, som den moderne form og udtale svarer til, ikke er bragt i forslag, skyldes det den ældste forms skrivning med enkelt -n-. Der kendes dog enkelte så tidlige eksempler på gammelt -tn udviklet til -n, ligesom der i kilden fra ca. 1325 (kirkeliste fra Ribe stift) formentlig er et eksempel på at gammelt enkelt -n er

skrevet -nd, se Spandet bd. 3. Parallelliseres hermed kan forleddet tillige være subst. glda. wand 'stok, kæp', EL *borg* der her må betyde 'bakke'.

vanddragsnavne. I nutidens Danmark har de allerfleste søer og åer navne der ender på -sø, -å, -bæk eller andre ord der betegner det de er. Danmark har dog i lighed med de øvrige europæiske lande haft et system af cgne, ofte meget gamle navne på søer og åer, men de er gået tabt i løbet af vikingetid og middelalder, således at kun de allersidste rester havde liv i århundrederne derefter. De kan dog hyppigt findes, fordi de indgår i søens/åens nuværende navn eller i navne ved eller langs vanddraget. Gudenå har således, endda ret langt op i tiden heddet Guden, et navn som også har været båret af Mønsted Å og Storå i Nørrejylland. Glenstrup ligger ved en sø, der oprindeligt har heddet Glæthing (Glæding) og Fusa-ger ligger ved Fiskbæk Å, der oprindeligt har heddet Fusa. Eksempler på direkte videreførelse af oprindelige vanddragsnavne som bebyggelsesnavne findes i bl.a. Skjern og Isen. Samtlige danske vanddragsnavne er under udgivelse i værket Danske sø- og ånavne.

Vandfuld herred, Ring. *1231 Vvændle-folkhæreth, *ca. 1325 Wentfolkhæreth. FL i herredsnavnet er et indbyggernavn på -folk, hvis FL er det gamle navn på Limfjorden, glda. *Wændæl, Wændlæ, der tillige indgår i navnet Vendsyssel, s.d. "Indbyggerne ved *Wænd(æ)l(æ)"; EL *herred*.

Vandsted, Him., Vend. *1319 Wanstath (Vend.), 1325 Watnstath (Vend.). Subst. vandsted 'vandingssted, vandsamling'.

vang. Dette ord hvis grundbetydning er 'krumning, bøjning' har i topografisk sammenhæng to betydninger i dansk. Nærmest grundbetydningen står betydningen 'indhegning', der både kan dække indhegnet skov og indhegninger til dyr

eller afgrøder. Af den sidste mulighed har udviklet sig den mere udspecialiserede, dyrkningstekniske anvendelse om de dele (normalt to eller tre) som en landsbys jorder i fællesskabets tid var inddelt i, og som omfattede en lang række mindre dyrkningsenheder (åse eller i Jylland ofte: fald). En afledning til ordet vang er vænge, der egentlig betyder 'område der minder om en vang', idet det var afgrænset som en vang og havde forskellige særformål, f.eks. som indhegning til dyr eller indhegnet skov.

Vang, Thy, Vend. 1367 Wagh (Thy), 1406 Wang (Vend.). Subst. *vang* 'afgrænset område, indhegning'.

Vangså, Thy. 1789 Vangsaa. FL sogne-navnet Vang, s.d., EL *å*. "Åen som passerer Vang". Åen som fiskerlejet har navn efter er forlængst forsvundet.

Vannerup, Him. 1544 Wannerop. FL måske tiln. glda. *Wambi eller det tilsvarende subst. vom sigtende til mosen vest for byen; -m er i så fald udviklet til -n foran det senere svundne t- i efterledet, jfr. (II) Tandrup, EL *torp*. "Wambis udflytterbebyggelse" eller "Udflytterbebyggelsen ved den vomformede mose".

Vattrup, Vib. *1453 Wertrup, 1563 Vertrup. FL tiln. glda. Wærr, EL *torp*. "Wærris udflytterbebyggelse".

Vebbestrup, Him. 1416 Wibestrop. FL sandsynligvis mandsn. glda. *Wibiorn, EL *torp*. "Wibiorns udflytterbebyggelse".

Vedum, Him. 1436 Widum. FL subst. glda. *with* 'skov', EL glda. *hem*. "Bebyggelsen i, ved skoven".

Wedelslund, År. (hgd.). Herregården navngivet af og efter grev Wedel-Friis, der 1768 erhvervede den under navnet Skovgård, EL *lund*. Se herregårdsnavne.

Vedersø, Ring. *ca. 1325 Withershøgh. FL mandsn. glda. Withar, EL *høj*. "Withars høj".

Vedsted, Vend. 1563 Viidstedt. FL subst. glda. *with* 'skov', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet i skoven".

Vedø, Djur. (hgd.). *1464 Weddæ, 1607 Widtt Øø. Flertal af subst. glda. *with* 'skov'. Ø er en senere tilføjelse der skyldes hovedgårdens beliggenhed på en holm ud til det nu udtørrede Kolindsund.

Vegen Å, Ring. 1547 Vegen Mølle, 1638 Vegen aac. Navnets gammeldanske form er *Wëkn eller *Wëkna, en afledning med -n af en ordrod, som kendes i moderne

dansk *veg* og *vige*. Åens navn, "Den vigende" sigter til dens mange bugtninger.

Vegger, Him. *1231 Vkar, 1511 Weggher. Muligvis det oprindelige navn på Sønderup Å, glda. *Wikar, afledt med urn. -arø af svagtrinnet (som i den korte tillægsmåde) af verbet vige 'bøje sig' og med betydningen "Den med bøjninger forsynde". Tolkningen støttes af navnet på det tilgrænsende sogn Veggerby. Den ældste forms V-, der betyder U-, repræsenterer en også andetstedsfra kendt vekslen mellem glda. Wi- og U-. Jfr. Uggerby og i bd. 1 Øllerup.

Veggerby, Him. *1429 Wygherby, 1442 Wygerby. FL kan være træn. glda. *wikær 'vidje, pil' men er dog snarere det oprindelige navn på Sønderup Å, glda. *Wikar, som også formodes at foreligge i nabobyen Vegger, s.d., EL *by*. "Byen ved åen Wikar".

Veggerslev, Djur. *1453, 1464 Wegher-sløff. FL mandsn. glda. Wikar, EL *lev*. "Wikars arvegods".

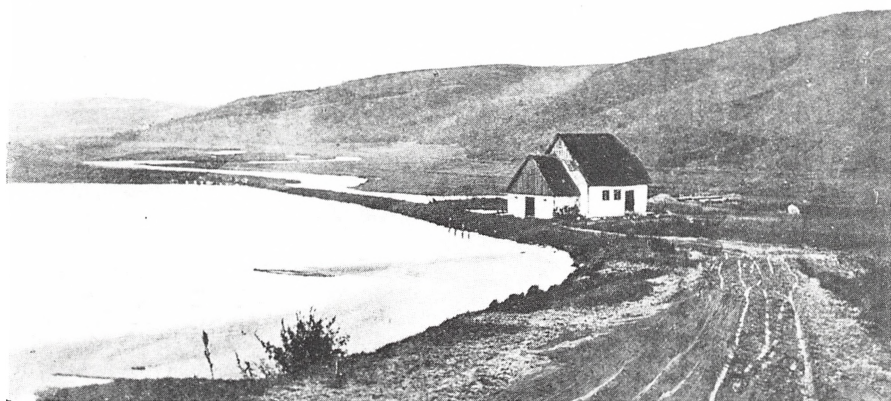
Vejby, Sal., Vend. *1442 Weyby (Sal.), *1464 Weybøg (Vend.). FL subst. vej, EL *by*. "Byen ved vejen".

Vejerslev, Mors, Vib. *1203 Witherslef (Vib.), *1420 Wethersloff (Mors). FL mandsn. glda. Withar, EL *lev*. "Withars arvegods".

Vejgård, Him. (forstad til Ålborg). 1844 Veigaard. FL subst. vej, EL *gård*. "Gården ved vejen (mellem Ålborg og Nørre Tranders)".

Vejlby, Djur. (to steder), Ring., År. *ca. 1220 Wæthælby (År.). FL subst. *vejle* 'vadested', EL *by*. "Byen ved vadestedet".

vejle. Dette ord er beslægtet med, måske ligefrem afledt af ordet vad og betyder øjensynlig det samme, 'vadested', men har i dele af Jylland tillige fået betydningen 'stort, fladt vandområde'. Bkendtest i nordvest med bl.a. Bygholms Vejle, s.d. med ill. Ordet der sproghistorisk repræsenterer et sammenfald af en hankønsform og en hunkønsform er i gamle stednavne hyppigere end det uafledte vad, især som forled og usammensat som i købstadsnavnet Vejle og i Vojel på Fur. Også som efterled optræder ordet, men det kan da have udviklet sig til -ild, således som det er bevidnet i navnet Stenild i Himmerland. Da -ild også kan være en afledningsendelse, se -aldi, samt ved forudgående v- være

Vegger og Veggerby. Sønderup A i Himmerland har hovedretning mod nordvest, men når på sit løb talrige større og mindre bugtninger, bl.a. som her ved Højris vandmølle, inden den til sidste passerer Veggerby og Vegger, der begge sikkert indeholder æns gamle navn, en afledning til et ord der betyder krum eller bøjet. (Kgl. Bibliotek.)

subst. væld, kan en række navne som nu ender på -ild, ikke med sikkerhed bestemmes, hvis de ikke kendes i former fra 1400-tallet eller før. Jfr. f.eks. Jersild, Lovel, Morild, Næstild.

Vejrum, Ring., Vib. *1196 Wethrum (Ring.), *ca. 1325 Wethrum (Ring.), *1391 Werum (Vib.). FL enten subst. glda. wæth 'pant', EL rum 'bebyggelsesplads' eller FL er subst. vej, EL glda. hēm. "Den pantsatte bebyggelsesplads" eller "Den vejruudsatte bebyggelse".

Vejrup, Ring. 1578 Verup. FL muligvis subst. glda. with 'skov' eller subst. vej, EL torp. "Udflytterbebyggelsen ved, i skoven" eller snarest "Udflytterbebyggelsen ved vejen".

Vejsgårde, Ring. 1638 Vexgaard. FL subst. vig, her i betydningen 'bøjning, krumning, sving', EL gård. "Gården ved (vej-)svinget".

Vejvad, Ring. 1543 Veyuodt. FL subst. vej, EL vad. "Vadestedet ved vejen".

Velds, Vib. *1461 Weltz, 1524 Welst, 1551 Veldtz. FL subst. væld 'kilde, kildevæld', EL snarest næs. "Næsset ved kildevældet".

Velle, Vib. *1207 Warløf, *1303 Wæluff, 1327 Wæløf, 1333 Wærlæf. FL mandsn. glda. *Wæri, EL lev. "Wæris arvgods".

Velling, Ring. *ca. 1325 Wællingh, 1338 Weling. FL adj. glda. wal 'rund' eller det beslægtede subst. glda. wal 'rund kæp,

stok' + -ing. "Det runde sted" eller "Stedet med de runde kæppe". Velling ligger på et rundt, oagtigt afgrænset område. Jfr. Vester Velling, Vib.

Vellingshøj, Vend. 1406 Wællingxhughæ, 1474 Wellisshoff. FL sandsynligvis navn på en forsvundet bebyggelse Velling af samme oprindelse som Velling ovf., EL høj. ? "Højen(e) ved Velling".

Vemb, Ring. *ca. 1325 Wcæm. FL enten subst. glda. wā '(hedensk) helligdom' eller subst. glda. *wā 'krog, bøjning', EL glda. hēm. "Bebyggelsen med, ved den hedenske helligdom" eller "Bebyggelsen ved, i krogen".

Vendsyssel, ca. 1060 Vensussel, *1231 Wændlesysæl, Wændelsysel. FL indbyggernavnet glda. *wændlar, dannet til det oprindelige navn på Limfjorden, glda. *Wændæl el. Wændlæ. Dette fjordnavn er egentlig en afledning med -il(a) til et urn. *wand-, der er nært beslægtet med verbet vende. Dets betydning er da "Den der drejer"; EL syssel. "Wændlar'nes syssel". Jfr. Vandfuld herred.

Vennebjerg, Vend. *1231 Vvinæbiærg-hæreth, 1350 Winbergh. FL genitiv ental eller flertal af subst. glda. *win 'eng' eller subst. ven, glda. win 'slægtning', EL bjerg. "Bakken ved engen(c)" eller "Slægtningenes bakke". Herredet har navn efter bebyggelsen.

norske ord 'skarp kant, tagryg' + *-ing*. "Stedet med (planterne med) stift hår" eller "Stedet med (terrænet som minder om) en tagryg".

Vester Doense og **Øster Doense**, Him. *1464 Dwns, Lidell Dwns, *1494 (?) Østerdonens, 1563 Doens. FL subst. (planten.) dun, EL *sø*. "Søen med dunvæksterne". Der skelnes mellem Øster og Vester (ældst: Lille) Doense.

Vester Halne, Vend. Se Nørre Halne.

Vester Hassing og **Øster Hassing**, Vend. *1329 Wester Hasslund, 1444 Hæsende, *1406 Øster Haszen. FL vel enten subst. gl'da. *has 'gærde, indhegning' eller træn. hasscl, EL *lund*. "Den indhegnede lille skov" eller "Den lille hasselskov".

Vesterhavet. *ca. 1200 (Saxo) Occidentalis Oceanus (latin), 1332 Westerhaf (nedertysk), 1475 Westersyø. Havet vest for Danmark. Formen hos Saxo svarer ordret til den moderne danske, men ordet sø bliver først gradvis efter middelalderen erstattet af hav. Vesterhavet bruges nu normalt kun om vandet nærmest Jyllands vestkyst, mens hele havområdet mellem Danmark og England betegnes Nordøen, et navn der er enerådende i søfartskredse.

Vester Hjermelev, Vend. *1299 Hialmesløff, 1319 Hyalmes[l]c[l]. FL mandsn. Hjalmar, EL *lev*. "Hjalmars arvegods". Vester adskiller siden 1500-tallet navnet fra Øster Hjermelev i Børglum herred.

Vester Hornum, Him. *1231 Hornum-hæreth, *1371 Hornum. FL subst. horn 'fremspring i terrænet', EL gl'da. *hēm*. "Bebyggelsen på, ved terrænfremspringet". Vester adskiller i ny tid navnet fra Øster Hornum. Formen fra 1231 hører utvivlsomt til her som et andet, ældre navn på Års herred. Se Øster Hornum og Års.

Vester Hundrup og **Øster Hundrup**, Mors. *1448 Wester Hundrup, Øster Hundrup, 1458 Vester Hunrop, Øster Hunrop. FL sikkert det oprindelige navn på den nu udtørrede Hunsø, gl'da. *Hundi, afledt af dyren. hund, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved søen Hundi".

Vester Jølby, Mors. Se Jølby.

Vester Linderup, Vend. *1465 Lyndecrup, 1606 Linderup. FL træn. lind, FL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med lindetræerne". Vester adskiller undertiden navnet fra Øster Linderup, s.d.

Vester Lisbjerg herred og **Øster Lisbjerg herred**, År. og Djur. FL sognenavnet Lisbjerg, s.d., EL *herred*. "Herredet hvori Lisbjerg ligger". Der skelnes siden 1400-tallets midte mellem Øster Lisbjerg herred i det gamle Randers amt og Vester Lisbjerg herred, hvori sognebyen Lisbjerg ligger.

Vester Mellerup og **Øster Mellerup**, Vend. *1491 Mielderup, ca. 1525 Meldrvp. FL adj. gl'da. mæthal 'mellem, midt-', EL *torp*. "Den mellemste udflytterbebyggelse". Navnet angiver muligvis beliggenheden mellem Klæstrup og Sterup. Der skelnes siden 1500-tallet mellem Vester og Øster Mellerup.

Vester Svenstrup, Thy. 1466 Wester Swenstrvp. FL mandsn. Svend, EL *torp*. "Svends udflytterbebyggelse". Vester adskiller navnet fra Øster Svenstrup i Øster Han herred.

Vester Torup, Thy. 1462 Trvp. Subst. *torp* 'udflytterbebyggelse'. Vester adskiller siden 1600-tallet navnet fra Aggersborg Torup og Nørtorup.

Vester Tostrop, Him. 1406 Dosdorph, 1510 Tostrop. FL mandsn. gl'da. Tösti, EL *torp*. "Töstis udflytterbebyggelse". Vester adskiller siden 1800-tallet navnet fra Hald Tostrop ved Hobro.

Vester Tørslev, Rand. *1412 Thørsløff, 1479 Thorsløff. FL mandsn. gl'da. Thörir, EL *lev*. "Thörirs arvegods". Vester adskiller i nutiden navnet fra Øster Tørslev.

Vester Vandet og **Øster Vandet**, Thy. *1376 Westervannet, 1555 Østeruandet. FL subst. vand, EL gl'da. *with*. "Skoven ved vandet". Der skelnes mellem to selvstændige nabobebyggelser, begge med sognestatus.

Vester Vandet, Vib. Se Mellem Vandet.

Vester Velling og **Øster Velling**, Vib. *1231 Wæling, 1355 Østerwælyng, *1453 Wester welling. FL adj. gl'da. wal 'rund' eller det beslægtede subst. gl'da. wal 'rund kæp, stok' + *-ing*. "Det runde sted" eller "Stedet med de runde kæppe". Der skelnes mellem to selvstændige nabobebyggelser, begge med sognestatus.

Vestervig, Thy. *ca. 1100 Occidentaliss portus (latin), *1188 Vesteruig, 1200-33 Westerwigh. FL adj. vester, EL *vig*. "Den vestlige vig". I den latinske form fra omkring 1100 er vig gengivet med det latinske ord for havn, portus.

Vesterø, Vend. (Læsø). 1457 Westræøø.

FL adj. vester, EL *ø*. "Den vestlige del af øen".

Vester Ørbæk og **Øster Ørbæk**, Him. 1392 Østerhørbeek. FL subst. *ør* 'grus' (jfr. *ør(e)*), EL *bæk*. "Den grusede bæk". Der skelnes siden 1300-tallet mellem Øster og Vester Ørbæk på hver sin side af bækken.

Vestrup, Him., Rand. *1396 Vesterup (Rand.), 1492 Vestroph. FL adj. el. adv. vester eller evt. adv. vest, EL *torp*. "Den vestlige (mod vest beliggende) udflytterbebyggelse".

Viborg, Vib. (kbst.). 1018-35 Viber (møntindskrift), *ca. 1200 (Saxo) Wiber-gum (latin), *1231 Vvibiærgh. FL subst. glda. *wi '(hedensk) helligdom', EL *bjerg* der allerede i middelalderen omtypes til *borg*. "Bakke(r)n(c) med helligdommen".

Viby, Ar. *ca. 1200 (Saxo) Wiby, *1231 Withby. FL subst. glda. *with* 'skov', EL *by*. "Byen ved, i skoven".

Videbæk, Ring. 1506-15 Vidibeck. FL planten. vidje (pil), EL *bæk*. "Bækken langs vidjepilene".

Viderup, Djur. 1578 Viibdrup. FL fuglen. vibe, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med viberne".

I Vidstrup, Vend. 1419 Wigelstorp. FL mandsn. glda. Wīghūlf, EL *torp*. "Wīghūlf's udflytterbebyggelse".

II Vidstrup, Vib. 1355 Wythystorph. FL snarest mandsn. glda. Withgēr, EL *torp*. "Withgēr's udflytterbebyggelse".

Viffertsholm, Him. (hgd.). 1578 Veffertzholm. FL adelsn. Viffert, EL *holm*. Hovedgården oprettedes 1576 af adelsmanden Axel Viffert.

vig. Dette ords betydning har i ældre dansk foruden den nu kendte 'krumning på kystlinien der danner en havarm som er mindre end en bugt og bredere end en fjord' været mere almen 'krumning, bøjning' også om knæk på vej og vandløb. Ordets oprindelige slutkonsonant -k (glda. wīk) er bevaret i nogle stærkt sammentrukne navne, Frøjk, Hjerk, Skjerk; se ill. ved bugt.

Vigso, Thy. *1422 Wissyæ, 1442 Vixø, 1443 Wixe. FL er subst. *vig*, subst. glda. wīgh 'kamp' eller tiln. glda. Wīgh, EL snarest *høj*. I det landsbyløse sogn er det snarest kirkens beliggenhed der har været den navneskabende faktor. Navnets betydning er vel snarest "Wīghs høj".

Vildbjerg, Ring. *ca. 1325 Wilbyergh. FL kan være subst. glda. *wil, der sandsynlig-

vis indgår i subst. jysk indel (glda. *innwil) 'indvold', her måske specielt i betydningen 'arm', der ofte indgår i stednavne, EL *bjerg*. ?"Den tarmformede (langstrakte) bakke".

Vile, Sal. 1268 Welø, 1524 Wille. Måske et subst. glda. *wīla, beslægtet med et ord der kendes i islandsk, færøsk og nynorsk med betydningen 'langagtig fordybning'. Her i så fald vel sigtende til det smalle Harre Nor.

Vilhemsborg, Ar. (hgd.). Navngivet 1673 af ejeren Vilhelm Marselis, da godset ophøjedes til baroni, EL *borg*; se herregårdsnavne.

Villerslev, Thy. *1426 Willersleff, 1502 Vildhersleff. FL mandsn. glda. *Willar, EL *lev*. "Willars arvegods".

Villersø, Djur. 1468 Villesø. FL mandsn. glda. *Willar, EL *høj*. "Willars høj".

Villerup, Thy, Vend. (hgd.). *1366 Willerup (Thy), *1436 Willerup (Vend.). FL mandsn. glda. Willi, EL *torp*. "Willis udflytterbebyggelse".

Villestrup, Him. (hgd.). 1486 Willestrup. FL mandsn. glda. *Willar, EL *torp*. "Willars udflytterbebyggelse".

Vils, Mors. *1408 Vilsæ, 1441 Vilse, 1478 Vils. FL snarest subst. væld, EL *sø*. "Søen med, ved kildevældene". Navnet har formodentlig oprindeligt betegnet den nu forsvundne sø vest for Vilsgård og nord for Søgård.

Vilsted, Him. 1338 Wælst, 1342 Wilsteth. FL subst. væld, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved kilden".

Vilsund, Mors og Thy. 1616 Wellsund. FL sandsynligvis farvandets oprindelige navn. Enten glda. *Wīla af samme oprindelse som stednavnet Vile, s.d. eller – snarest – glda. *Wil, identisk med subst. glda. *wil 'indvold, arm', her anvendt sammenlignende om det smalle farvand. I begge tilfælde er *sund* en tydeliggørende tilføjelse, s.d. Jfr. Vildbjerg.

vin, win. I nogle få norrøjske navne kan et subst. glda. *win antages at indgå. Ordet der betyder 'eng' er velkendt i svenske og norske stednavne og intet taler imod at ordet skulle være repræsenteret i danske stednavne. Ordet kendes i de nordiske sprog kun som stednavneled, og da mange af de svenske og norske navne allerede i middelalderen har mistet deres v- (w-) er det ikke mærkeligt, at det i Danmark er forbundet med stor usikkerhed at se ordet

Viborg i 1751 set fra øst. Områdets bakkenatur træder tydeligt frem, men det hedenske vi som må have ligget et sted inden for prospektet er det trods ihærdig eftersøgning aldrig lykkedes at lokalisere.

repræsenteret. Ordet *win foreslåes her som (muligt) led i Arden, Hjerminde, Vennebjerg, Venner, Venning, Venø, Vind. Da ordet ikke er overleveret i selvstændig brug, må de navne hvori det indgår være temmelig gamle og i al fald fra vikingetiden.

Vind, Ring. *ca. 1325 Wind. Måske et oprindeligt glda. *Winund med som FL subst. glda. *win 'cng' + -und. "Stedet med, ved engen".

Vindblæs, Him., Rand. *1231 Winblæsæ (Him.), 1401 Windblæsth (Him.), 1463 Windblest (Rand.), 1480 Winbless (Rand.). FL subst. vind, EL et subst. dannet til verbet blæse, glda. *blæsa, urn. *blāsiōn 'sted hvor det blæser'. Senere er det af og til erstattet af subst. blæst. Navnens betydning må være "Det vind-omsuste sted".

Vinde, Sal. ca. 1525 Widtnē, 1556 Wiindt. Subst. vinde 'snoning' eller måske snarest en afledning til dette ord anvendt som navn på den nuværende Vinde Bæk. Tilsvarende navn kendes adskillige steder i Norge i betydningen "Den snoede".

Vindelev, Ring. 1467 Winderløff. Da Vindelev ligger op til Vinderup er dette navns forled sikkert af samme oprindelse. Som en mulighed kan nævnes indbyggernavnet vender i genitiv ental, men det kendes ellers kun i landets sydlige dele. Forleddet har derfor snarest topografisk tilknytning, måske et oprindeligt appella-

tiv men dog snarest et oprindeligt navn, glda. *Wænd, urn. *Wandiō, en afledning til roden urn. *wand-, beslægtet med verbet vende og repræsenteret i flere vanddragsnavne, jfr. Vendsyssel. Et ånavn glda. *Wænd, "Den der drejer", kunne ved Vindelev-Vinderup betegne den nuværende Vinderup Å; EL lev. ? "Arvegodset ved åen Wænd".

Vinderslev, Vib. *1416 Winsleff, 1468 Winnesleff. FL mandsn. glda. *Windir, EL lev. "Windirs arvegods".

Vinderup, Ring. *1274 Windorp. FL måske et oprindeligt ånavn, glda. *Wænd, se under Vindelev, eller mandsn. glda. Windi eller eventuelt indbyggernavnet vender, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved åen Wænd" eller "Windis udflytterbebyggelse".

Vinding, Ring. *ca. 1325 Wenningh. FL muligvis adj. glda. *wann 'mørk' + -ing. ? "Det mørke sted". Den ældste forms -e betyder, at navnet ikke kan være af samme oprindelse som Vinding(c), se leksikonets bd. 1 og 3.

Vindum, Vib. 1349 Windum. FL subst. vind, EL glda. *hēm*. "Den vindudsatte bebyggelse".

Vinkel, Vib. (to steder). 1263 Winklæ (sogn i Middelsom herred), *1456 Winnckell (Højslev sogn). Bøjningsform af subst. vinkel 'knæk, bøjning, krog'. Navnene sigter formentlig til beliggenhed ved bøjninger på de forbipasserende vandløb,

Langvad Å ved Højslev sogn og Nørreå sydøst for Viborg.

Vinstrup, Rand. 1469 Winstrop. FL måske tiln. Ven, der kendes fra Mols eller det tilsvarende subst. ven, der i ældre dansk tillige betød 'slægtning, mægler', EL *torp*. "Vens el. Slægtningens udflytterbebyggelse".

Vinterslev, Rand. *1467 Wintersløff. FL mandsn. glda. Wintar, EL *lev*. "Wintars arvegods".

Virksund, Vib. *1452 Wirckesund. FL subst. glda. wirki 'befæstning, forsvarsværk' eller måske et dermed identisk stednavn, EL *sund*. Der kendes intet til forsvarsanlæg umiddelbart ved sundet, men dets snævre og krogede forløb må under alle omstændigheder have frembudt gode forsvarsmuligheder ved indsejlingen til Hjarbæk Fjord, og muligvis betyder navnet da "Sundet som (i sig selv) danner et forsvarsværk".

Virring, Djur. 1424 Wiri[n]gh, 1466 Veringh; [vireng]. FL muligvis subst. el. adj. glda. *wīr 'krumning, krum' + *-ing*. ?"Stedet ved krumningen".

Visborg, Him. ca. 1343 Wisburgh. FL subst. glda. *wis 'sump', EL *borg*. "Bakken ved sumpen".

Visby, Thy. *1363 Wiiszbye, 1424 Wisby. FL subst. glda. *wīs 'sump', EL *by*. "Byen ved sumpen".

Viskum, Vib. *1442 Viskum, 1483 Wy-skom. FL subst. glda. *wisk 'sump, eng', EL *glda. hēm*. "Bebyggelsen ved sumpen".

Visse, Him. *1425 Vesc, 1494 Wesso. FL subst. glda. *wis 'sump', EL snarest *høj*. "Højen ved sumpen".

Vissing, Rand. *1340 Viszingh, 1389 Wysyng. FL subst. glda. *wīs 'sump' + *-ing*. "Stedet ved sumpen".

Vistoft, Djur. 1443 Westofft. FL snarest subst. glda. *wis 'sump', EL *toft*. "Bebyggelsesareal ved sumpen".

with. Det gammeldanske ord with er identisk med nudansk ved 'træmasse' men betød oprindeligt 'skov'. Det er i denne betydning det indgår i en række stednavne. Dets sekundære anvendelse som efterled i en række bebyggelsesnavne vidner om skovrydning som basis for bebyggelsesudvidelser, jfr. navne på bl.a. -holt, -lund, -skov.

Vitskøl, Him. Oprindeligt kloster, senere herregård, nu ungdomsskole. *1157-58 Withscuele. Subst. glda. *withskyfla el.

Virksund. Indsejlingen til Hjarbæk Fjord sker gennem Virksund, så kroget og bugtet at det måske i sig selv har virket som et forsvarsanlæg, et 'virke'. Udsnit af Geodætisk Instituts VSK, Jylland nr. 6, 1798. Copyright (gengivet i 2/3 str.).

*withskyfli 'konfiskeret gods'. Som kloster latiniseredes navnet ofte til Vitae schola 'livets skole'. Herregården kaldtes 1573-1949 Bjørnsholm, s.d., og det nuværende navn repræsenterer en kunstig genoptagning af det oprindelige, der svarer til det sjællandske (to steder forekommende) Vedskølle, se bd. 1.

Vittarp, Ring. 1579 Vibtarp. FL fuglen. vibe, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med viberne".

Vitten, Ar. *1343 Wittin, 1478 Vitten. FL muligvis subst. glda. *wī '(hedensk) helligdom', EL *tun*. "Indhegningen med, ved helligdommen".

Vittrup, Vend. *1448 Wiptorp, 1611 Withorp. FL fuglen. vibe, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med viberne".

Vium, Sal., Vib. *1400 Vyvm (Sal.), *1442 Wium (Vib.). FL subst. glda. *wī '(hedensk) helligdom, vi', EL *glda. hēm*. "Bebyggelsen ved, med helligdommen". Jfr. Nørre Vium og Sønder Vium.

Vive, Him. 1268 Wifø, 1459 Wiiff. Dativ ental af subst. glda. *wīf 'krumning'. "(Ved) krumningen". Navnet sigter enten til krumning på Vive Møllebæk eller på Mariager Fjord.

Vivild, Djur., År. *1420 Viuild (Djur.), *1432 Viuild (År.). FL muligvis roden i subst. glda. *wīf 'krumning' + *-aldi*. ?"Stedet med krumningen".

Vivtrup, Ring. 1552 Wøyturup. FL mandsn. glda. *Wiwi el. kvinden. glda. Wiwa, EL *torp*. "Wiwis el. Wiwas udflytterbebyggelse".

Vodskov, Vend. *1406 Wodskoug, 1552 Vodskoff. FL subst. vod 'fiskegarn', EL *skov*. "Skoven ved, med (pladserne for) fiskegarn".

Voel, År. 1206 Wolc, *1231 Hwolæ, 1578 Voll; lokalt [u'el]. Muligvis det oprindelige navn på Voel Bæk, afledt af roden i subst. ol, glda. wal '(rund) stok' og det tilsvarende adj. glda. wal 'rund'. Hvis det er betydningen 'stok' der indgår i navnet, sigter dette til bækkens forholdsvis lige forløb, jfr. Vandel i bd. 3 og i bd. 1 Gørløse.

I Voer, Djur. ca. 1300 Worc. Subst. glda. wara 'udykket areal, udmark'.

II Voer, Vend. 1408 Worth. Subst. glda. *warth 'brink, åbred' eller subst. glda. warth 'vagt, varde'.

Voerså, Vend. 1328 Worthesaa; lokalt [wu'se]. FL landsbynavnet (II) Voer, EL *å*. Åens navn betyder da "Åen der løber forbi Voer" mens bebyggelsen Voerså ved åens udløb i Kattegat sekundært har navn efter åen.

Vogn, Vend. 1355 Oorn, 1419 Worn. Sandsynligvis en -n-afledning til roden i subst. glda. wara 'udykket areal, udmark' og med samme betydning, jfr. Urnehoved bd. 3. Navnet adskilles af og til i 1500-tallet fra Baggesvogn, s.d., ved tilføjelse af adv. uder 'yderligt, ude mod kysten beliggende'.

Vognsild, Him. *1428? Otensild, 1442 Vonssøld; lokalt [un'sil]. FL guden. Odin, EL subst. glda. *hylla 'hylde', her dog vist nok med betydningen 'gudehus af træ' eller 'træstillads til gudebilleder'. "Gudsdyrkelsesstedet der er indviet til Odin". Jfr. Nørre og Sønder Onsild.

Vognstrup, Ring. her? *1472 Ostrup, *1487 Wonstrup, 1547 Vogenstrup. FL mandsn. Vagn, EL *torp*. "Vagns udflytterbebyggelse".

Vojel, Sal. *1440 Ochelsz, 1632 Voeyel, ca. 1650 Woyel. Den ældste form må være fclagtig og navnet er rimeligvis subst. glda. *wathul 'vadedsted', jfr. *vejle*.

Vokslev, Him. *1231 Waxlef, 1391 Woxlœf. FL mandsn. glda. *Wak eller subst. voks, EL *lev*. "Waks arvegods" eller "Arvegodset der er rigt på voks".

Voldbjerg, Ring. (hgd.). *1433 Wolberg, 1443 Olbergh. FL subst. glda. wal '(rund) stok, kæp' eller adj. glda. *wal 'rund', EL *bjerg*. "Bakken med stokkene" eller "Den runde bakke".

Voldby, Djur., År. *1323 Wolby (År.), 1404 Waldbj (Djur.). FL subst. glda. wall 'slette', EL *by*. "Byen på sletten".

Voldum, Rand. *1428 Wollum. Enten dativ flertal af subst. glda. wall i betydningen 'jordvold' sigtende til de omgivende bakker, "(Ved) jordvoldene" eller navnet har dette subst. som forled og som EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved jordvolden(c)".

Vollerup, Vend. *1444 Voldrup, 1501 Woldrop. FL subst. glda. wall 'slette', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen på sletten".

Volling, Sal. *1461 Voling, 1494 Wollingh. FL subst. glda. wal '(rund) stok, kæp' eller adj. glda. *wal 'rund' + *-ung*. "Stedet med stokkene" eller "Det runde sted".

Volsted, Him. 1355 Olstath, 1455 Wolsted. FL snarest subst. glda. wal '(rund) stok, kæp' eller adj. glda. *wal 'rund', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med stokkene" eller "Det runde bebyggelsessted".

I Volstrup, Him. (to steder), Ring. *1440 Volstrup (Øster Hornum sogn), 1466 Olstrop (Ring.), her? 1499 Wolstrop (Rørbæk sogn). FL mandsn. Olaf, EL *torp*. "Olafs udflytterbebyggelse".

II Volstrup, Vend. 1408 Wormstorp. FL mandsn. glda. Ormar, EL *torp*. "Ormars udflytterbebyggelse".

Vonå, Ring. (to forskellige åer). *1477 Worn aac (ved Ringkøbing), 1638 Vonnaac (ved Ringkøbing), 1683 Wuun Aac, Waan Aac, Wonaac (ved Assing). De to åers navne har sandsynligvis samme oprindelse, og da de begge udtales med tryk på -å, er forledet formentlig et stednavn, og da snarest åens oprindelige navn. Dette kan være glda. *Orn, dannet til en ordrod med betydningen 'vand, regn, fugt'. *Å* er da en tydeliggørende tilføjelse, s.d.

Vorde, Vib. *1216 Worthegh, 1447 Vord-

Vorde og en masse navne på Bavn- og Blus- og Ild-vidner om det gamle varslingsystem for telegrafens tid. Chr. Dalsgaards maleri Bavnvagt i Jylland stammer fra 1848. (Privat eje; foto: Kunstakademiets billedsamling.)

hc. FL subst. glda. warth 'vagt, vagtpost', EL *høj*. "Højen med vagtposten".

Vorgod, Ring. *1266 Worhguth, *ca. 1325 Worthguth. FL snarest subst. glda. warth 'vagt, vagtpost' eller eventuel subst. glda. *warth 'brink, bred', EL der også indgår i Thyregod og Ølgod, se bd. 3, må være et glda. *guth(i) af ukendt betydning.

Vormstrup, Him., År. *1465 Vorumstrup (Him.), 1580 Ormstrup (År.). FL mandsn. glda. Ormar, EL *torp*. "Ormars udflytterbebyggelse".

Vorning, Vib. *1392 Worningh, 1485 Worning. FL snarest subst. glda. *warn 'udmark' + -ung. "Stedet i udmarken". Jfr. Vogn.

Vorre, Djur. *1245 Wortu, 1485 Wordow. FL subst. glda. warth 'vagt, vagtpost', EL *høj*. "Højen med vagtposten". Jfr. Vosnæsgård.

Vorring, Thy. *1527, 1599 Vorning. FL snarest subst. glda. *warn 'udmark' + -ung. "Stedet i udmarken". Jfr. Vogn.

Vorup, Rand., Thy. *1403 Worup (Rand.), *1471 Wordrup (Thy). FL subst. glda. wara 'udykket areal, udmark', EL

torp. "Udflytterbebyggelsen på det udykkede areal".

Vorupør, Thy. 1735 Worup-Øer. FL bebyggelsesnavnet Vorup, s.d., EL *ør(e)*. "Den grusede strandbred ved Vorup". Der skelnes nu ofte mellem Nørre og Sønder Vorupør.

Vosnæsgård, Djur. (hgd.). *1442 Votznes, 1471 Wotzness. FL identisk med landsbynavnet Vorre, s.d., EL *næs*. "Næset ved Vorre". EL *gård* sigter til hovedgården Vosnæsgård, til adskillelse fra hvilken landsbyen Vorre i 1400-1600-tallet kan kaldes Høj Vorre.

Vostrup, Ring. 1537 Wostrop, 1610 Wostrup. FL subst. *vad* eller subst. glda. *øs* 'munding', EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved vadedstedet" eller "Udflytterbebyggelsen ved munden (af Stygbæk)".

Vrangdrup, Vend. 1393 Wrangæthorp. FL snarest mandstilm. glda. *Wrangi, EL *torp*. ?"Wrangis udflytterbebyggelse".

Vrangstrup, Vib. 1369 Wrongstrop. FL tilm. glda. Wrang, EL *torp*. "Wrangs udflytterbebyggelse".

Vranum, Vib. *1428 W[r]andom, 1498 Wrannom. FL sandsynligvis glda. *wrand-, der med forskellige aflydsvokaler kan antages at indgå i flere jyske stednavne, i et svensk Vrinnevid og i et norsk elvenavn Rinda. Rodens mulige urnordiske (og gammeldanske) former er *wrand-, *wrind- og *wrund- (som i binde-bandt-bundet). Rodens antagne betydning 'vride, sno' kan meget vel indgå i å- og sønavne, i afledte personilnavne og i f.eks. navneord med betydningen 'snoining'. Foruden vandløbs snoininger vil det være nærliggende at regne med at betydningen kan sigte til kuperet, forvredent terræn, EL glda. *hēm*.

Vrejlev, Vend. før 1268 Wrælchf, 1335 Wrechløf. FL muligvis mandsn. glda. *Wræki, EL *lev*. ?"Wrækis arvegods".

Vrensted, Vend. *1340 Wrensted, ca. 1456 Wrenstet. FL dyren. glda. *wrēni 'hingst', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med hingstene".

Vridsted, Vib. *1415 Vridstedt, 1525 Vrestet. FL subst. glda. *writh 'vridning, snoining', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved vridningen (på Skive Å)".

Vrinders, Djur. *1486 Wrindes. FL sandsynligvis glda. *wrind-, beslægtet med det under Vranum nævnte *wrand- hvis grundbetydning antages at være 'vride,

Yttrup, Sal. 1532 Yttrup. Fl. mandsn.
glda. Ytti, EL *torp*. "Yttis udflytterbebyg-
gelse".

Æ

-ærni. Dette afledningsselement indgår i Mammen og Vammen samt (i bd. 3) Folding og Højen, der alle er gamle sognebyer. Efter den almindelige opfattelse angiver det tilhørighed, 'hvad der hører til noget', og det skal være løsrevet fra de to gamle subst. fædrene, mødrene (arv efter en fader, moder). Efter denne forklaring må -ærni's -r- stamme fra det -r som fader og moder ender på, idet ordene fædrene og mødrene er afledt med et -n- +

ia. Da førsteleddene i hvert fald i Folding, Højen og Mammen udgør meget gammelt sprogstof kunne et andet -rn- holdigt afledningsselement, som også angiver tilhørighed, og som med visse reservationer anses for at findes i ordene ahorn og jern, foreligge i de jyske navne. En forbindelse med norske stednavne på -ærni må dog hermed opgives. -ærni's oprindelse må indtil videre anses for at være et uløst problem.

Ø

ø. Hovedbetydningen af ordet ø som stednavneled er den i nutiden velkendte 'vandomflydt landområde'. En ældre, mindre skarp betydning forekommer dog af og til som f.eks. i Em og Ydby, hvor ø betyder 'isoleret område afgrænset af våde arealer'.

Øby, Vib. *1461 Øøe, 1468 Wiskumø, 1484 Øø; lokalt [ø']. Subst. ø. Til omkring år 1600 betegnes bebyggelsen tit efter sin beliggenhed i Viskum sogn. I ny tid er navnet af tydeliggørende grunde tilføjet EL *by*.

Ødum, Rand. *1330 Ødum. FL måske subst. gl'da. øth 'rigdom' eller adj. øde, EL gl'da. *hēm*. "Den velhavende bebyggelse" eller "Den øde bebyggelse".

Øksenhede, Vend. 1408 Iuxenhedhe, 1432 Junxenhedh, 1500 Øxenhedhe; lokalt [jywsenhie]. FL sandsynligvis genitiv flertal, gl'da. *uxna, af dyren. okse, EL *hede*. "Heden med okserne". I de ældste former er l-, j- en sekundær tilføjelse også kendt

fra andre navne som egentlig begynder med vokal (bl.a. Ørsløv). Det første -n- i formen Iuxxenhedh fra 1432 kan ikke forklares.

Øksenvad, Sal. 1390 Øwxenwaath. FL dyren. okse, EL *vad*. "Oksernes vadested".

I Øland, Thy. 1348 Øland; [ölen]. FL subst. ø, EL *land*. "Det øagtige, vandomflydte landområde".

II Øland, Vend. 1272 Øø; [ø'lan']. Sognets oprindelige navn er subst. ø, mens land er en tydeliggørende tilføjelse fra 1500-tallet. At navnets oprindelse er forskellig fra (I) Øland fremgår stadig af udtalen af de to navne.

Ølby, Ring. *ca. 1325 Ølby. FL et af to subst. øl 'rusdrik' eller 'rem'. Den sidste betydning der har langt ø er stadig almindelig i jysk, EL *by*. "Byen hvor de har (godt, meget o.l.) øl" eller "Byen på, ved det remformede (?langstrakte) terræn".

Øls, Him. *1469 Ølss. FL subst. øl, EL *næs*. ?"Næsset hvor der er øl".

Østerild. Næsset mellem Lønnerup Fjord og Østerild Fjord kan oprindeligt have båret et navn, der nu skjuler sig som sidste del af sognenavnet Østerild. Næsset der oprindeligt har udgjort en ø, er påfaldende nok delt på langs mellem to sogne med Hunstrup kirke i den oprindelige os nordvesthjørne og Østerild kirke i nordøsthjørnet. Udsnit af Videnskabernes Selskabs originalkort (Hillerslev herred), 1788 (1/1 str.).

Ølst, Rand. 1342 Ølstæth. FL subst. øl, glda. øl 'rem', her brugt om langstrakt forhøjning, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved, på den langstrakte forhøjning".

Ølsted, År. *1284, 1300-50 Ølstath. FL subst. øl, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet med (meget, lidt, godt o.l.) øl".

Ølstrup, Ring. *ca. 1325 Ølstorp. FL mandsn. glda. *Ølēf, EL *torp*. "Ølēfs udflytterbebyggelse".

Ømark, Him. *1466, 1516-18 Ømarck. FL subst. ø, EL *mark*. "Marken på det lave øagtige areal".

ønavne. Adskillige af de danske, selv ret små øer har navne, der må gå langt tilbage i tiden, måske op mod et par tusind år. Det fremgår dels af at de indeholder gamle afledningsendelser, der dårligt nok forekommer i germansk sproget tid i England, dels af at de afledte trænavne bølge-, ege-o.s.v., der allerede er almindelige i urnordisk tid, mangler i ønavnene, der i stedet har de uafledte Bogø, Egø o.s.v. Mange gamle usammensatte ønavne, der kendes som sådan endnu i den ældre middelalder,

har siden fået tilføjet et forklarende led -ø, men den gamle form har holdt sig især i de store øers navne Sjælland, Falster, Mors m.fl. Flere øer er i århundredernes løb blevet landfaste og opfattes nu ikke længere som øer i moderne forstand.

Ørby, Djur., Sam. 1424 Ørby (Sam.), 1610 Ørbye (Djur.). FL subst. ør 'grus', EL *by*. "Byen på gruset".

Ørbæk, Ring. *1519 Erbeck, 1537 Ørbeck. FL subst. ør 'grus', EL *bæk*. "Den grusede bæk". Jfr. Vester Ørbæk.

Ørbækgård, Djur. (hgd.). 1422 Ørbæk. FL subst. ør 'grus', EL *bæk*. "Den grusede bæk". EL *gård*, se herregårdsnavne.

Ørding, Mors. *1302 Yrthinge, 1455 Ørthingh. FL subst. glda. *urth 'sten-grund', evt. 'strandvold' + -ing. ? "Stedet ved strandvolden".

ør(e). Den normalt tostavede form modsvares på ældre sprogtrin af to forskellige navneord dannet til samme ord og med i alt væsentligt samme betydning 'gruset landstrækning, gruset strandbred'. Enstavelsesformen går, hvor den ikke beror på

simpelt vokalbortfald, tilbage på nominativsformen af det urnordiske *auriō, der i øvrige kasus vil være tostavet som det tilsvarende neutrumsord urnordisk *auria-. Desuden findes som forled i stednavne af og til det nærtbeslægtede subst. ør, glda. ōr 'grus' (urn. *aura-).

Ørndrup, Him. (hgd.), Mors. 1345 Arn-dorp (Him.), *1452 Ørndrup (Mors). FL fuglen. ørn, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med ørnene".

Ørnhøj, Ring. Stationsby navngivet efter et naturnavn 1683 Ørnehøy, Øren høj, hvis FL er fuglen. ørn, EL *høj*. "Højen med ørnene".

Ørre, Ring. *ca. 1325 Yrghæ, her? 1346 Ørugh. Navnet er afledt af roden germ. *wurg-, hvis grundbetydning er 'dreje, snøre'. Blandt flere afledningsmuligheder forekommer det sandsynligst, at navnet er et oprindeligt urn. *Wurgia, glda. *Yrghi med betydningen "Stedet ved drejningen", sigtende til beliggenheden ved sammenløbet af Løvenå, Herningsholm Å og Storå.

Ørrild, Rand. 1484 Ørrildh. FL subst. ør 'grus', EL sandsynligvis *vejle*. "Det grusede vadedsted (over Kåtbæk)".

Ørris, Him. *1100-tallet Øris, 1466 Øriis. FL subst. ør 'grus', EL ris. "Krattet i gruset".

Ørslevkloster, Vib. (hgd.). *1275 Østerlof, 1336 Østæløf. FL adj. el. adv. øster, EL *lev*. "Det østpå beliggende arvegods".

Ørsted, Djur. *1349 Ørstedt, 1408 Ørsthæt. FL subst. ør 'grus', EL *sted*. "Bebyggelsesstedet på, med gruset".

Ørsø, Vend. 1581 Ørresjøe. FL subst. ør(e) 'gruset bred', EL *sø*. "Søen med den grusede bred".

Ørting, År. *1340 Ørtingh, 1433 Yrtingh. FL subst. urt + -ing. "Stedet med urterne" eller f.eks. "Det for sine urter bekendte sted".

Ørtoft, Vend. 1560 Øthofte, 1610 Øtout. FL subst. ø, EL *toft*. "Bebyggelsesarealet på det lave vandomflydte område".

Ørum, Djur., Rand., Thy, Vend., Vib. 1355 Ørum (Rand.). FL subst. ør 'grus', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på, ved gruset". Jfr. Nørre og Sønder Ørum.

Ørup, Djur. *1183 Øgthorpe, 1488 Øroppe. FL kan være subst. øje men er dog snarere mandsn. glda. *Øghi, EL *torp*. "Øghis udflytterbebyggelse".

Ørvad, Vend. 1683 Ørvad. FL subst. ør

'grus', EL *vad*. "Det grusede vadedsted".

Øslev, Thy. 1470 Øsløff. FL kan være adv. øst, EL *lev*. "Det mod øst beliggende arvegods". Tolkningen forudsætter ikke nødvendigvis en vestligere bebyggelse på -lev, men det er nærliggende at forestille sig afhængighed af Stjerslev, et først i 1600-tallet overleveret navn på en gård i Gøttrup sogn, 4 km. vest for Øslev. Adverbier (biord) kendes i enkelte tilfælde med sikkerhed i -lev-navne (Oplev, Framlev). Jfr. Vesløs og Østerild.

Øsløs, Thy, se Vesløs.

Østbjerg, Vend. *1472 Øssberg, 1512 Østbergh. FL adv. øst eller adj. østre, EL *bjerg*. "Den østre bakke". Jfr. Vestbjerg.

Øster Alling, Djur., se Vester Alling.

Øster Avsum, Ring., se Avsumgård.

Østerballe, Djur. 1469 Øst Baligh, 1480 Østerballigh. FL adv. øst el. adj. el. adv. øster, EL *balle*. "Den østlige forhøjning". Bebyggelsen har muligvis oprindelig blot heddet Balle og adskilles da ved 'øster' fra Balle i Rosmos sogn.

Øster Bjerregrav, Rand. *1318 Bierregraff, 1454 Biærægraff. FL subst. *bjerg*, EL grav 'sænkning'. "Sænkningen ved bakken". Øster adskiller i nutiden navnet fra Vester Bjerregrav.

Øster Bording, Vib., se Vester Bording.

Øster Brønderslev, Vend., se Brønderlev.

I Østerby, År. m.fl. steder. 1552 Østerbyc (År.). FL adj. el. adv. øster, EL *by*. "Den østlige by".

II Østerby, Sam. 1583 Ydsterby, 1603 Ystebye. FL adj. el. adv. yderst, EL *by*. "Den yderste, længst borte liggende by".

Øster Bølle, Him., se Vester Bølle.

Øster Børsting, Vib., se Vester Børsting.

Øster Dølby, Sal., se Vester Dølby.

Østergård, Djur., Sal., Vib., År. (alle hgd.) m.fl. *1400 Østergaard (Vib.). FL adj. el. adv. øster, EL *gård*. "Den østlige gård".

Østergårde, Him. m.fl. steder. *1473 Østhergaardt (Vive sogn). FL adj. el. adv. øster, EL *gård*. "De østlige gårde". Dette navn er dog i sin ældste form ental.

Øster Halse, Vend., se Nørre Halse.

Øster Hassing, Vend., se Vester Hassing.

Øster Hjermelev, Vend. *1444 Hermidtzløff, 1481 Hiermysnløff, 1500 Hermelev. FL snarest som i Vester Hjermelev mandsn. Hjalmar, EL *lev*. "Hjalmars arvegods". Øster adskiller siden 1500-

tallet navnet fra Vester Hjermelev.

Øster Hornum, Him. her? *1231 Hornøghæreth, 1363 Hornum. FL subst. horn, EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen på det hornagtige fremspring". Øster adskiller i nutiden navnet fra Vester Hornum, s.d. Den ældste form er med tvivl henført hertil. Den anses af og til for at vedrøre det senere Års herred, s.d., men er dog snarest et navn på det nuværende Hornum herred, som har navn efter Øster Hornum, idet Vokslev som nu ligger i Hornum herred i 1231 henføres til Hornøghæreth. Dets FL er subst. horn, EL *høj*. "Den hornformede høj". Om en parallel til forholdet mellem høj og hēm, se Snæbum. Herredstinget holdtes på Tinghøjen øst for Øster Hornum by.

Øster Hunderup, Mors, se Vester Hunderup.

Østerild, Thy. 1268 Høstrild, Høstrøld, 1442 Østrild, 1482 Østril; [ø'sderilj]. Udtalen med langt o og fraværet af støttevokal mellem 't' og 'r' i de ældste originale former betyder, at FL er adv. øst. H- i 1268-formerne er uoprindeligt. Efterledet har da snarest begyndt med (h)r-, men også tr-, thr- og str- kan komme på tale. Efterledets vokal er vel snarest 'i', men andre vokaler kan tænkes tidligt at være blevet til 'i' foran det oprindelige -ld. Den ældste forms 'ø' kan ikke tillægges vægt som trykstærk vokal, men ø'et antyder muligvis bitryks- eller svagtryksudtale af stavelsen, da 1268 ofte bruger ø for (svagtryks-) æ. Trods disse mange efterledsmuligheder, kan der ikke rekonstrueres noget troværdigt substantiv, og hvad der følger efter Øst- er derfor snarest et oprindeligt stednavn. Mindre sandsynligt om den nu udtørrede Østerild Fjord, idet dens vestlige gren oprindeligt har heddet Høi, se (II) Hov. Snarest har et sådant oprindeligt stednavn dækket næsset mellem de to fjordarme. Det formodede oprindelige stednavn kan som FL have haft subst. rå, glda. *rā* 'stang' eller subst. jysk *ræ* 'tang, ilandskyllede planterester' + *-aldi* eller snarere *-ildi*. ?? "Stedet med tangerne" eller ?? "Stedet med den ilandskyllede tang". Der findes ikke i øvrigt mindelser om et sådant oprindeligt

navn, ligesom et *Vest Rild o.l. forgæves er eftersøgt. Om adv. øst som forled og som adskillende tilføjelse, jfr. Øslev og Øsløs. Illustration side 149.

Øster Jølby, Mors., se Jølby.

Øster Linderup, Vend. her? *1335 Lundrop, *1476 Lyndorp, 1568 Linderup. FL træn. lind, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen med lindetræerne". Øster adskiller siden 1500-tallets slutning navnet fra Vester Linderup.

Øster Lisbjerg herred, Djur., se Vester Lisbjerg herred.

Øster Mellerup, Vend., se Vester Mellerup.

Øster No, Ring., se No.

Østerriis, Vib. *1409 Østerriiss, 1524 Østherryes. FL adj. cl. adv. øster, EL ris. "Det østlige krat".

Øster Sundby, Him. 1406 Sundby. FL subst. *sund*, EL *by*. "Byen ved sundet". Øster adskiller i nutiden navnet fra Nørre Sundby.

Øster Svenstrup, Vend. 1376 Swenstorp. FL mandn. Svend, EL *torp*. "Svends udflytterbebyggelse". Øster adskiller siden 1500-tallets begyndelse navnet fra Vester Svenstrup.

Øster Tørslev, Rand. *1412 Thørsløff, 1463 Thøsløff. FL mandn. glda. Thōrir, EL *lev*. "Thōrirs arvegods". Øster adskiller siden 1600-tallet navnet fra Vester Tørslev.

Øster Utrup, Him. 1406 Wdre Wthorp, Wtorp. FL adv. ud, EL *torp*. "Den ude ved vandet beliggende udflytterbebyggelse". Adv. udre 'den længst ude af to' adskiller i 1406 navnet fra Nørre Utrup nord for Limfjorden. Tilføjelsen Øster kendes først i nutiden.

Øster Vandet, Thy, se Vester Vandet.

Øster Vandet, Vib., se Mellem Vandet.

Øster Velling, Vib., se Vester Velling.

Øster Vrå, Vend. *1499 Wraa. Subst. vrå '(af-)krog, hjørne'. I nutiden adskiller Øster navnet fra Vrå mellem Hjørring og Brønderslev.

Øster Ørbæk, Him., se Vester Ørbæk.

Østrup, Djur., Him., Rand., Vend. *1207 Østorp (Rand.), 1328 Østhorp (Rand.). FL adv. øst, EL *torp*. "Den østpå beliggende udflytterbebyggelse".

Å

å. Med ordet å betegnes de større og største vandløb i Danmark. I Jylland endda kun temmelige store vandløb, idet ordet bæk, s.d., her kan anvendes om hvad der på øerne ofte kaldes en å. I mange vandløbsnavne er -å en sekundær, tydeliggørende tilføjelse, s.d., til gamle usammensatte navne, jfr. artiklen vanddragsnavne.

Åbjerg, Ring. (hgd.). *1471 Obierg, 1493 Oberigh. FL subst. *å*, EL *bjerg*. "Bakken ved åen".

Åby, Vend., År. *ca. 1210 Aby (År.), *1446 Oby (Vend.). FL subst. *å*, EL *by*. "Byen ved åen".

Åbybro, Vend. 1664 Oubye Brou. FL stednavnet Åby, s.d., EL *bro*. "Broen (over Rye Å) ved Åby".

Ådum, Ring., se Oddum.

Ågård, Thy (hgd.). 1355 Agarth. FL subst. *å*, EL *gård*. "Gården ved åen".

Åkær, Vib., År. (hgd.). *1361 Aakier (År.), 1386 Akycr (År.), *1468 Aakierdt (Vib.). FL subst. *å*, EL *kær*. "Kæret ved åen".

Ålborg, Him. (kbst.). mønt 1035-42 Alabu, *1075 Alaburg, *1231 Aleburgh. FL subst. jysk *ål* 'fure, vandrende', her rimeligvis sigtende til Østerås gamle grene-ude udløb i Limfjorden. Den almindelige forklaring hvorefter 'ål' skulle sigte til sejllobet i Limfjorden kan dårligt forenes med at forleddet står i genitiv flertal; EL *borg*. "Borgen ved vandrerne". Se ill.

Ålbæk, Sal., Vend. *1440 Aalbeck (Sal.), 1580 Aalbeck (Vend.). FL fisken. *ål*, EL *bæk*. "Bækken med ålene".

Ålestrup, Him. *1307 Allestorp, 1478 Allestrvp. FL mandsn. glda. *Ålēf*, EL *torp*. "Ålēfs udflytterbebyggelse".

I Ålstrup, Vend. 1343 Arnstorp, *1492 Arstrop, 1579 Alstrup. FL mandsn. glda. Arn, EL *torp*. "Arns udflytterbebyggelse".

II Ålstrup, År. *1367 Olstrup, 1438 Aalstropp. FL snarest mandsn. glda. *Ålēf*, EL *torp*. "Ålēfs udflytterbebyggelse".

Ålsrode, Djur. 1468 Alsrwdh, 1469 Alsro-

de. FL sogne- og sognenavnet Ålsø, s.d., EL subst. glda. *rotha 'rydning', se *rod(e)*. "Rydningen ved Ålsø".

Ålsø, Djur. *1406 Alsø, 1481 Alsio. FL fisken. *ål*, EL *sø*. "Søen med ålene".

Ålum, Vib. *1231, 1347 Alum. FL subst. jysk *ål* 'fure, vandrende', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen ved vandrenden". Byen ligger ved Nørreå.

Ånum, Ring. *1405 Anwm, 1498 Aanum. FL subst. jysk *ån*, glda. *ān 'række af neg, trav', EL glda. *hēm*. "Bebyggelsen hvor der er (?mange) traver". Navnet skal muligvis opfattes rosende om god kornavl, jfr. Avsum, Bygum, Haurum, Kornum, Roum.

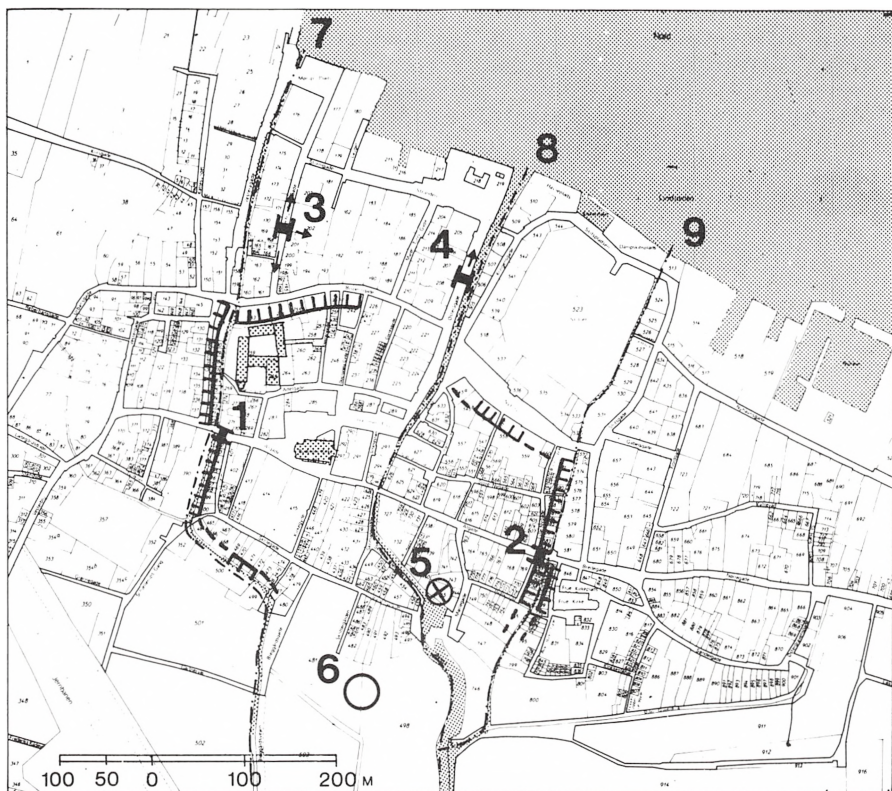
Årbjerg, Sal. 1524 Aarenborreg. FL genitiv ental el. flertal af fuglen. ørn, EL *borg*. "Bakken med ørne".

Årestrup, Him., Vib. *1414 Aarestrup (Vib.), 1455 Aaritzstrop (Him.). FL muligvis mandsn. glda. Andōr (*Arnthōr), EL *torp*. "Andōrs udflytterbebyggelse".

Årgab, Ring. 1553 Orgab, 1609 Aargab. FL snarest genitiv ental af subst. *å*, EL *gab*. "Å-åbningen". Navnet sigter utvivlsomt til et tidligere udløb fra Ringkøbing Fjord i Vesterhavet. Fjordens forbindelse med Vesterhavet har i tidernes løb ændret sig meget. 'å' sigter formentlig til at udløbet er blevet betragtet som Skjern Ås udmunding.

Århus, År. (kbst.). mønt 1035-42 ARO-SEI, ca. 1060 Arusensis, *1231 Arus. FL genitiv ental af subst. *å*, EL subst. os 'munding'. "Åens munding".

Års, Him. her? *1187 Orgesia (latin), 1345 Aarsheret, *1408 Ars, 1394 Arsoghæreth. FL muligvis mandsn. glda. *Åar, EL *høj*. "Åars høj". Det er uhyre tvivlsomt om formen fra 1187 hører til her, og den må i så fald være forskrevet. Herredet der har navn efter sognebyen, er muligvis identisk med (dele af) det herred der i Valdemars jordebog 1231 kaldes Hornum herred og hvortil henføres lokaliteter fra Års sogn.

Det middelalderlige Alborg indtegnet på matrikelkort fra 1800-tallet. Den kamtakkede linie angiver befæstningens kendte forløb. Ved 6 lå selve borgen og ved 5 den tilhørende vandmølle, der fik sit vand fra Østerå. Herfra har vandet søgt til Limfjorden gennem Vesterå (7), Østerå (8) og Lilleå (9). Den sidste muligvis gravet i middelalderen, og det er da formentlig de to første, der danner baggrund for købstadens navn. Vandenes løb omkring Alborg er ændret flere gange siden middelalderen. I slutningen af 1500-tallet er Hasseris Å fra vest ført ind til Vesterå, og Øster Gravens Å stammer efter alt at dømme fra 1640-erne. Kort efter Projekt Middelalderbyen, navnetolkning efter projektmøde ved J. Kousgård Sørensen, 1980.)

Dette Hornum herred må da have navn efter Vester Hornum, s.d., i nuværende Års herred, og det er forskelligt fra det nuværende Hornum herred, der har navn efter Øster Hornum, s.d.

Årslev, Rand. *1371 Aarsløff, 1406 Arsløff. FL snarest mandsn. glda. *Åar, EL lev. "Åars arvegods".

Årup, Vend. (to steder), Vib. 1418 Aarthorp (Torslev s. i Øster Han herred), *1424 Arup (Vrejlev sogn), 1485 Arup (Vib.). FL subst. *ā*, i Torslev sogn i genitiv ental, EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved åen".

Ås, Thy, Vend. (hgd.). 1388 Aas (Thy), *ca. 1490 Osze (Vend.). Subst. *ās* 'langstrakt højeddrag'.

Åsendrup, Vend. (hgd.). 1465 Ossendrvp, Assendrvp. FL det oprindelige navn på Tiendebæk, glda. *Asandi, præs. part. til verbet *asc*, glda. *asa 'bruse op, gære', "Den brusende", EL *torp*. "Udflytterbebyggelsen ved Asandi".

Åskov, kommune oprettet 1970 af sognene Assing, Skarrild og Sønder Felding i Ringkøbing amt. Kommunens navn, sammensat af subst. *ā* + *skov* sigter til hedeplantagerne omkring Skjern Å.

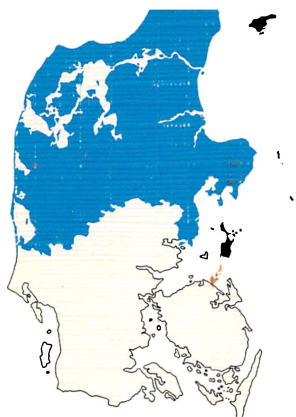
Åsted, Sal., Vend. 1419 Astæde (Vend.), 1468 Ostædh (Sal.). FL subst. *ā*, EL *sted*. "Bebyggelsesstedet ved åen" (i Vendsyssel Asted Å og i Salling Hinnerup Å).

I Åstrup, Vend. (hgd.). *1302 Ostorp, 1406 Asætdorp. FL sandsynligvis kvinden.

Åse, glda. Āsa eller evt. det tilsvarende, men sjældne mandsn. glda. Āsi, *EL torp*. "Åses udflytterbebyggelse". Jfr. artikel (II) Åstrup.

II Åstrup, Djur. (to steder), Him. *1397 Åstrup (ved Grenå), 1406 Asdorp (Him.), *1442 Astrop (Skødstrup sogn). FL i disse navne forklares almindeligvis som subst. ås, men de under (I) Åstrup nævnte personnavne kan som følge af det tidlige jyske vokalbortfald i ordslutning også

være forled. Navnene i Himmerland og Skødstrup sogn (Djur.) udtales med [å-] der normalt modsvarer gammeldansk kort a men her må bero på en også fra andre navne kendt tidlig vokalforkortelse. De øvrige navne udtales derimod med [o-], hvilket regelret modsvarer det gammeldanske lange a i f.eks. Åse og ås; *EL torp*. "Åses udflytterbebyggelse" eller – vist i de fleste tilfælde – "Udflytterbebyggelsen på åsen".

Bind 2 Jylland Nordlige del

Om første bind, Øerne øst for Storebælt, skrev pressen:

»Det lyder måske tørt, men det er faktisk spændende stof at dykke ned i.«

(*Ib Sinding* i Morgenavisen Jyllands-Posten)

»Et værk fuldt af milde overraskelser og en permanent tilfredsstillelse af ens nysgerrighed . . . Illustrationsmaterialet er opfindsomt og underbyggende.«

(-och i Information)

»Bygger på grundig videnskabelig forskning, men er skrevet for almindeligt interesserede læsere.«

(*Jørgen Bang* i Berlingske Tidende)

»Det lille værk er en stor kilde til bestandig undren over virkeligheden bag vore stednavne.«

(*Spango* i Politiken)

» . . . kan anbefales enhver, der har interesse for deres egns historie, for så vidt som stednavne er de ældste sproglige vidnesbyrd om mennesker, natur- og terrænforhold.«

(*E. P.* i Årbog for Historisk samfund for Sorø Amt)